

Active ageing

jako výzva pro kulturu v ČR

Culture as an Opportunity for Active Ageing
in the Czech Republic

**SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ
Z KONFERENCE**

UMĚNÍ stárnout ?

STÁRNOUT ***s uměním !***

nipos

© Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Praha 2016

www.nipos-mk.cz

ISBN 978-80-7068-312-5

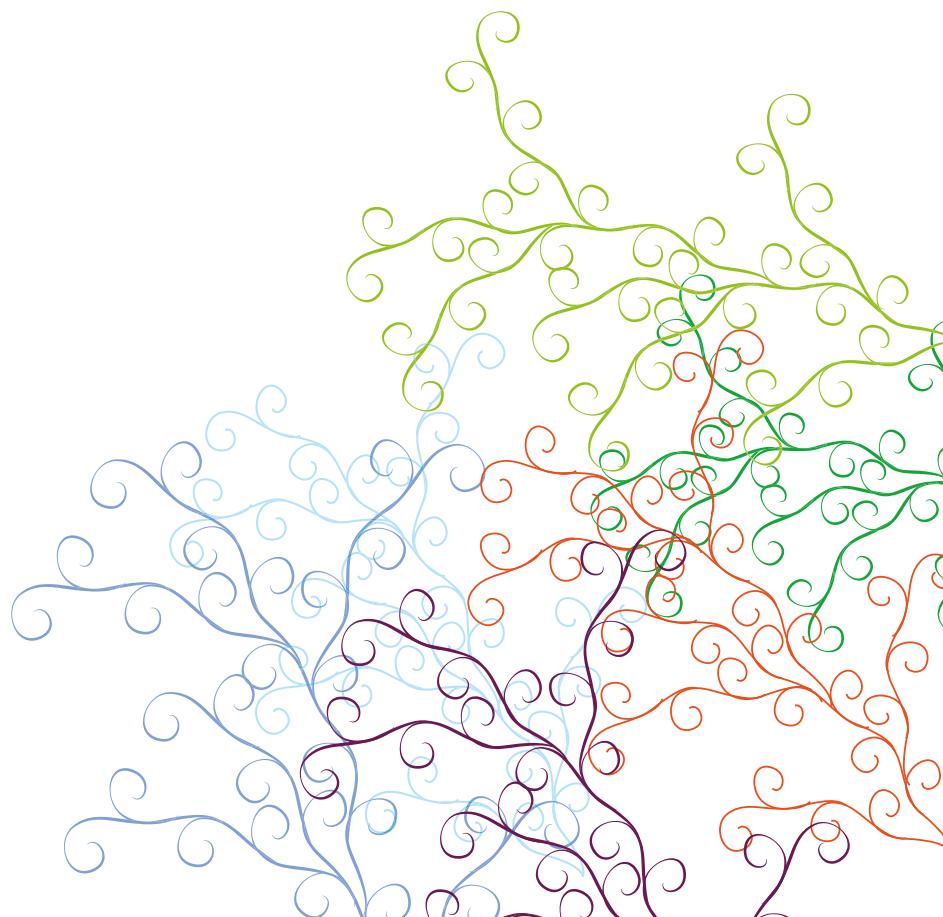

Active ageing

jako výzva pro kulturu v ČR

Culture as an Opportunity for Active Ageing
in the Czech Republic

CZ

ÚVODEM	7
ÚVOD DO PROBLEMATIKY AKTIVNÍHO STÁRNUTÍ	9
STÁRNUTÍ V AGENDĚ WHO	13
AKTIVNĚ VE STÁRNOUTÍ SPOLEČNOSTI: VÝZVY A PŘÍLEŽITOSTI PRO KULTURU	15
MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE UNIVERZIT TŘETÍHO VĚKU JAKO PROSTŘEDEK ZVYŠOVÁNÍ KVALITY SENIORSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ	21
PROGRAM LONG LIVE ARTS / UMĚNÍ DLOUHÉHO ŽIVOTA	25
VE SVĚTLE REFLEKTORŮ NAMÍSTO SPOLEČENSKÉHO UPOZADĚNÍ	29
AKTIVNĚ PREŽÍVÁNIE KULTÚRY A UMENIA V AKSEN SR	33
KULTURNÍ GERAGOGIKA – NOVÝ OBOR KULTURNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V NĚMECKU	39
MUZEÁ A SENIOŘI	45
ROLE KNIHOVEN VE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	53
UMĚNÍ SPOJENÍ 013 / SENIOR A GASK BEZ BARIÉR	57
AKTIVITY MINISTERSTVA KULTURY V OBLASTI PODPORY ÚČASTI SENIORSKÉ POPULACE NA KULTURNÍCH SLUŽBÁCH	63
AKADEMIE UMĚNÍ A KULTURY PRO SENIORY V HLAVNÍM MĚSTĚ PRAZE	67
PRACHATICE – MĚSTO PŘÁTELSKÉ SENIORŮM	71
TVOŘÍM, TEDY JSEM	79
SENZAČNÍ SENIOŘI SENSEN	83
SENIORSKÉ DIVADLO	87
DRAMATICKÝ KURZ SENIOR	93
SENIORFORUM KROMĚŘÍŽ	99
NOSITELÉ TRADICE LIDOVÝCH ŘEMESEL – VÝJIMEČNÉ VÝROBNÍ TECHNOLOGIE JAKO PRAMEN SOCIÁLNÍHO STATUSU	105
POČTENÍČKO S BABIČKOU A HODINOVÝ VNUK	111
ZÁVĚREM	115
MANIFEST UMĚNÍ DLOUHÉHO ŽIVOTA	117
O NIPOSU	121

INTRODUCTION	129
INTRODUCTION TO THE ISSUES OF ACTIVE AGEING	131
AGEING - ON THE WHO AGENDA	135
ACTIVELY IN AN AGEING SOCIETY: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR CULTURE	139
INTERNATIONAL COOPERATION OF UNIVERSITIES OF THE THIRD AGE AS A MEANS OF IMPROVING THE QUALITY OF SENIOR EDUCATION	147
PROGRAM LONG LIVE ARTS	151
SPOTLIGHT INSTEAD OF SOCIAL RETREAT - ELDERLY PEOPLE ON STAGE IN GERMANY	155
THE ACTIVE EXPERIENCE OF CULTURE AND THE ARTS IN AKSEN SR	159
CULTURAL GERAGOGY – A NEW DISCIPLINE FOR THE CULTURAL EDUCATION OF SENIORS IN GERMANY	165
MUSEUMS AND SENIORS	173
THE ROLE OF LIBRARIES IN THE EDUCATION OF SENIORS	183
ART CONNECTION 013 / SENIOR & GASK WITHOUT BARRIERS	187
ACTIVITIES OF THE MINISTRY OF CULTURE IN PROMOTING THE PARTICIPATION OF THE SENIOR POPULATION IN CULTURAL SERVICES	195
THE ACADEMY OF ARTS AND CULTURE FOR SENIORS IN THE CAPITAL CITY OF PRAGUE	199
PRACHATICE – A SENIOR-FRIENDLY CITY	203
I CREATE, THEREFORE I AM	211
SENSATIONAL SENIORS SENSEN	215
SENIOR THEATRE	219
“SENIOR” DRAMA COURSE	225
SENIORFORUM KROMĚŘÍŽ	231
BEARERS OF THE FOLK CRAFT TRADITION – EXCEPTIONAL PRODUCTION TECHNOLOGY AS A SOURCE OF SOCIAL STATUS	239
READING WITH GRANDMOTHER – INCREASING CHILDREN'S INTEREST IN BOOKS AND READING	245
CONCLUSION	249
LONG LIVE ARTS MANIFESTO	251
ABOUT NIPOS	255

ÚVODEM

Ve dnech 29.–30. září 2016 se v Kongresovém centru Vavruška, Karlovo náměstí 5, Praha 2 uskutečnila mezinárodní konference s názvem Active Ageing jako výzva pro kulturu v ČR. Tématem konference byla úloha kultury a umění v procesu aktivního stárnutí. Pořadatelem konference bylo Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS). Záměrem konference bylo přinést odborné i široké veřejnosti aktuální metodické inspirace a umožnit výměnu odborných poznatků v oborech a oblastech, které se uvedenou problematikou zabývají.

Na konferenci zaznělo několik příspěvků, které představily problematiku v českém a evropském společenském kontextu a z různých odborných perspektiv (zdravotnictví, andragogika, resort kultury). Většina příspěvků se pak věnovala příkladům dobré praxe z nejrůznějších oblastí (univerzity, muzea a galerie, knihovny, divadlo, film, lidová řemesla). Konference přinesla rovněž příklady zahraniční, a to konkrétně z Nizozemska, Německa a Slovenska.

Příspěvky prezentovali zástupci veřejné správy (Ministerstvo kultury, Magistrát hl. m. Prahy, Město Prachatice), dále veřejných kulturních a vzdělávacích institucí (GASK, Moravské zemské muzeum, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Masarykova univerzita, Národní ústav lidové kultury, NIPOS). Dále mezi přednášejícími nechyběla ani ředitelka národní kanceláře Světové zdravotnické organizace v České republice či zástupci neziskových organizací z České republiky (Život 90, Nadace Charty 77,

Divadlo na cucky, Seniorforum Kroměříž, Počteníčko s babičkou).

Cílem konference bylo představit téma aktivního stárnutí v oblasti kultury z několika zorných uhlů a zdůraznit roli kultury a umění jako významného faktoru v procesu aktivního stárnutí, ale také dát impuls k veřejné diskusi, která by podnítila zájem a přijetí systémových opatření týkajících se této tematiky na politické úrovni.

Na závěr konference byl účastníky přijat evropský Manifest Umění dlouhého života (Long Live Arts), který usiluje o vytvoření širšího rámce kulturní participace seniorů a jeho implementaci politiky a tvůrci politik do praxe. Manifest apeluje na meziresortní a mezisektorovou spolupráci s cílem zajistit profesionální a systematický přístup k práci se seniory v oblasti kultury. V této záležitosti bude NIPOS podnikat další kroky.

Akce se uskutečnila pod záštitou ministra kultury, pana Mgr. Daniela Hermana a za finanční podpory Ministerstva kultury.

ÚVOD DO PROBLEMATIKY AKTIVNÍHO STÁRNUTÍ

Evropská populace stárne. Rada Evropy ve svém Prohlášení z roku 2012 připomíná, že:

- zabezpečení zdravého a důstojného stárnutí se musí stát součástí politiky všech členských zemí,
- zdravé stárnutí je neustálý proces probíhající během celého životního cyklu, přičemž je zásadní, aby občané byli v tomto přístupu podporováni, což zahrnuje opatření ve všech oblastech politiky a zapojení orgánů veřejné správy na všech úrovních a také občanské společnosti,

a vyzývá členské státy, aby:

- zařadily otázku zdravého stárnutí během celého životního cyklu mezi priority,
- přijaly přístupy ke zlepšení kvality života a rozvíjení zdravého životního stylu.

Je zřejmé, že ani České republice se tento proces nevyhne. Ke konci června letošního roku měla Česká republika 10 564 866 obyvatel. Z toho je 1 054 868 obyvatel starších 65 let. Podle predikace ČSÚ z roku 2013 podíl osob starších 65 let stoupne k polovině tohoto století na dvojnásobek, tedy ze současných 16,8 % na 32,5 %. Zvýší se i počet osob starších 85 let, který je v současnosti 0,2 mil. osob. Střední délka života neboli naděje na dožití se prodlužuje pokročilým zdravotnictvím, podpůrnou infrastrukturou, ekonomikou, kvalitnějším životním prostředím. O kvalitě života však vypovídá jiný ukazatel – zdravá délka života = délka života prožitá ve zdraví. V ČR se u mužské populace uvádí 62 let, u ženské 64. Pohybujeme se na průměru EU. Nejlepší parametry uvádí u mužů Norsko 71 let, u žen Malta 72 let.

Mgr. Lenka Lázňovská

Mgr. Lenka Lázňovská je ředitelkou Národního informačního a poradenského střediska pro kulturu (NIPOS). Absolvovala Filosofickou fakultu UK v Praze. Působila jako redaktorka, odborný pracovník analytik, přednášela a publikovala (významné jsou zejm. publikace týkající se českého amatérského divadla). Vedla dva rozsáhlé humanitní výzkumy, byla členkou týmu rozsáhlého dlouhodobého projektu mapování českého amatérského divadla. Specializuje se na teorii neprofesionálního umění. Je členkou porot mnoha soutěží amatérského divadla. Díky působení v různých NNO má velké mezinárodní zkušenosti.

Z hlediska indexu aktivního stárnutí se zkoumají čtyři klíčové oblasti aktivního stárnutí: zaměstnanost (= míra ekonomické aktivity), sociální participace (= schopnost sociálních kontaktů včetně rodiny), nezávislý život (= míra soběstačnosti) a samotná schopnost jedince aktivně stárnout (průměrná doba dožití, průměrná míra dosaženého vzdělání), jak vyplývá z mezinárodního výzkumu EU z roku 2015, patří ČR spolu s Estonskem mezi nejprogresivnější země střední a východní Evropy. V celkovém měření za zbytkem Evropy však značně zaostáváme. Na základě tohoto indexu mohou být porovnávání jednotlivci i celé státy. Čím vyšší je index, tím vyšší je míra aktivního stárnutí. V jednotlivých parametrech je na tom ČR relativně dobře v dostupnosti zdravotní či sociální péče a v pocitu fyzického bezpečí. Horší pocit je u českých seniorů zaznamenán u celkové mentální pohody, což je také dáno nedostatečným společenským uplatněním a menší mírou sociálních kontaktů. Zcela zaostáváme ve využívání informačních technologií. Poměrně hodně zaostáváme v míře samostatnosti. ČR má rezervy v širším zapojení do společenských aktivit, jako je spolková či dobrovolnická činnost, chybí větší podpora jejich volnočasovým aktivitám. Většinová česká společnost nahlíží na seniora jako bytost spíše pasivní. Větší rozdíl, než je evropský průměr, se v České republice ukázal v některých oblastech mezi muži a ženami. Muži jsou více zaměstnaní a jsou aktivnější v sociálním zapojení. Čeští muži jsou ekonomicky aktivní v průměru 37 let (pro srovnání Islandané pracují o 9 let déle, Švýcaři o 7 let, Nizozemci a Švédové o 4 roky). České ženy se na pracovním trhu udrží o 7 let méně než muži (Islandanky pracují o 12 let déle než Češky, Švýcarky a Švédky o 8 let déle). Jedinou evropskou zemí, kde je průměrná délka pracovního života žen delší než u mužů, je Litva. Na opačném pólu, tedy s kratší délkou pracovního života jsou Maďarsko, Litva, Bulharsko, Chorvatsko a Polsko, Rumunsko a Lotyšsko.

Z výzkumu je zřejmé, že výše indexu aktivního stárnutí má přímou vazbu na výši HDP. Aktivní stárnutí je tedy cestou k individuálnímu pocitu štěstí a pozitivně může ovlivnit ekonomickou

prosperitu země. Nejlépe jsou na tom v Evropě Švédsko, Dánsko, Nizozemsko a Velká Británie, které podporují všechny čtyři klíčové oblasti. Přesto např. podle organizace Age UK je systém zdravotních a sociálních služeb pro seniory poddimenzován, což má negativní dopady na život starších lidí a jejich rodin. Hovoří se zde o nedostatku podpory rodinným pečovatelům a o problémech v integraci zdravotních a sociálních služeb. Důležité je, aby každá země hledala svou cestu ke zdravé společnosti, v níž se bude dařit všem věkovým a sociálním skupinám. Jako příklad mohou uvést Francii, kde v lednu 2016 vstoupil v platnost zákon o přizpůsobení společnosti stárnutí populace a frankofonní síť měst přátelských vůči seniorům podepsala s francouzským ministerstvem zdravotnictví dohodu o spolupráci při jeho naplňování. Světová zdravotnická organizace už v roce 2010 založila síť měst a komunit age-friendly, kde se zavazují naslouchat potřebám starších lidí, podporovat jejich inkluzi do společnosti a budovat vhodnou sociální infrastrukturu. Z evropských měst se dobře stárne např. v Bernu, Ženevě, Manchesteru, Liverpoolu, Leedsu, Belfastu, Oslu, Bruselu, Bordeaux, Štrasburku, Lublani.

První Národní akční plán přípravy na stárnutí v ČR byl přijat na období 2008 až 2012 jako usnesení vlády ČR, aktualizovaná verze se týká období 2013 až 2017. Vláda jako své priority definuje: zajištění a ochranu lidských práv starších osob (odstraňování věkové diskriminace), celoživotní učení, zaměstnávání starších pracovníků, dobrovolnictví a mezigenerační spolupráci, zajištění kvalitního prostředí pro život seniorů (odkazující zejména k bytové politice a dopravní obslužnosti), zdravé stárnutí (podpora zdravého životního stylu = pracovní aktivita, kontinuální vzdělávání se, zapojení do veřejného života). Už v roce 2006 vláda zřídila jako svůj poradní a iniciativní orgán Radu vlády pro seniory a stárnutí populace a tato Rada má stále pracovní skupiny, jejichž činnost je zaměřena na naplňování politiky vlády a tvorbu strategií v jednotlivých oblastech. Rovněž je důležité, aby spolupracovaly všechny stupně veřejné správy.

Také v ČR existují města přátelská vůči seniorům. Jsou členy Sítě zdravých měst a v komunitních plánech zdraví a kvality života najdeme řadu opatření na podporu seniorských aktivit včetně lepší participace na kultuře umění (např. slevy do divadel a na koncerty). Města si také uvědomují nezbytnost mít komunitní prostor pro setkávání. Konkrétní příklady dobré praxe jsme zařadili do programu konference. Plány na podporu zdraví mají i kraje. Např. Program Zdraví 2020 pro kraj Vysočina na období let 2016–2020 v části Zdravé stárnutí obsahuje podporu komplexních projektů a programů v této oblasti včetně podpory volnočasových a vzdělávacích aktivit pro seniory.

Tématem konference však není komplexně hodnotit, jak se daří naplňování strategie ČR v oblasti zdravého stárnutí. Chceme se výhradně zaměřit na roli kultury a umění jednak jako na velkou výzvu, jednak jako příležitost. Nemusím nikoho přesvědčovat o tom, jak blahodárný vliv má celá oblast kultury na duševní a sociální pohodu člověka. Právě ona může seniora vyvést ze samoty, vyplnit jeho čas něčím, co mu přinese radost a uspokojení včetně pocitu své prospěšnosti. A dokonce to platí i o seniorech, kteří žijí v zařízení pro seniory. V oblasti sociální pedagogiky existuje řada metod, které např. pomocí technik dramatické výchovy umějí pracovat se seniory tak, aby trénovali paměť a psychomotoriku, zároveň relaxovali a navazovali sociální kontakty ve skupině. Pilotních projektů tohoto typu existuje celá řada. Je tedy zřejmé, že je pro společnost žádoucí zvýšit participaci seniorů na umění a kultuře.

Cíl zajistit a zvýšit účast starších lidí na kulturním dění a také podporovat pozitivní mezigenerační perspektivy si klade manifest Umění dlouhého života (Long Live Arts) jako evropská iniciativa, která vznikla v roce 2014. Tato výzva především zdůrazňuje nezbytnost propojení zdravotnictví a kultury při vytváření programů pro seniory. Jen zdravý člověk může totiž být aktivní, mít koníčky, pracovat jako dobrovolník ve prospěch jiných. Manifest aplikuje postupy, které známe z jiných oblastí, např. part-

nerství mezi veřejným a soukromým sektorem, zapojení veřejných institucí (školy, knihovny, kulturní domy) do programů pro seniory, v oblasti umění chce spojovat starší a mladší ročníky. Navrhuje, aby se vytváření kulturních programů pro seniory stalo oficiálním posláním těchto institucí. Upozorňuje na to, že je především třeba změnit atmosféru ve společnosti. Chybí pozitivnější obraz seniorů ve společnosti. Nejsou vnímáni jako rovnocenná skupina, která je nedílnou součástí společnosti a podílí se na jejím fungování. Starší lidé jsou často odsouváni na okraj společnosti a jsou diskriminováni. Jako by si mladší ročníky zcela neuvědomovaly, že stárnutí je přirozený proces, který se týká každého z nás.

Je rovněž nezbytné uvědomit si, že žijeme v 21. století a že senior v roce 2016 zkrátka vnímá svět zcela jinak než senioři např. v polovině 20. století. Například žijeme ve světě, v němž vládou sociální sítě a kde počítačová gramotnost je nezbytným nástrojem fungování ve společnosti. Právě tady má Česká republika rezervy. Číst můžeme audioknihy místo tištěných, avšak důležité je, že čteme a poznáváme. Univerzity třetího věku dokazují, že i v pokročilém věku si můžeme plnit životní sny a věnovat se oboru, který nás v produktivním věku minul. Můžeme pracovat jako dobrovolníci ve veřejné knihovně, muzeu, číst nemocným dětem v nemocnicích a nahrazovat cizím dětem vlastní babičku, kterou nemají. Můžeme se věnovat uměleckým aktivitám, a to nejlépe ve skupině spřízněných duší. U nás nemáme mnoho čistě seniorských amatérských divadel či pěveckých sborů. Převládají spíše multigenerační soubory, v nichž senioři společně pracují s lidmi často o více než jednu generaci mladšími. Když se jich zeptáte na jejich pocity, řeknou, že se na zkoušky a vystoupení těší a že si nedovedou představit, že by takovou možnost neměli. Je to pro ně láska na celý život a v každém období života plní trochu jinou funkci. Např. filmování či fotografování, malování vytváří hmotné artefakty, které jsou příběhy, svědectvím o životě a jeho peripetiích, přináší vzpomínky. Máme možnost vracet se do minulosti a prožívat některé okamžiky znovu. Jak

ukazují zkušenosti z Německa a dalších zemí, např. amatérskou divadelní aktivitu lze využít jako prostředek boje s Alzheimerovou chorobou. Pomáhá trénovat paměť a udržovat staršího člověka v psychické kondici, což je velmi důležité.

Často používáme termín kreativita. Je vhodné ho používat v souvislosti s procesem stárnutí? Říkám, že ano. Jde přece o to nakládat se svým životem tak, aby člověk měl duševní pohodu, aby mu bylo dobře. Nemusí se přitom jednat pouze o kreativitu uměleckou, která spočívá ve vytváření uměleckých děl. Spíše jde o obecnou nespécifickou kreativitu, která je základem každé smysluplné lidské činnosti. Pokud si člověk vytvoří určitou míru kulturního kapitálu, bude jeho život bohatší. Participace na umění a kultuře je schopna kulturní kapitál rozmnožovat. A připomínám to, co jsem uváděla na začátku svého příspěvku. Zdravější a šťastnější seniorská populace přispívá ke spokojenosti celé společnosti, která je schopna i vyšší míry ekonomické prosperity. Berme si příklady z těch zemí, kde se to daří.

STÁRNUTÍ V AGENDĚ WHO

Stárnutí světové populace je úspěchem politik veřejného zdravotnictví, sociálního a ekonomického rozvoje. Smysluplně využít potenciál starších lidí je nyní úlohou každé společnosti.

Svět stárne rychle. Počet lidí starších 60 let v poměru k celkovému počtu světového obyvatelstva se zvýší z 11 % v roce 2006 na 22 % do roku 2050. V této době bude poprvé v lidských dějinách ve světové populaci více seniorů než dětí (do 14 let).

Rozvojové země stárnou mnohem rychleji než rozvinuté země: do padesáti let bude více než 80 % seniorů žít v rozvojových zemích, zatímco v roce 2005 to bylo 60 %.

Stárnutí populace přináší:

1. Zvýšené sociální a ekonomické požadavky ve všech zemích.
2. Reformy sociálních a zdravotnických systémů s ohledem na starší občany.
3. Vytvoření podmínek pro tzv. aktivní stárnutí s důrazem na kvalitu života (co nejméně nemocí, nezávislost/soběstačnost, aktivní přístup k životu).

O kvalitě prožitého života vypovídá ukazatel délky života prožitého ve zdraví, který vyjadřuje, kolik let v průměru prožijí lidé ve zdraví, tj. bez nemoci a zdravotních omezení. Průměrný počet let prožitých ve zdraví byl v ČR v roce 2010 stejný, jako byl v roce 1962. Prodlužování délky života v ČR tudíž spočívá ve zvyšování počtu let prožitých v nemoci. Např. ve Švédsku je tomu zcela jinak, zde se za stejnou dobu prodloužila doba prožitá ve zdraví v průměru o 9 let a lidé zde prožijí ve zdraví 71 let, což je o 9 roků více, než v ČR.

MUDr. Alena Šteřlová, Ph.D., MPH

MUDr. Alena Šteřlová, Ph.D., MPH, je lékařkou, od r. 2003 ředitelkou národní kanceláře WHO v ČR. V letech 1991–2003 byla přizvána na Ministerstvo zdravotnictví, kde zastávala různé pozice včetně poradkyně hlavního hygienika ČR, vedoucí oddělení ambulantní a primární péče a ředitelky odboru pro vědu a výzkum. Vystudovala 3. lékařskou fakultu UK, na které v roce 2007 završila doktorské studium v oboru Preventivní lékařství. Působí rovněž jako externí lektorka Ústavu veřejného zdravotnictví a medicínského práva na 1. lékařské fakultě UK. V roce 2012 získala na Slovenské zdravotnické univerzitě titul Master of Public Health. V roce 2013 jí bylo uděleno čestné členství ve Společnosti všeobecného lékařství za příspěvek k rozvoji primární péče v ČR. V roce 2015 byla zvolena do výboru předsednictva ČLS JEP.

Celoživotní postoj ke zdraví stárnoucí populace

(General Programme of Work 2014/15: A Life Course Approach to the Health of Ageing Populations)

1. Podpora zdraví v průběhu celého života.
2. Orientace na primární zdravotní péči, domácí péči, dlouhodobou péči, paliativní péči.
3. Sledování a kvantifikace rozdílných zdravotních potřeb starších lidí a jejich přístupu ke zdravotní péči.
4. Důraz na prostředí přátelské stárnoucí populaci. (WHO Global and Regional Networks of Age-friendly Cities and Communities – přenesení odpovědnosti na komunitu/municipalitu).

Fenomén stárnutí je problémem i České republiky. Populace seniorů nad 65 let se v příštím desetiletí zdvojnásobí, významnější pro společnost je však výrazný nárůst obyvatel starších 80 let, kteří budou podle odhadů v roce 2020 tvořit 4 % obyvatel. Tito lidé vyžadují péči přizpůsobenou svému zdravotnímu stavu vyplývajícímu z úbytku tělesných a duševních sil i často přítomnému chronickému onemocnění nebo několika chronickým onemocněním. Geriatrický pacient je ohrožen zejména zhoršením či ztrátou soběstačnosti, kvalitativními poruchami vědomí a dalšími geriatrickými komplikacemi. Tyto komplikace ovlivňují diagnostický proces, terapii i rehabilitaci při zvládání akutního onemocnění.

Nově přijatá evropská strategie Světové zdravotnické organizace Zdraví 2020 a Evropská regionální strategie WHO zaměřená na zdravé stárnutí přijatá pro roky 2012–2020 jsou dobrým vodítkem pro nastavení vhodných opatření i v rámci České republiky.

Priority Strategie a akčního plánu pro zdravé stárnutí v Evropě 2012–2016:

1. Podpora pohybové aktivity.
2. Prevence pádů.

3. Vakcinace a prevence infekčních onemocnění v zdravotnických zařízeních.
4. Veřejná podpora neformálních forem péče s důrazem na domácí péči a sebepečí.
5. Budování kapacit v geriatрии a gerontologii.
6. Prevence sociální izolace a sociálního vyčlenění.
7. Prevence špatného zacházení (maltreatment).
8. Kvalita péče poskytovaná starým občanům, se zvláštním zaměřením na péči v demenci a paliativní péči u dlouhodobě léčených pacientů.

V rámci tzv. Bienální smlouvy o spolupráci mezi WHO a MZ ČR se uskutečnila studie „Ekonomická analýza dlouhodobé lůžkové a terénní péče“, zaměřená na popis současného stavu, monitoring a validitu dat a ekonomické parametry poskytování dlouhodobé a následné péče poskytované jak v lůžkových zařízeních, tak mimo lůžková zařízení. Studie se zabývá také dopady do praxe či srovnáním s vybranými zeměmi evropského regionu.

Ze závěrů studie vyplývá:

1. Systém dostatečně nereflktuje demografický vývoj – v současnosti v ČR převládá neuspokojivá situace na rozhraní „zdravotní“ a „sociální“ péče.
2. Problémy jsou legislativní, organizační a ekonomické.
3. Celý segment „následné“ péče je podfinancovaný.
4. Existují řešení garantující trvalou udržitelnost pro systém dlouhodobé péče.
5. Jedním z možných a osvědčených řešení je např. zavedení ošetrovatelského pojištění.
6. Cestou k tomu je mimo jiné také posílení role samospráv v podpoře zdraví a efektivní koordinaci sociálních a zdravotních služeb.

Hlavním výstupem studie je formulace doporučení pro MZ a MPSV.

Autoři studie BCA 2014–16:

- doc. MUDr. Iva Holmerová, Ph.D., Centrum pro studium dlouhověkosti a dlouhodobé péče (CELLO), UK Praha
- prof. MUDr. Ing. Petr Fiala, CSc., Asociace malých a středních nemocnic

AKTIVNĚ VE STÁRNOUCÍ SPOLEČNOSTI: VÝZVY A PŘÍLEŽITOSTI PRO KULTURU

Základní terminologická východiska

Ačkoli se problematika stárnutí populace stává neuralgickým bodem veřejné debaty okupující mediální prostor, nepanuje vždy konsensus v chápání výchozích kategorií. V úvodu příspěvku se proto pokusíme vymezit základní pojmy v souladu s převažující praxí.

Stárnutí je chápáno jako přirozený a nezvratný multifaktorový proces změn (převážně regresivních) morfologie a fyziologických funkcí organismu v čase, synergické narušení biologické a psychické rovnováhy. Tyto změny jsou individuálně specifické. Jde tedy o asynchronní proces, který je částečně geneticky podmíněný a částečně ovlivněný náhodnými jevy, chybami a poruchami (Čevela, Kalvach, Čeledová, 2012, s. 20). Závěrečnou etapou tohoto procesu je stáří.

Stáří jakožto důsledek involučních změn a pozdní fáze ontogeneze představuje závěrečnou etapu života a završení procesu stárnutí (Kalvach, Mikeš, 2004, s. 47). Vzhledem k velkému množství kritérií určujících počátek stáří je výklad tohoto pojmu historicky i kulturně proměnlivý. Lze rozlišit stáří biologické, sociální, psychologické a kalendářní. Obecně rozšířená statistická definice stáří z perspektivy dosaženého věku není konsensuální, a kalen-

PhDr. Michal Šerák, Ph.D.

PhDr. Michal Šerák, Ph.D., je vysokoškolský pedagog, vědecký pracovník a lektor, autor řady vědeckých studií a učebních textů. Vystudoval Katedru andragogiky a personálního řízení Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, na které dosud působí jako odborný asistent a tajemník katedry. Mezi oblastí jeho odborného zájmu patří především vzdělávání seniorů a starších dospělých, preseniorská edukace, Age Management, politika vzdělávání dospělých, historie a teorie andragogiky, zájmové a občanské vzdělávání dospělých. Je mj. členem Pracovní skupiny AIVD ČR pro vzdělávání starších dospělých a Pracovní skupiny na podporu vzdělávání a dobrovolnictví Rady vlády ČR pro stárnutí populace. Autor nebo spoluautor publikací *Zájmové vzdělávání dospělých* (2009), *Kapitoly z teorie a praxe vzdělávání dospělých* (2009), *Celoživotní učení a sociální politika: vazby a přesahy* (2012) aj., hlavní editor mezinárodní vědecké edice Czech-Polish-Slovak studies in andragogy and social gerontology.

dání (chronologický) věk tak nemůže být jednotným hodnotícím ukazatelem. Relevantními kritérii mohou být rovněž dimenze biologická (funkční zdatnost těla), ekonomická (pokles příjmů), sociální (ztráta prestiže, změna sociálních rolí), technologická apod. V sociálních vědách je stáří členěno na tzv. třetí a čtvrtý věk. Stáří je nutno chápat jako multifaktoriální a vysoce individualizovaný jev mající charakter sociálního konstruktu. Z lékařského hlediska se za stáří zpravidla považuje období života po 75. roce života, z hlediska demografického je hranice stáří stanovena na 60–65 let.

Rovněž pojem senior není kategorií primárně statistickou, ale spíše sociologickou, kdy se jedná o obecné a významově neutrální označení staršího jedince vycházející z latinského výrazu senex (starý). Obecně je za seniora označován jedinec, který dosáhl vyššího věku, přičemž specifikace věkového zařazení je kontextuálně proměnlivá. Časté je i spojování s dovršením důchodového věku. Nejčastější je nicméně vymezení této kategorie na základě chronologického stáří. V dokumentech OSN a WHO je hranice seniority stanovena na 60 až 65 let (např. WHO preferuje věk 65 let v kontextu vyspělých zemí a věk 60 let pro podmínky zemí rozvojových), statistiky OECD, Eurostatu či Českého statistického úřadu pak nejčastěji pracují s věkovými kohortami 0–14 let, 15–64 let a 65+.

Stárnoucí společnost

Demografické stárnutí se v posledních desetiletích stalo trendem přesahujícím hranice euroamerické civilizace. Narůstající dynamika stárnutí stále více zasahuje i rozvojové země a vykazuje tak globální charakter. Jak upozorňuje studie WHO, poprvé v historii lidstva lze očekávat, že se většina obyvatel země dožije 60 a více let (WHO, 2013, s. 4). Výrazná je tato proměna demografické křivky především v Evropě, kde by senioři měli v roce 2050 tvořit 53 % populace (Evropská komise, 2005). Uvádí se, že celkové stárnutí společnosti bude pravděpodobně do budouc-

na představovat velmi závažný sociální a ekonomický problém projektující se především do nabídky pracovní síly, efektivnosti důchodového systému nebo systému zdravotní péče.

Tento trend se týká i České republiky. Dlouhodobá proměna její demografické struktury, jejímž nejviditelnějším prvkem je postupné stárnutí populace, se aktuálně stává jedním z nejdiskutovanějších společenských, politických i ekonomických témat. Všechny dostupné prognózy poukazují na skutečnost, že procentuální zastoupení seniorů ve společnosti se bude neustále zvyšovat. Obyvatelé starší 65 let představují aktuálně cca 18 % populace. Do budoucna lze navíc očekávat výrazný nárůst tohoto podílu, neboť podle některých prognóz by za třicet let měl dosáhnout seniorského věku každý třetí obyvatel, tj. 33 %. Z těchto údajů vyplývá, že v následujících třiceti letech by ve společnosti mělo přibýt cca 1,3 miliónů seniorů. Kromě takřka zdvojnásobení počtu seniorů (počet osob ve věku nad 85 let se má dokonce zvýšit více než pětinasobně) se zároveň počítá i s pozvolným poklesem poměrného zastoupení dětí (až o jednu čtvrtinu). Tento trend bude výrazně akcelerován stárnutím silných poválečných ročníků, které začínají v těchto letech překračovat seniorskou věkovou hranici, přičemž tento efekt není kompenzován odpovídající úrovní natality. (ČSÚ, 2014) Postupná změna demografické křivky a s tím spojené jevy se dostávají do centra pozornosti odborné i laické veřejnosti, přičemž medializovány bývají především negativní aspekty tohoto trendu. Tato medializace však často prezentuje vykonstruovaný obraz sociální reality, jehož výsledkem je tzv. demografická panika (Vidovičová, 2008, s. 27–30). Stárnutí a stáří je spojeno s řadou stereotypů a předsudků, celá tato životní etapa je vnímána jako období úpadku, pasivity, závislosti a celkové regrese. Staří lidé jsou vnímáni jako odpoutaní od společnosti i od práce, jako ohrožující faktor představující nebezpečí pro společnost.

Přesto prochází v posledních letech pohled společnosti na seniorskou problematiku radikální proměnou. I ve veřejném prostoru

jsou stále frekventovanější přístupy vnímající stárnutí společnosti jako výzvu a příležitost pro změnu situace a celkového přístupu k tzv. starším dospělým. Poukazováno je i na potenciální výzvy a příležitosti. Především v kontextu rozvoje tzv. silver economy začínají být senioři chápáni jako potenciálně lukrativní skupina a kontinuálně narůstá počet aktivit a výrobků určených exkluzivně pro tento cílový agregát. Diskutovány jsou rovněž koncepty kvalitního a úspěšného stárnutí a postupně tak dochází ke změně paradigmatu petrifikujícího třetí věk jako období neproduktivní a neaktivní.

Koncepty aktivního, zdravého a úspěšného stárnutí

Stáří začíná být chápáno jako přirozená etapa života a úkolem společnosti má být zajištění důstojných podmínek pro život v seniorském věku (Haškovcová, 2010, s. 89). Pozornost je postupně věnována nejen ekonomickým aspektům, ale zdůrazňována je nutnost aktivní integrace seniorů ve všech oblastech sociální reality. V návaznosti na trend demografického stárnutí populace jsou na úrovni mezinárodních organizací i v kontextu národních politik diskutovány koncepty a strategie, které by byly schopny na tuto skutečnost adekvátně reagovat. Rozvíjeny jsou především koncepty aktivního, úspěšného a zdravého stárnutí. Ačkoli jde do velké míry o teoretické konstrukty, jsou zároveň široce reflektovány v rámci politického diskursu. Vzájemný vztah těchto konceptů je nicméně předmětem diskuse a lze identifikovat řadu přístupů, z nichž ne všechny jsou zcela kompatibilní. Běžné je i používání jejich názvů jako synonym.

Celospolečenské podpory se dostává stále populárnějšímu konceptu aktivního stárnutí, rozvíjejícímu se od konce devadesátých let vlivem iniciativy Světové zdravotnické organizace (WHO). Aktivní stárnutí je v rámci dokumentu Active Ageing: A Policy Framework charakterizováno jako: „... proces optimalizace podmínek a příležitostí pro zachování zdraví, aktivního zapojení a životních jistot s cílem zvyšovat kvalitu života lidí

během jejich stárnutí.“ (WHO, 2002, s. 12). Komuniké Evropské komise Towards a Europe of All Ages z roku 1999 připomíná, že aktivní stárnutí je životní strategií ochrany fyzického a psychického zdraví v závislosti na stárnutí jedinců a jejím cílem není pouze delší pracovní aktivita, ale především kombinace prvků produktivního stárnutí se silným důrazem na kvalitu života a psychickou a fyzickou pohodu (Evropská komise, 1999). Celý koncept je založen na třech základních pilířích: zdraví, participace a bezpečí. Cílem je dosažení stavu, kdy přechod z ekonomicky aktivní fáze života do fáze důchodové neznamena zároveň rezignaci na aktivní životní styl spojený s pasivitou a různou mírou společenské exkluze. Koncept se zároveň snaží reflektovat společenský vývoj a vliv měnících se trendů, jakými jsou např. urbanizace, globalizace, migrace, technologické inovace nebo environmentální a klimatické změny. (ILCBrazil, 2015, s. 14)

Rovněž pod vlivem WHO je rozpracováván i koncept zdravého stárnutí. Je možné jej definovat jako optimalizaci podmínek pro fyzické, sociální a duševní zdraví umožňující starším dospělým zaujmout aktivní roli ve společnosti a užívat si nezávislosti a vysoké kvality života (EuroHealthNet, 2016). Dokument WHO World report on ageing and health jej vymezuje ve stručnější podobě jako proces rozvíjení a udržování funkčních schopností umožňujících zachování kvality života ve starším věku (WHO, 2015, s. 28). Výchozími aspekty měření úrovně kvality života v kontextu zdravého stárnutí bývá úroveň funkčních schopností, psychické a mentální kapacity, vliv prostředí, pocit spokojenosti, rovněž tak genetické dispozice či celková flexibilita.

Podnětný je rovněž koncept úspěšného stárnutí zaměřený na posilování kvality života a pozitivní adaptaci ve stáří. Cílem je dosažení určité úrovně fyzické, sociální a psychosociální pohody ve stáří (McKeon, 2008), nastolení rovnováhy mezi životní spokojeností, požadavky okolí a individuální kapacitou každého jedince. Rowe a Kahn (1997, s. 433) formulují tři hlavní kritéria determinující kvalitu stárnutí: nízká pravděpodobnost onemocnění, vyso-

ká míra funkční a kognitivní kapacity, aktivní životní styl. Hlavní myšlenky tohoto konceptu byly rozvíjeny již od 60. let především v kontextu psychologie a gerontologie.

Jak z uvedeného vyplývá, bývají koncepty aktivního, zdravého a úspěšného stárnutí chápány jako úzce propojené a i z hlediska jejich zaměření, principů, cílů či nástrojů je není možné validně oddělovat, neboť zdravotní stav každého jedince bývá integrálně spjat s širokou varietou sociálních a kulturních aspektů, jak jsou podrobně vymezeny v rámci konceptu aktivního stárnutí. Rozdíl mezi uvedenými koncepty tak lze vnímat spíše v míře důrazu kladeného na určité dimenze procesu stárnutí, než v celkových východiscích a obsahovém zaměření. Jednotlivým prvkem všech zmiňovaných přístupů je důraz na celkovou míru kvality života, uspokojivý zdravotní stav a aktivní životní styl, přičemž touto aktivitou není míněna pouze osobnostní charakteristika jedince, ale obecně možnost jeho celkové integrace do společnosti.

Z toho se dá odvodit, že je to mimo jiné právě aktivní participace na sociálních a kulturních aktivitách, která spojuje všechny výše uvedené přístupy a která je chápána jako esenciální aspekt úspěšného stárnutí. V tomto kontextu lze identifikovat řadu přínosů zapojení starší populace jak pro konkrétní jedince, tak pro celou společnost. Z hlediska jednotlivce jde především o rozvoj kognitivních a fyzických funkcí, který ve svém důsledku zpomaluje proces stárnutí a působí preventivně proti rozvoji demence nebo jiných podob regrese. Důležitá je i redukce sociální exkluze a izolace, rozvíjení sociálních kontaktů, prohloubení samostatnosti a vlastní důstojnosti, posílení identity, umožnění reflexe společenských změn nebo udržení a rozvíjení mezigenerační komunikace. Z pohledu společnosti můžeme hovořit o významném faktoru zamezujícím projevům ageismu a působícím na rozvíjení celé komunity jako integrovaného systému. Zapojení starších dospělých umožňuje efektivnější přenos zkušeností

a generačně podmíněných kulturních vzorců a v neposlední řadě jde i o přínos ekonomický.

Rozvoj stříbrné ekonomiky

Hospodářství vyspělých zemí je stále výrazněji ovlivňováno nástupem tzv. stříbrné ekonomiky (silver economy). Lze ji definovat jako segment ekonomiky spojený s rostoucími výdaji společnosti spojenými se stárnutím populace a se specifickými potřebami obyvatel ve věku 50+ (Evropská komise, 2015, s. 7). Jde o výrobky a služby zaměřené na cílovou skupinu starších dospělých. Do budoucna se očekává expanze tohoto segmentu, a tím i vytváření nových pracovních příležitostí. Stárnoucí populace bude kontinuálně zvyšovat své nároky a tím dojde k postupnému ovlivňování života společnosti z jejich strany a rovněž zvyšování finančních toků. Očekávaný je výrazný dopad na již existující i vznikající trhy stimulací poptávky po zboží a službách určených pro starší dospělé. V rámci bonnské deklarace pro stříbrnou ekonomiku z roku 2005, přijaté v rámci iniciativy desíti evropských regionů (připomeňme na tomto místě, že Česká republika mezi signatáře nepatří) s názvem Silver Economy Network of European Regions – SEN@ER, byly identifikovány některé segmenty, kterých se výše uvedený trend dotýká nejvýrazněji. Patří mezi ně především oblast služeb spjatých s bydlením a se zdravotním stavem, dále cestovní ruch, finanční služby, sport a kultura. (Silver Economy, 2005, s. 3) To vše se následně projektuje do zvýšených nároků na obsahové i organizační zabezpečení kulturních a edukačních aktivit určených pro jedince v postproduktivním věku, včetně měnících se požadavků na marketing. Dostupné údaje např. potvrzují, že již dnes vydají senioři v České republice ročně vyšší finanční částky za kulturní služby, nákup knih a periodik nebo dovolené než zaměstnanci a celkově na tuzemském trhu utratí cca 20 miliard Kč měsíčně (viz ČSÚ, 2016). Navíc se dá předpokládat, že tento trend se bude v následujících letech stále zvýrazňovat.

Důchodového věku totiž aktuálně dosahují silné poválečné ročníky (tzv. baby boomers), které nikoliv nevýznamnou část svého pracovního života již prožily v akcelerujících podmínkách nastalých po roce 1989. Tato generace se od svých předchůdců odlišuje jinými pracovními i životními návyky, strukturou svých znalostí a dovedností (např. úroveň funkční gramotnosti, včetně technologické, znalost cizích jazyků apod.), akceptací konceptu celoživotního učení, jakož i zvýšenými požadavky na kvalitu svého života. Zásadní roli hraje rovněž rostoucí vzdělanostní úroveň mladších seniorů projevující se ve vyšší míře informovanosti i aktivity.

Reflexe aktuálního stavu nabídky služeb pro seniory

I když nabídka služeb aktivity pro seniory v oblasti kultury a vzdělávání dynamicky expanduje a lze identifikovat řadu příkladů dobré praxe, má tento rozvoj převažující živelný charakter, pro nějž je typická především velmi proměnlivá kvalita a nevyrovnaná obsahová náplň. Problematickým faktorem je kvalifikovanost a kompetentnost poskytovatelů i organizátorů těchto aktivit. Stále záleží primárně na jejich motivaci, vůli, kreativitě a odhodlání. Zásadním problémem, který výrazně determinuje participaci seniorů na kulturních a edukačních aktivitách, je i existence řady bariér. Ty se, kromě výše zmíněného faktoru účasti či neúčasti, projektují i do aspektů kvality a efektivity realizovaných akcí, jakož i do celkové spokojenosti účastníků.

V obecném pojetí můžeme dle Cross (1982) bariéry členit dle následujícího schématu:

- **situacní:** vyplývají z aktuálního kontextu a životní situace jedince, týkají se např. dopravní obslužnosti a dostupnosti, finanční náročnosti apod.;
- **institucionální:** jsou spojeny primárně s poskytovatelskou organizací; může se tedy jednat např. o samotnou programovou nabídku, tj. její obsah a kvalitu, časový harmonogram, mobiliář, administrativní a informační podporu apod.;
- **dispoziční:** týkají se psychologické a fyzické kondice jedince, jeho zdravotního stavu, motivace, sebepojetí, kompetencí aj.

Částečně průřezovými bariérami jsou pak např. bariéry komunikační, mezigenerační, kulturní, politické, genderové, sociální apod.

Ideální není ani situace v kontextu veřejných politik. Je třeba si uvědomit, že stárnutí populace představuje komplexní problém, který je nutné řešit systematicky a v celé jeho šíři. Ačkoli si Česká republika potenciální nebezpečí i výzvy vyplývající z tohoto trendu uvědomuje a téma seniorů se objevuje v řadě politických dokumentů a memorand, přesto je to právě absence holistického přístupu, který celou sféru jednoznačně charakterizuje. Většina relevantních strategických dokumentů má spíše deklarativní charakter a jejich implementace do praxe je problematická. Seniorská problematika dosud není integrální součástí právních norem, chybí systémová podpora i vhodné finanční nástroje. S ohledem na její multidimenzionalitu ji nelze řešit na úrovni jediného resortu jako izolovaný jev. Realita je nicméně taková, že jednotlivá ministerstva vykazují pouze minimální ochotu ke spolupráci na zlepšení aktuální situace. Do velké míry jim v tom jistě brání ustanovení zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, který determinuje rozsah jejich působnosti a hlavně dosud nestanovuje působnost žádného orgánu státní správy ve vztahu k seniorské problematice. Aktuální diskuse na politické i odborné úrovni (např. na půdě Rady seniorů České republiky) však dávají naději, že do budoucna by mohl tento nelichotivý stav doznat pozitivních změn. Značný vliv mají rovněž podněty z Evropské unie. Ty se projevují v rovině symbolické (nastolování témat, používání terminologie), politické (politické dokumenty, strategie a memoranda) i organizační (činnost neziskového sektoru ovlivňovaná přístupem k finančním prostředkům z EU apod.).

Závěr

Přes všechny uvedené problémy můžeme konstatovat, že situace v oblasti aktivního zapojení seniorů do kulturních a společenských aktivit se z dlouhodobé perspektivy zlepšuje. Kontinuálně je obnovován spolkový život a optimalizuje se i stav občanské společnosti, což spolu s rostoucí životní i vzdělanostní úrovní obyvatelstva v seniorském a předseniorském věku a v neposlední řadě i se zlepšující se kvalitou a profesionalitou na straně poptávky představuje jednoznačný příslib pro budoucí expanzi celého sektoru. Mezi negativa aktuální situace patří neexistence koherentní struktury a zacílení seniorské politiky, proměnlivá kvalita nabízených aktivit a jejich nerovnoměrná regionální distribuce, nedostatek kvalifikovaných pracovníků s odpovídajícími kompetencemi i stále ještě nízké procentuální zastoupení aktivních účastníků seniorských aktivit. Pozitivní aspekty zastupuje narůstající medializace i finanční podpora seniorských aktivit, expandující nabídka a celková profesionalizace dané sféry, projektující se mj. do rostoucí kvality nabízených služeb.

Zdroje

- CROSS, Patricia K. Adults as Learners: increasing participation and facilitating learning. San Francisco: Jossey-Bass, 1981. ISBN 0-87-589-491-7.
- ČEVELA, Rostislav, Zdeněk KALVACH a Libuše ČELEDVÁ. Sociální gerontologie. Úvod do problematiky. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3901-4.
- ČSÚ. Vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů. [online] Praha: ČSÚ, 2016. (cit. 2016-09-20). Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/32579067/1600181663.pdf/5e3d77e8-44d5-4db2-9f5b-074b4f1efc49?version=1.1>.
- ČSÚ. Stárnutí se nevyhne. [online] Praha: ČSÚ, 2014. (cit. 2016-09-18). Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ea002b5947>.
- EuroHealthNet. EuroHealthNet's Healthy Ageing Website. [online] 2016. (cit. 2016-09-17). Dostupné na: <http://www.healthyageing.eu/eurohealthnets-healthy-ageing-website>.
- EVROPSKÁ KOMISE. Growing the European Silver Economy. [online] Brusel, 2015. (cit. 2016-09-17). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthy-ageing/silvereco.pdf>.

- ve-healthy-ageing/silvereco.pdf.
- EVROPSKÁ KOMISE. Nová mezigenerační solidarita jako odpověď na demografické změny. Zelená kniha. [online] Brusel, 2005. (cit. 2016-09-17). Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/cs/com/2005/com2005_0094cs01.pdf
- EVROPSKÁ KOMISE. Towards a Europe of All Ages – Promoting Prosperity and Intergenerational Solidarity. [online] Brusel, 1999. (cit. 2016-09-17). Dostupné z: http://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/com221_en.pdf.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. Fenomén stáří. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.
- ICL-Brazil. Active Ageing: A Policy Framework in Response to the Longevity Revolution. [online] Rio de Janeiro: International Longevity Centre Brazil, 2015. (cit. 2016-09-17). ISBN 978-85-69483-00-7. Dostupné z: http://ilcbrazil.org/wp-content/uploads/2016/02/Active-Ageing-A-Policy-Framework-ILC-Brazil_web.pdf.
- KALVACH, Zdeněk a Zoltán MIKEŠ. Základní pojmy – stáří, gerontologie a geriatrie. In: KALVACH, Zdeněk a kol. Geriatrie a gerontologie. Praha: Grada, 2004. ISBN 978-80-247-0548-4.
- McKEON, Mariselle. An Evaluation of the Perceived Versus Demographic Barriers Inhibiting Physical Activity Among Women as Measured by the Behavioral Risk Factor Surveillance Survey (BRFSS). Minneapolis: ProQuest, 2008. ISBN 978-054-9468-854.
- ROWE, John W. a Robert L. KAHN. Successful Aging. The Gerontologist. 1997, vol. 37, no. 4. p. 433–440. Dostupné z: <http://gerontologist.oxfordjournals.org/content/37/4/433.full.pdf>.
- SILVER ECONOMY. Bonn Declaration for the Silver Economy. [online] Bonn, 2005. (cit. 2016-09-17). Dostupné z: http://www.silvereconomy-europe.org/events/2005/documents/Bonn_Declaration.pdf.
- WHO. World Report on Ageing and Health. Luxembourg: World Health Organization, 2015. ISBN 978-92-4-156504-2. Dostupné z: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/186463/1/9789240694811_eng.pdf?ua=1.
- WHO. WHO Global Forum on Innovations for Ageing Populations: Report on the Forum. [online] 2013. (cit. 2016-09-12) Dostupné z: http://www.who.int/kobe_centre/publications/gfiap_report/en/.
- WHO. Active ageing: a policy framework. [online] Geneva: WHO, 2002. (cit. 2016-09-12). Dostupné z: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67215/1/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf.

MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE UNIVERZIT TŘETÍHO VĚKU JAKO PROSTŘEDEK ZVYŠOVÁNÍ KVALITY SENIORSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

Univerzita třetího věku na Masarykově univerzitě

Vzdělávání seniorů na univerzitách třetího věku má již dlouholetou tradici. Poprvé se v České republice objevilo v roce 1986 na Palackého univerzitě v Olomouci a jeho hlavním cílem je otevření univerzitních zdrojů poznatků, vědomostí a dovedností osobám seniorského věku. Univerzita třetího věku na Masarykově univerzitě vznikla v roce 1990 rozhodnutím tehdejšího vedení univerzity a zájem seniorů o tuto formu vzdělávání neustále roste. Zatímco v roce 2001 navštěvovalo Univerzitu třetího věku na Masarykově univerzitě 500 posluchačů, v akademickém roce 2015/2016 jich bylo přes 2100. V současné době může být účastníkem programu U3V osoba, která dosáhla věku potřebného pro přiznání starobního důchodu a má úplné středoškolské vzdělání s maturitou.

Ing. Bc. Barbora Hašková

Ing. Bc. Barbora Hašková působí na Masarykově univerzitě, kde mimo jiné zodpovídá za realizaci kurzů Univerzity třetího věku. V rámci své činnosti publikuje články zabývající se tématem seniorského vzdělávání a je rovněž řešitelkou projektů věnujících se této oblasti. Úzce spolupracuje s Univerzitou v Lipsku a dalšími mezinárodními institucemi.

Vzdělávací nabídku Univerzity třetího věku na Masarykově univerzitě v současné době tvoří:

- Všeobecně zaměřený kurz
- Umění, objednavatelé a umělecký styl v dějinách
- Dějiny umění a vizuální kultury
- Univerzita třetího věku v Moravském zemském muzeu
- G. J. Mendel: Člověk, opat a vědec
- Kulturní dědictví a památková péče na Moravě
- Kulturní dědictví (v Telči)
- Kurzy pro absolventy U3V

Nad rámec základního programu Univerzity třetího věku jsou pro jeho účastníky organizovány tematické krátkodobé kurzy zaměřené na informační technologie, výuku cizích jazyků, pohybové aktivity a aktuální otázky (např. z oblasti práva, historie, umění, přírodních věd atd.)

Účastníci Univerzity třetího věku mohou také bezplatně využít počítačovou studovnu na Pedagogické fakultě a počítačovou cvičebnu a studovnu na Fakultě sociálních studií. Mají zde k dispozici počítače, připojení na internet, televizi s DVD a data-

projektor. Mohou zde číst denní tisk, časopisy, případně si zapůjčit skripta, knihy, encyklopedie, slovníky a populárně naučné publikace. Po celou dobu je jim k dispozici asistent.

Mezinárodní spolupráce s Univerzitou v Lipsku

Masarykova univerzita si je vědoma důležitosti a potřeby mezinárodních kontaktů v oblasti vzdělávání včetně seniorského. I z tohoto důvodu tedy byla v roce 2009 navázána úzká spolupráce s Univerzitou v Lipsku, s níž se dohodla na výměnných studijních programech. Na první výměnný pobyt byli do Lipska pozváni posluchači U3V Masarykovy univerzity již v říjnu 2010 a zatím poslední výměnný studijní program se konal v roce 2015.

Výměnných studijních programů s univerzitou v Lipsku se zúčastnilo za uvedené období 2010–2015 celkem 183 seniorů. Aktivity byly hrazeny seniory, z prostředků Českoněmeckého fondu budoucnosti a Magistrátu města Brna.

Tabulka 1: Přehled realizovaných výměnných studijních programů

Datum	11/10 – 17/10 2010	13/7 – 19/7 2011	20/7 – 27/7 2012	9/10 – 17/10 2013	6/7 – 13/7 2014	29/5 – 6/6 2015
Název	Lipsko – město hudby	Historie města Brna a Výtvarný plenér	Česko-německé literární vztahy a systém památkové péče v ČR	Umělecký styl Bauhaus	Památky UNESCO na jižní Moravě	1000 let od první písemné zmínky o městě Lipsku
Místo konání	Lipsko	Brno, Telč	Telč	Lipsko a okolí	Lednicko-valtický areál, Brno	Lipsko
Obsah	Přednášky a exkurze věnující se významným osobnostem a významným milníkům z oblasti hudby ve městě Lipsko	Přednášky a exkurze zaměřené na historii a umění města Brna a Telče, dvoudenní workshop Výtvarný plenér	Přednášky a exkurze na téma literatura národního obrození se zřetelem na česko-německou kulturní vzájemnost, systém památkové v České republice	Přednášky a exkurze zaměřené na architektonický a umělecký styl Bauhaus (1918 až 1933)	Přednášky a odborné exkurze v Brně a lednicko-valtickém areálu věnující se památkám v Brně (vila Tugendhat) a v lednicko-valtickém areálu	Přednášky a exkurze věnované historii a klíčovými osobnostem souvisejícím s městem Lipskem
Počet seniorů	31	30	33	31	30	28

Všichni zúčastnění hodnotí výměnné studijní programy jako velmi cenné pro získávání informací o historii a kultuře dané země, zdokonalování jazykových dovedností a navázání sociálních vazeb se seniory ze sousední země.

Další aktivity mezinárodní spolupráce

V rámci Univerzity třetího věku Masarykovy univerzity byla kromě výše uvedených mezinárodních výměnných studijních programů také během posledních pěti let realizována celá řada dalších vzdělávacích a kulturních aktivit. Výborně byly například hodnoceny výstavy prací českých a německých posluchačů, které vznikly v rámci Výtvarného plenéru v Telči. Jedna z výstav se konala v prostorách lipské radnice, druhá v univerzitním kampusu v Lipsku.

Posluchači univerzity třetího věku se také mohli zúčastnit mezinárodní letní seniorské školy v Palma de Mallorca nazvané Kultura a gastronomie Balleárských ostrovů, která se uskutečnila na ostrově Mallorca. Kromě českých seniorů absolvovali letní školu i posluchači ze Španělska, Německa, Švédska a Velké Británie.

Při uvádění příkladu mezinárodní spolupráce nesmíme opomenout ani přednášky významných zahraničních osobností, např. primátora města Lipsko Burkharda Junga, který přednášel na téma Demokracie a revoluce – vlna mírových revolucí ve středovýchodní Evropě v roce 1989 a jejich dopad. Následná diskuse s posluchači U3V se zaměřila na otázku, jaké závazky a výzvy plynou pro současnost a budoucnost z pokojné revoluce v NDR a sametové revoluce v ČSSR, jakým způsobem na tyto události vzpomínáme a jak můžeme vědomě přispět k udržení živé demokracie.

V rámci česko-německé spolupráce také před brněnskými seniory několikrát vystoupil s přednáškou lipský medievalista zabývající se zejména husitstvím Dr. Thomas Krzenck, dlouholetý

čelní představitel Spolku přátelství měst Brno – Lipsko. O jeho přednášky nazvané Martin Luther aneb německý mnich proměňuje Evropu nebo Česko-německá spolupráce ve středověku? byl mezi posluchači velký zájem.

Velký ohlas sklidila i přednáška na téma Stuttgart – historie architektonického vývoje. Ředitel stuttgartského památkového ústavu Herbert Medek v ní shrnul historický vývoj tohoto města. Brno i Stuttgart mají hodně společného, ať již v oblasti topografické, ve způsobu a organizaci veřejné dopravy, či ve vinařství, kde Brno je branou k vinařské oblasti moravské a Stuttgart k württemberské.

Díky vzájemné spolupráci byly zpracovány zajímavé publikace – ať už učební texty (skripta) k jednotlivým letním seniorským školám, či ke zmíněným odborným přednáškám. Většina těchto textů i propagační materiály byly vydány v českém i německém jazyce. Výjimkou nejsou překlady přednášek do anglického či francouzského jazyka, jak tomu bylo u příležitosti přednášky významného amerického sociálního antropologa českého původu, který seniorům na univerzitě třetího věku MU též přednášel.

Shrnutí a přínos mezinárodní spolupráce

Domníváme se, a naše praktické zkušenost to potvrzuje, že mezinárodní spolupráce univerzit třetího věku je významným činitelem ve zkvalitňování života seniorů zejména v těchto aspektech:

- Výměnné studijní programy poskytují neocenitelnou příležitost pro vytvoření nové progresivní platformy pro seniorské vzdělávání ve výše zmíněných oblastech či dalších aktivitách.
- Dochází k rozšiřování znalosti seniorů o sousedním národu a účastníci mezinárodních aktivit mají možnost každodenního kontaktu s českými/německými rodilými mluvčími, což prohlubuje dosavadní znalosti jazyka.
- Skupiny seniorů jsou informovány o bohatosti kulturní historie obou národů s důrazem na literaturu a také multikulturní aspekt všech akcí.

- Výměnné studijní programy jsou také možností, jak rozšířit škálu vyučovacích metod, a umožňují tak seniorům aktivnější formou upevnit získané jazykové kompetence nabyté v předešlých jazykových kurzech.
- Důležité je i poskytnutí vzájemné možnosti účastnit se výuky v cizím jazyce.

Při shrnutí aktivit mezinárodní spolupráce, které jsme v posledních letech realizovali, musíme konstatovat, že mezinárodní aktivity mají v rámci seniorského vzdělávání nezanedbatelné místo. Při jejich přípravě klademe důraz na rozvíjení multikulturních kompetencí a odstraňování nacionálních stereotypů, které mohou být ve starších generacích hluboce zakořeněny.

Zdroje

ADAMEC, Petr a David KRYŠTOF, eds. Univerzity třetího věku na vysokých školách. Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky, 2011, 135 s. ISBN 978-80-210-5640-4.

ADAMEC, Petr, Jiří DAN a Barbora HAŠKOVÁ. Přínos univerzit třetího věku ke kvalitě života seniorů. In: ŘEHULKA, E., ed. Škola a zdraví pro 21. století. Výchova ke zdraví: souvislosti a inspirace [online]. 18. 8. 2010, poslední revize 21. 8. 2010 [cit. 15. 7. 2015]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2010/26/26/texty/cze/adamec_dan_has-ko-va_c.pdf

Univerzita třetího věku Masarykovy univerzity [online]. 2010, [cit. 2015-07-08]. Dostupné z: <http://www.u3v.muni.cz>

Výroční zprávy Univerzity třetího věku Masarykovy univerzity za období 2009–2015. Brno: Masarykova univerzita

Drs. Wies Rosenboom

Drs. Wies Rosenboom vystudovala sociální vědy a pedagogiku na Univerzitě Radboud v Nijmegen v Nizozemsku a poté moderní tanec a výuku tance na Taneční fakultě Divadelní školy při Univerzitě umění v Amsterdamu. V současné době je vedoucí oddělení Kulturní participace Národního centra odborníků pro kulturní vzdělávání a amatérské umění (LKCA). V roce 2012 nastoupila jako zastupující ředitelka institutu Kunstfactor v Utrechtu. Od roku 2007 byla tamtéž vedoucí odvětvové politiky a také tanečního a kreativního psaní. Od roku 1998 byla vrchní poradkyní Národního centra pro amatérský tanec (LCA) a od roku 2000 je jeho výkonnou ředitelkou.

Získala také zkušenosti jako pedagog v oblasti péče o děti a mládež a pracovala jako manažerka společnosti přátel umění v Amsterdamu. Vedle toho je členkou rad několika kulturních organizací (např. AMATEO, Evropská platforma aktivní participace v umění, Stichting WAK Nederland či galerie Achter de Ramen).

PROGRAM LONG LIVE ARTS / UMĚNÍ DLOUHÉHO ŽIVOTA

Evropa stárne ze všech kontinentů nejrychleji. V roce 2050 bude jedna třetina všech Evropanů starší 65 let. Rostoucí podíl starších lidí vytváří nové příležitosti pro rozvoj jednotlivců i společnosti. Kulturní participace prokazatelně zlepšuje pohodu a zdraví v pokročilém věku a zajišťuje lidem vyššího věku důstojnější a plnější život. Umění a kultura, stejně jako zdravotní a sociální péče, by měly ve vzájemné součinnosti vybízet seniory k účasti na kulturních aktivitách.

Program Long Live Arts zaměřený na kulturní participaci seniorů

Program Long Live Arts (Umění dlouhého života) založila v Nizozemsku v roce 2013 pětice organizací: Fond pro kulturní participaci (FCP), Fonds Sluyster van Loo, nadace RCOAK, Fond VSB a Národní odborné centrum pro kulturní výchovu a amatérskou uměleckou činnost (LKCA). Společně vytvořily programový tým.

- **Fond kulturní participace (FCP)** usiluje o podporu účasti v umění a kultuře tím, že pobízí lidi k aktivnímu zapojení do uměleckých a kulturních aktivit.
www.cultuurparticipatie.nl
- **Fond Sluyster van Loo** – Projekty pro seniory je nadace, která se snaží podporovat životní pohodu seniorů v Nizozemsku a karibské části Nizozemska.
www.fondssluystermanvanloo.nl
- **Nadace RCOAK**
www.rcoak.nl
- **Fond VSB**
www.vsbfonds.nl

- LKCA je Národní odborné centrum pro kulturní vzdělávání a amatérskou uměleckou činnost.

www.lkca.nl

Cílem programu Long Live Arts v Nizozemsku je pobízet seniory ke kulturní participaci, podněcovat zajímavé umělecké programy pro seniory a podporovat užší spolupráci mezi oblastmi zdravotnictví, péče a sociálního zabezpečení, umění a kultury. LKCA koordinuje program Long Live Arts v Nizozemsku v období 2013–2016. V roce 2014 zahájil tým programu Long live Arts také evropskou část aktivit.

LKCA je pro každého, kdo se věnuje vzdělávání a participaci v oblasti kultury a umění, a to jak v rámci vzdělávacího systému, tak i mimo něj. Každý, kdo v těchto odvětvích pracuje nebo je do jejich činnosti zapojen, může těžit z odborných znalostí a příležitostí k aktivní výměně znalostí, jež LKCA nabízí.

Cílem LKCA je pomáhat široké škále lidí, včetně uměleckých pedagogů, interních kulturních koordinátorů a koučů, vzdělávacích pracovníků v kulturních institucích, metodiků, politiků, vědců, ředitelů škol a administrátorů v oblasti vzdělávání a v zastřešujících organizacích pro amatérskou uměleckou činnost. Na LKCA se mohou obrátit s žádostí o konzultaci také dobrovolníci, kteří pracují v oblastech jako např. amatérská umělecká činnost.

Posláním LKCA je:

- umožňovat vysoce kvalitní, aktivní kulturní výchovu, a to jak ve škole, tak mimo školu,
- vybízet k aktivní kulturní participaci, která je dostupná a přístupná všem,
- zajišťovat větší podporu kulturní výchově a participaci,
- propojovat kulturní výchovu a aktivní kulturní participaci s celou společností.

LKCA pravidelně pořádá konference a setkání profesní sítě na konkrétní témata a zajišťuje odborným pracovníkům, tvůrcům politik a administrátorům vzájemný kontakt. Tato setkání jsou avizována prostřednictvím celé řady kanálů, především v kalen-

dáři akcí a newsletteru LKCA. LKCA provádí nezávislý výzkum vývoje na poli kulturní výchovy a kulturní participace. Institut může tento výzkum provádět jménem všech rozhodujících orgánů v této oblasti. Pomáháme utvářet politické a veřejné mínění tím, že poskytujeme zúčastněným stranám informace, a to jednak z vlastní iniciativy, jednak na požádání.

Evropské části programu Long Live Arts se účastní i organizace z Velké Británie, Vlámka/Belgie a Německa:

- Nadace Baring Foundation byla založena v roce 1969 s cílem poskytovat finanční prostředky dobročinným a dobrovolnickým organizacím, které se věnují charitativním činnostem.

www.baringfoundation.org.uk/

- Ministerstvo kultury, mládeže, tělovýchovy a médií (Vlámko, Belgie)
<https://cjsm.be/>

- Kubia, kompetenční centrum pro umění a vzdělávání v pozdějším věku (Německo)
<http://ibk-kubia.de>

O programu Long Live Arts si můžete přečíst více na stránkách:

- <http://www.langlevkunst.nl/>
- <http://www.longlivearts.eu/>

VE SVĚTLE REFLEKTORŮ NAMÍSTO SPOLEČENSKÉHO UPOZADĚNÍ

Nejprve bych chtěla popsat situaci seniorského divadla v Německu a dále říci něco o našem berlínském projektu Theater der Erfahrungen, což znamená „Divadlo životních zkušeností“ a označuje celou řadu nabídek od dílen až po dramatické kroužky.

Německo

Kolem roku 1980 se objevilo sociální hnutí zaměřené na práci s lidmi, kteří neměli za normálních okolností možnost přijít do kontaktu s uměním nebo neměli možnost seberealizace, jako například znevýhodněné a zdravotně postižené osoby, ženy a děti. V této souvislosti začaly fungovat první seniorské ochotnické divadelní soubory v Kolíně nad Rýnem, Norimberku, Braunschweigu, Tübingenu a Berlíně. Zabývaly se problémy a touhami starších lidí a s využitím osobních, historických a politických prožitků přinášely tato témata na jeviště. Tyto soubory si většinou psaly své texty samy, přičemž námět čerpaly z improvizace, ze které vycházely i dialogy.

Svou organizací a strukturou byla seniorská divadelní sdružení velmi rozmanitá. Některá působila v divadlech formou divadelních klubů, jiná byla součástí kulturních zařízení, další měla podobu kurzů ve vzdělávacích střediscích. Podle organizační formy se také uplatňovaly různé finanční modely.

Eva Bittner

Eva Bittner vystudovala divadelní vědu v Berlíně. V roce 1980 začala vytvářet projekt Divadlo životních zkušeností, který vedla spolu s Johannou Kaiserovou. Od svých 32 let se věnuje projektu Divadlo životních zkušeností – workshop starých talentů.

Na počátku 90. let se v důsledku politických změn v Německu do tohoto hnutí zapojila řada nových lidí, přibýlo nových zkušeností a témat, vznikaly nové organizační formy. Na druhé straně se tato forma ochotnického divadla musela vyrovnat s úbytkem finančních prostředků a také s mnoha problémy, které bylo třeba nejprve vyřešit.

Na přelomu století se situace začala opět měnit, protože činnost začalo vyvíjet mnoho nových souborů, které používaly další výrazové formy – tanec a pohyb, bubnování, hudbu, video, a dokonce i davové performance (flash mobs). Tvořily společně s autory nebo inscenovaly ustálené texty, spolupracovaly s divadelními pedagogy nebo režiséry – celá oblast se začala profesionalizovat.

Scéna divadelních aktivit a nových forem tvůrčího zapojení se tak nyní rozprostírá po celé zemi. Příkladem je spolek BDAT, který v Německu sdružuje mnoho ochotnických souborů nebo i státních divadel, jež začínají zvát ochotníky na svá jeviště.

Berlín

Berlínský projekt Theater der Erfahrungen je v Německu jedním z nejstarších divadelních projektů zaměřených na práci se seniory. Začali jsme v roce 1980 se souborem Spätzünder (Late Bloomers), který nadále vyvíjí činnost. Následovala skupina Graue Zellen (Šedé buňky), která se před deseti lety přeměnila na německo-turecký soubor Bunte Zellen (Barevné buňky). Třetím souborem je OstSchwung (Východní povstání), který vznikl po pádu Berlínské zdi. Jedná se o specifický styl divadla vycházející z prožitků seniorů, které jsou ve skupinách posbírány a prodiskutovány pod vedením školených pedagogů dramatické výchovy a poté prostřednictvím improvizace převedeny do scénické formy.

Ilustrační obr. na straně 31

Od roku 2008 jsme dosavadní obzor kulturní práce se seniory rozšířili o další pole činnosti. K těmto projektům patří Škola života, která se zaměřuje na mezigenerační práci se seniory a mladými lidmi ve školách a školkách;

Tvůrčí potenciál stáří (vytvoření deseti nových souborů po celém Berlíně – sbor, pantomima, tanec, činohra, kroužek bubnování), Mistrovská škola (spolupráce s vysokými školami, zejména s Alice Salomon University při realizaci představení, přednášek, dokumentace), Tavicí kotlík kultur (soubory s lidmi z různých zemí, mezinárodní výměna).

Ráda bych uvedla několik krátkých příkladů naší práce:

V roce 2010 jsme spolu s třiceti seniory a malou kapelou vytvořili autorský muzikál Altes Eisen (v přímém překladu Staré železo). Představení mělo během následujících pěti let 27 repríz a i v současnosti ho nadále jednou ročně hrajeme. Příběh je o starém tureckém pekaři, který tančí se svými koláči a zlomí si kyčel. Do hrdiny příběhu je už dlouho zamilovaná jeho sousedka, která pro něho usilovně organizuje zajištění umělé kyčle roztočivými způsoby, od žebrání na ulicích až po přepadení banky, a dokonce vycestuje do zahraničí, kde chce koupit kloubní náhradu levněji.

V roce 2014 jsme vytvořili koprodukcí s prožitkovým divadlem Theater der Erfahrungen a herci z řad lidí s demencí.

V roce 2012 vznikla koprodukce, kterou společně vytvořily divadlo Theater der Erfahrungen a Ambulantní hospic Schöneberg-Steglitz, na téma smíchu a umírání. Ze spolupráce vzešel upířský příběh s názvem Berto, ihned zemři! o staré upířské dámě, která pokousala kněze a poté musí zemřít. Upířský klan neví, jak se má s nadcházejícím úmrtím vypořádat, a proto pošle starou dámu do hospicu, což se ukáže jako dosti náročné.

Proč seniorské divadlo?

Senioři mnohdy nebývají v naší společnosti vidět ani slyšet, za-
slouží si však podporu a povzbuzení. Takový počín šíří myšlenku
pozitivnějšího vztahu ke stárnoucí populaci. Abychom tento cíl
naplnili, snažíme se působit jak na místní úrovni, tak i na me-
zinárodním poli. Zabýváme se specifickými otázkami, jako jsou
například demence a smrt, ale právě tak se věnujeme i zábav-
ným smyšleným příběhům – a představení jsou vždy inspirová-
na přáním a zájmy seniorů.

Soubor Bunte Zellen s představením Berlínské rostliny

Soubor Spätzünder s představením Žena v kuchyni zkrásní

Soubor OstSchwung s představením Jiný svět

AKTÍVNE PREŽÍVANIE KULTÚRY A UMENIA V AKSEN SR

Mgr. Jarmila Staneková

Mgr. Jarmila Staneková studovala na Matematicko-fyzikální fakultě UK v Bratislavě. Vedla projekty zavádění softwaru pro řízení lidských zdrojů ve společnostech Samsung Galanta, Allianz Slovenská pojišťovna, Slovenské elektrárny. Od roku 2010 je výkonnou ředitelkou neziskové organizace pro aktivní seniory na Slovensku AkSen – aktivní senior o.z. Dále se věnuje canisterapii pro seniory a speciálně pro osoby s Alzheimerovou chorobou.

V příspěvku poukazujeme na záujem seniorov byť aktívnymi na poli kultúry a umenia. Seniori si tak naplňajú sny a osobné záujmy, na ktoré nemali priestor počas svojho pracovného života. Na divadelnej scéne sa našli členovia z Nových Zámkov, ktorí spracovali hru Traja v parku z pôvodnej hry Traja na lavičke, v jemne satirickej humoristickej hre a pravidelne s ňou ale i inými scénkami vystupujú. Uvidíme seniorov, ktorí v rámci združenia vytvorili hudobné zoskupenie, spevokol, spoločenské tance, medzi členmi sme objavili spisovateľov i básnikov. Výnimočnou bola aj módna prehliadka senioriek, ktoré vo vlastnej réžii pripravili hodnotnú prehliadku vo swingovom štýle. Mimoriadne dôležitá je kreativita, pri ktorej objavujú nielen svoje vlastné schopnosti, ale zoznamujú sa aj s našim národným dedičstvom a kultúrou. V príspevku sa zoznámime s „paličkárkami“, ktoré vytvárajú podľa starých vzorov nové hodnoty tzv. čipkárením – paličkovanou technikou. AkSen-aktívny senior o.z. zoskupuje takmer 1900 členov na Slovensku a má svoje zastúpenie aj v ČR ako AkSen-aktívni senior, z.s. Členovia AkSen sú vo veku 50 až 94 rokov, medzi najaktívnejšiu v kultúrnom dianí sa radí skupina 60 až 75 rokov. Seniori tu nachádzajú svoje nové možnosti a sebarealizáciu a spolu so svojim novými priateľmi žijú šťastnejší a hodnotnejší život.

Motto:

Naše životy sa stávajú zmysluplnejšími, keď spojíme naše priania s aktívnou stratégiou pomôcť súčasne iným ľuďom. (Chris Guillebeau, Umenie žiť nekonvenčne)

O AkSen

Tím zakladateľov občianskeho združenia AkSen-aktívny senior mal pranie urobiť život seniorov na Slovensku kvalitnejší, lepší, krajší a preto v duchu týchto slov založil v roku 2009 internetovú platformu www.aksen.sk a neskôr niekoľko kamenných centier.

Poslanie AkSen:

- podporovať záujmy seniorov
- zvyšovať ich aktívnu úlohu v spoločnosti
- poskytovať expertízne poradenstvo
- vytvárať priestor pre aktivity vo voľnom čase
- vzdelávať
- rozvíjať zručnosti
- zvyšovať kreativitu
- pozitívne myslieť
- sprostredkovať stretávanie sa seniorov a poskytovať možnosti na ich sebarealizáciu.

Kto je AkSen:

- komunitná N°1 platforma pre seniorov nad 50 rokov
- občianske združenie založené v roku 2009
- regionálne centrá na Slovensku – Bratislava, Banská Bystrica, Nové Zámky, Piešťany, Prešov
- tím dobrovoľníkov, lektorov, sympatizantov a zamestnancov
- členská základňa tvorená na internete s viac ako 1900 členmi
- 2 300 fanúšikov na Facebook: [facebook/aksen](https://facebook.com/aksen)

Čo sa nám podarilo:

projekty pre seniorov zamerané na

- Aktívne vyplnenie voľného času (4 ročníky Športiadý seniorov Slovenska)
- Vzdelávanie (PC gramotnosť, jazykové znalosti)
- Zvyšovanie kreativity a zručností (kurzy kreativity)
- Pozitívne myslenie seniorov (osobný rozvoj)
- Zdravú výživu a zdravý životný štýl (semináre o zdraví)
- Zdravie (2.ročníky konferencie „Spoločne proti Alzheimerovej chorobe“)

Kultúra a umenie v AkSen

V oblasti kultúry sa zameriavame na poskytnutie možností stretávať sa s umelcami, v spolupráci s Mestskou knižnicou organizujeme besedy s hercami, spisovateľmi, výtvarníkmi. Organizujeme návštevu divadelných predstavení, múzeí a výlety za spoznávaním kultúrnych pamiatok nášho národného dedičstva. Nemenej dôležitou je však aktívna úloha seniora v jeho aktívnom prežívaní života a tak dávame priestor seniorom na ich sebarealizáciu aj v oblasti kultúry a umenia.

Divadlo

Naši seniori účinkujú na rôznych podujatiach a obohacujú tak svojimi vystúpeniami napr. otvorenie športových hier, kultúrny program pri spoločenských posedeniach, na podujatiach organizovaných mestskými kultúrnymi inštitúciami. Skúsenosti a uznanie ich posúvajú na pódia medzinárodne organizovaných kultúrno-spoločenských podujatí, akými boli nedávno Medzinárodný festival tanca a hudby v Michalovciach pod názvom Život je krásny.

Traja v parku je divadelná hra, ktorú na motívy talianskeho dramatika Aldu Nicolaja aktuálne upravil, čerpajúc námety zo života nielen slovenských dôchodcov, Václav Strejček. Je členom

AkSen a tak vznikla myšlienka naštudovať hru, kde protagonisti sú traja členovia AkSen. Hra má úspech, od jej premiéry 9. 1. 2016 odohrali už 14 predstavení nielen pre členov AkSen, ale aj na rôznych kultúrnych podujatiach nielen pre seniorov v celom západoslovenskom kraji. Neúnavný divadelný režisér a ochotník Jozef Palacka vniesol do hry vtip a zábavu. Jedinou stálou kulisou predstavenia je lavička, na nej a mimo nej sa odvíjajú duchaplné a vtipné dialógy medzi Ferom a Beďom v podaní J. Palacku a V. Strejčka, prešpikované vstupmi Elenky, v podaní Mariety Habrmanovej. Marieta slávi svoje prvé herecké úspechy: „Vždy som rada chodila do divadla, ale až teraz som nabrala odvalu skúsiť, aké je to aj si zahrať.“ Slová Fera: „Nič nie je horšie ako starec, ktorý teraz začína žiť“ sú slová, ktoré nielen povzbudzujú obecenstvo k smiechu a potlesku, ale majú vyburcovať seniorov k aktívnemu životu. Vynikajúci ohlas má aj gitarová vložka J. Palacku v podobe spoločne spievanej country pesničky Niagara. Hrou Traja v parku sa AkSen zaradil medzi združenia, poskytujúce svojim členom aktívny priestor na divadelnú činnosť. V súčasnosti vznikajú podobné zoskupenia ochotníkov aj v ďalších centrách AkSen.

Hudba a spev

Spevokol Spievanky založený v roku 2015 vznikol na základe dobrej vôle a chuti spievať známe i neznáme ľudové piesne západného Slovenska, má v súčasnosti 15 členov a pôsobí v Bratislave.

Hudobná skupina v Piešťanoch vznikla z bývalých hudobníkov amatérskych skupín, má 4 gitary, 1 klávesy, 2 trubky, 1 saxofón a doplnkové nástroje ako je triangel a tambura. Spolu s hudobníkmi spievajú aj 2 amatérske speváčky – seniorky.

Hudobná skupina „AkSeňáci“ v Prešove s klasickými ľudovými nástrojmi – drumbľa, ozembuch, harmonika – heligónka aj akordeón, gitara, husle, flauta aj klarinet vystupuje na mnohých

kultúrnych podujatiach v meste i v regióne a reprezentuje svoj región doma i v zahraničí.

Tanec a móda

Členmi AkSen sú aj bývalí tanečníci spoločenských tancov, ktorí vniesli do klubu relax a zábavu formou vyučovania tanca, a to nielen klasických spoločenských tancov ale aj argentínskeho tanga.

K ženám patrí krása a móda, preto si členky AkSen povedali, že to s módou skúsia a realizovali sa už dve tematické módné prehliadky. Obidve boli pripravené tímovou prácou Vladimíra Knoppa (72r.), bývalého tanečníka spoločenských tancov a dnes učiteľa tanca v AkSen, Oľgou Mišíkovou, bývalou vizážistkou a modistkou, ktorá sa dodnes venuje kráse žien (70r.), a ďalšími organizačnými členmi. Prvá sa niesla v duchu swingu a druhá mala za cieľ prezentovať mesto Piešťany, jeho letnú sezónu a podujatia počas nej.

Kreativita

V AkSen sa od začiatku venujem tvorivým aktivitám, pod ktoré patria rôzne umelecké ručné práce našich senioriek ale aj seniorov. Vyšívanie, háčkovanie, ako nové techniky paplet, origami ale najviac zaujala paličkovaná technika našich starých mám, ktorej sa začali venovať naše členky. Podarilo sa nám zorganizovať niekoľko výstav ručných prác pod názvom Zlaté ručičky našej babičky, ktoré sa tematicky vyvíjali. Začali sme výstavou zo súkromných zbierok našich členov, kde boli nádherné práce staré aj viac ako 100 rokov, pokračovali sme zbierkou vyšívaných prác už našich členiek, zbierkou vyšívaných krojovaných bábik Slovenska a nakoniec výstavou paličkovanej techniky senioriek nášho kraja a v ďalšom ročníku už z celého Slovenska.

Záver

Dajme seniorom

- Priestor, čas a podmienky na sebarealizáciu.
- Jeden splnený sen – môže byť štartérom pre nový zmysel života
- Hodnoty, ktoré vytvoria, sú prospešné pre celú spoločnosť.
- Možnosti kráčať s dobou, učiť sa nové veci, získavať nové zručnosti.

Činnosť AkSen, ako som sa Vám pokúsila v krátkosti predstaviť, je len jedna z foriem pomoci. Cesta, ktorou sme vykročili, hrá svoju pozitívnu úlohu v myšliach súčasných aj budúcich seniorov a pomôže naplniť ich životy. Ak nechce senior mať v seniorskom veku pocit zbytočnosti, stačí pozrieť sa na svoje túžby a priania. Ak neboli naplnené, má šancu splniť si ich. AkSen je organizácia, ktorej cieľom je pomôcť seniorom mať naplnený zmysel života, tešiť sa z každého dňa a plniť seniorom ich sny.

KULTURNÍ GERAGOGIKA – NOVÝ OBOR KULTURNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V NĚMECKU

V Německu bylo v roce 1990 kolem 15 % obyvatel ve věku nad 65 let. V roce 2011 to již bylo kolem 21 %, v roce 2030 to bude předběžně 29 %. Podíl starších lidí v Německu je tak nejvyšší ze zemí EU (Spolkový statistický úřad 2011). Není tedy divu, že byly demografické změny a jejich důsledky v minulých letech hojně diskutovaným tématem. V politickém a společenském diskursu jde zejména o vytvoření alternativy k hrozivým scénářům stárnoucí společnosti a kolabujícím sociálním systémům a o zdůraznění potenciálů a šancí stárnutí. Hlavními hesly jsou přitom generační spravedlnost a účast všech občanů na životě společnosti. Již 5. zpráva spolkové vlády o situaci starších generací (Německý spolkový sněm 2006) byla zaměřena na „potenciály stáří“, v šesté zprávě se odborníci vypořádávají s obrazy stáří a především požadují realistický pohled na stáří (Německý spolkový sněm 2010).

Jak velice se stáří proměnilo, ukazuje nedávno vydaná reprezentativní studie o starší generaci, při níž bylo dotazováno více než 4000 osob ve věku 65 až 85 let. Pozoruhodná je výkonnost této generace. I ve vysokém věku je vitalita výrazně vyšší než u generací předchůdců. Hranice věku, kdy dochází k výraznému ome-

Almuth Fricke, M.A., Dipl. Kulturmanagement

Almuth Fricke, M.A., Dipl. Kulturmanagement, je zakladatelka a ředitelka Odborného centra pro kulturní vzdělávání v pozdějším věku (kubia) v Remscheidu v Německu. Spolupracovala s Múnsterskou univerzitou aplikovaných věd na rozvoji školicího programu a nového oboru Kulturní geragogika. Jako odbornice přes kulturní vzdělávání seniorů byla zapojena do mnoha evropských projektů, např. do iniciativy Long Live Arts.

zení zájmů a aktivit, se posunuly přibližně o deset let dozadu. Zatímco společnost strukturálně stárne, starší generace jistým způsobem omládlá a částečně tak kompenzuje dopady demografických změn (Fond budoucnosti Generali 2013).

Také v kulturní politice probíhá v posledních letech intenzivní debata o dopadech demografických změn na kulturní infrastrukturu, kulturní plánování, kulturní produkci a kulturní vzdělávání. Jednotlivé aspekty byly diskutovány na mnoha zasedáních a popsány v řadě publikací. Zpráva komise pro průzkumy Německého spolkového sněmu „Kultura v Německu“ se v jedné kapitole podrobně věnuje tématu a dochází k závěru, že klesající počet obyvatel nemusí nutně vést k menšímu využívání kulturních nabídek. Dodatečná poptávka stárnoucích generací by mohla tento vývoj vyrovnat, pokud budou ve větší míře vytvářeny nabídky odpovídající potřebám různých věkových skupin (Německý spolkový sněm 2008, str. 334).

Spolková země s nejvyšším počtem obyvatel Severní Porýní-Vestfálsko přistoupila k tématu mimořádným způsobem: Na ministerstvu kultury spolkové země Severní Porýní-Vestfálsko byl v roce 2008 vytvořen referát s příslušností pro téma kultura a stáří. Institut pro vzdělávání a kulturu v Remscheidu byl pověřen vybudováním kompetenčního centra pro kulturu a vzdělávání ve stáří (kubia), které je kulturním institucím a pracovníkům v kultuře ve spolkové zemi k dispozici pro poskytování informací, poradenství, propojení, výzkum a kvalifikaci.

Význam kulturního vzdělávání ve stáří

O tom, že umělecká kreativita není privilegiem mládí, svědčí díla mnoha velkých uměleckých osobností, které byly a jsou umělecky činné až do vysokého věku. Ale i pro lidi, kteří si z umění a kultury neučinili povolání, dávají kreativní formy vyjádření smysl a navíc nabízejí možnost účasti na společenském životě a obohacení kvality života.

Umělecké a kulturní aktivity podporuje „Projekt dobrého života“ (Fuchs 2008: 118). Účast na kulturních aktivitách nabízí mnoha starším lidem příležitost nově se orientovat po období rodinného a pracovního života a nalézt individuální možnosti smysluplného utváření života a společenské angažovanosti. Především ale poznání: „Kdy, když ne teď?“ vede lidi k tomu, aby si ve stáří troufli (ještě) na něco úplně nového a poznávali nové věci, aby se zabývali novými životními návrhy a věnovali se kreativní činnosti. Kreativní činnost přitom otvírá dveře k neformálnímu a neformalistickému učení. O této otevřenosti a zvědavosti starších lidí vůči kulturnímu vzdělávání svědčí také Kulturní barometr 50+, reprezentativní anketa o participaci lidí nad 50 let na kultuře v Německu. 69 % dotazovaných je přesvědčeno o tom, že se lze uměleckým dovednostem naučit ještě i ve stáří. Téměř 30 % dotazovaných ve věku mezi 50 a 70 lety, kteří (ještě) nejsou umělecky kreativní, projevilo zájem o nabídky kulturního vzdělávání (Keuchel/Wiesand 2008: 96, 91).

Tématu kulturního vzdělávání je naštěstí v posledních letech v Německu věnována velká pozornost, nyní zažívá přímo konjunkturu. Obecně je kulturní vzdělávání dnes považováno za součást společensky potřebného všeobecného vzdělávání, neboť zprostředkovává kreativní, komunikativní a tvůrčí kompetence, které jsou nezbytné pro zdárné utváření života. V centru zájmu je tradičně kulturní základní vzdělávání dětí a mladých lidí, chápání kulturního vzdělávání se však v poslední době rozšířilo a dnes je popisováno jako „celoživotní a život provázející učení prostřednictvím umění“ (BKJ 2011, str. 9). Zabývání se uměním a kulturou v dětství a mládí přitom představuje základní kámen. Pouze 2 % lidí nad 50 let navštíví poprvé ve stáří klasické kulturní zařízení, aniž by v mládí přišla do styku s kulturou. Se 76 % je nejčastěji uváděným argumentem pro nevyužívání kultury nedostatečná znalost kulturních souvislostí (Keuchel/Wiesand 2008: 85, 80). To je dalším důkazem toho, jak smysluplné je poskytovat nabídky kulturního vzdělávání pro uvedenou věkovou skupinu.

Již citovaná zpráva komise pro průzkumy „Kultura v Německu“ konstatuje, že právě v kulturním vzdělávání je u nabídek pro dospělé a seniory třeba mnohé dohánět, tato potřeba se zvyšuje v souvislosti se stárnutím společnosti (Německý spolkový sněm 2008, str. 329). Spolková vláda v páté zprávě o situaci starších generací konstatuje, že kulturní vzdělávání pro starší lidi může podporovat aktivní účast na životě společnosti. „Vzdělávací opatření – právě v kulturní oblasti – jsou často kombinací mezi dalším vzděláváním a aktivním utvářením života a trávením volného času. Pro aktivní stárnutí je tato podoba utváření života základním předpokladem“ (Spolkové ministerstvo pro rodinu, seniory, ženy a mládež /BMFSFJ/ 2005, str. 133). Kulturní vzdělávání, při němž je zcela centrální nabývání s oblibou uváděných „klíčových kompetencí“ jako kreativita, komunikační schopnosti a schopnosti reflexe, představuje cestu, jak se lze vypořádat s výzvami stáří.

Nabídky kulturního vzdělávání pro seniory

Zmiňovaný demografický vývoj již dlouhou dobu ovlivňuje praxi kulturního vzdělávání v Německu: Ve stále více městech vznikají divadelní skupiny seniorů. Německá hudební rada má na programu téma hraní na hudební nástroje pro 50+ a diskutuje o nutných rámcových podmínkách pro hraní ve stáří. Dny orchestru zvou seniory, aby se vrátili k hudbě a oprášili své hudební nástroje. V práci s médii je rozvíjen přístup k práci napříč generacemi. V řadě muzeí v Severním Porýní-Vestfálsku vznikly koncepce prohlídek pro lidi s demencí. V současné době několik koncertních domů koncipuje speciální formáty uvádění a zprostředkování pořadů pro tuto skupinu obyvatel. Stále více kulturních pedagogů v zaměstnaneckém poměru i na volné noze objevuje seniory jako cílovou skupinu a vyvíjí nové formy nabídek. Vedle nabídek, které se konají v (socio-)kulturních zařízeních, vznikají také nabídky pro seniory, které je vyhledávají v jejich prostředí (například kino na kolečkách, muzeum v kufru, opera v domě seniorů). Vzdělávací formáty jsou jak receptivní,

tak aktivující povahy. Kulturní vzdělávání se seniory neprobíhá pouze v kulturních institucích a kulturně-pedagogických zařízeních, nýbrž především v mnoha (církevních) zařízeních pro práci se staršími lidmi a vzdělávání dospělých a v domech pro seniory (srov. de Groote/Nebauer 2008). V německých klasických institucích vysoké kultury však speciální formáty vzdělávání pro starší lidi dle jedné studie představují pouze 6 % pedagogické nabídky (Keuchel / Weil 2010: 125) a jsou především receptivní povahy.

Vzhledem k heterogenitě cílové skupiny jsou nabídky minimálně tak rozmanité jako nabídky kulturního vzdělávání dětí a mládeže zaměřené na děti v předškolním věku až po mladé dospělé. Stáří nakonec dle definice zahrnuje 30 až 40 nebo dokonce více let života. Je to více generací, od takzvaných „mladých“ starších mezi 50 a 60 lety až po lidi ve vysokém věku. Tyto generace jsou formované velice rozdílnými životními styly, kulturními socializacemi, potřebami a zálibami. Proto jsou také kulturní zájmy starších lidí v závislosti na stupni dosaženého vzdělání, sociálním původu a zdravotním stavu v rostoucí míře heterogenní. Kulturní zvyklosti a potřeby generace „babyboomer“, která právě přichází do důchodového věku, jsou zcela jiné než kulturní potřeby osmdesátiletého obyvatele pečovatelského domu. Publikum Rolling Stones stárla s hudební skupinou a pravděpodobně neposlouchá ani folklór ani André Rieu. Upřednostňované kulturní obsahy si člověk ponechává po celý život, i to názorně ukázal „Kulturní barometr 50+“ (Keuchel/Wiesand 2008: 10).

Nutnost vědecké disciplíny kulturní geragogika

Vytváření nabídek je ještě silně ovlivněno kulturní pedagogikou, která je však již podle základu slova zaměřená na děti a mládež (řecky „pedagogika“: vedení dětí). Zvláštnosti starší cílové skupiny téměř nejsou tematizovány. Jako smysluplné se jeví vytvoření nové vědecké disciplíny – kulturní geragogiky (řecky „gerago-

gika“: vedení starších lidí). Starší, nemocný člověk konečně také nechodí k dětskému lékaři, nýbrž ke geriatrovi.

Že se kulturní vzdělávání zaměřuje na tuto velkou a atraktivní cílovou skupinu a připravuje se na ni metodicky a didakticky diferencovaně, je pouze důsledné. Vysoká škola v Münsteru a Institut vzdělávání a kultury v Německu reagují na tuto potřebu a od roku 2011 ve spolupráci nabízejí odpovídající nástavbové, certifikované vzdělávání pro umělce, kulturní pracovníky, pracovníky sociálních služeb, pečovatele a asistenty seniorů. Kulturní geragogika „je pádnou odpovědí na samozřejmé potřeby, které jsou v plné šíři přítomny v naší společnosti. Neboť kulturní aktivity a kulturní vzdělávání jsou pro starší lidi významným, ba téměř centrálním klíčem k účasti na životě společnosti, ke kvalitě života a spokojenosti, ke smyslem naplněnému času ve stáří“ (Wickel 2011: 7). Kulturní geragogika kombinuje poznatky z kulturní pedagogiky, gerontologie a geragogiky. Vytváří nabídky kulturního vzdělávání zaměřené na biografie a životní svět starších lidí a metodicky a didakticky zohledňující jejich chování při učení.

Požadavky kulturně-geragogických nabídek

Zásadně platí, že je třeba vycházet z potřeb starších účastníků (srov. k tomu podrobně de Groote/Fricke 2010). Starší lidé mají dlouhou historii života a vzdělávání. Se staršími lidmi lze v dialogu na rovnocenné úrovni jednat o tom, co se mají učit, a vysvětlit jim, jaké kompetence a zdroje potřebují mít. Mají mnoho kulturních zkušeností, ať již ze školy, z volného času nebo profesního života. Měli mnoho příležitostí k upevňování svých zálib a vytvoření averzí. Při práci se staršími lidmi má velký význam princip zaměření na účastníky a přihlížení k jejich kulturní biografii a socializaci. Starší lidé chtějí vnášet své zkušenosti a kompetence. Měli by dostat příležitost aktivně participovat. Celkově mají senioři dnes vyšší vzdělání než dřívější starší generace a ve srovnání s nimi se častěji účastní vzdělávacích akcí. Kladou potom odpovídající nároky na kvalitu kulturního vzdě-

lávání. Negativní obrazy stáří však často pohled na toto téma zkreslují. Senioři nechtějí zábavný program a posezení u kávy, nýbrž nabídky, které budou odpovídat jejich rozdílným zájmům, potřebám a kulturním zkušenostem. Přesto má mnoho seniorů také potřebu edutainmentu: Chtějí se nejen dále rozvíjet a učit se nové věci, nýbrž se také chtějí bavit a navazovat sociální kontakty. K tomu by měly kulturně-geragogické nabídky přihlížet.

Kulturní geragogové potřebují široké základní vědomosti o biologických, kognitivních a psychických procesech stárnutí. Musejí umět brát ohled na tělesná nebo kognitivní omezení (např. při demenci, k tomu srov. Nebauer/de Groote 2012). K vědomostem o stárnutí patří také vědomosti o socializaci starších lidí. Mnoho seniorů není například zvyklých zacházet s počítačem. V kurzu digitální fotografie je proto třeba postupovat krok za krokem, přičemž musí být každý krok pochopitelný a dosažitelný. Navíc je třeba zohlednit zvláštnosti učení ve stáří. Účastníci nemožou své strategie učení a vzorce chování, které si osvojovali po mnoho let, jednoduše odložit a chtějí vědět, že se k nim přihlíží. Starší lidé se sice učí o trochu pomaleji než mladí, ale proti tomu stojí důkladnost učení. V průběhu života si osvojili mnoho vědomostí. Nové vědomosti mohou spojovat se stávajícími. Stávající vědomosti pomáhají zařadit nové poznatky, integrovat je, strukturovat a zakotvit (Spitzer 2003, S. 40). Kromě toho musejí být kulturní geragogové schopni přizpůsobovat se velice rozdílným cílovým skupinám: vysoce vzdělaným akademikům s kulturními zájmy, skupinám spíše vzdáleným vzdělání a kultuře, starším lidem se zahraničním původem nebo lidem s tělesnými nebo kognitivními omezeními. Další výzvu představuje práce s mezigeneračními skupinami. Vedle metodicko-didaktického citu pro potřeby obou věkových skupin jsou žádoucí především kvality moderátora, aby skutečně dokázal nastavit dialog na rovnocenné úrovni.

Vzhledem k demografickým prognózám nebudou mít kulturní geragogové nouzi o práci. Je ale také ve veřejném a kulturně-

-politickém zájmu dále posilovat kulturní vzdělávání pro starší lidi. Absolvent kulturní geragogiky, který dnes vede oddělení zprostředkování v jednom holandském muzeu, to vyjádřil přesně: „Geragogika právě není nauka o troše rozptýlení před nevyhnutelným. Jde o kvalitu života, nalézání identity a stimulaci enormního společenského potenciálu, který často ještě leží ladem.“ (Neugebauer 2011: 25).

kubia – Kompetenční centrum pro kulturu a vzdělávání ve stáří

Centrum kubia z pověření Ministerstva kultury spolkové země Severní Porýní-Vestfálsko vyvíjí koncepty a strategie v tematické oblasti kultura a stáří. Kubia nabízí základní výzkum k chování uživatelů a kulturním zájmům seniorů, analýzy potřeb a aplikovaný výzkum v oblasti účasti v kultuře a kulturního učení ve stáří. Vedle toho poskytuje poradenství umělcům a obcím při vývoji koncepcí a projektů. Centrum poskytuje pravidelné informace prostřednictvím newsletteru, webových stránek a tematického časopisu o aktuálních trendech, akcích a publikacích. Programová řada kulturní kompetence 50+ nabízí formou kompaktních celodenních seminářů kvalifikaci pro odborníky v různých místech v Severním Porýní-Vestfálsku. Kubia pravidelně pořádá odborné konference k různým otázkám z tematické oblasti.

Vedle toho kubia realizuje projekty v praxi s cílem ověřit poznatky z výzkumu v praxi a vyvodit další otázky pro výzkum. Tak vznikl společně s nizozemskou nadací Stichting „Euro+ Songfestival“ tříletý modelový projekt „Polyfonie – hlasy kulturní rozmanitosti“ (2007–2010), který byl zaměřen na hodnocení umělecko-kulturního příspěvku starších lidí s migrační historií v Porýří. Aktuálně kubia s projektem „Na křídlech hudby“ vyvíjí, prakticky ověřuje a evaluuje koncertní a rámcové programy vypracované s ohledem na potřeby lidí s demencí. Ve spolupráci s experty z vědy a praxe v oblasti péče o lidi s demencí a na základě rozhovorů s dotčenými osobami vyhodnocuje podmínky pro úspěšnou realizaci.

Centrum kuba také spolupracuje v evropských projektech s mezinárodními partnery, v roce 2006 s age-culture.net vytvořilo evropskou síť pro kulturu ve stáří a iniciovalo evropské projekty „InCreaSe – Intercultural Creativity of Seniors“ (2008–2010) a „mix@ges – Intergenerational Bonding via Creative New Media“ (2011–2013).

Zdroje

- BKJ (Spolková asociace kulturního vzdělávání dětí a mládeže) (2011): Kulturelle Bildung – Stark im Leben mit Kunst und Kultur. Remscheid
- Německý spolkový sněm (2006): Pátá zpráva o situaci starší generace ve Spolkové republice Německo. Potenciály stáří v ekonomice a společnosti – Příspěvek starších lidí k soudržnosti generací a stanovisko spolkové vlády. Spolkový tisk 16/2190
- Německý spolkový sněm (2008): Kultura v Německu. Závěrečná zpráva komise pro průzkumy „Kultura v Německu“. Regensburg: ConBrio Verlagsgesellschaft
- Německý spolkový sněm (2010): Šestá zpráva o situaci starší generace ve Spolkové republice Německo – Obraz stáří ve společnosti a stanovisko spolkové vlády. Spolkový tisk 17/3815
- Fricke, Almuth (2012): Kulturelle Bildung im Dialog zwischen Jung und Alt, v: Bockhorst, Hildegard/Reinwand, Vanessa-Isabelle/Zacharias, Wolfgang: Handbuch Kulturelle Bildung. München: kopaed, str. 825–827.
- Fricke, Almuth/Dow, Sylvia (Hrsg.) (2009): Cultural Participation and Creativity in Later Life. München: kopaed
- Fuchs, Max (2008): Kultur macht Sinn. Einführung in die Kulturtheorie. Wiesbaden: VS Verlag
- Generali Zukunftsfonds (Vyd.) / Institut für Demoskopie Allensbach (2013): Generali Altersstudie 2013: Wie ältere Menschen leben, denken und sich engagieren. Bonn. Schriftenreihe der Bundeszentrale für politische Bildung.
- de Groote, Kim (2013): „Entfalten statt liften!“ Eine qualitative Untersuchung zu den Bedürfnissen von Senioren in kulturellen Bildungsangeboten. München: kopaed
- de Groote, Kim/Fricke, Almuth (Hrsg.) (2010): Kulturkompetenz 50+. Praxiswissen für die Kulturarbeit mit Älteren. München: kopaed
- de Groote, Kim/Nebauer, Flavia (2008): Kulturelle Bildung im Alter. Eine Bestandsaufnahme kultureller Bildungsangebote für Ältere in Deutschland. München: kopaed
- Keuchel, Susanne/Weil, Benjamin (2010): Lernorte oder Kulturtempel. Infrastrukturherhebung: Bildungsangebote in klassischen Kultureinrichtungen. Köln

Keuchel, Susanne/Wiesand, Andreas J. (2008): Das KulturBarometer 50+. Zwischen Bach und Blues. . . Bonn: ARcult Media

Nebauer, Flavia/de Groote, Kim (2012): Auf Flügeln der Kunst. Ein Handbuch zur künstlerisch-kulturellen Praxis mit Menschen mit Demenz. München: kopaed

Neugebauer, Daniel (2011). Wenn ich groß bin, werde ich Museumsgeragoge, in: Kulturräume+. Das kuba-Magazin, číslo 01, str. 24–25

Spitzer, Manfred (2003): Langsam, aber sicher. Gehirnforschung und das Lernen Erwachsener. V: DIE Zeitschrift für Erwachsenenbildung, číslo 3, str. 38–40

Spolkový statistický úřad (vyd.) (2011): Im Blickpunkt. Ältere Menschen in Deutschland und der EU. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt

Wickel, Hans Hermann (2011): Kulturgeragogik – Eine Standortbestimmung. V: Institut für Bildung und Kultur (vyd.): Impulse für die Kulturarbeit mit Älteren. Dokumentation zum Fachtagung Kulturgeragogik am 11. Oktober 2011 in der Akademie Franz Hitze Haus in Münster, str. 5–10

Odkazy

- kuba – Kompetenční centrum pro kulturu a vzdělávání ve stáří: www.ibk-kuba.de
- Kulturní geragogika – Kulturní práce se staršími lidmi: www.kulturgeragogik.de
- mix@ges – Mezigenerační sbližování prostřednictvím Creative New Media – www.mix-ages.eu

Mgr. Tomáš Drobny

Mgr. Tomáš Drobny vystudoval Filozofickou fakultu MU v Brně, obor archeologie a historie. Více než dvě desetiletí se zabývá ochranou kulturního dědictví a využitím jeho potenciálu. Zkušenosti čerpal na různých pozicích v muzeu, v odborné organizaci památkové péče a na odboru kultury a památkové péče Krajského úřadu Jihomoravského kraje. Od roku 2011 je vedoucím Metodického centra muzejní pedagogiky v Moravském zemském muzeu.

MUZEJA A SENIOŘI

Proměny českého muzejního prostředí jsou častým tématem odborných diskusí, konferencí a studií. Změny v působení muzeí můžeme rozdělit do dvou základních kategorií. První převážně vypovídá o vnější tváři sbírkotvorných institucí, o ovlivnění trendy technologických změn, reflektování módních proudů estetického charakteru, zasahujících podoby muzejní prezentace, zejména vizuální stránku výstav a expozic, případně architektonického utváření vnitřních prostor přístupných návštěvníkům. Druhou kategorií představují takové změny image, které vycházejí ze samé podstaty přístupu k veřejnosti, způsobu komunikace s návštěvníkem. Do této kategorie řadíme i změny poslání paměťových institucí a způsobu jejich odborné práce na poli selekce, konzervace a teaurace. Je zřejmé, že druhý typ změn v činnosti muzeí vyvolává též proměny jejich image, a nejsou to změny nepodstatné. Jestliže se budeme zabývat vztahem muzeí k seniorům, půjde především o postihnutí současné situace a dění, které náleží do druhé kategorie proměn podoby těchto institucí a jejich prezentace.

Není to tak dávno, několik desetiletí, co se v obecné češtině rozšířilo užívání slova přestárlý ve spojení s lidmi, až to nabylo neoficiální podoby věkové kategorie. Dnes již užívání takového slovního spojení ve veřejném diskurzu není možné. Příčinou v tomto případě není nabízející se „otloukánek“ diktátu korektnosti, nýbrž proměny myšlení a společenského systému v naší zemi. Člověk již není převážně nahlížen jako jednotka práce a produktivity pro stát, byť slova postproduktivní věk nebo období dosud přetrvávají. Ve zcela odlišné míře je akcentován sociální rozměr jedince a jeho vztahy ve společnosti, čehož se mu v minulé epoše paradoxně nedostávalo. V tomto kontextu je chápáno i celoživotní učení, které má rozměr individuální i společenský^[1] (ekonomové řadí vzdělání mezi statky smíšené, tedy soukromé i veřejné). Neformální vzdělávání nachází své

opodstatněné místo právě v muzeích a dalších paměťových institucích.^[2] Můžeme učinit závěr, že jsme již popsali jednu funkční rovinu vztahů mezi muzeem a seniory, a dodat, že odpovídá podstatným rysům proměn muzeí v kontextu vývoje české společnosti.

Žijeme v době, kdy stáří a senioři nejsou marginalizovaným tématem. Svět reklamy na nás chrlí nepřebornou nabídku produktů zacílených na seniory. Vysoké školy a mnohé kulturní instituce se téměř předhánějí v počtu vzdělávacích programů a kurzů pro seniory, které jsou dlouhodobě vyhledávány. Důvodem jsou podstatné demografické změny v evropské společnosti doprovázené proměnou postavení seniorů i jejich ekonomického zabezpečení. Když hovoříme o aktivním stárnutí, je třeba si uvědomit, že proměna nahlížení na podobu života seniorů, obecně definovaného jako životní etapa odpočinku po produktivním věku, by nebyla možná bez zásadního zlepšení zdravotní péče od druhé poloviny minulého století. Česká společnost všechny uvedené proměny vstřebává oproti vyspělým západoevropským zemím navíc ve zkráceném čase uplynulého čtvrtstoletí. Stojí proto za úvahu, do jaké míry a jak rychle se proměňuje mentalita dnešních seniorů, kterým se nabízejí možnosti, jež mohly existovat nanejvýše v představách předchozích generací. Ze stejných důvodů, jak je již popsáno výše, se ocitají v centru naší pozornosti i muzea a jejich zaměření na seniory.

Senioři coby cílová skupina muzejního publika se postupně vydělují ze široké skupiny dospělých návštěvníků. Nabízí se otázka, zda je třeba seniory vyčleňovat od ostatních věkových kategorií dospělých.^[3] Vedla se o tom v uplynulých dvou desetiletích odborná diskuse, která zahrnovala jak pohledy andragogiky, resp. gerontagogiky, gerontopedagogiky, tak postupné prohlubování vědomí potřeby práce s konkrétními cílovými skupinami návštěvníků muzeí.^[4] Výsledkem jsou jednak poznatky o specifickosti edukace seniorů, jednak identifikace specifických potřeb návštěvníků seniorů v muzeích vzhledem k fyzickým projevům

stárnutí člověka. Nezanedbatelnou roli hraje změna sociálního postavení v seniorském věku a také odlišný životní rytmus oproti pracujícím. Rozebírat jednotlivé aspekty stárnutí by na tomto místě nebylo užitečné, protože je možné se dostatečně opřít o odbornou literaturu z příslušných oborů. Cílem následujícího textu je přiblížit projevy změněných přístupů společnosti a jedinců charakterizovaných pojmem aktivního stárnutí v oblasti kultury,^[5] resp. jeho dopady na působení sbírkotvorných institucí, českých muzeí a galerií.

Mezi projevy aktivního plnohodnotného života patří celoživotní vzdělávání a učení se a uspokojování kulturních a sociálních potřeb jedince.^[6] O vzdělávání byla řeč již výše, o roli muzeí při naplňování kulturních potřeb též není třeba obšírně psát. Do uspokojování sociálních potřeb se muzea zapojují svoji komunitní funkcí a jako tzv. třetí místa (Šerák 2014, s. 40). Muzeologie a muzejní pedagogika již dávno reflektuje roli seniorů v muzeích.^[7] Nicméně nikdy v minulosti se tato skupina návštěvníků nedočkala takové pozornosti jako v současnosti. Příčinou jsou již uvedené demografické změny a potřeba zejména západoevropských států přizpůsobit tomuto trendu svoji sociální politiku. Nákladnost zděděných sociálních systémů a další společenské proměny vedou k hledání oboustranných řešení. Vznikající tlak na oblast kultury klade logickou otázku o možnostech a míře jejího zapojení při řešení řady naléhavých problémů. Kultura je považována za veřejný statek, na evropském kontinentě navíc do značné míry podporovaný z veřejných rozpočtů.

Tradičně byli senioři považováni za muzejní návštěvníky s významným potenciálem zkušeností a paměti.^[8] Proto řada muzeí využívala jejich předpokladů při odborném zpracování sbírkového fondu a jeho vytváření, dokumentaci zanikajících řemeslných postupů, tradic a zvyklostí a jejich využití při prezentaci pro návštěvníky. S oceněním přínosu seniorů se proto setkáváme při jejich uplatnění v pozici muzejních dobrovolníků.^[9] Lze uvažovat o zapojení seniorů v muzejních projektech

dokumentace současnosti.^[10] V posledních letech se pozornost často soustředila na význam seniorů jako zdrojů informací, případně i dokumentů využívaných historií soudobých dějin zpracovávajících oral history.^[11] Opakovaně se v muzejněpedagogické literatuře zdůrazňuje návštěvnická skupina prarodičů s vnoučaty.^[12] Seniori jsou vnímáni jako „rodinní pedagogové“, kteří zpřístupňují svým vnoučatům výstavy vyprávěním vlastních vzpomínek a zkušeností, kteří jsou schopni bez přítomnosti muzejních lektorů a pedagogů zodpovědět mnohé dětské dotazy a vysvětlit význam a funkci exponátů přiblížením kontextu. Mnohá komunikace mezi seniory a jejich vnoučaty tak připomíná vedení konstruktivistické metody učení.

Od počátku 20. století muzea preferovala jiné skupiny návštěvníků než seniory.^[13] Byla přednostně vnímána jako místo edukace dětí a školní mládeže, případně vzdělávání pracujících. Až do počátku 90. let minulého století zahrnovaly muzejně edukační programy zaměřené na dospělého návštěvníka téměř výhradně tradiční formy – komentované prohlídky a přednášky. Nemůžeme opomenout ani činnost různých klubů přátel a spolků, muzejních a vlastivědných společností, které sdružovaly a sdružují nejen příznivce, ale i aktivní externí spolupracovníky. Seniori v těchto sdruženích tvoří podstatnou část, mnohdy nejpočetnější skupinu. Charakteristické pro činnost těchto uskupení jsou i aktivity mimo zdi muzejních budov, typické exkurze, naučné procházky a nově i dny otevřených ateliérů.

Od 90. let 20. století nastává v našich muzeích boom muzejněpedagogických aktivit. Jsou cíleny na mnohé dříve opomíjené skupiny ve společnosti, zejména osoby se zdravotním znevýhodněním. Nové formy práce se objevují ve vztahu ke školám, a to v souladu s Rámcovými vzdělávacími programy, ve vztahu k rodinám s dětmi, vznikly typické dílny a Dětské muzeum v Moravském zemském muzeu. Velkou část nových expozic a výstav již provází dětské dílny a oblíbené pracovní listy. Vztah k dospělému návštěvníkovi neprochází tak zásadní proměnou. Přes

teoretickou reflexi potřeby jeho inovace se v praxi setkáváme se značnou mírou přetrvávání starších přístupů. A také s jistou bezradností, jak edukaci dospělých v muzeích uchopit. V seniorské kategorii muzejního publika nastal před dvěma desetiletími zřetelný posun. Vznikly nové formy edukačních produktů jako např. Senior gymnázium, Mendel klub pro aktivní seniory,^[14] spolupráce s univerzitami třetího věku, spolupráce muzeí s domovy pro seniory, třeba v podobě instalování speciálně vytvořených minivýstav, zápůjček uměleckých děl, prezentací sbírkových předmětů v těchto zařízeních apod. Žel tento trend nenašel dostatečně širokou odezvu v českém muzejním prostředí. Spolu s dalšími příčinami, zejména již zmíněným tápáním v edukaci dospělých, to způsobuje jistou stagnaci vývoje jak nových podob muzejní edukace seniorů, tak jejich dalšího šíření.

Průzkum současné nabídky muzejních edukačních aktivit pro seniory naráží na problém volby vhodné metody šetření. V případě, že budeme pátrat pouze po specifických programech vytvořených pro seniory, zjistíme, že nabídka takových programů prezentovaná na webových stránkách největších českých muzejních institucí je tak sporadická, že předpoklad získání hodnotných informací plošným dotazníkovým šetřením zahrnujícím i regionální a menší městská muzea nemůže být naplněn.

^[15] Tento závěr podporuje nepřímo i šetření Zdenky Brouškové v její magisterské práci Dospělý návštěvník jako cílová skupina edukační činnosti muzea. Ze 160 oslovených muzeí získala 111 odpovědí, přičemž několik muzeí uvedlo, že nemá s edukací dospělých zkušenosti (2016, s. 30). Navíc se potvrdilo, že programy nejsou většinou cílené na dospělého návštěvníka, nýbrž na širokou veřejnost, dle uvedeného grafu v 89 % případů (tamtéž, s. 31). Dále se v práci uvádí, že téměř polovina odpověďevších muzeí nabízí komentované prohlídky a obdobně četné jsou přednášky a besedy (tamtéž). Jen necelá třetina muzeí pořádá praktické ukázky výroby, tvůrčí dílny a workshopy, většinou zaměřené na rodiny s dětmi a autorka uvádí neúplný výčet devíti muzeí a galerií, které pořádají workshopy pro dospělé (tamtéž).

Ve vztahu reprezentativního vzorku českých muzeí vůči seniorům můžeme učinit tyto závěry. Naprostá většina muzeí pravidelně nenabízí cílené edukační programy pro seniory.^[16] Zato běžně jsou nabízeny edukační programy určené pro širokou skupinu návštěvníků, do které lze zahrnout také seniory. Dalším závěrem je poznání jisté exkluzivity nabídky muzejních edukačních programů zaměřených přímo na seniory, což nám umožňuje se jimi zabývat nikoliv na základě provedení plošného kvantitativního výzkumu, nýbrž si o nich učinit představu opírající se o publikaci jednotlivých případů v muzeologické literatuře a jistě míry znalosti současného muzejně pedagogického prostředí.

Současné muzejní edukační programy můžeme roztrdit do několika typů: 1. bez významného aktivizačního prvku – frontální přednášky, besedy, komentované prohlídky, vzdělávací cykly, exkurze, 2. s aktivizačním prvkem – workshopy, tvůrčí a artefaktické dílny a 3. programy (projekty) s využitím seniorů při sbírkotvorné a prezentační práci muzea – orální historie, prezentace kulturního dědictví a jeho funkce např. v technických muzeích. Specifickým typem programů pro seniory co do místa realizace jsou ty, které se uskutečňují přímo v jejich prostředí – domovech, stacionářích, příp. klubech (outreach).^[17] Vyžadují jak specifickou přípravu obsahu, tak spolupráci s příslušným zařízením a jsou limitovány jinými skutečnostmi, než představuje obvyklý muzejní provoz.

Domnívám se, že z edukačního hlediska postačí uvedené dělení na programy s minimální aktivizací, za kterou lze považovat otevřenou diskusi při přednáškách a besedách, příp. exkurzích, s významným aktivizačním momentem, workshopy a tvůrčí dílny, při kterých mají seniři statut aktivního účastníka. Za edukační programy se specifickým typem aktivizace zúčastněných, kteří se stávají kooperujícími partnery muzeí, lze považovat oral history a různé formy spoluvytváření sbírek a jejich odborné dokumentace a nakonec dobrovolnické aktivity s převzetím prezentačních úkolů samotného muzea. Pro značnou

odlišnost v mnoha praktických ohledech ještě doplňuji kategorii programů v místě pobytu seniorů.

Monika Mikulášková produkty muzea nabízené seniorským návštěvníkům dělí dle: způsobu přípravy, místa realizace, účastnické základny a vztahu k muzeu a jeho sbírkám a ve vztahu senior–muzeum přiřazuje dobrovolnictví a nesespecializované produkty pro širokou veřejnost (2014, s. 24–25). Z marketingového hlediska rozlišuje jednorázové doprovodné programy, pravidelné komunitní a vzdělávací doprovodné programy, programy pro klienty přímo v domovech seniorů a programy pro prarodiče s vnoučaty (tamtéž, s. 25).

Obsáhlý přehled edukačních programů muzeí pro seniory z počátku tohoto desetiletí nalezneme v magisterské práci Barbory Honzíkové (2012, s. 49–67). Uvádí přes 40 edukačních muzejních programů představujících celé typové spektrum vzdělávacích aktivit včetně spolupráce s vysokými školami na univerzitách třetího věku (Moravské zemské muzeum, Vlastivědné muzeum v Olomouci a Národní muzeum), Akademii volného času (Muzeum hlavního města Prahy, Vlastivědné muzeum Jesenicka, Muzeum T. G. Masaryka Rakovník) (s. 63) a vydavatelské činnosti. Mezi muzejní edukační programy pro seniory řadí specializované výstavy a expozice zaměřené přímo na tuto návštěvníckou skupinu (s. 50) a výstavní projekty vzniklé se zapojením seniorů do jejich přípravy (s. 51). Dalšími typy programů dle Honzíkové jsou komentované prohlídky a výklady pro dospělé, přednášky, diskuze, besedy, semináře a konference (s. 51–52). Obdobně k široké veřejnosti směřují pracovní, výtvarné a artefaktické dílny a workshopy (s. 53). Autorka si zvláště všímá tohoto typu edukačních programů vytvořených speciálně pro seniory např. v Moravské galerii v Brně „Creativ 60+ – nebojte se tvořit“^[18] a „Hravé Vánoce“ Okresního muzea a galerie v Jičíně. Do stejné typové kategorie ještě patří „Cestovní kufřík s uměním“ a pracovní listy (Galerie umění Karlovy Vary) (s. 54). Jako další, obsahově různorodé edukační programy jsou v práci vyjmeno-

vány vernisáže, autorská čtení, módní přehlídky, divadelní představení, hudební a taneční vystoupení, kinokavárny a filmové večery (s. 55). Všechny takové aktivity spadají do prezentační nabídky muzea a většinou neobsahují specificky seniorské zacílení. Jinak je tomu u soutěží, kde soutěže „O nejkrásnějšího velikonočního beránka“ a obdobné soutěže s vánočkou, štrůdlem nebo kraslicí pořádané Vlastivědným muzeem Jesenicka, resp. Muzeem v Novém Strašecí oslovují převážně a jistě i záměrně právě seniorky (s. 55). Plesy a koncerty (s. 55) však nelze považovat za specificky muzejní formy edukace, protože jen málokdy se vztahují ke sbírkám nebo významným jevům dokládajícím kulturní kontext daného regionu z pohledu paměťové instituce. Naopak muzejní edukační programy založené na orální historii a vztahu k památkám a lokální, regionální či celonárodní paměti (s. 56–57) jsou autentickým projevem muzejního přístupu a bez zapojení seniorů se navždy ztrácí část vypovídací schopnosti předmětů, míst a událostí.^[19] Mezi tradiční muzejní nabídku řadíme exkurze, výlety, vycházky či projekty typu „outdoor muzeum“. Autorka uvádí několik příkladů z Muzea středního Pootaví ve Strakonicih a Malého máslovického muzea másla (s. 59–60). Chybí podrobný průzkum, který by mapoval tento typ prezentační činnosti muzeí ve vztahu ke svému sběrnému území. Výsledky by pravděpodobně přinesly informaci o poměrné četnosti poznávacích programů v exteriéru a jejich oblibě mezi aktivními seniory. Tento druh vzdělávacích a poznávacích aktivit nabízejí i další organizace, které nejsou již přímo svázány s muzei, např. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně.^[20] Kromě tradičních skanzenů, muzeí v přírodě a archeoparků za outdoorová muzea můžeme považovat expozice, jakou je Stezka svobody v Mikulově^[21] nebo přírodovědné naučné stezky. Barbora Honzíková se zabývá i dalším typem edukačních programů pořádaných pro seniory mimo zdi muzeí. Jsou jimi aktivity v domovech a penzionech pro seniory, případně v denních či týdenních stacionářích. Zahrnují jak putovní výstavy,^[22] např. s výtvarnou tematikou, prezentaci historických sbírek a dalších předmětů s naučným kulturním obsahem (Relikviář pro každého z Bečova

nad Teplou), projekt Cestovního kufříku s uměním od Galerie umění Karlovy Vary, jako jednu z variací využití muzejního kufříku (s. 62). K ostatním aktivitám navštěvovaným seniory autorka řadí rodinné programy, které ale cílí obecně na dospělé návštěvníky a jejich děti a vnoučata (s. 52), nebo muzejní a vlastivědné kroužky a kluby přátel, které jsou však jen organizačním nástrojem muzejní prezentace pro dospělé návštěvníky, s četným zastoupením seniorů (s. 66).

Na základě provedeného zkoumání vztahu muzeí k návštěvnícké skupině seniorů a nabídky muzejně edukačních programů pro ně je na místě vyslovit několik poznámek, možná hypotézu, o příčinách malé četnosti výskytu muzejních edukačních programů pro seniory, popř. pro dospělé návštěvníky. Když odhlédneme od komentovaných prohlídek, besed a exkurzí a budeme hledat programy s aktivizačními prvky, musí nás napadnout, že na rozdíl od dětského publika si muzea a galerie s oslovením takovým typem programů v případě seniorů a dospělých mnohdy neví rady. Neplatí přitom, že senioři a dospělí nemají zájem o vzdělávání, vyhýbají se jakýmkoliv formám hraní si nebo nemají zájem o kulturní zážitky a návštěvu muzeí.^[23] Otázka tedy zní, zda muzea a muzejní pedagogové znají potřeby seniorů a dospělého muzejního publika, zda na ně dokáží reagovat. Dostatečné průzkumy a analýzy potřeb tohoto segmentu muzejních návštěvníků zjevně chybí.^[24] V praxi přežívají mnohé další předsudky (Broušková 2016). O mnoho lépe na tom není ani propagace. Navíc se část české kultury, muzea nevyjímaje, potýká s dlouhodobou ztrátou prestiže ve společnosti. Před sto lety patřili muzejní pracovníci nejen mezi celonárodní, ale i lokální elity a muzejní budovy vyjadřovaly potřebu reprezentace tehdejších národních ambicí a vzestupu měšťanstva a střední třídy. Dnes roli společenských celebrit z oblasti kultury zaujímají pouze ti umělci, kteří jsou mediálně známí. Mnohá muzea, zejména ta, jejichž lektori a muzejní pedagogové nemají ani základní gerontagogickou průpravu, se práce se seniory obávají nebo s nimi nemají dobrou zkušenost. „Senioři patří k nejnáročnějším

cílovým skupinám vzdělávání, která má své specifické požadavky a která velmi ráda a velmi často posuzuje kompetence lektora v celém širokém spektru," (Honzíková 2012, s. 35).

V českém muzejněpedagogickém prostředí se již ujal pojem edukační obrat převzatý ze zahraničí (O'Neil, Wilson 2010). Charakterizuje důležitou změnu v přístupu sbírkotvorných institucí k návštěvníkům v posledních desetiletích.^[25] Sociodemografické změny české společnosti vyžadují přihlásit se k programu aktivního stárnutí. Dnešní senioři, na rozdíl od generací předchozích desetiletí, ztratili část přirozených životních aktivit spojených s venkovským způsobem života, které pokračovaly i po odchodu do důchodu (práce na zahradě, péče o domácí zvířata, o dům, sousedská výpomoc apod.). Jejich pracovní návyky a profese je orientovaly na odlišné volnočasové aktivity. Celoživotní vzdělávání a využívání kulturní nabídky je součástí životního stylu stále početnější skupiny seniorů a navíc jejich zastoupení v populaci bude v příštích desetiletích narůstat. I muzejní pedagogové vědí, že: „Proces učení a poznávání je totiž účinnou formou kognitivního tréninku bránícího duševnímu úpadku z nečinnosti," (Honzíková 2012, s. 3). Muzea a galerie asi nezažijí takový boom zájmu o edukační programy ze strany seniorů, jaký nastal v případě univerzit třetího věku před dvěma desetiletími. Pokud dokáží vytvořit atraktivní nabídku edukačních programů pro tuto cílovou skupinu, jistě si najdou novou cestu i k dalším početným skupinám aktivních seniorů.

Zdroje

Adresář muzeí a galerií České republiky vydávaný Asociací muzeí a galerií. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: <http://www.cz-museums.cz/adresar/>

BRABCOVÁ, Alexandra (ed.). 2003. Brána muzea otevřená. JUKO, Náchod. ISBN 80-86213-28-5.

BROUŠKOVÁ, Zdenka. 2016. Dospělý návštěvník jako cílová skupina edukační činnosti muzea. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Brno. Vedoucí diplomové práce Mgr. Lucie Jagošová, DiS. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/330876/ff_m/Diplomova_prace_Brouskova.pdf

- DOX. Centrum současného umění. Projekt VETLICAT – Fablab. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: <http://www.dox.cz/cs/specialni-programy/projekt-veticat-fablab>
- DOX. Centrum současného umění. Září 2014. Češi v první linii. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: <http://www.dox.cz/cs/doprovodne-akce/zari-2014>
- DROBNÝ, Tomáš. 2014. Pamětníci vyprávějí a co pamatují muzea. In Muzeum a změna IV. Sborník z mezinárodní muzeologické konference. Národní muzeum v Praze, 12.–14. listopadu 2013. Asociace muzeí a galerií České republiky, s. 132–138. ISBN 978-80-86611-63-1
- DROBNÝ, Tomáš. 2015. Na návštěvě – zprostředkování komunikace v prostoru a čase. Kultura, umění a výchova, 3(2) [cit. 2015-11-02]. ISSN 2336-1824. Dostupné z: http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualni-cislo&casopis=9&clanek=122.
- HONZÍKOVÁ, Barbora. 2012. Výchovně vzdělávací činnost muzeí ve vztahu k seniorům na základě aktuálních gerontagogických poznatků. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Brno. Vedoucí diplomové práce Mgr. Lucie Jagošová, DiS. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/261099/ff_m/Diplomova_prace.pdf
- iDnes.cz / Plzeňský kraj. Projekt Europeana 1989. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: http://plzen.idnes.cz/sbirka-dokumentu-europeana-v-plzni-duv-plzen-zpravy.aspx?c=A131103_173549_plzen-zpravy_mav
- JAGOŠOVÁ, Lucie a Otakar KIRSCH. 2012. Senioři v muzeologické literatuře: staré nebo nové téma. In Senioři v muzeu. Sborník ze semináře 14.–15. 6. 2011. Masarykovo muzeum. Hodonín, s. 4–21. ISBN 978-80-87375-03-7.
- Masarykova univerzita Mendelovo muzeum. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: <http://mendelmuseum.muni.cz/cs/prednasky/mendel-klub-pro-aktivni-seniori>
- Metodické centrum muzejní pedagogiky. Zapomenutá expedice za australskými domorodci. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: <http://www.mcmp.cz/o-nas/projekty/seniori/zapomenuta-expedice-za-australskymi-domorodci/>
- MIKULÁŠKOVÁ, Monika. 2014. Marketing muzea zaměřený na seniorského návštěvníka. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita. Brno. Vedoucí práce: PhDr. Jan Dolák, Ph.D. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/398737/ff_b/Bc._prace_MONIKA_MIKULASKOVA_398737.pdf
- Muzejní a vlastivědná společnost v Brně. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: <http://www.mvs-brno.cz/>
- MÜLLEROVÁ, Magdalena (ed.). 2011. Dobrovolníci pro kulturu. Dobrovolnická činnost v kulturních organizacích. Institut umění – Divadelní ústav. Praha. ISBN 978-80-7008-268-3
- Národní technické muzeum. Centrum stavitelského dědictví Plasy, středisko dokumentace, prezentace a celoživotní vzdělávání. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: <http://www.ntm.cz/aktualita/ntm-otevrela-centrum-stavitelskeho-dedictvi-plasy>
- Občanské sdružení Paměť. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: <http://sdruzeniipamet.cz/pamet/index.php/navstivte-stezku-svobody>
- O'NEIL, Paul a Mick WILSON, eds. 2010. Curating and Educational Turn. Open Editions London & de Appel Amsterdam. ISBN (10): 0949004189, ISBN (13): 978-0949004185.
- Projekt ETNA a vzdělávání (seniorů) v kulturních institucích. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: http://www.emuzeum.cz/admin/files/muzeum_1_2013_opr_62-64.pdf
- RUTAR, Václav. 2012. Seniorský návštěvník jako nedoceněný zdroj paměti. In Senioři v muzeu. Sborník ze semináře 14.–15. 6. 2011. Masarykovo muzeum. Hodonín, s. 87–90. ISBN 978-80-87375-03-7.
- Senioři a kultura. Příklady zapojení starší generace do kulturních projektů. 2012. Praha. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: <http://www.programculture.cz/media/document/seniori-a-kultura-final-web.pdf>
- Senioři jako cílová skupina muzeí umění a galerií. Zprostředkování umění formou outreach. Alice Stuchlíková. 2013. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: <http://www.emuzeum.cz/admin/files/CMH-16-Alice-Stuchlikova.pdf>
- Senioři v galerii. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: <http://www.emuzeum.cz/admin/files/CMH-15-Mgr.-Olga-Buciova.pdf>
- ŠERÁK, Michal. 2014. Úvod do andragogiky. In Základy muzejní pedagogiky. Studijní texty. Moravské zemské muzeum Brno, s. 31–40. ISBN 978-80-7028-441-4.
- ŠULCOVÁ Vladka. 2013. Muzeum pro seniory. Zpráva z brněnského kolokvia. Vestník AMG 2/2013, s. 16. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: http://www.cz-museums.cz/UserFiles/file/2013/Vestnik/2_13_WEB.pdf
- VYKOUPILOVÁ, Pavla. 2013. Jak pomáhají senioři Moravskému zemskému muzeu. In sborník příspěvků z konference Dobrovolnictví v roce aktivního stárnutí 2012. 17.–18. září, 2012, Soběslav. HESTIA. Praha, s. 59–61.
- Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze. Zmizelí sousedé. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/vzdelavani/vzdelavaci-programy-a-instituce/zmizeli-soused/>
- ZÁRYBNÍČKÝ, Miloš. 2012. K přínosu seniorů českému muzejnictví (historie, další možnosti). In Senioři v muzeu. Sborník ze semináře 14.–15. 6. 2011. Masarykovo muzeum. Hodonín, s. 78–83. ISBN 978-80-87375-03-7.
- Židovské muzeum. Programy pro školy. Hanin kufřík. [cit. 2016-28-8]. Dostupné z: <http://www.jewishmuseum.cz/program-a-vzdelavani/vzdelavani/programy-pro-skoly/>

- [1] „Výzkumy potvrzují, že vzdělávací aktivity v ekonomicky postaktivním věku přispívají k pocitu důstojnosti a životního uspokojení, k začlenění do společnosti, k seberealizaci i fyzickému a duševnímu zdraví“ (Honzíková 2012, s. 3).
- [2] K tématu vztahu muzejního fenoménu a poznávací role kultury k vzdělávacímu obsahu v muzejní edukaci např. Drobny 2015.
- [3] Z výzkumného šetření Moniky Mikuláškové vyplynulo, že 9 ze 77 respondentů z řad muzejních pracovníků nepovažuje seniory za významnou samostatnou skupinu muzejního publika – 5 respondentů, nebo se nedokáže rozhodnout – 4 respondenti (2014, s. 34).
- [4] Průlomovou roli po roce 1989 přinesl projekt Nadace Open Society Fund Praha „Brána muzea otevřená“ vedený Alexandrou Brabcovou, z nějž vzešla stejnojmenná publikace, která zahrnuje několik desítek různých typů muzejně edukačních projektů mj. i pro cílovou skupinu seniorů, např. Projekt pro seniory Galerie výtvarného umění Náchod (Brabcová 2003, s. 447).
- [5] Tématem se zabývala publikace Senioři a kultura. Příklady zapojení starší generace do kulturních projektů. Praha, 2012.
- [6] Mikulášková cituje ohledně sociální motivace Johna H. Falka a Lynn Dierking. Uvádí, že seniorům jde o společenský kontakt, a proto motivace k návštěvě muzea působí zvenčí, z jejich okolí. (2014, s. 15–16).
- [7] Obsažný přehled na téma vztahu seniorů a muzeí nalezneme v: Senioři v muzeologické literatuře: staré nebo nové téma. In Senioři v muzeu. Jagošová, Kirsch, Hodonin 2012.
- [8] Zárybnický Miloš. 2012. K přínosu seniorů českému muzejnictví (historie, další možnosti), Rutar Václav. 2012. Seniorský návštěvník jako nedoceněný zdroj paměti.
- [9] Výkoupilová Pavla. 2013. Jak pomáhají senioři Moravskému zemskému muzeu. In sborník příspěvků z konference Dobrovolnictví v roce aktivního stárnutí 2012. 17.–18. září, 2012, Soběslav. Praha, s. 59–61. K dobrovolnictví v kultuře obecně např. Dobrovolníci pro kulturu. Dobrovolnická činnost v kulturních organizacích. Müllerová 2011.
- [10] Kupř. projekt Europeana 1989. idnes.cz / Plzeňský kraj, http://plzen.idnes.cz/sbirka-dokumentu-europeana-v-plzni-duv-/plzen-zpravy.aspx?c=A131103_173549_plzen-zpravy_mav
- [11] Příklad využití oral history v muzejně edukačním programu ve vile Tugendhat v článku Pamětníci vyprávějí a co pamatují muzea. (Drobny 2014, s. 132 – 138)
- [12] Např. Mikulášková 2014, s. 16, Programy Tvůrčí odpoledne pro prarodiče s dětmi v Centru současného umění DOX. Senioři a kultura 2012, s. 30 – 31.
- [13] Viz poznámka č. 5.
- [14] Muzeum Beskyd Frydek-Místek, Masarykova univerzita Mendelovo muzeum <http://mendelmuseum.muni.cz/cs/prednasky/mendel-klub-pro-aktivni-senior>
- [15] V rozporu s tímto tvrzením je vyjádření 30 respondentů z řad muzejních pracovníků ze 77 zúčastněných ve výzkumném šetření, kteří potvrdili realizaci programů pro seniory ve své instituci (Mikulášková 2014, s. 35). Údaje publikované v její práci vycházejí ze statistiky kultury a poskytované NIPOsem tuto výpověď problematizují. V roce 2011 je doloženo 1194 skupin (exkurzí) seniorů absolvujících speciální doprovodné programy muzeí a galerií z celkového počtu 23973 a v roce 2012 1099 skupin (exkurzí) z 22546, přičemž není jasný počet členů ve skupinách (Mikulášková 2014, s. 30).
- [16] Celkový počet muzeí v ČR se pohybuje kolem 490, viz Adresář muzeí a galerií České republiky vydávaný Asociací muzeí a galerií. <http://www.cz-museums.cz/adresar/>
- [17] Senioři jako cílová skupina muzeí umění a galerií. Zprostředkování umění formou outreach. Alice Stuchlíková. 2013. <http://www.emuseum.cz/admin/files/CMH-16-Alice-Stuchlikova.pdf>
- [18] Senioři v galeriích. <http://www.emuseum.cz/admin/files/CMH-15-Mgr.-Olga-Buciova.pdf>, Projekt ETNA a vzdělávání (seniorů) v kulturních institucích. http://www.emuseum.cz/admin/files/muzeum_1_2013_opr_62-64.pdf
- [19] Např. programy Židovského muzea a jeho Vzdělávacího a kulturního centra v Praze, Zmizelí sousedé a Hanin kufřík. Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze. Zmizelí sousedé. <http://www.holocaust.cz/vzdelavani/vzdelavaci-programy-a-institute/zmizeli-sousedé/>, Židovské muzeum. Programy pro školy. Hanin kufřík. <http://www.jewishmuseum.cz/program-a-vzdelavani/vzdelavani/programy-pro-skoly/> V galerii DOX se uskutečnil program, jenž nabízel setkání s lidmi, v jejichž vzpomínkách ožily příběhy účastníků I. světové války. DOX. Centrum současného umění. Září 2014. Češi v první linii. <http://www.dox.cz/cs/doprovodne-akce/zari-2014>
- [20] Muzejní a vlastivědná společnost v Brně. <http://www.mvs-brno.cz/>
- [21] Občanské sdružení Paměť. <http://sdruzeniipamet.cz/pamet/index.php/navstivte-stezku-svobody>
- [22] Metodické centrum muzejní pedagogiky uspořádalo putovní výstavu po několika domovech pro seniory v Jihozápadním kraji s názvem „Zapomenutá expedice za australskými domorodci“. <http://www.mcmp.cz/o-nas/projekty/seniori/zapomenuta-expedice-za-australskymi-domorodci/>
- [23] Viz Honzíková 2016, s. 31. V galerii DOX se uskutečnil modul 10 přednášek a workshopů pro seniory s názvem EXERGAMING (Exercise and Gaming), jehož metodou bylo vzdělávání formou hraní. DOX. Centrum současného umění. Projekt VETLICAT – Fablab. <http://www.dox.cz/cs/specialni-programy/projekt-veticat-fablab>
- [24] Monika Mikulášková dospěla v závěru své práce k vyslovení potřeby kvalitativních výzkumů a zabývala se omezenými možnostmi kvantitativních výzkumů za současné situace výzkumného potenciálu muzeologie (2014, s. 46).
- [25] Příkladem může být nově otevřené Centrum stavitelského dědictví Plasy v Národním technickém muzeu, jehož součástí je středisko dokumentace, prezentace a celoživotního vzdělávání. <http://www.ntm.cz/aktualita/ntm-otevrela-centrum-stavitelskeho-dedictvi-plasy>

ROLE KNIHOVEN VE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

Knihovny jsou částí veřejnosti vnímány především jako součást infrastruktury formálního vzdělávacího systému: klidné místo, kde je možno studovat, kde je k dispozici bohatá zásoba primárních i sekundárních informačních a studijních pramenů a dokumentů, kde je možné získat od personálu i odbornou pomoc – rešeršní, informační, metodickou. Těmto lidem jsou skutečně knihovny adekvátní služby schopny poskytnout. Prostřednictvím informačních technologií nabízejí rovněž přístup k elektronickým zdrojům, z nichž některé jsou kvůli své ceně či licenčním poplatkům pro soukromníka obtížně dostupné. Jsou také vhodným místem pro on-line studium a další formy e-learningu. Jejich nezanedbatelnou výhodou je přívětivost prostředí, snadná dostupnost služeb (včetně finanční) a trvalá snaha o odstraňování bariér při jejich využívání.

Některé veřejné knihovny měst a obcí svou roli v celoživotním vzdělávání chápou dokonce mnohem širě, vědomy si významu celoživotního učení v životě jedince i společnosti. Budují klidové zóny pro studium, prostory pro skupinovou práci vybavené potřebnou prezentační a didaktickou technikou; prohlubují spolupráci se školami a partnerskými vzdělávacími institucemi, nabízejí vlastní vzdělávací aktivity. Velkou výhodou veřejných knihoven měst a obcí je jejich univerzální charakter, který dovoluje vyjít vstříc všem věkovým kategoriím i zájmovým skupinám, umožňuje přizpůsobit se změně požadavků a potřeb a adekvátně na ně reagovat. Seniori jsou významnou a jednou z nejpočetnějších uživatelských skupin knihoven. Knihovny jako veřejné instituce jsou pro ně dostupné, známé a bezpečné, příjemné a finančně nenáročné, zprostředkovávají setkávání, celoživotní vzdělávání, plní komunikační a sociální funkci v místě. Knihovny

Bc. Iveta Novotná

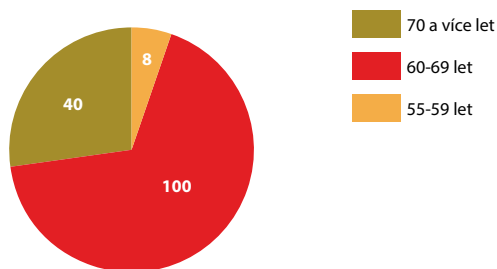
Bc. Iveta Novotná pracuje v Městské knihovně Chrudim jako vedoucí oddělení pro děti a mládež (koordinátorka A3V a VU3V, kulturně výchovná činnost). Je členkou řídicího výboru sekce 60+ a Klubu dětských knihoven SKIP ČR. Po ukončení střední knihovnické školy v Brně (obor Knihovnictví a vědecké informace) studovala na pedagogické fakultě Univerzity Palackého Olomouc obor Speciálně pedagogická andragogika. Absolvovala rekvalifikační knihovnický kurz, dále kurzy lektorských dovedností, dramatické výchovy, reminiscenční terapie a krátkodobé stáže ve slovenských knihovnách.

jsou také instituce, které nejen učí, jak plnohodnotně žít ve třetím věku, ale současně vytvářejí podmínky pro činnostní životní orientaci, prostor pro intelektuální a společenskou realizaci, afilaci starších lidí, a především se podílí na výchově ke stáří.

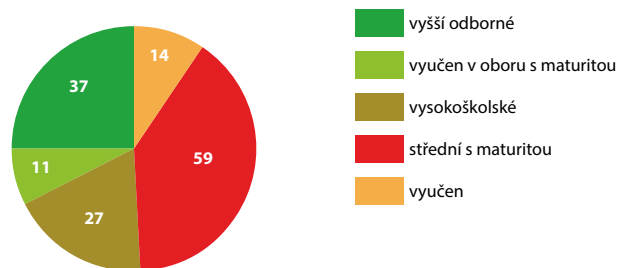
A právě zde je velký prostor pro účinnou, neformální vzdělávací a osvětovou činnost takových institucí, jako jsou knihovny, pro posilování dobrých mezilidských vztahů a mezigenerační solidarity tím, že veřejné knihovny plní svou funkci komunitní, přispívají k integraci seniorů do společnosti.

V současné době senioři tvoří kolem 30 % uživatelů knihoven v ČR. V některých místech, především v malých obcích i více. Podle výzkumu, který probíhal v roce 2015, činí z toho 83 % žen a 17 % mužů.

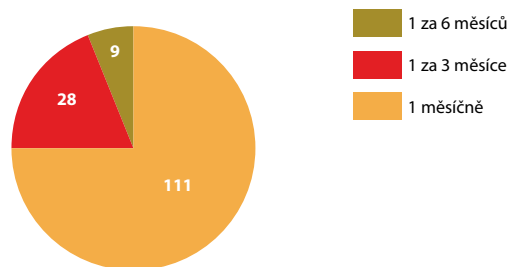
Nejvíce zastoupenou skupinou jsou senioři ve věku 60–69 let. Jsou to především lidé, kteří v nedávné době dovršili důchodový věk. Téměř jednu třetinu tvoří účastníci ve věku 70 let.

V rámci vzdělávání seniorů jsou aktivity knihoven atraktivní pro středoškolačky a lidi s vyšším vzděláním. Zároveň se potvrzuje, že knihovny mají široké spektrum klientů.

Velmi široká nabídka aktivit knihoven přispívá k častým návštěvám seniorů. Většina seniorů navštěvuje knihovnu a její vzdělávací akce jednou za měsíc. Tato skutečnost potvrzuje, že nabídka aktivit knihoven seniorům je poměrně častá a také pravidelná (knihovny je pořádají minimálně jednou do měsíce a pravidelně).

Základní formy, které současné knihovny v rámci cyklického vzdělávání seniorů nabízejí, jsou:

- Virtuální univerzity třetího věku (VU3V)
- Univerzity třetího věku (U3V)
- Akademie třetího věku (A3V)
- Volné vzdělávací přednáškové tematické cykly
- Kurzy (kurzy počítačové/digitální gramotnosti, jazykové kurzy, kurzy občanské gramotnosti, kurzy tvůrčího psaní, výtvarné a rukodělné kurzy atd.)

Virtuální univerzity třetího věku (VU3V), jejichž garantem je Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze, jsou nejčastějším typem vzdělávání seniorů v knihovnách. Podle nových standardů knihovna přátelská seniorům zajišťuje minimálně organizaci VU3V. Základ semestrálních kurzů je tvořen multimediální přednáškou vedenou akademickými pracovníky. Výhodou knihoven je i propojení s primárními tradičními dokumenty. Příkladem dobré praxe je Městská knihovna Slavoj ve Dvoře Králové nad Labem.

Univerzity třetího věku (U3V) musí být garantovány univerzitou nebo vysokou školou a účastníci mají statut posluchače univerzity, nejsou však studenty ve smyslu zákona č. 11/1998 Sb. o vysokých školách. Příkladem dobré praxe je Městská knihovna Litomyšl.

Akademie třetího věku (A3V) je středně náročná forma zájmového vzdělávání s volnější tematickou strukturou. Kromě přednášek pořádají v rámci A3V knihovny také různé aktivity osvětového a zájmového charakteru (exkurze, zájezdy, tematické vycházky atd.). Zde knihovna může spolupracovat s partnery nebo zajišťovat výuku sama s najatými lektory. Příkladem dobré praxe je Městská knihovna Chrudim.

Volně vzdělávací tematické cykly pro seniory se blíží k A3V, jsou volněji koncipované a tematicky rozptýlené. Účast na nich bývá pravidelná, účastníci obvykle netvoří ucelenou skupinu a vybírají si jen jednotlivá témata. Formálně jde nejčastěji o přednášky spojené se závěrečnou diskuzí.

Kurzy bývají ucelený soubor přednášek, seminářů nebo cvičení spojených společným tématem a také osobou vyučujícího. Kurzy většinou bývají ukončeny ústní zkouškou nebo testem, výjimkou však není ani praktické ověřování či výstupy. Kurzy v knihovnách bývají prezenční.

Tyto možnosti vzdělávání vždy závisí na podpoře zřizovatele, velikosti a technickém vybavení knihovny, dostupnosti a dalších ukazatelích.

Sekce 60+, která vznikla v rámci Svazu knihovníků a informačních pracovníků, si klade za cíl knihovny sdružovat a vytvářet platformu pro výměnu zkušeností a nápadů a především zlepšovat služby pro lidi seniorského věku. Sdružuje individuální a institucionální členy, kteří se zajímají o problematiku aktivního stárnutí a programů s ním spojených. Dále se podílí na vytváření koncepcí a metodických pokynů a spolupracuje s podobně zaměřenými institucemi a navazuje kontakty s knihovnami v zahraničí.

<http://www.skipr.cz/>

Publikaci připravili členové sekce „60+“ Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR (SKIP) na základě poznatků a zkušeností z desítek knihoven v ČR a s využitím řady relevantních informačních zdrojů i konzultací s odborníky z oblasti andragogiky, geragogiky, sociální práce ad. Práce na příručce trvala téměř dva roky, využity však byly poznatky a zkušenosti mnohaleté praxe.

Jaké jsou tedy požadavky na knihovnu přátelskou k seniorům („standard senior friendly“)?

I. Obecné požadavky

1. Knihovna vytváří podmínky pro rovný přístup ke službám a informacím.
2. Registrace do knihovny je poskytována seniorům za zvýhodněnou cenu.

II. Personál

1. Všichni pracovníci ve službách uživatelům mají znalosti projevů a důsledků stárnutí a stáří a dovednosti nezbytné pro poskytování služeb uživatelům-seniorům. Kvalifikace pracovníků v této oblasti je průběžně zvyšována.
2. V závislosti na velikosti populace je v knihovně zaměstnán pracovník specialista na služby a komunikaci s klienty-seniorů.

III. Fond a služby

1. Knihovna využívá všech prostředků vzdálené komunikace, nabízí dálkové služby.
2. Knihovna poskytuje službu doručování výpůjček do domu.

IV. Technické a materiální podmínky

1. Knihovna vytváří vhodné fyzické a technické podmínky a opatření umožňující samostatný pohyb a pobyt uživatelům-seniorům. Zajišťuje pravidelné kontroly funkčnosti speciálních opatření a vybavení.

V. Webové stránky knihoven

1. Webové stránky splňují pravidla přístupnosti pro seniory.

VI. Spolupráce a propagace

Knihovna spolupracuje s organizacemi zastřešujícími a sdružujícími seniory, především v dané lokalitě.

2. Ve spolupráci s těmito organizacemi zajišťuje knihovna vhodnou formou propagaci svých služeb seniorům.

VII. Akce

1. Knihovna pořádá aktivizační programy pro seniory, především vzdělávací aktivity.

VIII. Integrační aktivity

1. Knihovna pořádá cílené integrační mezigenerační aktivity.

Práce se seniory se týká všech veřejných knihoven. Pro všechny velikostní kategorie knihoven je tedy třeba definovat potřebné kompetence specialisty pro služby seniorům ve veřejných knihovnách, připravit strukturu a typový obsah konkrétních kurzů v různých úrovních a alternativách, a to na základě detailního prověření současné personální situace. V letošním roce probíhají základní školení již ve spolupráci s experty z akademické sféry.

Většina z cca 5000 ostatních veřejných knihoven v ČR musí počítat s cestou postupného doplňování kvalifikace u stávajícího personálu, resp. vybraných specialistů, tedy s formami celoživotního vzdělávání (dále ČŽV), a to v různých úrovních podle velikostních kategorií knihoven, resp. obcí, primární kvalifikace pracovníků ad.

Mgr. Karin Militká

Mgr. Karin Militká vystudovala výtvarnou výchovu na Pedagogické fakultě a matematiku na Přírodovědecké fakultě na UP v Olomouci. Dále studovala na St. Cloud State University of Minnesota, na Katedře výtvarné tvorby. Po ukončení magisterského programu vyučovala oba vystudované obory na sportovním gymnáziu v Jilemnici (2007–2009), v letech 2009–2015 působila jako výtvarný pedagog na ZUŠ Dobruška a současně dva roky jako edukátorka v Galerii moderního umění v Hradci Králové (2009–2011). V roce 2010 byla přijata k doktorskému studiu na Katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty UP v Olomouci, obor specializace v pedagogice. Ve svém výzkumu se zabývá zprostředkováním konceptuálního umění v rámci mezigeneračního dialogu. Od roku 2011 vede Lektorské centrum GASK. V prosinci 2015 byla zvolena do výkonného výboru České sekce INSEA a aktivně působí také v pracovní skupině Komory edukačních pracovníků při Radě galerií České republiky.

UMĚNÍ SPOJENÍ 013 / SENIOR A GASK BEZ BARIÉR

Projekty Lektorského centra GASK směřované k podpoře aktivního stárnutí

Úvod

V příspěvku představím první ročník projektu Umění spojení, který jsme v aktivní rovině věnovali seniorům. Pro uvedení do kontextu v úvodních dvou částech příspěvku krátce představím Galerii Středočeského kraje, p. o., a doprovodné a edukační programy Lektorského centra GASK. Ve třetí a čtvrté části podrobněji popisují celý ročník Umění spojení 013 / Senior a v závěru textu uvedu nový projekt nejen Lektorského centra GASK, ale celé instituce, který aktuálně od podzimu 2016 volně navazuje na uzavřené tři ročníky projektu Umění spojení. Obrazová příloha je výběr z rozsáhlé fotodokumentace projektu Umění spojení.

1) GASK – Galerie středočeského kraje v kutné hoře

Galerie Středočeského kraje vznikla jako instituce v roce 1963 pod názvem Středočeská galerie. V letech 1993 až 2009 pokračovala ve své sbírkotvorné a výstavní činnosti pod jménem České muzeum výtvarných umění (ČMVU) v Praze. V roce 1998 Ministerstvo kultury převzalo od Armády ČR objekt kutnohorské jezuitské koleje, který byl předán ČMVU jako nové sídlo. Po dlouholeté rekonstrukci jezuitské koleje a stěhování celé insti-

tuce byla v roce 2010 zahájena další etapa působení pod novým jménem GASK – Galerie Středočeského kraje.

Od svého založení v roce 1963 instituce spravuje postupně se rozrůstající sbírky moderního a současného umění, převážně českého. Nynější sídlo rozlehlé jezuitské koleje poskytuje možnosti rozsáhlého a pestrého výstavního programu od prezentace sbírky ve dvou patrech stálé expozice nebo krátkodobých výstav prací na papíře v tzv. Blackboxu, přes výstavy mladých umělců v Projectroomu nebo umělců s vazbou na region v Café Fatal, až po speciální grafický program – Přesahy grafiky, site-specific projekty v Experimentálním prostoru barokních lázní a sklepení, design ve Whiteboxu nebo rozsáhlé monografické výstavy v tzv. Galerii II.

GASK svou činností navazuje na poslání jezuitské koleje jako místa kultury a vzdělávání.

Ilustrační obr. na straně 59

2) Doprovodné a edukační programy lektorského centra gask

Lektorské centrum GASK započalo svoji činnost rovněž v roce 2010. Programově navazujeme na podoby prezentace sbírky GASK ve stálé expozici a na krátkodobé výstavy, které připravuje kurátorské oddělení ve zmíněných osmi výstavních prostorech.

Svou činností se snažíme podněcovat veřejnost, aby výtvarné umění vnímala jako přirozenou součást svého života a chápala galerijní a muzejní instituce jako otevřené místo.

Během příprav doprovodných programů spolupracujeme s kurátorským oddělením a umělci na komentovaných kurátorských prohlídkách, přednáškách a výtvarných dílnách.

Ve velkolepém projektu rekonstrukce Jezuitské koleje byly pro činnost Lektorského centra GASK vybudovány jedinečné pro-

story, které zahrnují výtvarný ateliér, dětský koutek a vizuální herny.

Ilustrační obr. na straně 59

Jádrem činnosti Lektorského centra GASK jsou edukační programy pro školní skupiny, odpolední výtvarné dílny pro děti GASK dětem a charitativní projekt Umění spojení (do roku 2016). V Lektorském centru připravujeme edukační programy pro mateřské, základní i střední školy s ohledem na Rámcové vzdělávací programy jednotlivých stupňů (RVP). Ve vzdělávacích oblastech se soustředíme na ty klíčové kompetence, které lze rozvíjet v pedagogických situacích galerijních programů a při užší spolupráci tak přílehlajícím způsobem podporujeme konkrétní Školní vzdělávací programy.

Ve výtvarných dílnách pro děti GASK dětem přibližujeme autentickým zážitkem obsah a formu výtvarného díla. Děti se každý týden seznamují s originály českého umění ze sbírek GASK a vlastní tvorbou reagují na aktuální otázky a témata.

Projekt Umění spojení hledal (a nalézal) od listopadu 2012 cestu k místní komunitě, propojoval a zprostředkovával dialog mezi generacemi, lidmi zdravými i se zdravotním, sociálním či jiným znevýhodněním. V dílnách výtvarných dílnách, které pro cílové skupiny zhruba dvanácti osob realizovali oslovení umělci, vznikaly společné umělecké artefakty putující v adventním čase do benefiční aukce (v letech 2013, 2014 a 2016). Finanční výtěžek byl věnován místní organizaci pečující o některou ze sociálně či zdravotně znevýhodněných skupin.

V doprovodných programech hledáme místo pro mezigenerační dialog také v programech pro rodiny. Samozřejmě součástí jsou rovněž komentované prohlídky s umělci a kurátory, výtvarné kurzy pro studenty, dospělé a seniory, jednodenní výtvarné dílny s umělci, vícedenní letní výtvarné dílny pro děti pARTy time GASK a muzejní noc nebo projekce dokumentárních filmů.

3) Společensky zodpovědná instituce

Edukační oddělení v muzeích umění jsou dnes již samozřejmostí, protože svou činností se stala prostředníkem v dialogu kurátorů a veřejnosti. Také v Lektorském centru GASK ve všech typech doprovodných programů zpřístupňujeme veřejnosti myšlenky a hodnoty výstavních projektů, udržujeme vztahy s různými typy publika, podporujeme aktivní účast veřejnosti, pěstujeme sociální hodnoty, poskytujeme místo pro dialog a diskusi a ve směru těchto cílů spolupracujeme s různými institucemi.

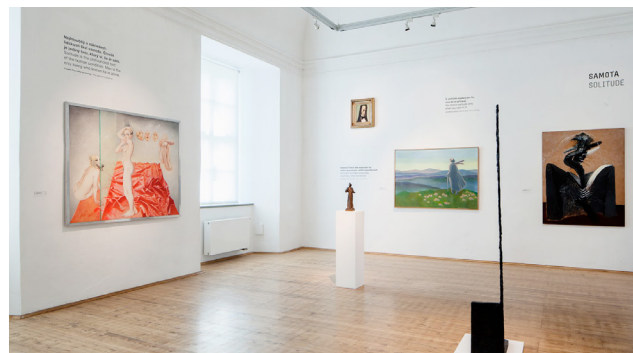
Hlavním mottem projektu Umění spojení je, jak je obsaženo v samotném názvu, spojovat.

- umění spojit – místní komunitu s GASK a světem umění
- umění spojit – lidi různého věku a různých možností
- umění spojit – síly k pomoci druhým

Cílem netradičně pojatého projektu je naplnit sociální smysl instituce. Propojit místní komunitu s galerií a světem umění, umožnit setkání lidem různého věku a možností, ale především spojit síly k pomoci druhým.

Jednotlivé ročníky (2013, 2014 a 2015) jsme zaměřovali pokaždé na jinou cílovou skupinu, která v průběhu roku pracovala s umělci. Umělci sami vytvářeli koncept pro konečné dílo. Díla putovala v prosinci do benefiční aukce a získaný finanční obnos jsme věnovali vybrané neziskové organizaci.

Lidé s různým typem znevýhodnění se nejen setkávali s umělci v prostředí galerie a vyzkoušeli si jejich výtvarné techniky a postupy, ale při závěrečné benefici zažili pocit, že jejich práce měla smysl a že aktivně pomáhá a podporovat slabší je i v jejich moci.

Pohled do stálé expozice Stavby mysli

Pohled do Vizualních heren

Domov Barbora a Pavel Vašíček

Malování na hedvábí s Evou Pejchalovou

4) Umění spojení 013 / senior

Do roku 2012 jsme cílovou skupinu senior nebo 65+ přirozeně začleňovali mezi individuální návštěvníky. Přestože obsahově mohou být různé typy programu velice podobné jak pro studenty, tak pro seniory, okolnosti realizace a samotné účasti mají pro obě skupiny jistě svá specifika. Projektem jsme chtěli spojit místní komunitu napříč generacemi, ale v samotném začátku jsme si stanovili cíl ji nejprve poznat a připravit na mezigenerační spolupráci v pozdějším ročníku. Rok 2013 jsme tedy věnovali seniorům a tím se také připojili k podpoře „Evropského roku aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity“.

Celému prvnímu seniorskému ročníku projektu předcházela přípravná fáze a jeden pilotní program s klienty kutnohorského Domova Barbora. V přípravné fázi jsme mapovali síť poskytovatelů sociálních služeb v regionu a na pilotní výtvarné dílně jsme si prakticky ověřili možnosti konkrétní cílové skupiny.

Konkrétní zařízení jsme oslovovali s myšlenkou projektu pro účast v některé z chystaných výtvarných dílen Umění spojení. Současně jsme oslovovali umělce, kteří by měli čas a především chuť se jedné z dílen věnovat. Nejnáročnější částí projektu byla příprava benefice, pro niž bylo nezbytné vytipovat potenciální kupce, tedy místní firmy, veřejnost a pro další podporu také město Kutná Hora.

V průběhu celého roku jsme v regionu vybírali příjemce získaných finančních prostředků. Vzhledem k celoroční aktivitě seniorů a myšlence mezigeneračního dialogu a pomoci jsme příjemce hledali mezi organizacemi z druhé strany věkového spektra, tedy ty, které pečují o zdravotně postižené děti. Jednou z takových organizací je Středisko rané péče při Charitě Kutná Hora.

Prezentace projektu veřejnosti

Směrem k benefici jsme zajistili jednotlivým dílnám a vzniklým artefaktům kvalitní fotodokumentaci, která se stala podstatnou součástí prezentace.

Pro postupné seznamování širší veřejnosti s průběhem projektu byla samozřejmostí také spolupráce s regionálními médii. V samotném závěru, tedy v přípravě benefiční aukce, bylo nezbytné zapojit všechny zaměstnance GASK, kteří se podíleli na instalaci půldenní výstavy z dražených děl, technickém zajištění večera nebo přípravě občerstvení.

Pilotní program Síla křehkosti

Pilotní výtvarnou dílnu pro klienty Domova Barbora v Kutné Hoře jsme připravili již v listopadu 2012. Motivem dílny bylo světlo a stín, křehký materiál hedvábného papíru a haptický zážitek. S klienty jsme zjišťovali, jaký vizuální účinek má světlo, které se nedostane skrz naše tělo. Světelným a kresebným experimentem jsme zachycovali vlastní stíny a pomocí hedvábného papíru vytvořili netradiční autoportrét. Při soustředěné a jemné práci jsme do tvorby promítali nejenom siluety jako zhmotnění světla a stínu, ale také myšlenky, sny a starosti.

Na tomto programu jsme si ověřili, že ne všechny cílové skupiny jsou schopné být aktivní v „našem“ prostředí a už samotná cesta do GASK byla pro řadu klientů natolik vyčerpávající, že na tvůrčí část jim mnoho energie nezbylo.

Pavel Vašíček a Domov Barbora / Cesta do hlubin

Pro další spolupráci s Domovem Barbora jsme se rozhodli zvolit formu out-reach programu a v roce 2013, kdy jsme odstartovali plánovaný první ročník, malíř Pavel Vašíček docházel přímo do Domova Barbora, kde se seniory diskutoval a vedl je ke společné

malbě. Minimalizováním přesunů vznikl větší časový prostor pro samotnou výtvarnou tvorbu a komunikaci. Klienti Domova Barbora vytvořili s malířem Pavlem Vašíčkem mozaikovou malbu Cesta do hlubin mysli. Vydražené dílo kupec věnoval Domovu Barbora, kde je instalováno ve společenské místnosti.

Ilustrační obr. na straně 60

Petr Švolba a Život 90 / Paměť krajiny

Sochař Petr Švolba složil z kamenů vymodelovaných seniory ze sdružení Život 90 objekt Paměť krajiny. Senioři byli pozváni na vernisáž díla do DIVO institutu v Kolíně. Objekt zakoupila firma TPCA a věnovala organizaci Život 90 ve Zruči nad Sázavou.

Luděk Rathouský a Klub důchodců Kutná Hora / Já jsem historie aneb pramen života

Malíř Luděk Rathouský se s Klubem důchodců pustil do velkoformátové konceptuální abstrakce na téma Já jsem historie aneb Pramen života. Dílo zakoupila ze zaměstnanecké vánoční sbírky TPCA. Je nainstalováno ve výrobní hale továrny.

Alžběta Diringerová a senioři GASK / Camera Obscura

Bětka Diringerová, v době realizace výtvarné dílny studentka FAMU, zkombinovala tajemnou kameru obscura a tradiční techniku vyšívání. Z jednotlivých výšivek zachycujících atmosféru Kutné Hory při pohledu z jezuitské koleje vytvořila mladá autorka polštář.

Eva Pejchalová a čtenářky knihovny v Kutné Hoře / Babiččin šátek

Eva Pejchalová vzpomínala spolu se seniorkami, čtenářkami Městské knihovny v Kutné Hoře na své předky. Při vzpomínkách na blízké lidi vznikl hedvábný šátek od babičky.

Ilustrační obr. na straně 60

Skupina Pose

Skupina Posedlí ušila s kutnohorskými seniorkami do aukce krásné, extravagantní a přitom velice pohodlné šaty, vhodné jak do společnosti, tak i na procházky lesem. Krom toho si dámy dle originálních střihů ušily každá šaty, kalhoty či tričko pro své vnučky a snachy.

Pavel Vašíček a Oblastní charita Kutná Hora / Superhrdinové

Společnou prací Pavla Vašíčka a seniorů z Oblastní Charity Kutná Hora vznikly expresivní autoportréty Superhrdinů.

Tomáš Smetana a Klub turistů Kutná Hora / Kalendář – kafičko potěší

Kutnohorští turisté pod vedením Tomáše Smetany kreslili „věci s příběhem“ přinesené ze svých domovů, ke kterým mají nějaký citový vztah. Pan Smetana sám přidal precizní kresbu bot s jejich příběhem a z jednotlivých děl vznikl originální kalendář na rok 2014.

Díla byla při závěrečné benefici vydražena za více než 160 000 Kč. Zaměstnanci GASK připravili benefiční občerstvení za dobrovolný příspěvek, čímž vznikla příležitost i pro drobné dárce. Získaný finanční obnos byl věnován Rané péči při Oblastní charitě Kutná Hora, která poskytuje pomoc rodinám pečujícím o děti se zdravotním handicapem. Za peníze koupili automobil nezbytný pro přesun rehabilitačních pracovníků do rodin. Automobil byl předveden na vernisáži výstavy fotografií z projektu v kavárně Blues Café, kde jsme realizovali další setkání se skupinami seniorů, s umělci, kteří vedli dílny, s dražiteli i s obdarovanými.

Závěr / GASK bez bariér

Po třech úspěšných letech sociálně laděného projektu Umění spojení chce GASK nadále rozvíjet své společenské poslání a na-

bídku kulturních a vzdělávacích aktivit se zohledněním specifických potřeb svých návštěvníků.

Při koncepci nové etapy nadále vycházíme z idey rovného přístupu ke kultuře a vzdělání, jež spočívá v dostupnosti pro stávající a potenciální návštěvníky a v předcházení a odbourávání možných bariér přístupu, a to nejenom fyzických či smyslových, ale i kulturních a psychických. V publiku vítáme návštěvníky různého věku, pohlaví, vzdělání, s různými životními zkušenostmi, kulturou, náboženským vyznáním i zdravotním či sociálním statusem.

Projektem GASK bez bariér chceme nastavit výzvu pro celou instituci, která hodlá svým otevřeným přístupem šířit progresivní společenské hodnoty a staví se proti diskriminaci a intoleranci všeho druhu. Ve spolupráci s komunitami se snažíme pochopit a vyvracet negativní a předpojaté názory.

Na podzim 2016 je tento projekt ve své pilotní fázi, kterou už ale považujeme za přirozenou součást, nejen pro naši práci s veřejností, ale také přímo pro veřejnost, jíž dáváme příležitost aktivně zasáhnout do náplně nebo časového nastavení programu. Společně chceme řešit specifické potřeby jednotlivých cílových skupin a diskutovat uskutečnitelné možnosti jejich naplnění. Mezi pilotní projekty patří opět spolupráce se seniory, konkrétně s Klubem seniorů Kutná Hora, s nímž chystáme na rok 2017 mezigenerační komentované prohlídky k budově jezuitské koleje. Prohlídky povede senior, jakožto pamětník jezuitské koleje v užívání armády, a student zastupující pohled mladé generace na současnou podobu instituce. Tato dvojice se bude vzájemně doplňovat a obohacovat pro návštěvníky výklad o osobní rozměr paměti a náklonnosti k místu.

Konkrétním příkladem další spolupráce se seniory mohou v závěru textu pouze naznačit šíři projektu GASK bez bariér, tentokrát bez časového omezení.

Mgr. Iva Matějková

Mgr. Iva Matějková od roku 2007 působí na Odboru regionální a národnostní kultury Ministerstva kultury, zpočátku jako odborný referent, s přechodem na státní službu a od října 2015 jako ministerský rada. Po studiu na Pedagogické fakultě UK v Praze působila jako učitelka angličtiny, ruštiny, hudební výchovy a později také jako výchovná poradkyně na základní škole v Praze (1982–1997). Od roku 1997 do roku 2002 pracovala jako manažerkoordinátor na vyšší odborné škole zaměřené na obory odhadovství a projektový manažer, kde v letech 2002–2007 zastávala funkci ředitelky školy. Současně v letech 1996–2007 spolupracovala jako překladatelka z angličtiny a ruštiny s několika nakladatelstvími.

AKTIVITY MINISTERSTVA KULTURY V OBLASTI PODPORY ÚČASTI SENIORSKÉ POPULACE NA KULTURNÍCH SLUŽBÁCH

Na začátek je třeba zmínit, že Ministerstvo kultury zohlednilo problematiku stárnutí a seniorů ve svém hlavním strategickém dokumentu „Státní kulturní politika na léta 2015–2020 (s výhledem do roku 2025)“ schváleném usnesením vlády č. 266 ze dne 15. dubna 2015. V souvislosti s problematikou stárnutí byla na Ministerstvu kultury jmenována jedna pracovnice na pozici Age Focal Point, která danou problematiku monitoruje a úzce spolupracuje v této oblasti s Ministerstvem práce a sociálních věcí.

Kulturní politika nahlíží na účast seniorů na kulturním životě jako na významný prostředek napomáhající jejich aktivnímu zaplnění do společnosti, což je jedním z důvodů podpory aktivit, které nabízejí hodnotné využití volného času seniorů, jsou zdrojem jejich seberealizace a sociálních kontaktů. V mnoha oblastech kulturního života jsou právě zkušenosti seniorů důležitým zdrojem informací, které mohou předávat mladším generacím.

Nejenom v oblasti poskytování kulturních služeb a podpory kulturních aktivit, ale také ve vlastní politice zaměstnanosti Ministerstvo kultury dlouhodobě usiluje o to, aby žádný ze zaměstnanců nebo uchazečů o zaměstnání nebyl diskriminován, a to ze žádného důvodu, tedy ani z důvodu věku. Důkazem této snahy je věkový rozbor struktury zaměstnanců ministerstva. Z něho vyplývá, že zaměstnanci ve věku 50–59 let v roce 2015 tvořili 24,15 % a zaměstnanci ve věku 60 a více let 20 % všech zaměstnanců ministerstva. Ministerstvo kultury nejen že si dlouhodobě cení znalostí a pracovních zkušeností zaměstnanců vyššího věku, ale umožňuje jim dále se rozvíjet, účastnit se vzdělávacích akcí a po ukončení pracovního poměru poskytuje svým bývalým zaměstnancům 2x do měsíce zdarma prostor ke společným setkáním.

Také příspěvkové organizace Ministerstva kultury dbají na to, aby v jejich činnosti nedocházelo k diskriminaci na základě věku a byla zajištěna ochrana lidských práv. Většina z nich využívá dobrých znalostí i potenciálu starších pracovníků, podporuje zapojování seniorů a využívá jejich znalostí v poradenské a lektorské praxi.

Skutečnost, že senioři tvoří také velkou část návštěvníků muzeí, galerií, ale i dalších kulturních zařízení, vedla příspěvkové organizace Ministerstva kultury k tomu, že realizují řadu odborných seminářů a aktivit přímo nebo nepřímo cílených na seniory. Lektorské oddělení sbírek Národní galerie v Praze připravuje např. komentované prohlídky, přednášky s dataprojekcí, autorská čtení, dramatické etudy, kurzy dějin umění, výtvarné dílny jednodenní i týdenní plenérové apod., jichž se zúčastňuje 50 % seniorů, pro které platí na tyto akce zvýhodněné vstupné.

Nelze zde vyjmenovat všechny aktivity, které příspěvkové organizace Ministerstva kultury seniorům nabízejí, ale zmíním alespoň některé. Například v rámci společného projektu Národního muzea, Moravského zemského muzea a Slezského zemského

muzea je to program Strážci paměti – 200 let muzejnictví v ČR (rok 2015 byl věnován návštěvníkům se speciálními potřebami a rok 2016 muzejní pedagogice a úloze muzejních institucí v procesu celoživotního učení; oba roky s cílem využít také potenciál skupiny seniorů nejen v návštěvnícké rovině, ale také v rovině participační). Jinou oblastí aktivit je univerzita třetího věku, kterou organizuje např. Muzeum umění Olomouc ve spolupráci s Univerzitou třetího věku na Univerzitě Palackého v Olomouci. Z dalších příspěvkových organizací Ministerstva kultury spolupracují s univerzitou třetího věku také Národní galerie v Praze, Památník Lidice, Moravské zemské muzeum, Moravská galerie v Brně a Technické muzeum v Brně.

Národní muzeum začátkem roku 2015 zahájilo svůj dobrovolnický program, do kterého se již zapojilo několik seniorů, kteří tak mohou smysluplně využít svůj volný čas a uplatnit své letité zkušenosti.

Muzea a galerie se staly postupně také prostorem mezigeneračního setkávání a místem dalších aktivit spojených se seniory. Mimo již zmíněné akce pořádají výtvarné dílny organizované pro rodiče a děti a prarodiče s vnoučaty. Památník Lidice pak pořádá besedy pamětníků se studenty jak v samotném památníku, tak i v jednotlivých školách, programy pro seniory, výstavy, výtvarné dílny. V Moravském zemském muzeu se již dva roky po sobě uskutečnil Den seniorů při příležitosti Mezinárodního dne seniorů. Moravská galerie v Brně realizuje již tradičně pořad Creative 60+, který je určený exkluzivně pro seniory a současně nabízí možnost setkávání se zajímavými lidmi napříč všemi generacemi. Muzeum romské kultury pravidelně zařazuje do své programové nabídky specializované programy pro seniory, zejména moderované společenské pamětnické akce se vzpomínkami, hudbou a promítáním archivních filmů a foto-pásma, pořádá autorská čtení seniorů – romských literátů a tzv. živé knihovny za značné účasti seniorů v rolích vypravěčů.

Kromě akcí, které jsem již zmínila, existuje v Technickém muzeu v Brně program historie sdělovací techniky s názvem Od tamta-mu k internetu. Národní technické muzeum pak provozuje specializované workshopy v expozici Televizní studio, kde se účastníci aktivně zapojují do přípravy krátké televizní relace včetně moderátorské role. Workshopy jsou navštěvovány také seniory a jsou také z části seniory vedeny.

Všechny uvedené akce jsou realizovány prostřednictvím výběrových dotačních programů nebo v rámci činnosti příspěvkových organizací Ministerstva kultury z rozpočtu organizací, přičemž podpora projektů prostřednictvím výběrových dotačních řízení převažuje. Zejména v oblasti neprofesionálních uměleckých aktivit je široké pole působnosti pro zapojení seniorů do realizace projektů. A jejich zkušenosti jsou v tomto směru hojně využívány. Je to patrné z řady předložených projektů v rámci výběrového dotačního řízení na podporu neprofesionálních uměleckých aktivit nebo samostatného výběrového řízení přímo zaměřeného na podporu kulturních aktivit zdravotně postižených občanů a seniorů, ale i některých dalších.

Tak jsou podporovány přehlídky, festivaly a jiné otevřené akce v oblasti folkloru, divadla, fotografie, filmu ad. Senioři jsou nejen účastníky akcí, ale jsou často také zapojeni i do organizačních příprav a realizace daných projektů. Příkladem mohou být akce jako Seniorforum v Kroměříži, Folklorní festival SENIOŘI ve vinařském areálu Plze v Petrově, Rychnovská osmička, Vysokovský kohout, Fašank ve Strání, Národní přehlídka sokolských pěveckých sborů v lázních Toušeň nebo Národní přehlídka seniorského divadla v Miletíně.

V rámci výběrového dotačního řízení na podporu kulturních aktivit zdravotně postižených občanů a seniorů jsou podporovány kulturní akce, jimiž zdravotně postižení lidé a senioři prezentují své umělecké aktivity pro sebe a pro veřejnost. K podporovaným projektům patří projekty realizované sociálními centry,

spolky, domovy pro seniory, knihovnami, ale i dalšími právnickými a fyzickými osobami. Přehled akcí pro zdravotně postižené i seniory, které jsou podporovány Ministerstvem kultury, je zveřejňován pod názvem Kalendárium akcí ZPO na webových stránkách ministerstva a na webových stránkách NIPOS a je měsíčně aktualizován.

Obsahem dotovaných projektů jsou různé formy arteterapie, výtvarné činnosti, keramika, divadelní a literární tvorba nebo hudební činnosti. V roce 2015 byla v uvedeném programu poskytnuta státní dotace v celkové výši 5 291 000 Kč na podporu realizace 71 projektů, přičemž z toho 35 projektů v celkové podpoře výši 2 277 000 Kč bylo zaměřeno buď přímo na seniory, nebo senioři tvořili značnou část jejich účastníků.

V rámci výběrového dotačního řízení na Podporu regionálních kulturních tradic jsou mj. podporovány projekty zaměřené na významná výročí žijících osobností – seniorů. V roce 2015 podpora těmto projektům činila 1 675 000 Kč.

Zkušeným a dlouholetým pracovníkům v oblasti kultury, umělcům a vedoucím souborů ministr kultury uděluje každoročně ceny za celoživotní, významný a dlouholetý přínos v oblasti neprofesionálního umění. Vybraným lidovým řemeslníkům pak titul „Nositel tradice lidových řemesel“. V tomto případě jde o určitou trvalou veřejnou formu uznání a podpory těm, kdo se snaží udržet znalosti a dovednosti nutné k provozování tradičních lidových řemesel a předat je dalším generacím. Mezi oceněnými řemeslníky převažují právě senioři.

Důležitou úlohu ve vztahu k seniorské populaci hrají knihovny. Kromě běžných činností se zde konají i další akce. V desítkách knihoven v ČR probíhá trénování paměti. Dále jsou pořádány konference s různými tématy, jako např. v roce 2015 Knihovny pro seniory, nebo semináře, např. Metodika práce se seniory v knihovnách. Dále je připraven rekvalifikační kurz pro knihov-

ny se specializací na práci se seniory. V knihovnách probíhají Univerzity třetího věku. Je zpracována mapa organizací poskytujících Virtuální U3V. V letošním roce by měla být vydána publikace – Služby knihoven pro seniory, kde je mj. situace U3V v knihovnách monitorována.

Je třeba se však dotknout i dalšího tématu, a tím jsou média. Seniorské organizace často poukazují na skutečnost, že sdělovací prostředky se málo věnují seniorské problematice a často v této souvislosti požadují, aby Ministerstvo kultury sjednalo v tomto směru nápravu. Vždy odpovídáme – a na tomto místě považuji za nutné také zmínit, že Ministerstvo kultury nemá přímý vliv na audiovizuální tvorbu a programovou skladbu médií a není oprávněno do činnosti nezávislých provozovatelů televizního a rozhlasového vysílání jakkoli zasahovat. Legislativně je toto upraveno v zákoně č. 483/1991 Sb., o České televizi, ve znění pozdějších předpisů, který v § 2 písm. c) výslovně uvádí: „Hlavními úkoly veřejné služby v oblasti televizního vysílání jsou zejména vytváření a šíření programů a poskytování vyvážené nabídky pořadů pro všechny skupiny obyvatel se zřetelem mj. na jejich věk, a to s cílem posílit vzájemné porozumění a toleranci a podporovat soudržnost pluralitní společnosti.“ Totožné ustanovení obsahuje i zákon č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu, ve znění pozdějších předpisů, a obdobné ustanovení obsahuje i zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Navíc odbor médií a audiovize v rámci svého dotačního programu podporuje projekty, které se tématem seniorům mj. také věnují, jde např. o Mezinárodní festival dokumentárních filmů Jihlava, Filmový festival Jeden svět apod. V letošním roce byl zaveden také nový okruh Filmová a mediální výchova s podkruhy Filmová výchova a Výchova k mediální gramotnosti, ve kterém mohou být podpořeny projekty zaměřené k mediální kultuře a porozumění médiím, včetně projektů pro děti, seniory,

lidi s mentálním a tělesným postižením. Pro letošní rok je to například projekt Audiovizuální workshop pro seniory.

Nejen uvedenými aktivitami a podporou projektů se snaží Ministerstvo kultury zprostředkovat a zpřístupnit kulturní služby seniorům. Motivuje své příspěvkové organizace k poskytování slev pro seniory a další vybrané skupiny. Správy všech památkových objektů ve správě Národního památkového ústavu tak poskytují seniorům zvýhodněné vstupné.

Do muzeí a galerií zřizovaných státem, kraji a obcemi mají senioři vesměs zlevněný vstup, zpravidla je sleva 50 %. Ústřední instituce muzejního a galerijního typu, především Národní muzeum a Národní galerie v Praze a některá další muzea a galerie, umožňují všem návštěvníkům ve stanovených a předem oznámených dnech vstup zdarma, zpravidla to je na Mezinárodní den muzeí (18. 5.), nebo na Muzejní noc v daném městě a o státních svátcích. Snižené vstupné seniorům poskytují i některá muzea a galerie zřizované jinými právníky nebo fyzickými osobami.

V Národním ústavu lidové kultury ve Strážnici při Mezinárodním folklorním festivalu mají senioři ve věku nad 70 let vstup zcela zdarma.

Knihovny, příspěvkové organizace Ministerstva kultury, poskytují seniorům nad 70 let registrace zdarma. Slevy ze vstupného pro seniory poskytuje také Národní divadlo a Česká filharmonie.

Ministerstvo kultury přehled slev ze vstupného a do kulturních zařízení každoročně aktualizuje a zveřejňuje na svých webových stránkách.

Z toho, co jsem ve svém vystoupení uvedla, je patrné, že Ministerstvo kultury k problematice zpřístupnění kulturních služeb seniorům, ale i jiným jinak znevýhodněným občanům přistupuje zodpovědně a nijak se nebrání diskusi na toto téma a zároveň přijme a zváží další možné náměty této problematiky se týkající.

AKADEMIE UMĚNÍ A KULTURY PRO SENIORY V HLAVNÍM MĚSTĚ PRAZE

Rostoucí průměrná délka života staví veřejnou správu před mnohé výzvy. Vedle zajištění dostatečných kapacit v pobytových službách, zkvalitňování terénní sociální péče apod. je stále aktuálnější problematika trávení volného času našich seniorů. Představy mnohých lidí o seniorech se omezují pouze na zkratkovité „důchodce = nemohoucí, o kterého se musíme postarat.“ Jenže to není zdaleka pravda. Pokud budeme používat obecnou definici seniora dle věku, pak za seniora označujeme osoby již od 65. roku života, někdy pak dokonce od 60. roku.^[1] Jenže lidé v tomto věku jsou vzhledem k prodlužující se délce dožití ve většině případů stále dostatečně vitální, podpůrné sociální služby nevyužívají vůbec nebo jen ve velmi omezeném měřítku. Z vlastní zkušenosti naopak vím, že tyto lidé vyhledávají možnosti, jak aktivně trávit svůj volný čas, ať už v podobě sportovního vyžití, aktivnější role v rodinném životě (starost o vnoučata) či sebevzdělávání.

V době, kdy jsem vykonávala post pražské radní pro oblast sociální politiky a školství, jsem se zaměřila právě na poslední typ aktivit. Z dosavadních podnětů ze strany zájmových skupin zaměřených na ochranu zájmů seniorů jsem věděla, že vzdělávací aktivity zaměřené na rozvoj dosavadních znalostí z nejrůznějších oborů (historie, politologie, přírodní vědy atd.) jsou v hlavním městě Praze již v relativně dostatečné míře saturovány jak

Ing. Mgr. Irena Ropková

Ing. Mgr. Irena Ropková působí jako radní hl. m. Prahy pro oblast školství a evropské fondy. Z její iniciativy vznikla síť kurzů pro seniory na základních uměleckých školách pod názvem Akademie umění a kultury pro seniory. Aktivně se angažuje v řešení problematiky stárnutí v hl. m. Praze. Vystudovala Fakultu mezinárodních vztahů VŠE a Právnickou fakultu UK.

tzv. univerzitami třetího věku,^[2] tak aktivitami občanské společnosti. V případě Prahy jde ve zmíněném druhém příkladu zejména o Centrum celoživotního vzdělávání pod vedením Ing. Dany Steinové.^[3]

Proto jsme se zaměřili na oblast, která byla doposud spíše přehlížena – na umělecké dovednosti. Snad každý vzpomíná na léta v mateřské či základní škole, kde se těšil na výtvarnou a hudební výchovu, případně pracovní činnosti. Během těchto hodin se žák odreagoval a nenásilnou formou rozvíjel svou kreativitu a fantazii. Mnozí vedle toho dobrovolně navštěvovali i základní umělecké školy. U nemalé části společnosti kladný vztah k těmto aktivitám zůstal v různé míře i v dalším životě. Docházet ale v dospělosti do podobně zaměřených kurzů je časově náročné kvůli jiným závazkům (zaměstnání, péče o rodinu), a navíc to vyžaduje finanční náklady. V seniorském věku už ale má člověk mnohem více volného času, který může aktivně využívat. Otázka financí zůstává i nadále problematická, nicméně ze strany samosprávy řešitelná.

Inspiraci pro projekt zaměřený na umělecké vzdělávání seniorů jsme našli na Základní umělecké škole na Trhanovském náměstí v Praze 10, kde byl na podzim 2014 spuštěn pilotní program zaměřený na tuto oblast a setkal se s velkým úspěchem. Od školního roku 2015/2016 jsme na tento projekt navázali jeho rozšířením na dalších pět základních uměleckých škol rozmístěných po celém městě, a to pod názvem Akademie umění a kultury pro seniory v hlavním městě Praze. Ta je určena pro věkovou kategorii 55+. Jak se ale ukázalo, projektu se ve většině případů účastní senioři starší 60 let. Věkový průměr studujících je pak 68,5 let.

Účastníci se mohou vzdělávat v rámci tříletých cyklů v oborech hudebních (klavír, kytara, klarinet, bicí, apod.), výtvarných, tanečních a literárně dramatických. Kapacita byla ve školním roce 2015/2016 425 studentů, přičemž zájem o studium byl mnohem

vyšší, ale vzhledem k omezenému množství míst v rámci zapojených škol nebylo možno všem vyhovět. Samotná výuka probíhá jednou týdně, případně jednou za 14 dní, a to v individuální či kolektivní podobě. Studium je zahájeno slavnostní imatrikulací.

Akademie umění a kultury využívá prostory i personální zajištění stávajících základních uměleckých škol v dopoledních hodinách, kdy tyto školy nejsou využity dětmi a mládeží. Tím nevznikly nikterak zásadní náklady na provoz projektu. V druhé polovině roku 2015, kdy byl projekt spuštěn, tak rozpočet hlavního města Prahy stál 1,2 milionu korun a velká část nákladů byla v tomto roce spojena s propagací. Pro rok 2016 bylo původně vyčleněno 1,8 milionu korun. To při počtu 425 studentů znamená, že náklady na jednoho studenta jsou přibližně 4 200 Kč. Nutno podotknout, že studium je pro zájemce zcela bezplatné. Vzhledem k velkému zájmu o studium v rámci tohoto projektu v červenci 2016 došlo rozhodnutím Rady hlavního města Prahy k rozšíření projektu o dalších šest škol, s čímž je spojeno i navýšení rozpočtu pro celý projekt na rok 2016 na 3,6 milionu korun.

Potřeba rozšíření projektu vychází z informací obsažených ve Výroční zprávě pilotního ověřování Akademie umění a kultury pro seniory HMP, která hovoří o převisu poptávky po účasti v tomto projektu. Kvalifikovaný odhad tohoto převisu činí 230 žadatelů, je však velmi pravděpodobné, že zájem bude po vyslání kurzů ještě vyšší. Z této zprávy lze také vyčíst, že naprostá většina současných studentů si účast v projektu chválí a že splňuje jejich představy, přičemž rozvíjí jejich dovednosti a pomáhá jim navazovat nové sociální kontakty.

Praha se do budoucna chce problematice vzdělávání seniorů věnovat více, a to i formou finanční podpory neziskového sektoru, který se této oblasti věnuje. Pomoci by k tomu měl grantový podprogram pro vzdělávání seniorů v rámci Celoměstských programů podpory vzdělávání, který Praha vyhlásila v srpnu 2016. Podporou těchto aktivit chce město u seniorů docílit zlepšení

finanční gramotnosti, pomoci jim se schopností ovládat nové technologie a celkově tuto cílovou skupinu aktivizovat. O granty se budou moci přihlásit i stávající poskytovatelé vzdělávacích kurzů pro seniory z řad neziskového sektoru.

Z dosavadního průběhu projektu Akademie umění a kultury zcela jednoznačně vyplynulo, že k dosažení požadovaného cíle, tedy v tomto případě zajištění vzdělávacích aktivit pro seniory, není zapotřebí vysokých nároků na finanční prostředky. Důležité je však využívat stávající kapacity města. Další potenciál se jeví například v kurzech počítačové gramotnosti v počítačových učebnách pražských škol pod vedením středoškolských studentů. Dohnat nedostatky v podpoře vzdělávání seniorů ještě nějaký čas potrvá, nicméně v Praze jsme již na dobré cestě.

[1] STUART-HAMILTON, Ian. Psychologie stárnutí. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.

[2] Tyto specifické vzdělávací programy patří mezi takzvané celoživotní vzdělávání a probíhají v rámci kapacit stávajících univerzit a vysokých škol. V Praze svou vlastní univerzitu třetího věku provozují například jednotlivé fakulty Univerzity Karlovy, Českého vysokého učení technického či Vysoká škola ekonomická.

[3] Zakladatelka Klubu aktivního stáří, iniciátorka vzniku univerzit třetího věku. Problematice vzdělávání seniorů se věnuje od osmdesátých let minulého století.

PRACHATICE – MĚSTO PŘÁTELSKÉ SENIORŮM

Granty a dotační tituly

Každoročně a systematicky již přes 13 let jsou počátkem roku vyhlašovány dotační tituly, které mají svá pravidla (např. organizace jednorázových akcí či pravidelných akcí po celý rok, výše dotace s jasně stanovenou částkou, tiskopisy na žádost i vyúčtování, uznatelné a neuznatelné náklady). Město nabízí proškolení všech zájemců. V roce 2016 bylo podpořeno 13 spolků a jednotlivců, jejichž projekty byly zaměřeny na kulturu pro seniory a se seniory. Mezi ně patří například výjezdy pěveckého spolku seniorů Radostné přátelství, nákup nových krojů pro seniorský taneční country klub, výstava fotografií seniorů z kurzu digitální fotografie klubu SenSen, mezigenerační setkání v zahradě v rámci vyhlášené výtvarné, literární a fotografické soutěže BOD prostřednictvím SeniorPointu Prachatice, literární kavárna Domova seniorů Mistra Křišťana, která je organizována Městskou knihovnou Prachatice. Jedná se o setkání s umělci a zajímavými kulturními osobnostmi, např. se spisovatelem Hynkem Klimkem.

Senioři patří k neaktivnějším, co se týká různých veřejných projednávání, zapojování se do komisí, pracovních skupin. Z pohledu Zdravého města Prachatice bych jako dobrou metodu uvedla připomínkování, komunitního projednávání, a to v rámci realizace Fóra Zdravého města Prachatice a následné veřejné ankety. Fórum znamená setkání, kde se u několika stolů projednávají a hledají Desatera nejožehavějších a nejpotřebnějších námětů daného města. Při tomto jednání nikdy nechybí oblast kultury –

Hana Rabenhauptová

Hana Rabenhauptová je odborným referentem pro samosprávu a komunitní plánování města Prachatice. Spolupracuje s nestátními neziskovými organizacemi, institucemi a jednotlivci na poli sociálních a doprovodných služeb a zdravotní péče. Věnuje se rozvoji dobrovolnictví, zabývá se prevencí kriminality, organizuje řadu akcí a aktivit pro cílové skupiny seniorů a osob se zdravotním postižením, věnuje se rovným příležitostem, odstraňování bariér, komunikaci. Ve své agentuře má granty, dotace, projekty.

dlouhodobě řešeny jsou potřeby města či seniorů, vybudování či rekonstrukce nové knihovny a centra celoživotního vzdělávání, které je umístěno v nevyhovujících, bariérových prostorech a nevyhovuje především seniorům a osobám se zdravotním postižením. Několik seniorů je i v kulturní komisi, která připravuje kulturní programy města, celoměstské akce a řídí i ediční činnost (tisky kalendářů, fotografických knih o městě, letáků). Součástí týmu jsou aktivní senioři jako výtvarník Václav Kuneš, kronikář města Pavel Fencel, badatel Antonín Mágr.

Podpora samosprávy

Město Prachatice je zřizovatelem Kulturně informačních služeb ve městě (pod které spadá Městské divadlo Prachatice, Kino Národka i letní kino, Galerie O. H. Hajeka, Galerie Dolní brána). Kulturně informační služby města zajišťují komplexní služby kulturně-společenského využití občanů a návštěvníků města včetně publikační činnosti v oblasti cestovního ruchu. Městská knihovna Prachatice zpřístupňuje univerzální knihovní fond. Poskytuje meziknihovní služby a zprostředkovává informace z vnějších informačních zdrojů. Pořádá besedy a výstavy. Vykonává regionální funkci a pomáhá padesáti knihovnám regionu Prachatice. Městská knihovna nabízí především seniorům Klub přátel knihovny, Klub celoživotního vzdělávání.

Město Prachatice nabízí prostory k organizování a přípravě zajímavých vystoupení, koncertů či výstav. Jedná se např. o Zimní zahradu, v níž byla v roce 2015 instalována výstava prachatického fotografa, seniora Zdeňka Přibyla, reprezentativní prostory Radničního sálu k pořádání např. Akademie třetího věku organizované Seniorskou občanskou společností, Hudebního podzimu (vystoupení hudebních umělců) či besedy o Pochodu smrti s autorkou Jaroslavou Krejsovou a KreBulem, o. p. s. Dále město nabízí Společenský sál Národního domu, kde se pořádá letos již 5. Seniorský bál za účasti Jiřího Štědrone. V sále se koná Seni-

orská akademie – přehlídka seniorských souborů, dále módní přehlídky připravované Městskou organizací Svazu důchodců.

Město nechává využívat nebytové prostory za přijatelné ceny ke komunitním činnostem zaměřeným na kulturní aktivity. Např. v Komunitním centru je umístěna stálá výstava prací seniorů, na rychtě u Obce baráčníků Vitoraz jsou ke zhlédnutí symboly baráčníků, v Klubu vojenských důchodců Prachatice zase vzpomínky na vojenskou tematiku. V prostorách KreBulu mají senioři příležitost ukázat, jaké druhy umění ovládají, včetně umění hudebního.

Město – Místa přátelská seniorům, Dobrovolník s kytičkou

Město Prachatice se dlouhodobě a systematicky snaží být přátelské nejen k seniorům. Získalo ocenění ministra zdravotnictví Svatopluka Němečka – Cenu Makropulos za soustavnou a systematickou péči o seniory, ocenění Národní sítě Zdravých měst či od Ministerstva vnitra Cenu za inovaci ve veřejné správě s Poradním orgánem vedení města zdravotně postižených a seniorů. Na základě toho založilo město vlastní místní kampaň – soutěž, kterou navrhla sociální komise: Hledejme místa přátelská seniorům ve městě. Jde o ocenění udělované jednou za čtyři roky, pro instituce, organizace s následnou kontrolou. Hodnotí se kritéria, jakými jsou bezbariérovost, aktivity, vzdělávání, účast na veřejném dění. Závěr patří předání certifikátů při slavnostním večeru. Stejně tak doporučujeme ke zviditelnění dobrovolnické činnosti vyhlášení kampaně Dobrovolník s kytičkou, která je vyhlášována jednou za dva roky (od letošního roku i Počin roku). Opět i zde hledáme místa, kde se dobrovolníkům daří, kde jsou podporováni a kde je jim dán prostor. A na druhé straně hledáme samotné dobrovolníky, kteří jsou aktivní. Na závěr kampaně opět předáváme dobrovolníkům při slavnostním setkání certifikáty a ocenění. Setkání jsou spojena s bohatým kulturním programem. Nikdy nechybí senioři dobrovolníci.

V souvislosti s podporou města seniorů a osob se zdravotním postižením ještě uvádím velmi podstatnou věc. Aby se senioři dostali na „kulturu“, musí k ní mít přístup. A proto se město Prachatice v posledních desítkách let intenzivně věnuje odstraňování architektonických bariér ve městě a v budovách nabízejících „kulturu“. Za několik desítek milionů korun bylo zrekonstruováno divadlo, nainstalována plošina, stejně tak ve společenském sále Národního domu a v obou zařízeních navíc připraveny bezbariérové toalety. Dalším bezbariérovým výstavním prostorem je Zimní zahrada Městského úřadu s výtahem, Radniční sál a prostory KreBulu s plošinami. V současné době se připravuje označení budov navigačními majáčky pro nevidomé, sály se osazují indukčními smyčkami pro nedoslýchavé. Dále pak místní Radniční list je vydáván i ve zvukové podobě, na internetu prostřednictvím programu pro slabozraké. Přímou na Městském úřadě v Prachaticích vznikla také mini galerie obrazů klientů Chelčického domova sv. Linharta, kteří jsou těžce zdravotně postižení. Městský úřad zaměstnává i dvě osoby nevidomé, které velmi dobře zpívají. Město jim umožňuje účast na různých vystoupeních a dává jim příležitost realizovat se během zahájení akcí pro město. Bezbariérové vstupní prostory nabízí i knihovna, Jihočeské centrum pro zdravotně postižené a seniory, kde je v současné době instalována výstava fotografií seniorů.

Na závěr si dovolím jen něco málo k následujícímu:

Senioři a tanec

Hudební středý – odpoledne s harmonikou a tancem (Městská organizace Svazu důchodců), Májové veselice – (Svaz postižených civilizačními chorobami), výuka tance samby v SeniorPointu Prachatice, Seniorský bál (město Prachatice), Tančíme českou besedu s baráčky / Domov seniorů Mistra Křišťana), Hudební okénko (Klub vojenských důchodců).

Senioři ve fotografii a obrazech, literatuře

Klub přátel městské knihovny (aktuální novinky, vlastní tvorba, čtení), Kurz digitální fotografie pro seniory (Klub SenSen Nadace Konta bariéry), Mediální kurz pro členy poradního sboru, Rady seniorů – výuka práce s hlasem, práce s mikrofonom, fotoaparátem, výstup před kamerou, příspěvky do rozhlasu, články a fotografie do tisku (město Prachatice).

Soutěže, výstavy

Nedílnou součástí kulturních aktivit jsou i soutěže s různým zaměřením. Například v roce 2016 byla vyhlášena celoroční výtvarná a fotografická soutěž 365 portrétů klubem SenSen a SeniorPointem nebo roční projekt Tajná zahrada, kdy týden co týden senioři a jejich přátelé vymalovali mandaly a pak se setkali při výstavě na zahradě. Senioři také rádi vystavují své výrobky např. na Velikonoční a vánoční výstavě v Muzeu české loutky a cirkusu.

Přítomnost kultury v hospici, domově, nemocnici, na rychtě

Hospic je nestátním zdravotnickým zařízením, poskytujícím paliativní péči, kde jsou ale poskytovány i sociální služby. V komunitní zahradě v prostoru areálu hospice sv. J. N. Neumanna se nabízí řada vystoupení, výstav na hradbách, tanců, setkání. Vzájemně se potkávají pacienti, uživatelé služeb, veřejnost, děti i senioři a sdílejí krásu kolem sebe. Stejně tak se s určitou pravidelností připravují výstavy fotografií na skle v Domově Mistra Křišťana, v Domově Matky Vojtěchy a také v Nemocnici v Prachaticích. V nemocnici byla nově zřízena Veřejná čítárna – knihovna s cílem „přines, přečti, vezmi si, není to kniha“. V domově pro seniory je krásná zahrada s uměleckými dřevěnými sochami a krásnou zahradní architekturou. Nesmíme zapomenout na místní baráčky, kteří zachovávají české tradice, symboly, kroje.

Senioři pomáhají v kultuře

Organizování Týdne amatérského divadla, distribuce letáků na kulturní akce, návštěva divadelních představení, organizování Country přehlídky na arkádách Staré radnice Senior country tanečním klubem SenSen, zajištění vystoupení při celoměstských akcích – Slavnostech Zlaté stezky, Pozimních slavnostech, ale i při reprezentaci např. v partnerském slovenském městě Zvolen a podobně.

Spolky, kluby a organizace (sociální, zdravotní, kulturní a sportovní, NNO), kde je více než 75 % členů z řad seniorů. Prachatice mají necelých 12 000 obyvatel a z toho cca 13 % seniorů nad 65 let.

- Domov Matky Vojtěchy Prachatice, pro osoby se střední a těžkou demencí, Alzheimerovou chorobou
- Domov seniorů Mistra Křišťana Prachatice
- Dům s pečovatelskou službou Skalka Prachatice
- Dům s pečovatelskou službou SNP Prachatice
- Hospic sv. Jana N. Neumanna Prachatice, o. p. s.
- Institut vzdělávání Smyslové aktivizace
- Jihočeské centrum pro zdravotně postižené a seniory, o. p. s., pracoviště Prachatice
- Jihočeské centrum rovných příležitostí z. ú.
- Klub důchodců Prachatice
- Klub SENSEN Prachatice
- Nadace Konta bariéry – Klub senzačních seniorů
- Klub vojenských důchodců Prachatice
- Komise pro vyhrazení parkovací místa
- KreBul, o. p. s. – Dobrovolnické centrum Prachatice
- Městská organizace Svazu důchodců v ČR, pobočka Prachatice
- Místní organizace Svazu tělesně postižených v ČR z. s., Prachatice
- Nemocnice, a. s. Prachatice
- Obec Baráčníků Vitoraz

- Oblastní spolek Českého červeného kříže Prachatice
- Pečovatelská služba Prachatice, poskytovatel Oblastní charita Vimperk
- PORADNA – Hospic sv. Jana N. Neumanna, o. p. s.
- odborné sociální poradenství, půjčovna kompenzačních pomůcek
- Psychoterapie a poradenství Prachatice
- Psychologické poradenství a psychoterapie pro děti, rodinu a dospělé
- Seniorská občanská společnost Prachatice, z. s.
- SeniorPoint Prachatice pod KreBul, o. p. s. Prachatice
- Svaz diabetiků ČR, územní organizace Prachatice
- Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR, oblastní výbor Prachatice
- Svaz tělesné postižených v ČR z. s.
- Vzdělávací centrum při Hospici sv. Jana N. Neumanna, o. p. s.
- Základní organizace Svazu postižených civilizačními chorobami v ČR, Prachatice
- Folklorní soubor Libín – S
- DUO Vlasta
- Smlíšený pěvecký sbor Česká píseň
- Pěvecký sbor – RADOSTNÉ PŘÁTELSTVÍ
- Pošumavská komorní filharmonie
- Soumarský spolek
- Senior country taneční klub SenSen

Město Prachatice

Obsah a zaměření agentury: spolupracuje s nestátními neziskovými organizacemi, institucemi a jednotlivci na poli sociálních a doprovodných služeb, zdravotní péče, věnuje se rozvoji dobrovolnictví, zabývá se prevencí kriminality, organizuje řadu akcí a aktivit pro cílové skupiny seniorů a osob se zdravotním postižením, věnuje se rovným příležitostem, odstraňování bariér, komunikaci, v agendě má granty, dotace, projekty.

Mgr. Jan Lorman

Mgr. Jan Lorman působil od roku 1969 jako herec v Divadle za branou až do jeho zavření v roce 1972. Po absolvování Divadelní fakulty AMU (1974) nastoupil do Českého rozhlasu jako režisér, kde zůstal do roku 1988, kdy se stal uměleckým ředitelem Divadla S. K. Neumanna. V roce 1990 se vrátil do obnoveného Divadla za branou. V té době už pracoval v občanském sdružení Život 90, které v tomtéž roce založil s přáteli a jehož se v roce 1993 stal ředitelem. Posledních 25 let působil jako prezident České rady humanitárních organizací, předseda Rady seniorů Českého helsinského výboru, viceprezident Evropského svazu seniorů (EURAG), člen Rady Age Platform Europe, ředitel International Federation on Ageing. Je autorem systému tísňové péče Areion a projektu Dům seniorů PORTUS.

Za svou činnost obdržel Čestné uznání Výboru dobré vůle O. Havlové, Wings Award Americké obchodní komory, Cenu Floccus Nadace České spořitelny.

TVOŘÍM, TEDY JSEM

Jak vzniklo občanské sdružení Život 90

V roce 1990 jsem měl za úkol udělat reportáž z domova důchodců v Josefské ulici pro časopis Svět v obrazech.

Dnes už je tam zpět klášter augustiniánů. Krásná středověká architektura ukrývala lidi ležící, tzv. ležáky i chodící, kteří se stali inventářem, provozními jednotkami v kasárenském režimu. Snídaně, oběd, večeře. A nic. Prázdnota, která asi už nikomu z nich nevadila. Život bez budoucnosti. Čekání na smrt byl titulěk mého článku.

Nevím, jestli jste to někdy viděli. Vícelůžkové pokoje, senioři leží nebo sedí na posteli a kývají se dopředu dozadu. Nikdo nemluví. Všichni jsou v nočních košilích, i když nikdo není akutně nemocen. Na zdech hřebíkem upevněné fotografie dětí.

Je to pár kroků od Karlova mostu. A tam si stejně staří Rakušani, Italové užívali každou vteřinu života.

Září 1990. Paříž. Světový kongres dobrovolníků „La vie 90,“ česky Život 90... Potkal jsem abbé Pierra.

Válečný hrdina a poslanec se po válce věnoval těm nejbědnějším. Nejprve jim dával almužnu. Pak nabízel novou šanci. „Pracuj tak, abys získal prostředky nejen na svou obživu“. Proto vznikly pařížské Emauzy. Projekt pomoci bezdomovcům, který našel následovníky ve 37 zemích světa. Kromě České republiky.

Pro nás byla myšlenka abbé Pierra zásadní: dát těm, kdo v životě zabloudili, novou příležitost uplatnit se. Tedy svépomoc. Mít až do konce svého života odpovědnost za svůj život. Nesvádět vinu

za neúspěchy, nedostatky na druhé. Začít u sebe. V roce 1990 klíčová idea, kterou stále a ještě silněji připomínáme dnes.

Není možné zříci se odpovědnosti za svůj život a přenechat ho státu. To je nejhorší zlovyk z totality. Tenkrát pohodlně odložit svůj život na ramínko do státní skříně a dnes jen křičet „státe dej!“ a sám nedělat pro sebe a pro druhé nic je nemravnost.

Jinou inspirací byly a jsou Masarykovy domovy.

Dnes je to Thomayerova nemocnice. Geniální koncept světového významu z dvacátých let minulého století. Staří lidé, kteří tam bydleli, se podíleli na činnosti. Ženy pečovaly o děti – sirotky. Vařily, praly... Muži se starali o údržbu, zahradu atd. Nesporně to souviselo s úvahami T. G. Masaryka a Karla Čapka o stáří. Napsali několik esejí na toto téma. A nemusím ani připomínat Čapkovu Věc Makropulos.

Oba příklady jsou o tomtéž, člověk ve stáří potřebuje mít pocit osobního významu. Být užitečný pro druhé. Nejhorší ve stáří není nedostatek peněz, ale nechtěná samota, když o mne nikdo nestojí, když můj život nemá smysl. Prvotní je otázka existenciální, ne materiální. Důstojnost lidského života začíná tím, že má smysl.

Tak jsme založili Život 90. Nedlouho poté jsme vytvořili koncept.

Dům seniorů Portus – komunitní centrum

Klíčem a základem celého domu je Akademie seniorů. To jsou skupiny seniorů, které se dobrovolnicky a samy pro sebe, tedy svépomocně, zdokonalují v různých dovednostech, ať už jsou to jazyky, jóga, malba, zpěv, tanec, keramická dílna, ale samozřejmě i moderní technologie. Aktivita těchto seniorů se spontánně v jednom domě přenáší i na ta patra a na ta místa, kde už je

více bolesti, kde je mnohem těžší najít sílu (motivaci) ráno vstát z lůžka.

Co obsahuje Dům Portus:

- Linka důvěry Senior telefon, sociální a odborné poradenství, infocentrum
- Tísňová péče Areion. Pečovatelská služba
- Centrum denních služeb. Jídelna, kavárna, Akademie seniorů, arteterapie
- Centrum dobrovolníků
- Odlehčovací pobytové a rehabilitační centrum. Půjčovna kompenzačních pomůcek
- Zpravodaj. Webové stránky
- Divadlo U Valšů
- Seniorská míle a Vánoční projížďka pro hendikepované seniory a další jednorázové projekty

Jaké jsou důvody pro takovou kompozici, koncept:

Především je tu vize naší organizace: Život 90 pomáhá důstojnému životu ve stáří v prostředí vlastního domova.

Principy Domu Portus jsou následující:

- svépomoc
- svobodná volba
- 3P: Podpora – Pomoc – Péče
- podpora autonomie, soběstačnosti a nezávislosti na službě
- aktivní přístup k životu
- hledání a utužování smyslu života
- individuální a celostní přístup k člověku
- pluralita a provázanost programů, synergie funkcí
- otevřenost
- tvořivost
- zapojení rodiny a blízkých osob

Myšlenková východiska naší cesty

„Cílem života je poznat svůj talent. Životním úkolem je svůj talent rozvíjet. Smyslem života je svůj talent rozdat.“ To řekl Pablo Picasso. Jít tak daleko, abych potkal sám sebe. To je důležité. Našel Picasso sám sebe? Myslím, že ano.

„Buď sám sebou, všichni ostatní už to udělali.“

Výrok Oscara Wilda.

Ale kdo byl Pablo Picasso? KDO nebo CO jsme? TĚLO + ROZUM + CITY + SPIRITUALITA. To jsme. To jsem já i vy. To je člověk.

Obrázek Emmy Srnkové (promítán na konferenci v rámci prezentace).

Dva senioři na kole. Takový obrázek nám darovala Emma Srnková a k tomu trpce poznamenala: „Bába má jen okousané jabko a dědek čumí po hrušce.“ Ze zkušenosti vím, že dokud dědek čumí po hrušce a šlape, tak to má i bába lehčí. Když to dědek zabalí, tak to bude mít bába těžký, bude muset šlapat za oba.

Pomáhat člověku, který rezignoval, je sisyfovská práce. Rezignace je začátkem konce, původcem patologických změn.

Měli jsme případ paní K., kterou k nám přivedla rodina na lůžkové oddělení. Paní K. už nic nechtěla, jen být, existovat, přežít. Z letargie ji probudil zpěv našeho pěveckého sboru, který zní domem každé úterý odpoledne. Netrvalo dlouho a paní K. se přidala ke zpěvačkám. Život ji opět začal těšit.

Shrnutí

Je-li důkazem existence lidského života myšlení „Cogito ergo sum“, čím jiným je proces vzniku myšlenky než tvorbou, tvořením.

Není podstatné, že se tvorba odehrává v lidském nitru, že je neviditelná, smysly druhých lidí nezachytitelná. Ovlivňuje nesporně

ně celou naši bytost, naše zdraví. A posléze, i když ne vždy, krása myšlenky rozkvetne jejím sdělením.

*Jakmile je jednou slovo vyřčeno,
je nemožné jej přivolati zpět.*

Horatius (1. stol př. n. l.)

Tak vznikají naše otisky na tomto světě, některé pak jsou zhmotněny v hlině, barvou, tónem. Lidské tvoření je projevem života a jeho úbytek je spojen s umíráním. Když přestanu tvořit, spěji od žití k přežívání. Od činnosti k nečinnosti. Ke smrti, která vykazuje jasné znaky nehybnosti. „Kde stanutí, tam smrt.“ (Výrok Miroslava Tyrše.)

Obrazové svědectví o činnostech v Domě seniorů Portus:

- Výtvarná dílna
- Seniorky Života 90, pěvecký sbor Květy Žákové
- Heligonky Života 90
- Bříšní tanec
- Vánoční projížďka pro hendikepované seniory
- Salon vzpomínek. Reminiscence
- Akademie umění

Život 90 se celou dobu své existence věnuje pěstování tvořivosti. Co tyto činnosti přináší člověku?

- Podstata – jsem tady, důkaz je můj výtvar
- Vyjádřit své nitro, to nejsou jen myšlenky, ale i emoce, citění, duch
- Radost – mám radost, že dokážu sám sebe vyjádřit
- Užitečnost – dokážu udělat radost druhým
- Komunikace – lépe mi porozumíte, když se podíváte na můj obrázek, poslechnete si mou píseň
- Rytmus – propojuji se s řádem světa, těžká a lehká, noc a den, jaro-léto-podzim-zima, srdce, dech, chvění tónu
- Společensví – patřím mezi lidi, dýcháme společně, tvorbou vytváříme vztahy

Moje výpověď by nebyla úplná, kdybych se nezmínil o divadle. To je naše pýcha.

Divadlo U Valšů je dílnou umělců a diváků zralého věku. Takové divadlo děláme od roku 2004 proto, že starší diváci mají plné právo na prostředí, ve kterém budou považováni za hlavní diváckou skupinu.

U nás zralý věk není nevýhodou, za stárí se nikdo nemusí stydět. Považujeme za ctnost ve vysokém věku obohacovat a obohacovat se jevištním uměním.

Své záměry realizujeme vhodně volenou dramaturgií i tradičním divadelním jazykem dvacátého století.

Vytvořili jsme 14 divadelních inscenací a věnujeme trvalou pozornost projektu Otisky generací, který je zaměřen na hledání svědectví o životech významných osobností.

Každý z nás zanechává svým životem a prací na tomto světě svůj otisk. Otisky jen některých z nás jsou určující pro současníky i další generace. Jsou to ti, řečeno s Karlem Steigerwaldem, „...dobří lidé, co jdou volným dlouhým krokem, kolem nichž ostatní tančí dobové tance“.

Mgr. Božena Jirků

Mgr. Božena Jirků je absolventkou Fakulty sociálních věd UK v Praze. Do roku 1991 pracovala jako redaktorka publicistických a dokumentárních pořadů v Československé televizi. V roce 1992 nastoupila do Nadace Charty 77, se kterou již rok spolupracovala externě jako dobrovolník. Organizovala první velkou sbírku na Konto MÍŠA a významně se tak podílela na formování neziskového sektoru v České republice. Stála u zrodu řady úspěšných a populárních charitativních projektů zaměřených na ochranu práv lidí s handicapem, na pomoc s jejich návratem do života a pracovního procesu a na pomoc v krizových situacích (např. Konto BARIÉRY, Ostrovy života, Počítače proti bariérám, Sport bez bariér, Aukce Konta BARIÉRY). Od roku 2002 je výkonnou ředitelkou Nadace Charty 77. Její zásluhou se nadace stala jednou z neznámějších a také ekonomicky nejsilnějších v ČR. Angažuje se i v dalších neziskových projektech a organizacích, mimo jiné je místopředsedkyní Správní rady obecně prospěšné společnosti Knihovna Václava Havla.

SENZAČNÍ SENIOŘI SENSEN

*autorka příspěvku Mgr. Božena Jirků,
příspěvek přednesla Mgr. Kateřina Sodomková*

At' žijí senzační senioři! Tahle jedna věta vystihuje to všechno, o čem se v dalších řádcích dočtete, a věřím, že budete žasnout. Potkávám se ráda se všemi, u jakékoliv příležitosti a dodává mi to energii. Na konferencích, kde se hovoří se smutkem v hlase o tom, jak je třeba zajišťovat péči o ty nemohoucí staré lidi, vždy mohu právě proto končit optimisticky. Na můj dotaz, zda je víc těch, kteří péči potřebují, anebo těch senzačních, za které se bereme my a které je třeba stále více zviditelňovat, upozorňovat na ně, dostávám odpověď, kterou chci slyšet. Ano, víc je nás, kteří jsme ještě třeba v pokročilejším věku zdatní, zvládáme svoji práci, máme v hlavách hodně znalostí a chceme je dávat dál. Pro takové vytváříme po celé republice platformu SenSen.

Projekt SenSen (Senzační senioři) pod Nadací Charty 77 je určen všem našim spoluobčanům, kteří překročili střední věk, a přitom chtějí žít aktivní a plnohodnotný život. Sdružuje kluby, místní seniorské a neziskové organizace, knihovny, spolky, domovy pro seniory apod. V současnosti je v projektu 104 klubů SenSen v jednotlivých městech celé ČR se základnou čtrnáct tisíc seniorů.

Mezi stěžejní pilíře SenSen patří:

1. Aktivní život (vzdělávací semináře, workshopy, besedy, sportovní hry)

Senioři se mohou například přihlásit do štafetového plavání v rámci dílčího projektu Přeplovme svůj La Manche. Letos spo-

lečnými silami uplavali během jednoho měsíce neuvěřitelných 1421 km, pomyslný La Manche zdolali téměř čtyřicet třikrát. Výrazně tím překonali výkon z loňska, kdy kanál přeplavali dvacet šestkrát.

Swingová tančírna pro seniory byla seniory také velmi vřele přijata. Více než stovka seniorů ze svých klubů z Prachatic, Teplic a Prahy si přijela zatančit swing. V polovině dubna, v půvabných prostorách Café Royal, bývalého kina Illusion, se díky Melody Boys rozezněla dobová hudba. Pod vedením Zdeňka Pileckého z přední swingové taneční školy Zig-Zag Dance studio se pak senzační senioři za bujarého nadšení pustili do tance.

Díky SenSen si aktivní senioři zasoutěžili na Sportovních hrách seniorů České republiky. Na Kotlářce se opět závodilo v několika disciplínách. Senioři měli také možnost projet se na koloběžkách, velkém hitu současných volnočasových aktivit. Mezi seniory zavítalo několik milých hostů: Věra Čáslavská, Eva Čížková a Imrich Bugár.

Kluby SenSen se také velmi rády účastní vzdělávacích programů, které pro ně připravujeme. V poslední době proběhly interaktivní kurzy Nebojme se sociálních sítí a Zdravý životní styl II. Právě senioři mají obrovskou chuť komunikovat novým způsobem, rychleji, levněji, být v kontaktu s vnoučaty a přáteli, ať jsou jakkoli daleko.

Další moderní nabídkou pro všechny aktivní seniory, kteří se rádi vzdělávají v oblasti zdravého přístupu ke svému zdraví, byl praktický seminář, seznamující s mýty a trendy ve výživě, se zásadami správného dýchání, jak nepodléhat stresu a jak cvičit s overbally a therabandy.

2. Cena Senior roku (Každý rok udělujeme cenu pro nejúžasnějšího seniora a pro nejlepší seniorský klub z celé České republiky.)

Cenu Senior roku vyhlásila Nadace Charty 77 v rámci svého projektu Senzační senioři. Cílem je podpora seniorů jako významné části naší společnosti a zdůraznění jejich výjimečných výkonů, počinů a prací. Ocenění má inspirovat seniory v jejich vlastním životě a posilovat jejich sebevědomí a sebedůvěru. Výběr oceněných a prezentace jejich práce široké veřejnosti je šancí pro postupné rozbití stereotypů v nazírání na život seniorů. Cena se uděluje ve třech kategoriích: Zlatá síň SenSen, Senior roku, Nejlepší klub. Loni do Zlaté síně SenSenu vstoupila paní Dana Zátoková. Letos bylo nominováno osmdesát čtyři jednotlivců a čtyřicet pět klubů. Slavností vyhlášení proběhne v Pražské křižovatce 1. října 2016.

3. Setkání ambasadork klubů SenSen (sdílení zkušeností a inspirativních témat mezi jednotlivými kluby SenSen)

Poslední, velmi úspěšné setkání proběhlo 17. května v Sovových mlýnech v Praze. Ambasadorky mohli diskutovat s ministryní práce a sociálních věcí Michaelou Marksovou o grantové politice nebo o připravovaných projektech pro seniory. S panem Ing. Danem Jiránkem, výkonným ředitelem Svazu měst a obcí ČR se v živé přednášce dozvěděli mnoho přínosného o komunikaci mezi seniorskými kluby a vedením obcí. O první zkušenosti z provozu speciální služby pro seniory Taxík Maxík se podělili zástupci provozovatelů – ředitel Komunitního centra KONTAKT Liberec, Bc. Michael Dufek a ambasadorka klubu SenSen z Prachatic, Hana Rabenhauptová spolu s generálním ředitelem společnosti Česká lékárna, a. s., (lékárny Dr. Maxe) Danielelem Horákem. Se svým příspěvkem zazářila i paní Anneliese Příkrylová, ambasadorka klubu SenSen v Rožnově pod Radhoštěm, která vyprávěla, jak se stala celebritou díky loňskému získání prestižní ceny Senior roku.

4. Národní kronika (Tvoříme velký archiv malých dějin.)

Národní kronika je společným projektem SenSen a Národního muzea. Stává se velkým archivem malých i větších událostí, které mají možná jen osobní nebo místní význam, ale přece jen ukazují dobu a souvislosti svého vzniku. Uchovává a zpřístupňuje vzpomínky pamětníků pro poučení a pobavení současníků. Vzniká tak významný doplněk „velkých“ dějin, který v budoucnu nejenom historikům umožní do hloubky zachytit současnou dobu a bude sloužit jako mezigenerační zprostředkovatel informací o době nedávno minulé.

V životě člověka jsou události, které stojí za to zaznamenat pro budoucnost. Může jít o narození dítěte, sňatek, promoci, dokončení nového domu, zajímavou cestu, podnikatelský úspěch, dožití se významného věku, vyléčení nemoci, ale i úmrtí nebo nešťastnou událost. Může jít i o památná místa, historii skoro zapomenutou, skvělé osobnosti, slavnostní události, proměny obcí a krajiny, stavby.

V současné době naleznete více než osm set zajímavých příspěvků na www.narodnikronika.cz.

Můžete nás navštívit i na Facebooku. <https://www.facebook.com/NarodniKronika/?fref=ts>

Příspěť může každý! Národní kronika je pro všechny, kteří mají serózní zájem uchovat svoje vzpomínky pro budoucí generace.

Do Národní kroniky se mohou vkládat různorodé materiály. Uložit je možné texty, fotografie, zvukové nahrávky, videa i naskenované dokumenty, deníky, kroniky, magnetofonové pásky či jiné audiozáznamy a filmy.

Udílění Ceny Senior roku 2015, vítězka Anneliese Přikrylová

Národní kronika se stále rozrůstá. Příspěvky do ní už nepíší jen pamětníci, ale i zástupci mladé generace – žáci a studenti nej-
různějších škol napříč republikou.

*„Obrácím se na vás, abyste pomohli obnovovat paměť národa.
Návaznost informací, ale vlastně i sympatií mezi generacemi je
narušena. Proto bych se moc přimlouval, aby Národní kronika,
tyto dnes vznikající obrazy doby, byla velice bohatá.“*

*Zdeněk Mahler, patron Národní kroniky,
spisovatel, dramatik a scénárista*

Je jen na každém z nás, jakou významnou událostí či událost-
mi do Národní kroniky přispěje. I váš příběh je součástí historie,
poselstvím a svědectvím o současnosti pro budoucí generace.

5. Druhý život dětské knihy

Celorepublikový projekt Senzačních seniorů Druhý život dětské
knihy vyzývá ke sběru už nepoužívaných dětských knih. Knihy
nikdy neztrácejí na krásu a vždy potěší nové majitele. Druhý ži-
vot dětské knihy je systém shromažďování a distribuce nových
i starších dětských knih za účelem podpory čtení u dětí.

Ekonomická situace snížila poptávku po knihách. Zvláště nega-
tivně tato skutečnost působí u dětské literatury, která byla vždy
tradičním nástrojem kultivace a socializace dětí a mládeže. Při-
tom v souladu s tradiční mimořádně vysokou autoritou knihy je
zřejmé, že v mnoha domácnostech existují rozsáhlé knihovny,
často plné desítek svazků literatury pro mladé.

Projekt Druhý život dětské knihy využívá aktivních seniorů-dob-
rovolníků k organizaci sbírek literatury pro děti a mládež.

Členové klubů SenSen u sebe, ve svém okolí i v širším regionu
vyhledávají spoluobčany ochotné věnovat nepoškozené a ob-
sahově kvalitní tituly, shromažďují je a doručují na distribuční

místa. Distribučními místy se postupně stávají základní a střední
školy a veřejné knihovny. Tam totiž můžeme oprávněně počítat
nejen se schopností pedagogických a kulturních pracovníků
obsahově ocenit a rozřadit sebrané tituly, ale také nacházet op-
timální příjemce těchto darů – zejména děti a mladé lidi ze soci-
álně slabších rodin. Druhý život dětské knihy je systém shroma-
žďování a distribuce nových i starších dětských knih za účelem
podpory čtení u dětí.

6. Taxík Maxík

Taxík Maxík je služba určená k přepravě seniorů a zdravotně
znevýhodněných občanů města. Ulehčuje jim život v situacích,
které jsou pro ně z důvodu věku či zdravotního stavu obtížné.
Senioři ji mohou využít k cestě do lékárny, do divadla, na kon-
cert, na výlet i na rande. Taxík Maxík jezdí v Liberci a Prachati-
cích. Tyto lokality rozšíříme v letošním roce o další tři města.
Služba Taxík Maxík díky Nadaci Charty 77 (Kontu Bariéry) a síti
lékáren Dr. Maxe funguje od konce roku 2015. I v letošním roce
probíhá sbírka, z jejíhož výtěžku se pořídí dva zbrusu nové Taxí-
ky Maxíky. Z každé prodané kosmetiky či potravinových doplň-
ků privátní značky Dr. Max putuje do sbírky jedna koruna.

Najdete nás na:

- www.sensen.cz
- www.narodnikronika.cz

SENIORSKÉ DIVADLO

Seniorské divadlo je termín, který u nás před rokem 1995 de facto neexistoval. Byl však již po dvě desetiletí běžně užívaný na západ od našich hranic. Západoevropské seniorské divadlo nebylo a není okrajovým jevem, ale velice silným a podporovaným hnutím. Jeho posláním je iniciovat prožití života v postprodukčním věku v aktivitě při kolektivní divadelní činnosti, a to aniž by na kohokoliv byly kladeny nároky na předchozí zkušenost s divadlem.

Základy hnutí seniorského divadla byly položeny ve Švýcarsku, Německu a v severských státech, především ve Švédsku a Dánsku. V těchto zemích také vznikly a konají se přehlídky seniorského divadla, nejrůznější dílny a semináře. V roce 1994 byl dokonce založen Evropský svaz seniorských divadel, který v té době sdružoval divadelníky z Německa, Rakouska, Norska, Francie, Španělska, Belgie, Dánska, Irska, Řecka a také z České republiky. První, kdo se tehdy z ČR ke svazu připojil, byl pražský soubor Máj.

Evropský svaz seniorských divadel nabízí zprostředkování výměny informací, výměny představení, nabídky účasti na přehlídkách, seminářích, dílnách a dalších vzdělávacích příležitostech. Jedním z úkolů svazu bylo přispět k rozšíření hnutí seniorského divadla v Evropě a získávat pro ně finanční prostředky i z Evropské unie.

V době utváření sjednocené Evropy, kdy se demograficky vyrovnává počet mladých a starých lidí, musí společnost o to více usilovat, aby staří setrvali v aktivitě, aby si udrželi aktivní vztah k životu, vyjadřovali se k problémům postavení seniorů ve společnosti. Divadlo je k tomu prostředkem nad jiné znamenitým. Nad to je příležitostí dokázat sobě i druhým, že stáří je přiroze-

PhDr. Milan Strotzer

PhDr. Milan Strotzer je absolventem Filosofické fakulty UK v Praze, Lidové konzervatoře SKKS v oboru divadelní režie aj.

Od r. 1977 se profesně věnuje oblasti zájmových uměleckých aktivit, zejména amatérskému divadlu (1977–1983 OKS Nymburk, 1983–1990 SKKS Praha, od 1991 NIPOS Praha).

Podílel se na koncipování a organizaci mnoha divadelních přehlídek, mj. Festivalu mladého amatérského divadla (FEMAD) Poděbrady / Libice nad Cidlinou (1983–2001)

a Jiráskova Hronova včetně jeho rozsáhlé vzdělávací části (1991–2010). Stál u kolébky celostátních přehlídek amatérského činoherního divadla Divadelní Třebíč a činoherního divadla pro děti Popelka v Rakovníku. Koncipoval a organizoval

nespočet vzdělávacích akcí, mezi nimi několik dlouhodobých divadelních kurzů Lidové konzervatoře SKKS Praha a kurzů praktické režie NIPOS-ARTAMA Praha. V letech 1995–2010

byl redaktorem a posléze vedoucím redaktorem časopisu Amatérská scéna. Byl editorem celé řady publikací na pomoc amatérskému divadlu. Rozsáhlá je i vlastní publicistická činnost věnovaná amatérskému divadlu, zejména na stránkách

Amatérské scény, a činnost lektorská v přehlídkových pořotech. Od r. 2011 je vedoucím úkolu Databáze českého amatérského divadla v NIPOS Praha, v letech 2011–2014 byl sou-

běžně redaktorem internetového magazínu Místní kultura.

nou etapou lidského života a že záleží jen na každém z nás, jak s ní naloží.

Sociální aspekt: většina západoevropských seniorských divadelníků jsou lidé ze středních a sociálně slabších vrstev, jsou to namnoze osamělí lidé, pro něž je divadlo prostředkem společenské aktivity. Nejde tu ve většině případů o realizaci uměleckých ambicí. Mnozí z nich se divadlem začali zabývat až v seniorském věku a nemají s ním valnou předchozí zkušenost, natož hereckou průpravu. Bývají mezi nimi i lidé různě handicapovaní, jimž je divadlo nástrojem pro překonávání jejich obtíží.

S tím souvisí i tematická orientace seniorské divadelní činnosti. Prvořadé je zaměření na tzv. sociálně-kritické divadlo. To se snaží objevovat a pojmenovávat negativní stránky společenské existence seniorů, jakými jsou osamělost, uzavírání se do sebe, neschopnost navazovat nové kontakty, vztah mladých a starých atp. Tato linie je v praxi založena především na vlastní autorské tvorbě vyvěrající z bohatých životních zkušeností. Druhou linii tvoří vyhledávání a realizace příhodných textových předloh odpovídajících věku aktérů nebo takových, u nichž je možná věková transformace. V této linii se namnoze prosazují předlohy komediální naplňující zábavnou funkci divadla.

Divadelní kolektivy seniorů vznikají především v prostředí seniorských penzionů, domech volného času, v Německu např. v tzv. kávových společnostech. Ačkoliv členové takto vytvořených seniorských divadel mají obvykle mizivou divadelní zkušenost, nejde většinou o skupiny ponechané v propadlišti diletantismu. Existují mechanismy, které umožňují, aby se vedení divadla ujal profesionál s hereckou a režijní průpravou. Ve Švýcarsku je např. možné, aby skupina požádala divadelní svaz o lektora, který s ní připraví inscenaci. Svaz při tom zcela nebo částečně uhradí odměnu vyslaného odborníka.

První kontakty českého amatérského divadla s popisovaným hnutím se uskutečnily v první polovině 90. let minulého století, konkrétně v letech 1993–1995. Tehdy několik jednotlivců a dva pražské soubory (činoherní Máj a loutkářské Pimpler) měli možnost navštívit Evropské festivaly seniorského divadla (v dánském Odense a německém Hannoveru) a přivést první poznatky a impulzy k přemýšlení o tom, zda by nebylo dobré uvést hnutí seniorského divadla do pohybu i v České republice.

Jejich zahraniční poznatky byly přitom velice rozporuplné. Byli na jedné straně uchváteni skvělou, srdečnou a nesmírně přátelskou a dělnou atmosférou, plnou lidského tepla a prostou jakékoliv rivalit. Na druhé straně byli překvapeni až zaskočení představeními, která na festivalech mohli zhlédnout. Viděli totiž výsledky inscenační práce, které až na výjimky nebylo dost dobře možné poměřovat estetickými měřítky, klást na ně jakákoliv umělecká kritéria. Sami byli na festival z ČR se svými inscenacemi vysláni jako představitelé nejhodnotnějších počínů, které se na půdě našeho amatérského divadla v tom čase urodily. Ostatně, každý jeden člen souboru měl za sebou tři čtyři desítky let divadelní praxe, která se nutně zúročila v inscenačním výsledku.

Sám jsem byl na festivalu v Hannoveru svědkem propastného kvalitativního rozdílu mezi inscenacemi, která byla vybrána k reprezentaci českého seniorského divadla, a dalšími inscenacemi, které zde byly uvedeny. České seniorské divadlo se zde prezentovalo aktovkou Antona Pavloviče Čechova Námluvy v nastudování pražského amatérského souboru Máj v režii zkušeného Františka Mikeše. Excelentní herecké výkony Jarky Mikešové, Miroslava Rady a Gustava Urbana byly účastníky festivalu pokládány za profesionální. Byla v tom pochvala i pochybnost. Z četných dotazů jsem nabyl dojmu, že naše reprezentace je nepatřičná, že jsme na půdu amatérského seniorského divadla vyslali profesionální soubor. Myslím, že se nám tehdy nepodařilo tazatele skálopevně přesvědčit, že jde opravdu o amatéry. Naše objasňování, že se ani nejedná o ojedinělý jev, že bychom

mohli delegovat i další soubory, které se objevují v našem zavedeném systému přehlídek amatérského divadla s podobnými výsledky, byla argumentace z jiného světa. Stejně tak řeč o tom, že jsou soubory na našich přehlídkách uvyklé na kritická hodnocení svých inscenací, ba že si je přední soubory vyžadují jako pomocnou ruku ke svému uměleckému rozvoji.

Západoevropská praxe seniorského divadla, zejména v oněch 90. letech, byla natolik vzdálena naší české realitě, že bylo otázkou, zda je vůbec smysluplné se u nás něčím takovým, jako je specifikum seniorského divadla, zaobírat. Zakořeněná tradice ochotnického divadla, v níž hrály po léta prim vícegenerační soubory, z nichž nikdo seniory nevyháněl, byla bariérou, přes kterou se uvažování o seniorském divadle sotva mohlo prosadit. Ruku v ruce s tím byla první popřevratová léta poznamenána všeobecnou existenční nejistotou a v tomto klimatu se zdálo být pomýšlení na sociální funkce divadla přinejmenším odtažitě.

K iniciaci seniorského divadla jako specifické oblasti amatérského divadla v ČR přesto došlo. Neúnavná osvěta a úsilí Mgr. Lenky Láznovské, tehdy zástupkyně vedoucí útvaru ARTAMA v IPOS Praha, nyní ředitelky Národního informačního a poradenského střediska pro kulturu (NIPOS), nakonec přinesla své výsledky. Na Jiráskově Hronově 1994 se uskutečnila v zahajovací den festivalu dvě seniorská představení a k nim coby pendant přednáška švýcarské lektorky paní Josette Gilmanové věnovaná seniorskému divadlu.

Amatérští divadelníci a jejich zástupci ze zájmových občanských sdružení pro amatérské divadlo s celorepublikovou působností se mohli poprvé blíže seznámit s pro ně novým fenoménem divadla v širších souvislostech.

První ročník Národní přehlídky seniorského divadla

Nechybělo už pak mnoho a za podpory Ministerstva kultury ČR, nevládní organizace pro amatérské divadlo AITA/IATA, zmíněných občanských sdružení, jmenovitě Amatérské divadelní asociace, Svazu českých divadelních ochotníků, Volného sdružení východočeských divadelníků a Společnosti Amatérské divadlo a svět, se v roce 1995 v odborné gesci IPOSARTAMA Praha uskutečnil 1. ročník Národní přehlídky seniorského divadla v Plzni. Mohly se jej zúčastnit divadelní soubory, jejichž herecký kolektiv byl nejméně z 50 procent složen z osob starších 55 let. Organizátory přehlídky v místě byly Kulturní středisko Esprit a Divadelní spolek Jezírko v Plzni.

Přehlídka se konala ve dnech 7.–8. dubna 1995 v prostorách Divadelního klubu Esprit – v Divadle Dialog. Zúčastnilo se jí 6 souborů, domácí Divadlo Dialog, hronovský soubor MAJ, pražský Máj, soubory z Ostrova a Dolní Bělé a také zahraniční účastník Linzer Kellertheater z Rakouska. V rámci přehlídky se uskutečnily v přátelském duchu vedené besedy k jednotlivým představením za odborné opory profesionálních divadelníků, dramaturgyně Jarmily Černíkové-Drobné, režiséra Jiřího Hraše a amatérského režiséra a herce Dušana Zakopala.

Kromě již vzpomenutého rakouského souboru přehlídka přivítala i další zahraniční účastníky. Mezi nimi Mathiase Hochradla, pořadatele republikové seniorské přehlídky v Rakousku, Hanse Noacka, odborného poradce v komisi pro seniorské divadlo rakouského Svazu pro amatérské divadlo, Waltera Hnata, vedoucího vídeňského centra „Aktivní senioři“ a Libuši Kepperovou, aktivní účastnici seniorského divadelního dění v Německu. Ti se na závěrečném společenském večeru podělili s českými divadelníky o své zkušenosti z organizování aktivit podporujících seniorské divadelní hnutí.

Diskutována byla otázka, zda má být seniorské divadlo vyděleno z ostatního divadelního dění a zda mají být budovány čistě seniorské soubory. Přítomní se shodli na tom, že rozhodující vždy bude, čemu divadelní činnost slouží, zda je prostředkem, např. terapeutickým či socializačním, nebo zda je cílem. Diskuse byla uzavřena stanoviskem, že senioři jsou přirozenou součástí našich souborů a bylo by nesmyslné, aby se separovali, že pozornost věnovaná seniorskému divadlu jako specifické amatérské divadelní oblasti jim poskytuje příležitost navíc. Mj. možnost doporučení účasti nej kvalitnějších a nej přínosnějších inscenací z Národní přehlídky seniorského divadla na Jiráskův Hronov, celostátní mezidruhovou přehlídku amatérského divadla se zahraniční účastí, respektive na festivaly zahraniční. To se hned při prvním ročníku také stalo skutečností. Dva z pěti souborů postoupily se svými inscenacemi do programu Jiráskova Hronova (Plzeň a Hronov). Hronovský soubor uvedl svou inscenaci aktovky A. P. Čechova Medvěd hned na několika zahraničních festivalech v Belgii, Švýcarsku, Německu, a dokonce i na Mezinárodním divadelním festivalu v japonské Toyamě.

První ročník Národní přehlídky seniorského divadla odrážel ve své programové skladbě realitu soudobého českého amatérského divadla. Přinesl především kvalitní inscenace, které vznikly v lůně vícegeneračních souborů, jimiž soubory naplňovaly své repertoárové a umělecké potřeby, aniž by vnímaly seniorské divadlo jako nějaké specifikum. Výjimku představoval soubor Klubu důchodců z Dolní Bělé, jehož nastudování estrádního pásma plnilo především sociální funkce. Účast zahraničního souboru se stala impulsem pro utváření programu následujících ročníků.

Národní přehlídka seniorského divadla nezůstala při jednom ročníku a byla pojata jako putovní. Hned v roce následujícím, v listopadu 1996, se uskutečnil 2. ročník v Domě kultury v Ostrově, tentokrát za účasti dvojnásobného počtu inscenací a vystoupení oproti 1. ročníku v Plzni, nechyběl opět ani zahraniční účastník – Divadelní studio Kempton z Německa.

Po ostrovském pokračování bylo rozhodnuto konat přehlídku jako bienale, a tak se další, 3. ročník, uskutečnil v listopadu 1998 v Klubu Starý pivovar a v Domě Kultury v Kroměříži. Počtem inscenací a vystoupení byl shodný s tím předchozím. Charakterizovala ho však nebývalá žánrová i druhová pestrost. Vedle činoherních inscenací a krátkých útvarů, jakými jsou divadelní monology či dialogy a jednoaktové hry a skeče, jsme uvítali divadelní druhy, žánry a poetiky, které se na přehlídce seniorů u nás do té doby nevyskytly. Poprvé se zde představili loutkáři, nově se objevil komponovaný pořad, jehož dominantním prostředkem byl přednes poezie. Obligátní tradiční postupy seniorských divadel narušilo provedení Becketových hříček z rodu divadla absurdity. Novinkou bylo vystoupení profesionála Miroslava Částka v představení divadla jednoho herce. Výborné vystoupení zahraničního hosta z německého Düsseldorfu s jeho jevištní montáží se rovněž vymykalo konvencím běžným v oblasti seniorského divadla.

Další, 4. ročník se uskutečnil v Jihomoravském divadle ve Znojmě a v prostorách Znojenské besedy v listopadu 2000. Bylo na něm uvedeno 15 inscenací a vystoupení, tedy o třetinu více oproti programu v Kroměříži. Poprvé chyběl soubor ze zahraničí a žádný jiný se v dalších ročnících už neobjevil.

Neobyčejně pěkné divadelní prostředí a jeho organizační záležitosti přerušilo vizi putovní přehlídky, a tak ve Znojmě seniorské bienale zakotvilo na dobu šesti ročníků až do roku 2010, kdy se konal 9. ročník přehlídky.

Počínaje 5. ročníkem se počet přehlídkových představení snížil a ustálil na počtu 6–7 hracích míst, které byly povětšinou obsazeny celovečerními inscenacemi činoherních souborů. Jejich repertoár vykazoval především hry věnované tématice stáří, vztahu prarodičů a jejich potomků, a to ať formou závažných společenských dramát, či prostředky komediálního divadla.

Po šesti znojenských ročnících se přehlídka přestěhovala do východočeského městečka Miletín, rodiště Karla Jaromíra Erbena, kde se jí ujal Divadelní spolek Erben, a stala se integrální součástí místní přehlídky amatérských divadelních souborů Erbenův Miletín. Oba ročníky, jubilejní 10. v roce 2012 a 11. v roce 2014 se konaly v tradičním listopadovém termínu a v každém z nich bylo uvedeno 8 inscenací.

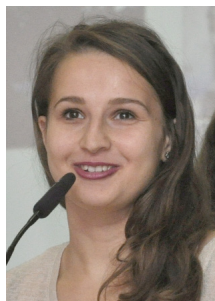
V repertoárové skladbě miletínských ročníků se počaly objevovat inscenační počiny vybočující z obvyklé praxe českého amatérského divadla, v níž seniorské inscenace vznikají na půdě vícegeneračních souborů, které se primárně neorientují na funkce sociální, ale mají i ambice umělecké. Objevily se soubory, jejichž činnost je postavena především na plnění sociálních rolí. Jejich členská základna není tvořena zkušenými divadelníky, nýbrž osobami ve velmi pokročilém věku, z nichž jen málokdo měl zkušenost s divadlem před šedesátkou. Řeč je o Divadelním spolku Proměna z Prahy, pracujícím při občanském sdružení REMEDIUM, které se nejrůznějšími formami věnuje otázkám aktivního stáří a jedním z prostředků mu je divadelní činnost. Dalším příkladem je Ženský Amatérský Spolek (ŽAS) z obce Homole u Českých Budějovic. Oba jmenované divadelní kolektivy jsou vedeny profesionálními divadelníky, kteří mají schopnost eliminovat hereckou nezkušenost a vytvořit se svými svěřenci divadelní tvar, s kterým mohou předstoupit před publikum. Podobný kolektiv se letos přihlásil k účasti na dalším ročníku přehlídky, a sice z Mníšku pod Brdy, nepokládá se za divadelní soubor, ale uvádí se jako projekt s názvem Když na prkno, tak divadelní. V programu jiných přehlídek vč. Jiráskova Hronova jsme zaznamenali další příklady divadelní činnosti, která je především prostředkem k prožívání stáří v aktivitě. Mám zde na mysli např. opět výlučně ženské uskupení, a sice soubor při Městské knihovně v Lounech, s názvem Třetí věk, vedený Renatou Vordovou, který exceloval na celostátních přehlídkách již v roce 2009.

Vedle těchto příkladů je třeba zmínit i dlouhodobě pracující divadelní soubory, které takřikajíc přerostly do seniorského věku, a protože svou členskou základnu neomlادily, jsou dnes čistými generačními seniorskými soubory. Jsou to např. Divadlo Na kopečku z Jihlavy či Divadelní spolek Havlíček Neratovice, které vidáme často právě na Národních přehlídkách seniorského divadla. Bude takových celá řada.

Zdá se, že za oněch třiadvacet let, od chvíle, kdy jsme se setkali s fenoménem seniorského divadla, se mnohé v Čechách změnilo. Vícegenerační soubory už nejsou jedinou vlajkovou lodí českého amatérského divadla, sociální funkce divadla se prodlala v nejrůznějších podobách hávem estetické dimenze na povrch a bezpochyby bude mít stále větší důležitost.

Letos se v listopadu uskuteční již 13. ročník Národní přehlídky seniorského divadla. Bude se konat na novém místě, a sice v Kulturním centru v České Třebové. Přehlídka má na programu 9 inscenací, které byly vybrány z 16 přihlášených.

MgA. Jana Jurkasová Alžběta Kvapilová Barbora Žůrková

MgA. Jana Jurkasová vystudovala Dramatickou výchovu na DAMU v Praze a Speciální pedagogiku se zaměřením na dramaterapii. Pracuje jako vyučující literárně-dramatického oboru na ZUŠ Uničov, je lektorkou na přehlídkách uměleckého přednesu a divadla hraného dětmi a studenty, externí učitelkou UP v Olomouci a Vyšší odborné školy herecké (předmět Tvořivá dramatika). V současné době působí i v Divadle na cucky. Alžběta Kvapilová je produkční Divadla na cucky. Barbora Žůrková studuje obor Humanitární a sociální práce.

DRAMATICKÝ KURZ SENIOR

Kulturní a komunitní prostor W7 a DW7, o. p. s.

Dramatický kurz SENior je součástí života kulturního a komunitního prostoru W7 a Divadla na cucky. W7 je centrem sociálních, kulturních a podnikatelských aktivit, jejichž sídlo je v bývalé Kanovnické rezidenci na Wurmově 7 v Olomouci. Objekt je vlastněn Metropolitní kapitulou u sv. Václava v Olomouci a v regionálním kontextu se jedná o jedinečnou křižovatku, na které se nachází divadlo, galerie, opravná kol, vývojářská společnost i řada dalších neziskových organizací ze sociální i kulturní oblasti. Organizace DW7 provozuje domácí scénu Divadla na cucky, kde uvádí i hostující představení, je hlavním organizátorem festivalu Divadelní Flora, provozuje Galerii W7 a komunitní zahradničení Za()hrada. Mezi další stálé aktivity organizace, které spadají pod Divadlo na cucky, patří cyklus kreativních dílen pro děti Malí a na cucky, divadelní kurz pro veřejnost Studio na cucky, pravidelné i jiné nárazové workshopy, Dramatický kurz SENior a nově vznikající programy pro školy. V loňském roce se divadlo začalo zaměřovat i na mládež ze sociálně vyloučených oblastí. Pro všechny naše aktivity je k dispozici divadelní sál (bez klasické kukátkové scény) a freskový sál.

Obecně o projektu SENior

Projekt vzešel jednak z potřeby Divadla na cucky rozšířit spektrum diváků, ale také z iniciativy Alžběty Kvapilové, Barbory Žůrkové a lektorky Jany Jurkasové, které se chopily této příležitosti a rozjely jej v prostorách Divadla na cucky. SENior je dramatický kurz pro lidi staršího věku (od 50 do 100 let), který realizujeme od ledna 2016. Hlavní myšlenkou projektu je vytvoření divadel-

ního souboru z řad seniorů. Důležitý byl pro nás aktivní zájem ze stran lidí staršího věku, přihlášení bylo dobrovolné. Kurz byl od ledna 2016 do června 2016 nabízen účastníkům zdarma. Nadace O2 podpořila kurz v období leden–březen v programu SmartUp. Zbýlé měsíce byl kurz podpořen finančními prostředky z provozu divadla. První myšlenkou bylo využít koncept aktivního stárnutí čili zapojení starších lidí tak, že jim nebude poskytována dramatická tvorba v příslušném zařízení (domov pro seniory, kluby a jiné), ale že budou mít možnost zapojit se do života v kultuře, budou jejich aktivními činiteli a zároveň chceme, aby ji aktivně spoluvytvářeli. Toto je jeden z hlavních přínosů našeho projektu a náš cíl. Přidanou hodnotou, kterou nabízí pouze a jediné divadlo, je sdílení osobních témat s veřejností, otevírání otázek a vedení diskuze prostřednictvím dramatického umění. Proto dramatický kurz v divadle. Cíle kurzu jsme si rozdělili do těchto oblastí: 1. Sebezpoznání skrze umělecké prostředky (odstraňování osobních bariér, pochopení toho, co mě znesvobodňuje přede mnou samým a před veřejností), 2. Aktivní využití volného času, 3. Kultura a veřejnost (rozhodně nechceme suplovat sociální službu ani nabízet terapeutickou skupinu; zde chceme, abychom divadlo více otevřeli veřejnosti a různým věkovým skupinám, a zároveň chceme široké veřejnosti ukázat krásu stáří a hodnotu dané cílové skupiny).

Za účelem konkrétní realizace projektu je pro nás nezbytné, aby spolupracoval administrativní pracovník s hlavním lektorem/lektorkou. Aby společně vytvářeli koncepci jednotlivých setkání, ale i dlouhodobou vizi. Hlavní náplní práce administrace a produkce je v podstatě pečovat o kompletní zázemí kurzu, jako je komunikace s účastníky kurzu, starost o agendu spojená s realizací projektu, příprava propagačních materiálů, úprava prostředí divadla před zahájením dílny, správa finančního rozpočtu, komunikace s externími lektory, již zmíněná spolupráce s hlavním lektorem aj. Chceme dbát na to, abychom nenabízely pouze sociální službu, ale naším projektem chceme samotným účastníkům kurzu i veřejnosti umožnit kulturní přesah. Nevnímáme

danou věkovou skupinu jako něco vyděleného z každodenního života, ale jako přirozenou součást populace.

Tvůrčí proces tedy probíhá pod vedením jednoho odborného lektora a nedílnou součástí kurzu jsou i nabídky dílen a seminářů pod vedením dalších zkušených lektorů z oblasti dramatického a literárního umění, např. storytelling, práce se vzpomínkami prostřednictvím dramatických metod a postupů (reminiscence), pohybová a hlasová průprava. Zaměřujeme se na rozvoj komunikačních dovedností (srozumitelná formulace myšlenek, a to i prostřednictvím nonverbálního projevu), dále na rozvoj obrazotvornosti a tvořivosti jako tréninku mozkových funkcí, schopnosti kritického myšlení a naslouchání názorům druhých, v bezpečném prostředí fikce u účastníků dochází k uvědomění si a prožití emocí, které třeba byly dávno zapomenuty. Drama pracuje s celou psychosomatikou, tedy i se sebezpojetím a sebekontrolou, a tím i uvědomováním si vlastní hodnoty. V tomto věku také stále považujeme za důležitý estetický rozvoj. Tím vším chceme zlepšit kvalitu života účastníků a udržet aktivní trávení volného času. Chceme tímto veřejnosti ukázat, že cílová skupina je nedílnou součástí naší společnosti, a divadlo je nám k tomu tím nejlepším nástrojem. Snažíme se, aby tvůrčí proces a výsledný produkt byly v rovnováze. Celý tvůrčí proces byl dokumentován a je prezentován na facebookových stránkách, kde jsou k dispozici videa a fotografie, které jsou i jakýmsi zhodnocením naší práce (<https://www.facebook.com/SENIor>, <http://www.divadlonacucky.cz/senior>). Je pro nás důležité, aby vznikl kvalitní obrazový materiál, který bude důkazem pro veřejnost, že daná cílová skupina je velkým přínosem pro společnost, odhaluje její hodnotu a přínos a nabízí nové možnosti dialogu, jak s touto cílovou skupinou dále pracovat. První skupina seniorů je nyní ve fázi připravenosti k další umělecké tvorbě, která bude více otevřená veřejnosti, a chceme směřovat k jejich podílu na formování kultury ve městě, v kraji. Naši účastníci kurzu budou zapojeni postupně i jako dobrovolníci na přehlídkách a festivalech, který souvisí s životem ve městě, např. ReFestival Old's cool.

Stáří a divadlo

Podle MPSV se v 50. letech 21. století dočkáme nejvyššího počtu obyvatel ve věku 65 a více let. Ve srovnání se současným stavem to bude dvojnásobek. Současná společnost je charakteristická prodloužováním lidského věku, a to právě díky zdravotnictví, zdravé stravě, ekonomice, kvalitnějšímu životnímu prostředí. Ovšem délka života prožitá skutečně ve zdraví se udává u mužů 62,3 let a 64,1 let u žen (rok 2012). Podpora zdravého a aktivního stárnutí je způsob, jak se vyrovnat s problémy spojenými se stárnutím populace. Vnímání stáří je ovlivněno převážně tím, jaké měřítko vkládáme do mládí, zdraví a vitality, co je pro nás estetické, jaký obraz, který je vzorem/normou pro pojmání mládí, vytvářejí média. To se může negativně odrazit v postoji ke starším lidem, kteří daný model nesplňují. Navíc společnost začíná klást vyšší nároky nejen na vzhled, ale i na informační gramotnost, koncentraci, rychlost v reakci na podněty apod. Přetechnizovaná doba někdy zapomíná na duši. Divadlo o duši, o emocích, které v ní jsou rozvířeny, hraje, a to ve vztazích k druhému člověku. Tím zdůrazňujeme jeho přednosti, ale samozřejmě i divadlo se může stát nástrojem podporujícím nezdravé fenomény naší doby. Existuje zde velmi tenká hranice a kladou se vysoké nároky na ty, kdo stojí v pozadí celé filozofie instituce divadla.

Z dokumentů, které jsou velmi důležité pro politiku příprav na stárnutí v ČR, můžeme uvést Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017 (aktualizovaná verze ke dni 31. prosince 2014). Aktualizovaná verze Národního akčního plánu navazuje na předchozí strategické dokumenty a doporučení OSN a dalších mezinárodních organizací, zejména na Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí (OSN, Madrid 2002) a Zásady OSN pro starší osoby (1991).

Stáří je životní fáze člověka ohraničená dvěma časovými body, tím horním je smrt, spodní věková hranice je dána životními

jevy a procesy, které člověka doprovázejí ve stáří, a je dána individuálně, formálně však odchodem do důchodu. Nastává období plné změn, sociální situace, změna časoprostoru, ve kterém se senior pohybuje. Dle Eriksona se stáří vyznačuje sebeintegrací. Pojetí zdraví je ovlivněno přítomností zdravotních obtíží, je třeba jej však odlišit od disability, která zdůrazňuje zdravím podmíněnou kvalitu života. Na stupni disability ve stáří se podílí i místo/prostor a v něm vykonávané aktivity (Ekerdt 1986; Morrow-Howell, Hinterlong, Sherraden 2001) a stupeň individuální kompetence. To vše je ve vzájemných vztazích a významně se podílí na formování identity. V souvislosti se stářím ještě chceme uvést pojem „geriatrická křehkost“, která je způsobena fyziologickým poklesem výkonnosti orgánů a úbytkem svalové a kostní hmoty. Typické je zhoršení mobility, vytrvalosti, svalové síly, koordinace a celkové výkonnosti. Do konceptu geriatrických syndromů řadíme i „hypomobilitu“, tzn., že starší člověk má problémy v oblasti poklesu četnosti pohybových aktivit, zmenšuje se vzdálenost, kterou je schopen překonat za určité časové období a nastává i období omezení pohyblivosti. V našem kurzu se v průběhu půl roku výrazně proměnily pohybové dovednosti seniorů. Příkladem je jedna účastnice, která zpočátku všechny pohybové aktivity dělala s dopomocí dobrovolnice nebo jedné z nás (lektorka, produkční). Po šesti měsících pohybové, hlasové a dramatické průpravy sama aktivně opět začala vyhledávat pohyb. Na této změně se podílela i pozitivní dynamika skupiny, členové přestali pozorovat a hodnotit své fyzické projevy a věnují se i jednoduchým pohybovým hrám. Chceme zdůraznit, že kvalitu kognitivních a mentálních funkcí u staršího člověka ovlivňuje i výběr aktivit, které vytvářejí jeho životní prostor. Švancara doporučuje k udržení hodnotného způsobu života pět „pé“ optimální adaptace – perspektivu, pružnost, prozíravost, porozumění, potěšení.

Jak už jsme uvedly výše, cestu ke změně, která může nastat, nebo také práci na dramaturgické linii, zajišťuje hlavní odborná lektorka. Její profesní zkušenosti korespondují s náplní kur-

zu a otevírají cestu k poznání, jak dále a jinak pracovat s danou cílovou skupinou. Přístup a osobnost lektorky je pro účastníky jedno z důležitých měřítek, tento poznatek je výsledkem evaluačních skupinových diskuzí. Zpočátku pro lektorku bylo těžké vyvážit, jak respektovat potřebu družit se a sdílet navzájem své životní příběhy, společně si zazpívat, dát si kávu a čaj. Je to totiž v rozporu s cílem něco se naučit a nějak rozvinout dovednosti související s dramatickým uměním. Při reflexi všech pracovníků, kteří skupinu vedou, jsme se domluvily, že najdeme formu, jak tuto potřebu naplnit, ale nenarušit tvůrčí práci se skupinou – vznikla myšlenka neformálních setkání a vernisáže osobních předmětů účastníků, což se nám osvědčilo a přineslo to své ovoce. Všechna tvrzení o změnách, které proběhly u participantů naší skupiny, máme podložena osobním výzkumem lektorky. Po celou dobu si vedla terénní deník, do kterého si vložila přípravy a poznámky toho, co se nedařilo a proč, své osobní postřehy, komentáře a přepisy rozhovorů s účastníky. Většinu skupinových evaluačních rozhovorů jsme natočili. V průběhu jednotlivých setkání jsme točili i videa a podařilo se nám tak přímo zachytit momenty změny a poznání účastníků.

Na prvním setkání jsme chtěly, aby anonymně napsali své otázky, obavy a očekávání:

Co nám nabízíte po stránce herecké?; Představení se odehrávají ve freskovém sále?; Mám přání – chci se naučit hrát?; Jaké formy divadla se budeme učit?; Budeme začlenění do divadelní hry?; Jak dlouho kurz bude trvat?; Spěje k nějakému finálnímu vystoupení?; Jsem zvědavý, co se bude dít.; Chci se jen pobavit a vzdělat.; Chci si zkusit realizovat mladé sny.; Chci se zbavit trémy z veřejného vystupování.; Chci se naučit nové herecké techniky.; Mám jediný strach – že budu vystupovat před lidmi.; Mám obavy z toho, aby mi vyhovovala společnost.

Po třech měsících jsme stejnou evaluační aktivitu zopakovali. Kurz se mi líbí, cítím se zde uvolněná, kolektiv je výborný, instruk-

torky také.; Líbí se mi tady ta různorodá společnost i různorodé aktivity.; Baví mě to!!! Učit se nové věci, poznávat nové lidi, projevovat se hraním.; Naučila jsem se vnímat vlastní pocity v těle, každá návštěva pro mě byla posunutím k vlastnímu já.; Podařilo se mi psychicky uvolnit – bloky, fyzické uvolnění – spasmy, lepší práce s hlasem a dechem.; Chci přejít od přípravných ke komplexnějším akcím.; Chybí mi, že jsme neměli možnost se více poznat. U jídla to bylo moc fajn. Co třeba přinést fotky? Přece jen tvoříme už nějakou komunitu, ale díky za vše, co jsme tady získali.; Někdy mám ostych při dotýkání nebo mi není úplně příjemné, když se mě dotýká muž, a nevím, co si dovolit, i když tím nikdo nemyslí nic zlého. Prostě když se musí překročit nějaká intimita.; Nemám, co bych měnila, jsem spokojena.; K provozování akcí nemám připomínky.; Hlavně aby nebyla během dvou hodin jednotvárnost.; Nemrčím, jde to.; Chtěla bych se naučit víc hrát, představovat různé situace.; Chtěla bych zahrát nějaký divadelní kus, ale budu se stydět na veřejnosti.; Nebyla jsem zrovna v den, kdy byla hodina tance, a prý to bylo úžasné. O to bych moc stála.; Líbilo by se mi více dialogů.; Nechám se vést instruktorkami. Věřím, že jejich cíl je pro nás výborný.; Nechala bych otevřené, co zvládnou. Nevadilo by mi více pohybu, ani návštěva cvičitelky tanců, jako tady už jednu byla.

A na závěr jsme rovnou natočili video, které je součástí našich webových a facebookových stránek.

Z počátku jsme měly představu, že se nám podaří vytvořit představení, které bude založeno na vzpomínkách účastníků kurzu. Od této vize jsme v průběhu upustily. Některé vzpomínky totiž chtějí být zapomenuty, jiné jsou vtíravé, další mi neukazují pozitivní budoucnost, někdy i účastníky brzdili v hledání výrazových možností těla. Rozhodli jsme se důsledně pracovat s metaforou – mého osobního příběhu, který mi stanovuje otázky, které jsou pro mne věčné, nadčasové, které mne provázejí životem, které halí mé vzpomínky do roušky tajemství. Pak vznikly jen drobné improvizace, které byly výsledkem několika setkání.

Ukázalo se, že důležité je osobní napojení a sdílení mezi účastníky. Hodně toužili nejprve vytvořit bezpečný prostor. V první skupině jsme si ověřovali naše hypotézy ve vztahu k potřebám starších osob v průběhu tvůrčího procesu a zjistili jsme, že participanti potřebují čas k otevření a poznání sebe sama. Pohybové a hlasové dovednosti bylo mnohem těžší budovat, už z toho důvodu, že mnoho z nich své tělo a hlas používalo po celý svůj život nevhodně a nyní znovuoobjevovali své možnosti. To vše se muselo dít v bezpečném prostředí, ve kterém postupně získali sebejistotu a důvěru k druhým a též k lektorovi. Práce prostřednictvím dramatických metod a postupů je specifická v tom, že sice pracuje s fikcí, ale každá situace je o člověku, jeho vzpomínkách, vztazích a ty chtějí být někdy zapomenuty. Museli jsme najít cestu metafor a symbolu, čímž jsme rozvíjeli i estetické citění. Častým tématem, které se objevovalo v průběhu jednotlivých setkání, bylo, jak objevit svou svobodu tvorby, když zadání jednotlivých aktivit a improvizací byla široká, nevěděli si s tím rady, chtěli, aby jim někdo ukázal přesnou cestu, co mají dělat. Neustále se omlouvali za to, že něco asi udělali „špatně“, popřípadě byli rychle hotoví se zadaným úkolem a chtěli, aby je někdo ocenil. Zpočátku nedokázali ve většině případů dlouho udržet oční kontakt a bránili se práci s dotekem a vedení druhého člověka. Chyběla jim jasnější reakce na druhého člověka v improvizaci a fyzických cvičeních, pořád byli zahleděni jen do sebe a svého světa. Problematická se ukázala orientace v prostoru a jeho zaplňování. V těle se neustále objevovala tenze, vnitřní kontrola, vnější napodobování toho, jak by herecké ztvárnění mělo vypadat a chyběla jim práce s vnitřní představou. Velká změna nastala v momentě, kdy jsme zapojili zahraniční studentku z Číny. Lekce začaly být vedeny simultánně v anglickém a českém jazyce. Skupina ji přijala velmi otevřeně a najednou se všichni přirozeně začali učit anglicky. Naší chybou bylo, že jsme jí přidělily překladatele a tím ji vyčlenily. Skupina pak byla v práci zdržována jejím překladem a v improvizacích jsme na ni museli čekat. V momentě, kdy jsme si svoji chybu uvědomili anapravily, opět se stala plnohodnotným členem skupiny. V dramatických

hrách a improvizacích byla skvělým katalyzátorem vnitřního nasazení a soustředění všech zúčastněných. Ovšem nesmělo se mluvit o politice. Toto téma bylo po dlouhou dobu tabu.

Pro všechny zúčastněné bylo velkým zadostiučiněním připravit po půlročním setkávání krátký výstup pro své nejbližší. Mnoho z nich překonalo velkou trému a teprve v tu chvíli se jim začaly otevírat nové možnosti uměleckého vyjádření. Natáčení samotného výstupu bylo velkým přínosem pro všechny ze skupiny, získali tak důkazní materiál, který dokumentoval vývoj procesu a změnu v jejich postojích a ve využití výrazových prostředků jejich těla.

Závěr

Celým článkem bychom chtěly zdůraznit, že odborně vedený proces využívající metody a postupy dramatického umění může vést k znovuoobjevení autenticity v jednání, v tom nebát se naplno projevit své emoce. Umět přijmout své vzpomínky jako součást mne samotného výrazně přispívá k reflexi postojů a výsledků celoživotního učení a tím i k budování sociální kompetence.

Zdroje

SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. Sociologie stáří a seniorů. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. 225 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-3850-5.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. Sociální gerontologie aneb Senioři mezi námi. 1. vyd. Praha: Galén, 2012. 194 s. ISBN 978-80-7262-900-8.

ONDRUŠOVÁ, Jiřina. Stáří a smysl života. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011. 168 s. ISBN 978-80-246-1997-2.

BERNARD, Jan. Co je divadlo?. 1. vyd. Praha, 1983.

SENIORFORUM KROMĚŘÍŽ

*autor příspěvku Ing. Ladislav Františ,
příspěvek přednesl Ing. Emil Pražan*

V tomto příspěvku se budu věnovat zejména činnostem, které vycházejí z organizačního zajištění našeho občanského sdružení – spolku Českého svazu pro film a video, který má své sídlo v Kroměříži.

Pro starší občany, kteří ukončí svoji pracovní činnost a stanou se důchodci, je leckdy obtížné sžít se s touto novou situací, kdy najednou mají přemíru volného času a problém, jak jej optimálně využít.

Pokud tito lidé neměli kromě svého zaměstnání žádného koníčka, pak je to o to složitější. V opačném případě se pro ně otevírá široký prostor, jak tyto dřívější nepracovní aktivity rozvinout a zintenzivnit. Jako dlouholetý filmový amatér mám převážně zkušenosti s lidmi podobného zájmového zaměření a mohu s jistotou tvrdit, že tento zájem u většiny z nich pak dostal prostor k rozvoji a významně napomáhá udržení jejich duševní svěžesti, zájmu o společnost, společenský život a o vše, co je s ním spojeno. A samozřejmě také poskytuje dříve nepoznaný prostor k rozvoji zájmů a hledání cest ke zvýšení jejich kvality a intenzity. V tomto materiálu budu většinou hovořit o zájemcích o neprofesionální filmovou tvorbu, ale stejně tak jsou zde uváděny aspekty platné i pro ostatní zájmové obory a koníčky.

Na úvod je třeba se aspoň v krátkosti zmínit o vývoji v oboru neprofesionálního filmu v posledních desetiletích. Amatérský film

Ing. Ladislav Františ

Ing. Ladislav Františ je původní profesí strojní inženýr a inspektor jakosti, od 60. let 20. století aktivní filmový tvůrce a organizátor hnutí neprofesionálního filmu. Natočil více než sto reportáží a dokumentů z převážně rodinného prostředí a s kroměřížskou tematikou, které byly oceněny na přehlídkách doma i v zahraničí. Jeho snímky „Odkaz budoucnosti“ o zapsání zámku a zahrad v Kroměříži na seznam světového dědictví UNESCO a „Svět Alessio Zeriana“ o kolegovi, filmovém amatérovi z Itálie, získaly Zlaté medaile Světového výboru neprofesionálního filmu (UNICA). Za celoživotní práci v oboru neprofesionálního filmu a videa obdržel v roce 2014 Cenu Ministerstva kultury ČR za audiovizuální a výtvarné aktivity. Je spoluzakladatel, dlouholetý předseda a nyní jednatel Klubu amatérského filmu (KAF) Kroměříž, od roku 2006 rovněž předseda občanského sdružení Český svaz pro film a video. Působí také jako vicerprezident pro zahraniční záležitosti Českého výboru UNICA. V poslední době se více než vlastní tvorbě věnuje organizování každoročních mezinárodních filmářských soutěží ARSfilm amatérů a SENIORFORUM Kroměříž – Medailon Dr. Zdr. Jaroše.

má v naší zemi dlouholetou tradici se vznikem již v počátku minulého století a za tuto dobu v něm vyrostla dlouhá řada tvůrců, z nichž se také rekrutovala i řada profesionálních pracovníků filmu a televize po vzniku těchto profesí.

Jak došlo k založení amatérského filmového svazu? První snahy byly již v roce 1968, ale z důvodu pozdního podání žádosti na ministerstvo vnitra k založení svazu nedošlo. Až v roce 1990 se skupina filmových amatérů (Beran, Hlavatý, Kučera, Kunc, Loučím, Ing. Mačička, Němeček, Ing. Stromšík, Oherová atd. v čele s Rudolfem Mihlem), kterým ležela na srdci existence kinoamatérského hnutí, rozhodla obeslat své známé a přátele – filmové amatéry dopisem k projednání zásadní otázky – založit svaz či ne? Pro řešení této problematiky byla ustanovena Iniciativa 100, což bylo sto obeslaných filmových amatérů z celého tehdejšího Československa.

V sobotu 31. března 1990 se sešlo v sále Závodního klubu Přerovských strojůren v Přerově přes 80 účastníků a příznivců Iniciativy 100. Na tomto setkání byl vypracován a schválen Statut nového sdružení s názvem Nezávislý svaz pro film a video se sídlem v Přerově (dále jen NSFV), který byl později zaregistrován Ministerstvem vnitra České republiky pod č. j. VSP – 1/241/90R.

V pořadí I. Valná hromada se konala v sobotu 2. června opět v Přerově a opět v sále ZK Přerovských strojůren. Zde bylo schváleno předsednictvo v tomto složení: předseda svazu – Chmela, místopředsedové Oherová, Remo, členové předsednictva Hloušková, Hrnčířová, Kiss, Ing. Kozelka, Mihle, Němeček, Pražan a Štipl. Předsedou revizní komise byl zvolen Josef Pernický se členy: Hruněk, Kalík, Ing. Mačička a Nevědomská. Valná hromada se hlavně zabývala organizačními záležitostmi – znakem svazu, zajištěním legitimací pro členy, zpracováním Organizačního řádu a mj. rozhodla o udělení zvláštní ceny NSFV za celoživotní podporu neprofesionálního filmu Dr. Jiřímu Rentzovi.

Dále schválila návrh na uspořádání Mezinárodní soutěže UNICA v tehdejším Československu.

Nová naděje na rozvoj amatérského filmového hnutí byla spojena s ukončením činnosti Ústavu pro kulturně výchovnou činnost ke dni 31. 8. 1990, a to rozhodnutím Ministra kultury. Neznamenal to však, že Ministerstvo kultury se nehodlalo nadále věnovat rozvoji zájmových kulturních aktivit včetně zájmové umělecké činnosti. I když na straně druhé bylo lepší takovou instituci jako ÚKVČ zrušit a dát prostor pro spontánní vznik drobných organizací či svazů, na jejichž činnosti by se podílelo ministerstvo finančními dotacemi. Proto také v té době zaslalo předsednictvo NSFV MK ČR dopis, ve kterém ho požádalo o předání některých funkcí zaniklého ústavu. Týkalo se to zejména pořádání regionálních soutěží, seminářů apod. i převzetí filmové techniky a archivu amatérských filmů, který v té době čítal cca 340 filmových kopií. V případě poskytnutí finanční dotace se tak mohl NSFV výrazně podílet jak na ústředních, tak i na registrovaných přehlídkách v České republice, tak i na připravované mezinárodní soutěži a kongresu UNICA. Současně bylo ministerstvo požádáno o zachování existence časopisu Amatérský film, který působil jako nositel základní informace ČSFR v oboru film a video. Bohužel však ministerstvo rozhodlo jinak. Místo ÚKVČ založilo novou úřednickou instituci s nemalými ročními náklady s názvem ARTAMA.

Ilustrační obr. na straně 101

Jedním z hlavních cílů Nezávislého svazu pro film a video ČSFR bylo pokusit se uspořádat Mezinárodní soutěž UNICA v Československu. Rudolf Mihle, člen předsednictva NSFV, se zúčastnil jako delegát Československa a mluvčí Nezávislého svazu pro film a video soutěže UNICA ve Švédsku, která se konala ve dnech 3.–12. srpna 1990. Na kongresu UNICA se mu podařilo získat podporu delegátů a při předběžném hlasování o místě konání byl schválen Rožnov pod Radhoštěm pro rok 1993. To znamenalo velký úspěch pro mladý svaz a jeho činnost. V návaznosti na

úspěšné jednání ve Švédsku bylo rozhodnuto, aby se již v roce 1991 konala Celostátní soutěž amatérských filmů a videoprogramů v Rožnově p. Radhoštěm, kde bylo vytvořeno velké filmové zázemí díky obětavému filmovému amatérovi a zaměstnanci Valašského Muzea Josefu Stromšíkovi. Pro svaz vyvstaly také další úkoly, které souvisely s rozpadem krajů, okresních a krajských kulturních středisek, které se podílely na zajišťování okresních a krajských postupových soutěží. Přestali existovat metodici pro jednotlivé zájmové aktivity, mění se i struktura bývalého ÚKVC.

Ilustrační obr. na straně 101

Po rozdělení Československé republiky v roce 1993 na dva samostatné subjekty musel i Nezávislý svaz pro film a video (NSFV) na toto reagovat, a tak vznikl Český svaz pro film a video (ČSFV) opět se sídlem v Kroměříži.

Český svaz pro film a video měl to štěstí, že vyrostl ze spontánní iniciativy a nadšení pár desítek zapálenců, kteří věděli, co chtějí, šli soustředěně za svým záměrem organizovat se a založili naše první sdružení filmových amatérů a zájemců o filmovou tvorbu – Nezávislý svaz pro film a video (NSFV), a to už v březnu 1990. Ti také tvořili a dosud tvoří pevné jádro svazové členské základny současného ČSFV. K němu se postupně připojili další členové – ať již na základě informací o činnosti svazu a jeho aktivitách, anebo osobních kontaktů s jeho členy na soutěžích a přehlídkách, školeních a seminářích.

Obecně řečeno, prostředí organizované činnosti amatérů klade vysoké nároky na každého člena vedení tohoto kolektivu, vyžaduje vysokou míru zodpovědnosti a úsilí převážně na úkor volného času.

Prvním problémem je tedy získání takovýchto lidí a jejich zapojení. Není také vůbec jednoduché zajistit potřebné fungování subjektu – od plánování aktivit, zajištění jejich finančního krytí až po vyhodnocení efektivity. Najít optimální program činnosti a zvláště pak udržet trvale aktivitu a akceschopnost kteréhoko-

Účastníci historického setkání filmových amatérů INICIATIVA 100 v Přerově v roce 1990, z jehož jednání vznikl Nezávislý svaz pro film a video (NSFV) jako předchůdce ČSFV.

Záběr z historické schůze Iniciativy 100, která se v roce 1990 konala v Přerově

liv dobrovolného zájmového subjektu je těžký úkol a závazek. Jsou však jisté vyzkoušené metody a akce, které jsou účinné. Jednou z nich jsou filmové soutěže a přehlídky, kde členové dostávají prostor k prezentaci výsledků své tvůrčí činnosti i k jejich konfrontaci s ostatními kolegy a v posledních letech stále více i s pracemi zahraničních autorů. To poskytuje možnost jejich vzájemného poučení, inspirace a motivace k další činnosti a současně vytváří i prostor pro získávání dalších zájemců a možná pozdějších členů. Další velmi osvědčenou a potřebnou aktivitou jsou školení a semináře – jednak o technice, o kterou je vždy největší zájem, ale také o tvůrčích postupech, estetice filmového obrazu apod. Jenom to sdružení (nebo zájmový subjekt), které respektuje potřeby svých členů v těchto základních směrech, má šanci dlouhodoběji udržet a případně rozšířit svoji členskou základnu.

Kroměřížská základna ČSFV poskytovala svazu velmi dobrou oporu. Probíhala zde každoročně mimořádná soutěž neprofesionálního filmu – ARSfilm amatérů Kroměříž, která vznikla již v roce 1972, kdy navázala na z finančních důvodů zaniklý ARSFILM – celostátní soutěž profesionálních filmů o umění. Tato situace vytvářela dobré podmínky k tomu, aby ji organizátoři ČSFV rozvíjeli. Návazně na to vznikla další unikátní soutěž – tentokrát pro filmové amatéry starší 58 let – SENIORFORUM Kroměříž.

Pokud jde o další důležitou součást zajištění svazových aktivit – finance, pak se v průběhu let a zvláště po roce 1989 podařilo vytvořit nezbytnou finanční základnu pro neprofesionální aktivity občanů. Ministerstvo kultury ČR začalo vyhlašovat každoroční granty na akce v oboru regionální a národnostní kultury, kam mohli své projekty zařazovat sdružení a jednotlivci. ČSFV této možnosti samozřejmě začal využívat a využívá – díky tomu jsou každoročně získávány nezbytné finanční prostředky pro dva projekty – Celoroční aktivity v oboru neprofesionální filmová tvorba a SENIORFORUM. Doplňující část tvoří pak sponzorské příspěvky a dary. Tady se osvědčila a funguje víceletá spolupráce s přerovskou firmou Meopta-optika, s. r. o.

NIPOS Artama Praha jako metodické středisko pro neprofesionální kulturu poskytuje pak v posledních letech účinnou spolupráci a podporu soutěžím a přehlídkám u nás a samozřejmě i těm, které se konají v Kroměříži – krajské soutěže NFT – nejdříve Český lívček, později Český videosalon, ARSfilm amatérů a SENIORFORUM. Tady významnou měrou pomáhá i ústřední metodik pro film – Mgr. Miroslav Tuščák, který za více nežli 10 let ve své funkci pozvedl neprofesionální filmové hnutí u nás na evropskou úroveň a významně se zasloužil o vznik jednotného orgánu pro styk se světovou organizací UNICA – Českého výboru UNICA – Celostátního svazu pro film ČR. Jeho popudem vznikla také soutěž pro mladé autory – Zlaté slunce, které existuje již více nežli deset let a je líhní našich nových filmových tvůrců.

SENIORFORUM Kroměříž – tato ve světě unikátní soutěž neprofesionálních filmů a videoprogramů pro autory-seniory starší 58 let bez tematického omezení – vznikla v roce 1994, když impuls k jejímu vzniku dal Petr Chmela, první předseda Nezávislého svazu pro film a video (NSFV později ČSFV – Český svaz pro film a video). Otevřela prostor účasti pro autory starší 58 let. Už od svého prvního ročníku to byla soutěž s mezinárodní účastí – jejími prvními zahraničními účastníky byli přátelé – amatéři ze sousedního již samostatného Slovenska.

SENIORFORUM vrací na soutěžní scénu autory, kteří se jí z různých důvodů vzdálili. Přitahuje i do řad diváků tvůrce donedávna činné, nadšence amatérského filmu. Soutěž tak potvrzuje sounáležitost kategorie autorů k pospolitosti okouzlených filmem, že je pro ně svým novým tvůrčím hledáním prospěšná a inspirující. Za patnáct let existence soutěže do ní bylo přihlášeno celkem 642 filmů (179 z nich ze zahraničí) a v soutěžním promítání z nich diváci zhlédli již více než pět stovek – 509, z toho 145 bylo vytvořeno autory mimo naši republiku.

Soutěží sice fyzickým věkem starší autoři, soutěž však převážně připravují a zajišťují ti, kteří neprošli branou, za níž počíná odpo-

Pasování nových členů do Klubu Seniorfora

Účastníci XXII. SF 2015

čítávání seniorského úseku života člověka. I v diváckém auditoriu mají nesenioři své zastoupení. A pak je tu specifikum, můžeme ho nazvat vpravdě „kroměřížským“:

V mimosoutěžní projekci se společně setkávají autoři generačních protipólů při projekci medailonového profilu vybraného seniorského autora (Medailon seniora) – kde se v průběhu let vystřídala řada významných amatérských tvůrců seniorského věku a návazně pak vizitky juniorské tvorby (Okénko mladého tvůrce). Pro autory, kteří ohlédnutí za svou tvorbou obsáhnou delším pohledem, je to jistá forma pocty a ocenění jejich většinou celoživotní přízně neprofesionální tvorbě.

Pro mladší na začátku tvůrčí dráhy je to pak jejich uvedení do systému mezigeneračního partnerství společné rodiny zájmového oboru, kterou ve svých projektech uplatňuje Český svaz pro film a video. SENIORFORUM Kroměříž tak je o společném prostoru vzájemného poznávání, přibližování, obohacování a předávání zkušeností a invencí, o účtě člověka k člověku a k jeho dílu.

Mezigenerační vztahy patří do jednoho lidského rozměru, pro který na SENIORFORU platí biblický výrok: „Ne spernas hominem in sua senectute“ – nepohrdni člověkem v jeho stáří... (... Pohrdal bys tak sám sebou, neboť každý z nás jednou zestárne...).

Procesním řízením v letech 1995–96 festival nekomerční tvorby autorů seniorské kategorie nad 58 let SENIORFORUM Kroměříž získal statut mezinárodní soutěže pod patronací světového výboru UNICA s právem udělovat Medaili UNICA.

Celá soutěž se koná jako Memoriál MUDr. Zdeňka Jaroše, který před 43 lety patřil mezi zakladatele Klubu amatérského filmu Kroměříž a byl jedním z průkopníků neprofesionálního filmu v regionu Kroměříže. Jako nejvyšší ocenění je na soutěži udělována keramická Plaketa MUDr. Zdeňka Jaroše spolu s diplomem SENIORPRIX.

V průběhu dvacetidvouleté historie SENIORFORA v letech 1994–2015 tak mohli diváci i autoři zhlédnout celkem 818 filmů (přihlášeno 1013) z České republiky a 243 snímků (přihlášeno 291) ze zahraničí – Evropa i zámoří. Osobně se každoročně soutěže účastní kromě autorů i řada dalších hostů včetně zahraničních. Obvykle je v soutěži každý rok uvedeno okolo 50 filmů. Tolik filmů není přihlašováno do většiny našich tematických soutěží snad s výjimkou Celostátní soutěže NFT „Český videosalon“.

Dalším specifikem této mezinárodní soutěže je to, že byl při ní také založen Klub SENIORFORA, který soustřeďuje seniorské filmaře účastníci se poprvé svým filmem a osobně kroměřížského soutěžního klání. Klub má své vlastní logo, stanovy a vydávané dekrety, stvrzující členství v tomto klubu. Založen byl v roce 2003 při příležitosti konání X. ročníku soutěže a v současné době má již 100 členů. Předávání dekretů je vždy spojeno s recesistickým pasovacím ceremoniálem, každoročně inovovaným a patřícím k vrcholům závěrečného večera soutěže a předávání cen autorům vyhodnocených filmů. Otevřeně a bezostyšně se na něm po léta podílí i známé osobnosti filmařského světa – Ing. Emil Pražan z Prahy, Petr Němeček ze Šišmy a podle potřeby obnovovaného pasovacího scénáře i další. Každý z nových členů Klubu Seniorfora dostává kromě dekretu a Statutu i „papuč – pantofli“ jako doklad svého členství.

Cílem organizátorů SENIORFORA je aktivovat zájem starších autorů-amatérů a přitáhnout mezi účastníky tohoto klání i další filmaře seniorského věku, kteří dosud stáli stranou těchto volnočasových aktivit. Tento záměr je také po celou dobu jeho existence jedním ze základních realizačních přístupů Českého svazu pro film a video, který patří počtem více než 80 členů mezi nejpočetnější zájmové organizace v oboru nezávislého filmu u nás a který je také jedním ze členských subjektů Českého výboru UNICA – celostátního svazu neprofesionálního filmu ČR. ČVU-CSNF ČR je pak styčným orgánem a zástupcem České republiky v mezinárodní organizaci UNICA sdružující více než 30 zemských federací Evropy i zámoří.

Ilustrační obr. na straně 103, Ilustrační obr. na straně 103

NOSITELÉ TRADICE LIDOVÝCH ŘEMESEL – VÝJIMEČNÉ VÝROBNÍ TECHNOLOGIE JAKO PRAMEN SOCIÁLNÍHO STATUSU

PhDr. Martin Šimša, Ph.D.

PhDr. Martin Šimša, Ph.D. je etnolog, ředitel Národního ústavu lidové kultury (NÚLK) ve Strážnici. Po absolvování Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty MU v Brně působil rovněž ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Zaměřuje se na tradiční lidový oděv, historický oděv, oděvní konstrukce a střihy, řemeslnou výrobu, muzea v přírodě a výroční zvyky a obyčeje. Je členem profesních sdružení, jako například Evropské asociace muzeí v přírodě, a také nositelem oborových ocenění: Za expozici Lidový kroj na Moravě v NÚLK získal nedávno zvláštní cenu v kategorii muzejní výstava v soutěži Gloria musealis 2016. Je členem redakčních rad odborných časopisů Český lid, Ethnologia Europae centralit, Národopisná revue, Muzeum, muzejní a vlastivědná práce nebo Slovácko.

Ochrana tradičních řemesel jako jedna z významných složek nemateriálního kulturního dědictví lidstva vychází z několika mezinárodních dokumentů. Prvním z nich je Doporučení k ochraně tradiční lidové kultury, vydané 25. Generální konferencí UNESCO v roce 1989. Dokument vyzývá členské země, aby věnovaly zvýšenou pozornost péči o tradiční kulturu svých zemí a podporovaly všechny formy výzkumu a dokumentace, zejména jejich nehmotných součástí. V roce 2003 na něj UNESCO navázalo přijetím Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví.

Jak potvrzují závěry Porady expertů UNESCO zemí střední a východní Evropy, konané roku 1995 ve Strážnici, má naplňování obsahu Doporučení s ohledem na odlišnou situaci v jednotlivých zemích různou podobu. V České republice se práce zaměřila především na dokumentaci významných prvků lidové kultury. Na půdě Národního ústavu lidové kultury vzniklo v této

souvislosti několik rozsáhlých cyklů filmových dokumentů - Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska; Mužské taneční projevy; Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v ČR – dokumentujících a současně zpřístupňujících tyto fenomény tradiční lidové kultury široké veřejnosti.

Součástí zachovných opatření je též veřejné oceňování výjimečných znalců výrobních technologií. Od roku 2001 uděluje ministr kultury České republiky titul Nositel tradice lidových řemesel, který je národní verzí projektu UNESCO Living Human Treasures System – Žijící lidské poklady. Ocenění je určeno pro výrobce, kteří výjimečným způsobem ovládají zánikem ohrožené technologie lidové výroby, snaží se o jejich prezentaci, podílí se na jejich uchování a předávání budoucím generacím. Hlavním cílem ocenění je vyzdvihnout a společensky zviditelnit lidové tvůrce, kteří jsou v soukromí velice skromní a jejichž práci zná často jen úzký okruh zákazníků. K tomu napomáhá i propůjčení ochranné známky Nositel tradice, která přispívá k viditelnému označení výrobků a zprostředkování základních informací o ocenění. Předávání titulu probíhá zpravidla u příležitosti Národního zahájení Dnů evropského dědictví, které se koná pravidelně první týden v měsíci září, a to v různých historických městech Čech, Moravy a Slezska. Titulem může být každoročně oceněno nanejvýš pět osob, které ministru kultury doporučuje odborná komise složená ze zástupců profesního sdružení výrobců, Ministerstva kultury, památkové péče, akademické, univerzitní a muzejní sféry.

V letech 2001 až 2016 bylo takto oceněno již šedesát čtyři řemeslníků, z nichž celé dvě třetiny tvoří muži a jednu třetinu ženy. Celkový počet oceněných však musíme snížit o pět výrobců, kteří v průběhu posledních let zemřeli. Tato skutečnost dokládá fakt, že většina oceněných výrobců patří mezi starší, případně střední generaci s minimálním podílem mladých výrobců. Celá struktura má navíc v průběhu existence projektu tendenci k postupnému stárnutí, provázenému odchodem nejstarších výrobců. Relativně vysoký věk oceněných je způsoben několika okol-

nostmi, z nichž hned první souvisí se samotným statusem titulu, který vyžaduje, aby výrobce měl svého pokračovatele. Není sice výslovně řečeno, že se musí jednat o následovníka z řad rodinných příslušníků, přesto některé okolnosti, jako je třeba vlastnictví rozsáhlejší dílny, specifické know-how či třeba romantický sentiment k odkazu předků způsobují, že výrobce vyvíjí velkou snahu, aby jeho pokračovatelem byl někdo z jeho potomků. Tím se dostáváme k dalšímu okruhu problémů, které se dotýkají způsobu školení mladých adeptů tradičního řemesla.

V současné době se může zdát velmi zvláštní, že výuka řemesla probíhala až do roku 1859 zcela mimo jakékoli školní struktury a byla zcela v kompetenci cechů. V praxi to znamenalo, že výuka učňů a také tovaryšů byla do velké míry svázána s chodem konkrétní řemeslné dílny, v jejímž čele stál až do vysokého věku, ne-li do smrti, její majitel – mistr. Právě on byl plně zodpovědný za výuku smluvně svěřených učňů, které měl seznámit se všemi technologiemi potřebnými k zhotovení konkrétních výrobků, a to včetně návrhu jejich designu a výrobního postupu. Pouze některé cechy, například krejčovské, zajišťovaly některé náročnější činnosti, jako je umění rýsovat oděvní střihy, pro všechny učně a tovaryše společně pod vedením jednoho z cechmistrů.

Po zrušení cechů a přijetí živnostenského zákona se učňovské školství na konci 19. století formovalo jen postupně a školní výuka byla i nadále pouze doplňkem praktických zkušeností získaných v dílně. Přesto vydávané česky psané učebnice jednotlivých řemeslných oborů svědčí o pevném rozhodnutí státních úřadů dosáhnout modernizace a unifikace výuky řemesla. Takové kroky jsou logické vzhledem k rychlému průmyslovému růstu a rozvoji tovární výroby, která potřebovala odborníky s kvalitním vzděláním a širokým rozhledem ve výrobních technologiích. Zpočátku se jednalo především o kovozpracující obory, ovšem příklad Baťových továren ve Zlíně je dokladem, že i tak individuální výrobek, jako je obuv, je možné zmechanizovat. Definitivní „vítězství“ učňovského školství ovšem přinesla až likvi-

dace živnostenského podnikání v 50. letech 20. století a celková změna pracovněprávních vztahů ve společnosti. V této souvislosti je třeba zmínit nejen likvidaci celé řady drobných výrobních provozů, ale současně i ztrátu možnosti vyučit se přímo v dílně specifickým výrobním technologiím, stojícím často stále ještě mimo hlavní unifikovanou podobu řemesla.

K úplné likvidaci řemeslné výroby nedošlo v této době jen díky existenci výrobních družstev a Ústředí lidové umělecké výroby, které zaštiťovaly řadu dříve soukromých živnostenských dílen a v průběhu doby zřizovaly nové, vlastní. Výrobní sortiment ÚLUV byl orientovaný především na oděv a jeho doplňky a stejnou měrou na bytové zařízení, které doplňovala výroba suvenýrů, pod níž lze zařadit i výrobu hraček. Vhodných a ochotných výrobců byl v této době dostatek a jednotlivci i celé dílny byli po krátké výrobní odmlce rychle začleněni do výrobní struktury ÚLUV, jak dokládají osudy rodinné modrotiskařské dílny Jočovských ze Strážnice, Danzingerových z Olešnice na Moravě či Kubákovy tkalcovny ze Strmilova. Jejich původní majitelé, většinou na slovo vzatí odborníci, zde pracovali až do konce života a k práci přivedli i svoje děti.

Vzhledem k nutnosti zapojit se do oficiálního vzdělávacího systému většina z nich vystudovala Školu uměleckých řemesel v Praze, zaměřenou především na textilní obory, krajkou a výrobu keramiky. Tradice tohoto vzdělávacího ústavu je dosti dlouhá a sahá až do roku 1879, kdy byla v Praze založena pobočka Školského ústavu pro domácí průmysl, v roce 1919 přejmenovaného na Státní školský ústav pro domácí průmysl. Poslední ročníky aktivních výrobců, jako p. Urban, p. Danzinger či p. Hanák, opustily tuto školu počátkem 80. let 20. století a dnes patří do skupiny čerstvých šedesátníků.

Zánik ÚLUV a přerušení dobře fungující praxe, v níž na jedné straně stojí zaměstnavatel a na druhé straně jeho budoucí zaměstnanec – učeň, postavily v 90. letech 20. století řadu maji-

telů nově osamostatněných rodinných dílen do těžko řešitelné situace, jakým způsobem realizovat výchovu vlastních nástupců a pokračovatelů. Z výpovědí později oceněných výrobců je zřejmé, že cesta to nebyla nijak jednoduchá a zpočátku ji do značné míry ovlivňovaly frustrace z likvidace ÚLUV v roce 1995 a obavy ze samostatného živnostenského podnikání. Pocit nejistoty a obav zřejmě způsobil, že na rozdíl od svých rodičů řada potomků řemeslnických rodin vystudovala běžné střední průmyslové školy či gymnázia, někteří mají i vysokoškolské vzdělání a teprve později s jistou oklikou se vrátili k tradiční rodinné profesi. Z šedesáti čtyř oceněných řemeslníků patří více než polovina k rodinám s výrobní tradicí zastoupenou jednou či dvěma generacemi výrobců. Z nich však pouze polovina má pokračovatele přímo ve své rodině. Je zajímavé, že i výrobci bez předchozího zakotvení v rodinné tradici vykazují stejný počet rodinných pokračovatelů své výroby. Z toho snad můžeme usuzovat na jistou normalizaci pracovních vztahů v rodinách výrobců.

Neméně zajímavým zjištěním je skutečnost, že téměř jedna třetina rodinných dílen pracuje jako dvougenerační či dokonce třígenerační s pevně fixovanou pozicí výrobce seniora a spíše volně nastavenou pozicí vnuka – učeň, který se prostřednictvím dědečka seznamuje s výrobní technologií a současně vypomáhá v domácí dílně.

Příklady dobré praxe

*Rudolf Wolf (*1944), Koloveč u Domažlic, výroba kolovečské hrnčiny*

Rodina má jednu z nejdelších nepřetržitých výrobních tradic, sahající až do 18. století. Rudolf Wolf tak patří již k sedmé generaci kolovečské hrnčířské rodiny. Znalost výrobních postupů, tvarosloví a způsobů zdobení výrobků získal od svého otce. Sám pak hrnčířské práci naučil svoji manželku i syna Martina, který se později vyučil keramikem, a tak se z něj stal další pokračovatel rodinné tradice. Po generace se zde vyrábí užitková keramika,

vyznačující se červenohnědým střepem, ozdobeným bílou kresbou pomocí kukačky, kterou fixuje transparentní engoba. V rodném domě provozují Rudolf a Martin Wolfovi nejen keramickou dílnu, ale též místní muzeum techniky a řemesel.

Josef Nosek (*1930), Roprachtice, výroba ohýbaných saní

Josef Nosek pochází z rodiny, v níž má zpracování dřeva velice starou tradici, kterou započal již Josef Nosek st., když ve 20. letech 20. století vybudoval ve svém domě kolářskou dílnu. Vedle stavby vozů, vozíků a trakařů se věnoval též výrobě hospodářského nářadí a v neposlední řadě i několika typům ohýbaných saní – velké vlčky i malé sáně pro děti. Pokračovatelem rodinné tradice se stal nejprve syn Josef Nosek (nominovaný) a posléze vnuk Jan Nosek, oba vyučení koláři. Přestože v rodinné dílně, která pracovala v rámci místního JZD, mohl pracovat vždy pouze jeden z nich a ostatní dojížděli za prací do dřevozpracujících závodů v okolí, pokračovali ve volném čase ve výrobě saní, která zde tímto způsobem přetrvala až do začátku 21. století. Výrobu postupně ovládly tři generace rodiny Nosků a dnes je do ní zasvěcován i zeť nejmladšího z nich. V dílně se při výrobě používá stolařská technologie z počátku 20. století, která je zaměřena na zpracování masivního dřeva, a přestože se v ní uplatňují různé stroje, má též velký podíl ruční práce. Vyjma kácení stromů probíhá celá technologie – manipulace dřeva, sušení fošen, výroba přířezů, hoblování, ohýbání, dlabání a sesazení saní přímo v dílně. V současné době se jedná o jedinou řemeslnou dílnu, v níž se uchovala znalost konstrukce a výrobních postupů ohýbaných saní.

Alfred Stawaritsch (*1942), Kostelec na Hané, tradiční kovářství

Práci kováře začal poznávat již v dětství, a to v dílně svého strýce Bohumíra Kratochvíla, kde se řemeslo dědilo z generace na generaci. Díky tomu se seznámil s celou řadou tradičních postupů nutných při opravách zemědělského nářadí a vozů. Většinu

těchto znalostí mohl využít jako mistr odborného výcviku na Odborném učilišti Sigmy Lutín, kde vychoval několik stovek budoucích kovářů. Ve vlastní dílně pracoval zpočátku při zaměstnání, později společně se svými dvěma syny založil živnostenskou kovárnu. Přestože je v dílně veškeré potřebné technické vybavení, usnadňující kovářům jejich těžkou práci, přidržují se stále osvědčených postupů, které zanechávají na předmětech nesmazatelnou stopu. Patrné je především využívání tradičních kovářských postupů při spojování železných prvků okenních mříží, bran či zábradlí. Podobnou stopu zanechává vrstvení jednotlivých kroků výrobní technologie při výrobě motyky či sekery. V poslední době však dílna oživila i další tradiční kovářské činnosti, mezi než patří okování loukoťových kol, natahování železných ráfů a opravy kování dřevěných vozů.

Josef Janulík (*1926), Kostice, výroba krojové obuvi

Obuvníkem se vyučil v dílně Františka Bartoše v sousedních Tvrdonicích. Natrvalo však zakotvil až v obuvnické dílně v Lanžhotě, která pracovala na zakázkové výrobě pro ÚLUV. Šila se zde obuv pro soubory lidových písní a tanců, pro muzikanty, ale také pro divadelní jeviště a kluby vojenské historie. Výroba postupně pokryla téměř všechny typy krojové obuvi z moravských a také několika českých regionů. Kvalita jeho práce byla oceněna udělením titulu Mistr lidové umělecké výroby. Základem je výborná znalost konstrukce boty, která je bezesbýtku uplatňována při vzniku každého jednotlivého páru. Nově vznikající bota je tak nezaměnitelný originál, vyznačující se nejen čistotou provedení, ale současně i plnou funkčností, uzpůsobenou pro běžné nošení.

Závěr

Tradiční rukodělná výroba, stojící mimo hlavní proud unifikace řemeslných oborů i státem garantovaného učňovského školství, si v posledních sto letech uchovala řadu specifických rysů,

mezi něž patří i mimoškolní způsob předávání zkušeností mistrů svým nástupcům. Zánik některých oborů učňovského školství blízkých tradiční výrobě přispěl k oživení starších způsobů školení nastupující generace výrobců. V dílnách dochází k nezbytné kooperaci mezi odcházející a nastupující generací, což přináší řadu zajímavých momentů ve způsobu práce rodinných dílen, v níž se do pracovního procesu zcela přirozeně a vcelku brzy zapojují i nejmladší členové domácnosti. Pevné ukotvení výroby v tradici, do níž se současné inovace promítají jen velmi omezeně, současně dává nejstarší generaci prostor být pro své následovníky významným pramenem znalostí a zkušeností. Můžeme tak říci, že tradiční rukodělná výroba pomáhá nejen k uchování estetických a technologických zkušeností předchozích generací, ale též k vytváření pozitivních sociálních vazeb mezi jejími nositeli.

Hana Práglová

Hana Práglová je předsedkyní Senior klubu Bohumín, členkou Spolku počteníčko a manažerkou projektu Hodinový vnuč. Studovala na Střední všeobecné vzdělávací škole v Bohumíně a následně na Speciální pedagogické škole v Novém Jičíně, obor vychovatelství a učitelství MŠ. Pracovala jako vychovatelka ve školní družině a posléze jako učitelka v MŠ. V mládí byla předsedkyní Základní organizace Českého svazu žen (ČSŽ) a následně předsedkyní celoměstské organizace ČSŽ v Bohumíně.

POČTENÍČKO S BABIČKOU A HODINOVÝ VNUK

autor příspěvku Mgr. Ivan Sekanina

Spolek Počteníčko má své aktivity momentálně v šesti krajích, zejména pak v kraji Moravskoslezském. Zaměřujeme se na aktivizaci seniorů, na aktivizační seniorské a mezigenerační projekty. Letos realizujeme program nazvaný Stárnout s chutí, který zahrnuje šest projektů, které se, kromě aktivizace seniorů, sociální a zdravotnické oblasti, týkají jednoznačně i světa kultury. Aktivní stárnutí je s kulturou jednoznačně propojeno a nabízí řadu možností.

Dovolíme si vás seznámit se dvěma projekty, které to podle našeho názoru splňují. Prvním je Počteníčko s babičkou.

Jde o aktivizační projekt, při kterém seniorky, které nazýváme babičkami, navštěvují děti v nemocnicích a čtením pohádek a příběhů jim zpřijemňují pobyt. Naše babičky chodí do čtrnácti nemocnic šesti krajů (Moravskoslezský, Olomoucký, Zlínský, Jihomoravský, Vysočina, Praha). Působíme ve třinácti městech (Ostrava, Opava, Krnov, Karviná, Havířov, Frýdek-Místek, Třinec, Vyškov, Prostějov, Uherské Hradiště, Vsetín, Praha, Pelhřimov).

Naše babičky chodí k dětem pravidelně, většinou každý den, včetně sobot a nedělí, v přesně stanovenou dobu dohodnutou s vedením dětských oddělení. Říkají si „čtecí babičky“. Momentálně jich máme 140 a také tři dědečky (Opava, Ostrava, Haví-

řov). Babičky jsou většinou bývalé učitelky základních a mateřských škol, a tudíž to s dětmi umějí a mají k nim velmi pěkný vztah. A mají rovněž lásku k psanému slovu, ke knihám a čtení, k výtvarným činnostem a hudbě. A to jsou přesně ty oblasti, na kterých stavíme. Záměrem je nejen zpříjemnit pobyt, ale také alespoň u některých dětí vytvořit základní vztah ke knize a čtení.

Počteníčko s babičkou funguje v nemocnicích čtyři roky a zkušenosti za tu dobu jsou jednoznačné. Víceméně potvrzují známé. Děti málo čtou, ztrácejí zájem o knihu, špatně komunikují s lidmi. Vidíme to i v nemocnicích. Většinou děti ovládají moderní technologie – chytré telefony, tablety. Naše babičky přicházejí s knihou. Někdy si děti číst nechťejí, a tak přichází na řadu pexeso, Člověče, nezlob se, kreslení... Ale na knihu nakonec většinou dojde. Knihy přizpůsobujeme věku dětí. Naše babičky chodí k pacientům od 4–19 let. Základem je Špalíček Františka Hrubína s obrázky Jiřího Trnky a další pohádky, básničky a příběhy, jako Staré řecké báje a pověsti pro starší děti. Postavy jako Víla Amálka, Křemílek a Vochomůrka, Rumcajs si získávají pozornost a zájem dětí.

Velmi často se stává, že děti neznají klasické české pohádky a příběhy. Třeba příběh Hrnečku, vař! je už zcela neznámý. Školáci občas znají pohádky, které třeba viděli v televizi (Zlatovláska). Děti také nejsou zvyklé, že by jim někdo vyprávěl, předčítal. Tak se nezdá stává, že naše babičky předčítají současně třeba šesti až osmi dětem v nemocniční herně. Také se stane, že pohádku nebo příběh poslouchají s dětmi i jejich rodiče. A některé naše babičky jsou skvělé vypravěčky. Jednou v Třinci se nám dokonce stalo, že osmiletý chlapec řekl babičce po předčítání, ať chvíli počká. Vrátil se s batůžkem s tím, že tedy mohou jít. Že půjde k babičce domů a tam že si přečtou další příběh...

Samozřejmě, u některých dětí je jednoznačně poznat, že se jim rodiče velmi věnují. Některé jsou skutečně sečtělé a znalé. Ale většina z nich příliš nečte nebo nečte vůbec. Nás potom vel-

mi těší, když se našim babičkám podaří vzbudit zájem o knihu a čtení. A je pro ně největší odměnou, když jim pacient řekne: „Přijď zase, dočteme si to zítra.“

V Počteníčku s babičkou samozřejmě nejde jen o čtení, ale hlavně o mezilidské a mezigenerační vztahy. Hlavním záměrem je aktivizace seniorů. Naše babičky jsou hrdé na to, že chodí k dětem do nemocnice. Cítí se užitečné a potřebné, někdo s nimi počítá, někdo na ně čeká. A tento pocit je k nezaplacení. Projektem také ukazujeme lidem (například střední generaci), jak se dá využít zkušenost a znalosti starších lidí. Jak mohou být užiteční jiným a tím i sami sobě.

Je velmi důležité zdůraznit, že bychom Počteníčko nemohli realizovat bez pomoci partnerů. Tento projekt má samozřejmě také finanční náklady. Našimi hlavními partnery u tohoto projektu jsou dlouhodobě Moravskoslezský kraj a Nadace České spořitelny. Zmiňujeme tyto dva hlavní. Bez nich by Počteníčko nebylo...

Naším druhým projektem, se kterým vás chci seznámit, nesměřuje k dětem, ale naopak ke klientům domovů pro seniory, tedy ke starším lidem ve věku většinou přes sedmdesát let. Tedy k lidem, kteří jsou na knihu a čtení zvyklí. Kniha byla pro mnohé z nich naprosto přirozenou součástí života. Toho využíváme při realizaci projektu Hodinový vnuk v Bohumíně. V tomto projektu docházejí pravidelně jednou týdně studenti bohumínských středních škol za klienty domovů pro seniory. Domovy pro seniory jsou v Bohumíně tři: krajský, městský a charitní. Opět jde o zpříjemnění pobytu četbou, povídáním, společenskými hrami a také společnými vycházkami do areálu domovů nebo do okolí. Řada klientů je upoutána na vozík, proto pro ně vycházky mají velký význam.

Záměrem projektu je také posílit mezigenerační vztahy a ukázat, jak mohou studenti se seniory při návštěvě domovů spolupracovat. Cílem je využít energii a elán mládí a propojit je

s moudrostí a zkušeností dříve narozených. Zapojili jsme celkem dvacet pět lidí. Deset studentů a patnáct seniorů. Chceme nabídnout další podněty a volnočasové aktivity klientům domovů, jít s nimi za lidmi, kteří už za kulturním vyžitím jít nemohou nebo jen velmi omezeně. Patrně největší zájem je o skupinové předčítání, které mají na starosti studentky středních škol. Čtou pohádky naše a také ruské – starší lidé je znají. Dále příběhy z knih Boženy Němcové, Karolíny Světlé, Jana Nerudy... Nejde jen o předčítání, následuje většinou povídání a hodnocení. Lidé ožijí, zapojují se, baví je to... Měli jsme štěstí, že se v Bohumíně vytvořily podmínky pro realizaci projektu. Našli jsme studenty a seniory ochotné něco dělat pro jině, vstřícné vedení škol, bohumínskou radnici a sociální odbor, dále domovy pro seniory, které o naši aktivitu mají zájem, a také partnera, který poskytuje prostředky. Díky tomu můžeme projekt dále rozšiřovat.

Pro klienty domovů připravujeme v rámci Hodinového vnuka také krátká hudební vystoupení a produkce. Studenti přinesou kytaru, senioři harmoniku a společně zpívají lidové písně... Dobré zkušenosti máme s výtvarnými činnostmi, kdy naši lidé společně s klienty malují, stříhají, lepí... Aktivizace je důležitá. Klienti se mají na co těšit...

Osvědčuje se také práce v takzvaných retro-místnostech. Jde o klubovny vybavené nábytkem a věcmi z dob mládí klientů a také s obrazy herců a umělců. V jednom z domovů například s Oldřichem Novým, Jaroslavem Marvanem, Vlastou Burianem, Danou Medřickou a dalšími. Toho využíváme při zábavných kvízech na trénování paměti. Právě oblast kultury je při organizování volnočasových aktivit pro seniory stěžejní. Možností je velmi mnoho. Momentálně projekt Hodinový vnuk rozšiřujeme také do dalších měst v Moravskoslezském kraji, do Ostravy a do Bílova na Novojičínsku.

V rámci programu Stárnout s chutí existují i další projekty. Aktuálně například končí naše celokrajská Křížovkářská liga, do které

jsme zapojili po dobu deseti týdnů na osm set seniorů z Moravskoslezského kraje. Tento projekt ostatně bude příští rok celostátní...

Určitě vám nebudu zdůrazňovat, pouze připomenou známé, že žádný nápad a projekt nemá šanci na úspěch bez toho, aby ho někdo finančně podpořil. Také aktivizační seniorské projekty potřebují na realizaci peníze. Troufnu si tvrdit, že ve srovnání s nejrozličnějšími jinými podporovanými aktivitami jde o prostředky malé. Přesto když je nemáte, nemůžete realizovat zcela nic. Proto bychom se velice přimlouvali za větší podporu hmatatelných a konkrétních a také dlouhodobých aktivizačních seniorských projektů, samozřejmě s využitím oblasti kultury. Ta je jednoznačně seniorům vlastní.

ZÁVĚREM

Jak ukázala pestrost příspěvků, téma aktivního stárnutí prostřednictvím kultury a umění se u nás těší nemalé pozornosti a je o ně zájem (dokladem čehož byla i hojná účast návštěvníků konference). Kulturní participace seniorů hraje nezanedbatelnou roli jak v životě seniorů samých, tak též pro celou společnost. Význam tématu kreativního stárnutí a tedy také zájem o ně bude přitom nadále růst vzhledem k očekávanému demografickému vývoji.

Na konkrétních příkladech z jednotlivých oblastí kultury a veřejných služeb (knihovny, muzea, galerie, univerzity, tradiční lidová kultura, neprofesionální umění) jsme mohli vidět současnou nabídku programů pro seniory v České republice. Ukázalo se, že u nás existuje relativně velká a pestrá škála kulturních služeb a aktivit v oblasti aktivního stárnutí a že i orgány veřejné správy tomuto tématu věnují pozornost. Je tedy zřejmé, že s přechodem k demokratické společnosti došlo v České republice v této oblasti k posunu, a může se proto zdát, že se česká společnost s otázkou aktivního stárnutí vyrovnává dobře.

Nicméně (i ve srovnání s příklady ze Západní Evropy) jsou v tomto směru v České republice stále rezervy. Chybí zde ucelená koncepce, které se dovolává evropský manifest Umění dlouhého života. Je třeba modernizovat stávající struktury a postupy, včetně podpory meziresortní a multidisciplinární spolupráce. Chybí společné úsilí resortů při vytváření kreativních programů pro seniory. Řeč je především o potřebě spolupráce ministerstev zdravotnictví, kultury a školství. Dále je třeba zvýšit povědomí o tématu stárnutí a propagovat pozitivnější obraz seniorů ve společnosti a bojovat tak s ageismem. Důležitá je rovněž spolupráce politických uskupení, zájmových skupin, médií a občanů z celé Evropy s cílem formovat nové politiky a iniciativy v oblasti

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

kreativního stárnutí a iniciovat vznik nových programů pro seniory a podporovat ty stávající.

Na základě reflexe současné situace účastníci konference vyjádřili Manifestu podporu a zároveň artikulovali požadavek zpracovat metodické doporučení pro práci se seniory v oblasti kultury a umění. Přijmout Manifest a samozřejmě jej také následně implementovat do praxe je však již v kompetenci politické reprezentace.

MANIFEST UMĚNÍ DLOUHÉHO ŽIVOTA

Přiblížení širšímu rámci kulturní participace seniorů

Evropská iniciativa Umění dlouhého života vznikla v roce 2014 s cílem zajistit a zvýšit účast starších lidí na kulturním dění a také podporovat pozitivní mezigenerační perspektivy.

Iniciativa Umění dlouhého života vydala tento manifest, který má sloužit jako nástroj k provedení změn. Manifest stanovuje cíle, jež by měly vést k vytvoření širšího rámce kulturní participace seniorů. Je určen členům Evropského parlamentu, tvůrcům politik členských zemí EU a evropským profesionálům z oblasti kultury a zdravotní péče. Vyzýváme v něm k celoevropskému úsilí, jež by vedlo k zavedení tohoto rámce v oblasti politik, praxe, výzkumu a odborné průpravy.

Chceme zde vyzdvihnout blahodárný vliv kultury a umění na duševní, tělesnou a sociální pohodu starších osob. Zdravé stárnutí patří dle Evropské komise k významným společenským výzvám současnosti. Stárnutí populace představuje zásadní výzvu v oblasti makroekonomiky a veřejných rozpočtů, stejně jako výzvu celospolečenskou; otázka zdravého stáří je zvláště problematická s ohledem na onemocnění a postižení související s vyšším věkem. Jak ukazují výzkumy, kulturní participace má na lidské zdraví značný pozitivní vliv, který působí synergicky v rovině individuální, skupinové i společenské.

Kreativní stárnutí hraje klíčovou roli ve zlepšování kvality života seniorů a jejich celkové spokojenosti. Zdůrazňujeme zde proto potřebu dostatečných veřejných investic do tvůrčích programů

pro seniory, které jsou určené následujícím čtyřem cílovým skupinám:

1. Duševně či tělesně postiženým, kteří potřebují pomoc;
2. Znevýhodněným starším lidem, chudým či sociálně izolovaným nebo etnickým menšinám;
3. Starším lidem, kteří mají potřebu se umělecky a kulturně vzdělávat;
4. Mezigeneračním skupinám (skupinám starších a mladších osob).

Přínosy kulturní participace seniorů v souvislosti s jejich životní spokojeností bývají obecně zdravotními politikami a zdravotnictvím přehlíženy. Manifest proto předkládá následujících šest pravidel, jimiž by se budoucí politiky a iniciativy měly řídit.

Očekáváme, že v dlouhodobém horizontu budou mít z hlediska zdraví, životní spokojenosti a sociální inkluze starších lidí významný přínos.

1. Vyvinout společné úsilí. Podporovat spolupráci profesionálů z oblasti kultury a zdravotnictví při vytváření kreativních programů pro seniory.
2. Propojovat veřejnou a soukromou sféru. Uzavírat partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem a společně vytvářet programy zaměřené na seniory.
3. Zapojit celou Evropu. Spolupracovat s politickými uskupeními, zájmovými skupinami, médii a občany z celé Evropy s cílem formovat nové politiky a iniciativy v oblasti kreativního stárnutí.
4. Modernizovat struktury a postupy. Přezkoumat stávající struktury a postupy a přizpůsobit je potřebám současnosti a dnešních seniorů.
5. Bojovat s ageismem. Zvýšit povědomí o tématu stárnutí a propagovat pozitivnější obraz seniorů ve společnosti.
6. Podporovat sdílení znalostí. Iniciovat vznik nových programů a podporovat ty stávající.

1

VYVINOUT SPOLEČNÉ ÚSILÍ

Podporovat profesionály z oblasti kultury a zdravotnictví při spoluvytváření kreativních programů pro seniory.

Propojit různé skupiny partnerů (např. umělce, poskytovatele zdravotní péče, tvůrce politik, zástupce seniorských spolků ad.) a tak nalézt nové kreativní přístupy.

Spolupracovat s veřejnými institucemi (např. se školami, kulturními domy, knihovnami), aby bylo umění starším lidem dostupnější.

Vytvořit podnětné programy a politiky, které by finančně a v rámci zákona umožňovaly umělcům pracovat v oblasti zdravotní a sociální péče. Zajistit umělcům respektované profesní postavení.

Zřizovat společné ateliéry pro starší a mladší umělce.

2

PROPOJOVAT VEŘEJNOU A SOUKROMOU SFÉRU

Uzavírat partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem a společně vytvářet programy pro seniory.

Poskytovat umělcům základní gerontologické vzdělání v rámci přípravy na práci se staršími lidmi.

Klíčovou úlohu ve vytváření kulturních programů pro seniory svěřit velkým kulturním institucím, ideálně jako součást jejich oficiálního poslání.

Představit a vyzdvihnout výhody kulturní participace seniorů v různých společenských oblastech.

Prostřednictvím spolupráce mezi všemi příslušnými odbory politiky, včetně těch nekonvenčních (např. oblastí mobility) vytvářet podmínky, které by byly nakloněny vztahu seniorů a umění.

ZAPOJIT CELOU EVROPU

Spolupracovat s politickými uskupeními, zájmovými skupinami, médii a občany z celé Evropy s cílem vytvořit nové politiky a iniciativy v oblasti kreativního stárnutí.

Vytvořit společný evropský rámec pro kulturní participaci seniorů a zajistit jednotné zastoupení. Dát prostor názorům seniorů v politických otázkách a při veřejných akcích.

Rozvíjet společné (lokální, národní, evropské) vládní strategie podporující politiku kreativního stárnutí. Přizvat seniory jako partnery do diskuse.

Zahájit mezigenerační programy. Oslovit seniory na sociálních sítích a povzbudit je k účasti na kulturním a uměleckém dění.

Založit databázi pro mezinárodní vědecký výzkum, který by sledoval dopady a přínosy kulturní participace v otázce duševní pohody seniorů. Sdílet výsledky na evropské úrovni.

MODERNIZOVAT STRUKTURY A POSTUPY

Přezkoumat stávající struktury a postupy a přizpůsobit je potřebám současnosti a dnešních seniorů.

Hledat nové možnosti financování. Propojit různorodé přidružené cíle z různých oblastí politik za účelem společného financování kreativních programů pro seniory.

Přezkoumat současný systém analyzování cílů programů a projektů. Zaměřit se více na jejich obsahovou stránku namísto upřednostnění stránky administrativní a finanční.

Zajistit granty na výzkumy zaměřující se na vztahy mezi kulturou a seniory. Cílem je získat poznatky pro rozvoj příslušných programů a politik a podpořit mezinárodní a multidisciplinární spolupráci.

Angažovat kvalifikované profesionální umělce za účelem zajištění kvalitních programů a zvýšit tak kulturní participaci seniorů. Hledat nové způsoby, jak ohodnotit samotný proces tvorby a nezaměřovat se pouze na výsledky.

BOJOVAT S AGEISMEM

Zvýšit povědomí o tématu stárnutí a propagovat pozitivnější obraz seniorů ve společnosti.

Potírat diskriminaci starších lidí prostřednictvím národních a celoevropských kampaní proti ageismu. Prezentovat seniory jako dynamickou skupinu, která je nedílnou součástí společnosti a která se podílí na jejím fungování.

Dát starším lidem prostor, aby mohli obhájit své potřeby a svobodně rozhodovat o svém životě.

Představovat příklady úspěšné kulturní participace seniorů na evropských konferencích a seminářích, které se věnují jak zdravotní a sociální péči, tak umění a kultuře.

Přesvědčit umělce, kteří chtějí pracovat se staršími lidmi, aby se zbavili svých případných předsudků a negativních očekávání. Místo toho poukázat na slibný umělecký potenciál této nové cílové skupiny.

PODPOROVAT SDÍLENÍ ZNALOSTÍ

Iniciovat vznik nových programů a podporovat ty stávající.

Rozpoznat skryté potenciál. Zajímavé podněty se objevují mezi vznikajícími inovativními projekty (tzv. startupy). Proto je jim třeba věnovat pozornost, aby se mohly plně rozvinout.

Uchovávat v budoucnu využitelné znalosti a ověřené metody a zároveň podporovat rozvoj adaptabilních a přenositelných programů.

Vybídnout ministerstva zdravotnictví a kultury ke vzájemné spolupráci na vytváření svých politik.

Zařadit téma umění v oblasti zdravotní a sociální péče do osnov uměleckých škol. Vytvářet vzdělávací programy pro sociální pracovníky a pečovatele, které by vycházely z již existujících úspěšných programů. Podporovat evropskou spolupráci vedoucí k budoucímu rozvoji.

O NIPOSU

Organizace byla zřízena rozhodnutím ministra kultury k 1. 1. 1991. Novela zřizovací listiny z prosince 2013 formuluje jako základní poslání Národního informačního a poradenského střediska pro kulturu „podporu rozvoje kultury a veřejných kulturních služeb ve smyslu zákona č. 203/2006 Sb., o některých druzích podpory kultury, neprofesionálních uměleckých aktivit, poskytování informačních služeb a odborných konzultací na základě soustavného vytěžování teoretických a praktických poznatků z analytické a výzkumné činnosti v oblasti kultury, z vlastního výzkumu a s využitím odborných informací z různých oborů umělecké činnosti“. Svým posláním navazuje instituce na své předchůdce: historicky prvním byl Masarykův lidovýchovní ústav založený v roce 1925. V současné době se žádnou z těchto činností nezabývá jiná příspěvková organizace zřizovaná Ministerstvem kultury.

Nipos působí jako specializovaná organizace především v těchto oblastech:

1. Státní statistická služba v oblasti kultury
2. Poradenská a informační činnost, zejména pro územní samosprávné celky a spolky
3. Odborný servis pro neprofesionální umělecké aktivity v 21 oborech od dětí po seniory
4. Koncepční, analytická a výzkumná činnost v oblasti kultury
5. Ediční činnost

Nipos je rovněž aktivní v oblasti mezinárodní spolupráce. Je členem mezinárodních nevládních organizací (IFCM, AMATEO...) a sídlem českých středisek (aita/iata, UNICA...). Je pořadatelem mezinárodních festivalů, dílen a odborných konferencí. Mezi zahraničními partnery najdeme slovinský JSKD, slovenské Národné osvetové centrum, střechovou organizaci německého amatérského divadla BDAT. Vlámské centrum pro amatérské umění se sídlem v Gentu a další. Je členem České komise pro UNESCO.

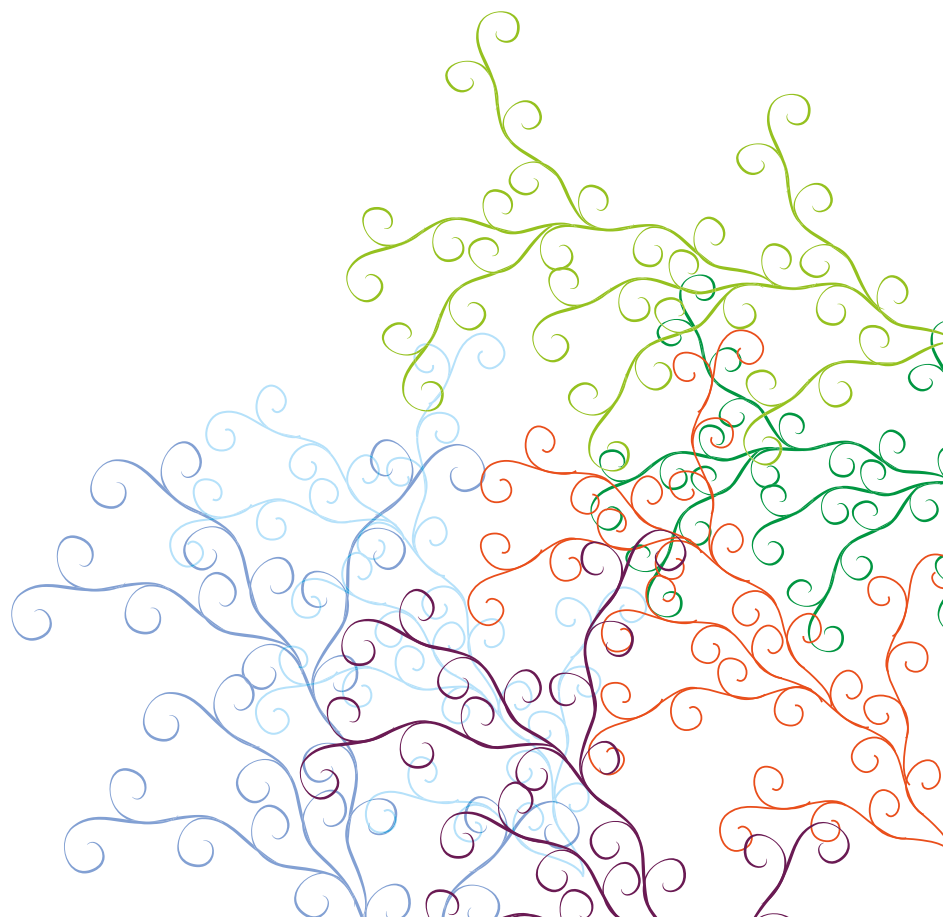

Active ageing

jako výzva pro kulturu v ČR

**Culture as an Opportunity for Active Ageing
in the Czech Republic**

EN

ÚVODEM	7
ÚVOD DO PROBLEMATIKY AKTIVNÍHO STÁRNUTÍ	9
STÁRNUTÍ V AGENDĚ WHO	13
AKTIVNĚ VE STÁRNOUTÍ SPOLEČNOSTI: VÝZVY A PŘÍLEŽITOSTI PRO KULTURU	15
MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE UNIVERZIT TŘETÍHO VĚKU JAKO PROSTŘEDEK ZVYŠOVÁNÍ KVALITY SENIORSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ	21
PROGRAM LONG LIVE ARTS / UMĚNÍ DLOUHÉHO ŽIVOTA	25
VE SVĚTLE REFLEKTORŮ NAMÍSTO SPOLEČENSKÉHO UPOZADĚNÍ	29
AKTIVNĚ PREŽÍVÁNIE KULTÚRY A UMENIA V AKSEN SR	33
KULTURNÍ GERAGOGIKA – NOVÝ OBOR KULTURNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V NĚMECKU	39
MUZEJA A SENIOŘI	45
ROLE KNIHOVEN VE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	53
UMĚNÍ SPOJENÍ 013 / SENIOR A GASK BEZ BARIÉR	57
AKTIVITY MINISTERSTVA KULTURY V OBLASTI PODPORY ÚČASTI SENIORSKÉ POPULACE NA KULTURNÍCH SLUŽBÁCH	63
AKADEMIE UMĚNÍ A KULTURY PRO SENIORY V HLAVNÍM MĚSTĚ PRAZE	67
PRACHATICE – MĚSTO PŘÁTELSKÉ SENIORŮM	71
TVOŘÍM, TEDY JSEM	79
SENZAČNÍ SENIOŘI SENSEN	83
SENIORSKÉ DIVADLO	87
DRAMATICKÝ KURZ SENIOR	93
SENIORFORUM KROMĚŘÍŽ	99
NOSITELÉ TRADICE LIDOVÝCH ŘEMESEL – VÝJIMEČNÉ VÝROBNÍ TECHNOLOGIE JAKO PRAMEN SOCIÁLNÍHO STATUSU	105
POČTENÍČKO S BABIČKOU A HODINOVÝ VNUK	111
ZÁVĚREM	115
MANIFEST UMĚNÍ DLOUHÉHO ŽIVOTA	117
O NIPOSU	121

INTRODUCTION	129
INTRODUCTION TO THE ISSUES OF ACTIVE AGEING	131
AGEING - ON THE WHO AGENDA	135
ACTIVELY IN AN AGEING SOCIETY: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR CULTURE	139
INTERNATIONAL COOPERATION OF UNIVERSITIES OF THE THIRD AGE AS A MEANS OF IMPROVING THE QUALITY OF SENIOR EDUCATION	147
PROGRAM LONG LIVE ARTS	151
SPOTLIGHT INSTEAD OF SOCIAL RETREAT - ELDERLY PEOPLE ON STAGE IN GERMANY	155
THE ACTIVE EXPERIENCE OF CULTURE AND THE ARTS IN AKSEN SR	159
CULTURAL GERAGOGY – A NEW DISCIPLINE FOR THE CULTURAL EDUCATION OF SENIORS IN GERMANY	165
MUSEUMS AND SENIORS	173
THE ROLE OF LIBRARIES IN THE EDUCATION OF SENIORS	183
ART CONNECTION 013 / SENIOR & GASK WITHOUT BARRIERS	187
ACTIVITIES OF THE MINISTRY OF CULTURE IN PROMOTING THE PARTICIPATION OF THE SENIOR POPULATION IN CULTURAL SERVICES	195
THE ACADEMY OF ARTS AND CULTURE FOR SENIORS IN THE CAPITAL CITY OF PRAGUE	199
PRACHATICE – A SENIOR-FRIENDLY CITY	203
I CREATE, THEREFORE I AM	211
SENSATIONAL SENIORS SENSEN	215
SENIOR THEATRE	219
“SENIOR” DRAMA COURSE	225
SENIORFORUM KROMĚŘÍŽ	231
BEARERS OF THE FOLK CRAFT TRADITION – EXCEPTIONAL PRODUCTION TECHNOLOGY AS A SOURCE OF SOCIAL STATUS	239
READING WITH GRANDMOTHER – INCREASING CHILDREN'S INTEREST IN BOOKS AND READING	245
CONCLUSION	249
LONG LIVE ARTS MANIFESTO	251
ABOUT NIPOS	255

INTRODUCTION

In the days of 29-30 September 2016, the Congress Centre Vavruška, Karlovo náměstí 5, Prague 2 hosted an International Conference entitled Culture as an opportunity for active ageing in the Czech Republic. The theme of the Conference was the role of culture and art in the process of active ageing. The organizer of the Conference was The National Information and Consulting Centre for Culture (NIPOS). The aim of the Conference was to put before the professional and the lay public the current methodological inspirations and to allow the exchange of expertise in those disciplines and areas involved in the subject.

The Conference heard several contributions that presented the issues in their Czech and European social context, from different professional perspectives (health, andragogy, the cultural domain). Most of the contributions were devoted to examples of good practice from various fields (universities, museums and galleries, libraries, theatre, film, folk crafts). The Conference also brought examples from abroad, specifically from the Netherlands, Germany and Slovakia.

The contributions were presented by representatives of public administration (Ministry of Culture, the Capital City of Prague, the city of Prachatice), by public cultural and educational institutions (GASK, The Moravian Territorial Museum, The Faculty of Philosophy of Charles University, Masaryk University, the National Institute of Folk Culture, NIPOS). Speakers at the event included the Director of the National Office of the World Health Organization in the Czech Republic and the representatives of Czech non-profit organizations (Život 90, Nadace Charty 77, Divadlo na cucky, Seniorforum Kroměříž, Počteníčko s babičkou).

The aim of the Conference was to introduce the theme of active ageing in the subject area of culture from several viewpoints

and to highlight the role of culture and art as a significant factor in the process of active ageing; but also to give impetus to public debate, which would stimulate interest in and lead to the adoption of a system of initiatives on this topic at the political level.

At the conclusion of the Conference the participants adopted the European Long Live Arts manifesto, which seeks to establish a broader framework for cultural participation by the elderly and to be adopted by policy makers and put into practice. The manifesto makes an appeal for inter-ministerial and cross-sectoral cooperation in order to ensure a professional and systematic approach to working with elderly people in the cultural domain. NIPOS shall be taking further steps in this respect.

The event took place under the auspices of the Minister of Culture of the Czech Republic, Mr. Daniel Herman and with the financial support of the Ministry of Culture.

INTRODUCTION TO THE ISSUES OF ACTIVE AGEING

Europe's population is ageing. The Council of Europe in its Declaration of 2012 notes that:

- providing for healthy and dignified ageing must become part of the policy of all the Member States
- healthy ageing is a constant ongoing process throughout the life cycle, and it is essential that citizens are encouraged in this approach, which includes measures in all policy areas and the involvement of public authorities at all levels and civil society

And calls on the Member States to:

- include the issue of healthy ageing throughout the life cycle among their priorities
- adopt measures to improve the quality of life and develop a healthy lifestyle

It is obvious that the Czech Republic is inevitably part of this process. At the end of June this year, the Czech Republic had 10,564,866 inhabitants. 1,054,868 of them were residents over 65 years of age. According to the CSO forecast from 2013, the proportion of people over 65 years will by the middle of this century double from the current 16.8% to 32.5%. Also set to rise is the number of people over 85 years of age, which currently stands at 0.2 million persons. Life expectancy, or the prospect of living, is being extended by advanced health care, supportive infrastructure, the economy, and improved living conditions. When it comes to quality of life, however, a different indicator is the telling one – healthy life expectancy = the number of years spent in good health. In the Czech Republic for the male population this is given as 62 years, for women 64. We are around the

Mgr. Lenka Lázněvská

Mgr. Lenka Lázněvská is the director of the National Information and Advisory Centre for Culture (NIPPOS). She graduated from the Faculty of Arts of Charles University in Prague. She has worked as a journalist, specialist research analyst, lectured and published, with her publications on Czech amateur theatre being of particular interest. She has led two extensive research projects in the humanities, and was a member of a large-scale and long-term project mapping Czech amateur theatre. She specialises in the theory of non-professional art. She has been a jury member for many amateur theatre competitions. As a result of her work in various non-profit organisations she has considerable international experience.

EU average. The best figures for men are 71 years in Norway and for women 72 years, in Malta.

In terms of the index of active ageing, four key areas for active ageing are examined: employment (= economic activity rate), social participation (= ability to make social contacts, including family), independent living (= degree of self-sufficiency), and the individual's ability to age actively (the average lifespan, the average level of educational achievement); as is clear from the international research of the EU from 2015, the CR is, along with Estonia among the most progressive countries of Central and Eastern Europe. In terms of the overall metrics we lag considerably behind the rest of Europe, however. Based on this index, we can compare individuals and entire countries. The higher the index, the higher the standard of active ageing. Among the individual parameters the CR is doing relatively well in, are the availability of health and social care and the sense of physical safety. Worse is the feeling among Czech seniors of overall mental wellbeing, which is also down to an insufficient role in society and less social contact. We are completely behind in the use of information technology. We lag considerably in the degree of autonomy. The Czech Republic has ground to make up in the broader involvement in social activities such as social clubs or volunteering, with a shortfall of support for their leisure activities. The greater part of Czech society views the elderly person as rather a passive figure. A greater than typical European gap was found in the Czech Republic in some areas between men and women. Men are the more employed and the more active in their social involvement. Czech men are economically active for an average 37 years (for comparison, Icelanders work 9 years longer, the Swiss 7, the Dutch and Swedish about 4 years longer). Czech women are in the workforce for about 7 years less long than men (Icelandic women work for about 12 years longer than the Czech, while the Swiss and Swedish for about 8 years longer). The only European countries where the average length of working life among women exceeds that of men is Lithuania.

At the other extreme, with a shorter working life are Hungary, Lithuania, Bulgaria, Croatia and Poland, Romania and Latvia.

From the research it is clear that the rank on the active ageing index is in direct proportion to the GDP. Active ageing is therefore a route to individual happiness and can positively affect the economic well-being of the country. Best-off in this respect in Europe are Sweden, Denmark, the Netherlands and the United Kingdom, supporting all the four key areas. Yet, for example according to the Age UK organization, the system of health care and social services is undersized for the elderly, which has a negative impact on the lives of older people and their families. There is talk of a lack of support for family care-givers and of problems in the integration of health and social services. It is important that each country seeks its way toward a healthy society in which all age and social groups can do well. As an example I can mention France, where in January 2016, a law came into force to make society adapt to an ageing population, while a network of French-speaking cities friendly to seniors signed an accord with the French Ministry of Health on cooperation in its implementation. The World Health Organization as early as 2010 established a network of ageing-friendly cities and communities that undertake to listen to the needs of older people, encourage their inclusion in society and build an appropriate social infrastructure. Among European cities good for ageing are Bern, Geneva, Manchester, Liverpool, Leeds, Belfast, Oslo, Brussels, Bordeaux, Strasbourg, and Ljubljana.

The first national plan of action to prepare for ageing in the CR was adopted for the 2008 to 2012 period as a Government resolution, the updated version refers to the period 2013-2017. The Government defines as its priorities: to ensure and protect the human rights of older persons (removing age discrimination), lifelong learning, the employment of older workers, volunteering and intergenerational cooperation, ensuring a good quality living environment for the elderly (referring in particular to

housing policy and transport services), healthy ageing (support of healthy lifestyles = working activity, continuous education, participation in public life). In 2006, the Government established, as its advisory and initiative-setting body, the Government Council for the Elderly and the Ageing Population and this Council has a permanent working group whose activity is focused on fulfilling Government policies, creating strategies in various areas. It is also important to involve and engage all levels of public administration.

The Czech Republic also has cities friendly to senior citizens. They are conjoined as members of the Healthy Cities network and in the community plans for health and quality of life we can find a variety of measures to support initiatives for seniors, including their greater participation in culture and the arts (such as discounts for theatres and concerts). The cities also acknowledge the necessity to provide community meeting-places. We have included specific examples of good practice in our Conference programme. There are also Health plans at Regional level. For example, the Health 2020 programme for the Vysočina Region for the period 2016-2020 in its Healthy Ageing section includes support for comprehensive projects and programmes in this area, including the promotion of recreational and educational activities for the elderly.

It is not the aim of the Conference however to comprehensively evaluate how the CR is faring in the strategy area of healthy ageing. We want to focus exclusively on the role of culture and art, both as a challenge and as an opportunity. I need hardly persuade anyone of the beneficial impact the whole area of culture has on one's mental and social well-being. It has the capacity to bring the elderly out of solitude, to fill their time with something that will bring them pleasure and satisfaction, including a sense of their own purpose. And this applies no less to those seniors who live in homes for the elderly. In the field of social pedagogy, there are a number of methods such as the techniques of drama

education that can work with the elderly, to train memory and psycho-motor coordination, while at the same time relaxing and making social contacts in the group. There are a number of pilot projects of this type. It is thus clear that it is desirable for society to increase the participation of seniors in art and culture.

To ensure and increase the participation of older people in cultural events and also to support positive intergenerational perspectives is the mission of the Long Live Arts manifesto as a European initiative, which got going in 2014. This challenge particularly stresses the need to link health and culture in creating programmes for the elderly. Only a healthy person can be active, have hobbies, work as a volunteer for the benefit of others. The Manifesto applies procedures which we know from other areas, such as partnership between the public and private sectors, the involvement of public institutions (schools, libraries, culture houses) in programmes for the elderly, in the arts domain wanting to bring together the older and younger generations. It proposes that creating cultural programmes for the elderly should become an official mission of these institutions. It points out that there is a particular need to change the atmosphere in society. What is missing is a more positive image of society's elderly members. They are not perceived as a rightful group, an integral part of society that participates in its functioning. Older people are often pushed aside to the fringes of society and are discriminated against. As if the younger generations were completely unaware that ageing is a natural process, applicable to us all.

We also need to realize that we live in the 21st century and that the senior of 2016 quite simply perceives the world differently than an older person of, say the mid-20th century. For example, we live in a world in which social networks dominate and where literacy is a necessary tool to function socially. Right here we have something where the Czech Republic needs to make up ground. We can be reading an audiobook instead of

a printed one, but the important thing is that we keep reading, and discovering. Universities of the Third Age demonstrate that even at an advanced age we can fulfil our dreams and branch out into disciplines we missed out on in our productive years. We can work as volunteers in the public library, the Museum, read to ailing children in hospitals and step into the role of the child's missing grandmother. We can engage in artistic activities, and preferably do so in a gathering of kindred spirits. We do not have too many purely senior amateur theatre ensembles, or choirs. The more common tend to be cross-generational groupings, in which seniors are working alongside people often more than one generation younger. When you ask them their feelings, they will say that they are looking forward to rehearsals and performances and that they cannot envisage doing without this possibility. It represents their enduring zest for life and in every one of life's phases it has a slightly different function. For example, filming or photographing, painting, creates tangible artefacts that recount stories and bear witness to a life and its comings and goings, bringing back memories. We have the ability to reminisce and relive certain moments again. As shown by the experiences of Germany and other countries, for instance amateur dramatics can be used as a means to fight Alzheimer's disease. It helps train memory and keep the older individual in mental shape, which is very important.

We often use the term creativity. Is it appropriate to use it in connection with the ageing process? My answer is Yes. The point is to spend one's life so that one is at ease, well disposed. It need not be only about the artistic kind of creativity, about creating works of art. Rather, it is about a generic non-specific creativity, which is the basis of any meaningful human activity. If one acquires a degree of cultural capital, it enriches one's life. Participation in the arts and culture is a way to multiply such cultural capital. And let me come back to what I said at the beginning of my contribution. A healthier and happier senior population contributes to the well-being of society as a whole, allowing it

to reach higher levels of economic prosperity. Let us follow the example of the thriving countries.

AGEING - ON THE WHO AGENDA

The ageing of the world's population is the mark of success of the policies of public health, social and economic development. The meaningful engagement of the potential of older people is now the challenge for every society.

The world is ageing fast. The number of people over 60 years of age in proportion to the total world population will increase from 11% in 2006 to 22% in 2050. At that point, for the first time in human history, there will be more seniors in the world population than children (under 14).

Developing countries are ageing much faster than the developed countries: within fifty years more than 80% of seniors will be living in developing countries, while in 2005 it was 60%.

Population ageing brings:

1. Increased social and economic demands being made on all countries.
2. Reforms of the social and health systems with regard to the elderly.
3. Creating the conditions for so-called active ageing, with the emphasis on quality of life (few diseases, independence / self-sufficiency, an active approach to life).

One indicator to the quality of life is the length of life experienced in good health, which is a measure of how many years, on average, people will live in good health, i.e. without disease and health limitations. The average number of years lived in good health in the Czech Republic in 2010 was the same as it was in 1962. Extending lifespans in the Czech Republic thus amount to an increase in the number of unhealthy years lived. By contrast e.g. the Swedish situation is completely different, over the same

MUDr. Alena Štefllová, Ph.D., MPH

MUDr. Alena Štefllová, Ph.D., MPH is a doctor, since 2003 the director of the national office of the WHO in the Czech Republic. From 1991-2003 she worked for the Health Ministry, where she held various positions, including that of assistant to the Czech Republic's chief public health officer, the head of the department for ambulant care and the director of the section for science and research. She studied at the 3rd Medical Faculty of Charles University, completing her study in 2007 with a doctorate in the field of preventative medicine. She also works as an external lecturer at the Institute of Public Health and Medicine Law at the 1st Medical Faculty of Charles University. In 2012 she gained the title Master of Public Health at the Slovak Healthcare University. In 2013 she was awarded honorary membership of the General Practitioner Society for her contribution to the development of primary care in the Czech Republic. In 2015 she was elected to the committee of the board of the Czech Medical Association.

period the time spent in good health has increased on average by 9 years and people here experience 71 years of good health, which is about 9 years more than in the Czech Republic.

The life-course approach to the health of the ageing population

(General Programme of Work 2014/15: A Life Course Approach to the Health of the Ageing Population)

1. The promotion of health throughout life.
2. Focusing on primary health care, home care, long-term care, palliative care.
3. Monitoring and quantifying the different health needs of older people and their access to health care.
4. Emphasis on an environment friendly to the ageing population. (WHO Global and Regional Networks of Age-friendly Cities and Communities – bringing the onus down to the community/municipality level).

The phenomenon of ageing is a problem in the Czech Republic too. The population of the elderly over 65 years old will double in the next decade, but more socially significant is the marked increase in the number of inhabitants aged over 80, which by 2020 will have reached an estimated 4% of the population. These people require care, commensurate with their state of health as a result of declining physical and mental powers, and often present with a chronic disease or several chronic diseases. The geriatric patient is at risk, in particular, from a deterioration or loss of self-sufficiency, qualitative disorders of consciousness and other geriatric complications. These complications affect the diagnostic process, therapy and rehabilitation in the management of acute disease.

The newly adopted European World Health Organization's Health strategy 2020 and the WHO European regional strategy focused on healthy ageing, adopted for the years 2012-2020 are a good guideline for setting appropriate measures in the Czech Republic context.

The Priorities of the Strategy and Action Plan for Healthy Ageing in Europe 2012-2016:

1. Support for physical activity.
2. Prevention of falls.
3. Vaccination and prevention of infectious diseases in healthcare facilities.
4. Public support of informal care with an emphasis on home care and self-care.
5. Building capacity in geriatrics and gerontology.
6. Prevention of social isolation and social exclusion.
7. Prevention of abuse (maltreatment).
8. Quality of care provided to elderly citizens, with a special focus on the care in dementia and palliative care for chronic patients.

As part of the so-called Biennial cooperation agreements between WHO and the Czech Ministry of Health a study was carried entitled "Economic analysis of long-term inpatient and field care" focused on a description of the current status, monitoring, and the validity of the data and economic parameters, and on providing long-term follow-up care provided in inpatient facilities and outpatient facilities. The study also deals with practical impacts or comparison with selected countries of the European region.

The conclusions of the study can be summed up thus:

1. The system does not reflect demographic developments enough – currently in the CR an unsatisfactory situation prevails on the 'health-' and 'social-' care boundary zone.
2. There are legislative, organizational and economic problems.
3. The entire segment of 'follow-up' care is underfinanced.
4. There are solutions that ensure the sustainability of the long-term care system.
5. One of the possible and best solutions is to introduce carer insurance.
6. The way to do this is also, inter alia, to strengthen the role of local government in promoting health, and the effective coordination of social and health services.

The main output of the study is formulating recommendations for the Ministry of Health and the Ministry of Labour and Social Affairs.

The authors of study BCA 2014-16 are:

doc. MUDr. Iva Holmerová, Ph.D., Centre for the study of longevity and long-term care (CELLO), Charles University, Prague

prof. MUDr. Ing. Petr Fiala, CSc., Association of small and medium-sized hospitals

ACTIVELY IN AN AGEING SOCIETY: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR CULTURE

PhDr. Michal Šerák, Ph.D.

PhDr. Michal Šerák, Ph.D. is a university lecturer and researcher, and the author of a number of academic studies and textbooks. He studied at the Department of Adult Education and Personnel Management at the Faculty of Arts of Charles University in Prague, at which he still works as a specialist assistant and department secretary. Among the areas of his specialist interest are the education of seniors and older adults, pre-senior education, Age Management, policymaking in adult education, the history and theory of adult education, and adult education in the field of leisure interests and civics. He is a member of the Working Group of the Czech Association of Adult Education Institutes (AIVD ČR) for the education of older adults and the Working Group for the support of education and volunteering of the Czech government's Advisory Council on the Ageing Population. He is the author or joint author of the following publications: *Zájmové vzdělávání dospělých* (2009), *Kapitoly z teorie a praxe vzdělávání dospělých* (2009), *Celoživotní učení a sociální politika: vazby a přesahy* (2012) and others, and the editor-in-chief of the international academic publication *Czech-Polish-Slovak Studies in Andragogy and Social Gerontology*.

Reference terms

Although the issue of population ageing is becoming a focal point of public debate, there is not always consensus in the understanding of the reference categories. At the onset of this contribution we shall therefore try to define the basic concepts in accordance with prevailing practice.

Ageing is seen as a natural and irreversible change process (mostly regressive) of the morphology and physiological functions of the organism over time, the synergic disruption of biological and mental balance. These changes are individually specific. This is an asynchronous process that is in part genetically conditioned and partly influenced by random events, flaws and disorders (Čevela, Kalvach, Čeledová, 2012, p. 20). The final phase of this process is old age.

Old Age as a result of involutinal changes, and the latter phase of ontogeny, represents the final stage of life and the completion of the process of ageing (Kalvach, Mikeš, 2004, p. 47). Due to the large number of criteria that determine the onset of ageing, the interpretation of this term is historically and culturally changeable. We can distinguish old age in terms of biological, social, psychological, and calendar age. The generally wide-

spread statistical definition of old age from the perspective of the age reached is not consensual and calendar (chronological) thus cannot be a unified indicator. Relevant criteria may also include the biological dimension (the functional competency of the body), the economic (loss of income), the social (loss of prestige, changing social roles), technological, etc. In the social sciences we see old age divided into what is termed the third and fourth age. Old age is to be understood as a multifactorial and highly individualized phenomenon having the character of a social construct. From the medical point of view old age is generally considered to be the life period following after 75 years of life, in demographic terms the boundary is set at 60-65 years.

Likewise, the term senior is not primarily a statistical category, but rather a sociological one, pertaining to a generic and neutral designation of an older individual, deriving from the Latin word *senex* (old). Generally speaking, a senior is an individual who has reached old age, whilst the age classification specification is contextually variable. It is commonly connected with reaching retirement age. Most commonly, however, the category is defined on the basis of chronological age. In the UN and WHO documents the boundary is set at 60 to 65 years (e.g. the WHO prefers the age of 65 years for the developed countries and the age of 60 years for developing countries), the statistics of OECD, Eurostat or the Czech Statistical Office most commonly work with age bands of 0-14 years, 15-64 years and 65+.

Ageing society

Demographic ageing in recent decades has become a trend beyond the Euro-American civilization boundary. The growing dynamics of ageing are increasingly also impacting developing countries and exhibiting a global character. As the WHO study points out, for the first time in the history of mankind we can expect the majority of the population of the country to live to 60 years and over (WHO, 2013, p. 4). This transformation of the de-

mographic curve is particularly marked in Europe, where seniors are to constitute 53% of the population in 2050 (European Commission, 2005). It is reported that the overall ageing of society will probably pose a very serious social and economic problem in the future, projecting especially into the labour supply, the effectiveness of the pension system, or of the health care system.

This trend also applies to the Czech Republic. The long-term transformation of its demographic structure, of which the most visible element is the gradual ageing of the population, is currently becoming one of the most debated social, political and economic topics. All available forecasts point to the fact that the percentage share of the elderly in society will constantly rise. Citizens over 65 years of age currently represent about 18% of the population. In the future we can expect a significant increase in this proportion, because according to some forecasts, in thirty years' time every third person, i.e. 33% of the population will have reached senior age. These data indicate that in the next thirty years some 1.3 million seniors will be added to the population. In addition to the almost doubling of the number of elderly people (the number of people aged over 85 years is to go up more than fivefold) we are also to expect a gradual decline in the proportion of children (by as much as one-quarter). This trend will be greatly accelerated by the ageing of the numerous post-war generations that are now about to cross the age threshold, and this effect is not offset by a corresponding rise in birth rate. (CSO, 2014)

The gradual change to the demographic curve and the associated phenomena are becoming the centre of attention for the professional and lay public, while the aspects of this trend being medialized are the negative ones. This media coverage does however often present a construed picture of a social reality, resulting in what has been called demographic panic (Vidovičová, 2008, p. 27-30). Ageing and old age are associated with a number of stereotypes and with prejudice, this entire life stage be-

ing seen as a period of decline, passivity, dependency and total regression. Old people are perceived as detached from society and the world of work, and as a threat factor, representing a danger to the community.

Nevertheless, in recent years the view society takes of the senior agenda has undergone a radical transformation. Even the public sphere now undertakes more frequent approaches to seeing an ageing society as a challenge, and an opportunity to change the situation and the overall approach to what are called mature adults. Attention is also drawn to potential challenges and opportunities. Particularly with the rise of the so-called silver economy, seniors are starting to be regarded as a potentially lucrative segment and the number of initiatives and products designed exclusively for this target cluster is on the increase. Also under discussion are the concepts of ageing well and flourishing, which is leading to a progressive departure from the paradigm that the third age is set in stone as a non-productive and inactive period.

The concepts of active, healthy and successful ageing

Ageing is becoming treated as a natural time of life, where the task of society is to ensure decent conditions for life as a senior (Haškovcová, 2010, p. 89). Attention is progressively being given not only to the economic aspects, but also being emphasized is the need for actively integrating the elderly in all areas of social reality. Following the demographic ageing population trend, international organizations acting at the national policy level are discussing concepts and strategies capable of appropriately responding to this fact. The concepts most under discussion involve active, vivacious and healthy ageing. Although these are largely theoretical constructs, they are widely reflected in political discourse. The interplay of these concepts is however a matter for discussion, and we can identify a variety of approaches,

not all of which are entirely compatible. Often enough these labels are treated as synonyms.

Society is becoming more and more supportive of the concept of active ageing, which has been developing since the end of the 1990 s due to the initiative of the World Health Organization (WHO). Active ageing is characterized within the document *Active Ageing: A Policy Framework*, as: "... the process of optimizing opportunities for health, participation and security in order to enhance quality of life as people age." (WHO, 2002, p. 12). The Communiqué of the European Commission Towards a Europe of All Ages dating from 1999 recalls that active ageing is a life strategy for protecting physical and mental health as individuals age and its aim is not only to prolong working, but above all a combination of the elements of productive ageing with a strong emphasis on quality of life and psychological and physical well-being (European Commission, 1999). The whole concept stands on three fundamental pillars: health, participation and security. The aim is to achieve a situation where the transition from the economically active phase of life to the retirement phase does not at the same time mean resigning on an active life style with the accompanying passivity and varying degrees of social exclusion. The concept also seeks to reflect social development and the impact of changing trends, such as urbanization, globalization, migration, technological innovation, as well as environmental and climate change. (ILC-Brazil, 2015, p. 14)

Also prompted by the WHO is the concept of healthy ageing. This can be defined as optimizing the conditions for physical, social and mental health that allows older adults to take an active role in society and enjoy independence and a high quality of life (EuroHealthNet, 2016). The WHO World report on ageing and health defines this in a nutshell as the process of developing and maintaining the functional ability that enables well-being in older age (WHO, 2015, p. 28). The underlying aspects for determining quality of life in the context of healthy ageing are

the level of functioning, physical and mental capability, environmental pressures, contentment, as well as one's genetic disposition or overall adaptability.

Also inspiring is the concept of successful ageing aimed at enhancing the quality of life and positive adjustment in old age. The aim is to achieve a certain level of physical, social, and psychosocial well-being in old age (McKeon, 2008), to establish a balance between life satisfaction, the demands made by the surroundings and the particular capacity of each individual. Rowe and Kahn (1997, p. 433) formulate three main criteria determining the quality of ageing: a low probability of disease, a high level of functional and cognitive capacity, an active lifestyle. The main ideas of this concept have been developing since the 1960 s, especially within psychology and gerontology.

Following on from these concepts, active, healthy and successful ageing tends to be seen as closely interwoven. Not least in terms of their focus, principles, objectives and instruments, and they cannot be separated with any validity, since everyone's state of health is integrally linked to a wide variety of social and cultural aspects, as set out in detail within the concept of active ageing. The difference between those concepts can thus be seen more in the degree of emphasis placed on certain dimensions of the ageing process, than in the overall direction and content focus. The unifying element of all the approaches mentioned is the emphasis on overall quality of life, good health and an active lifestyle, where this is meant not solely as a personal characteristic of the individual but of their general capacity to integrate in society.

From this we can deduce, inter alia, that it is active participation in social and cultural activities that combines all of the above approaches, and is seen as an essential aspect of successful ageing. In this context we can identify a range of benefits arising from the involvement of the elderly population, both for

the individuals, as well as for society as a whole. From the individual's standpoint, what matters is to develop cognitive and physical function, which in turn slows the ageing process and acts against the onset of dementia or other forms of regression. Also important is the reduction of social exclusion and isolation, developing social contacts, increasing self-sufficiency and one's own dignity, strengthening one's identity, adapting to social change and maintaining and developing intergenerational communication. From society's perspective we can speak of a significant factor, thwarting manifestations of ageism, and a motive force for the whole community developing as one integrated system. The involvement of older adults facilitates more efficient transfer of experience and generationally contingent cultural models, and last but not least brings economic benefits.

The rise of the silver economy

The economy of developed countries is more and more influenced by the onset of what has been termed the silver economy. It can be defined as the segment of the economy associated with the growth in society's expenditures related to the population becoming older and the specific needs of the population aged 50+ (European Commission, 2015, p. 7). This is in respect of products and services targeted at older adults. This segment is expected to grow in the future with the concomitant creation of new jobs. The demands of an ageing population will continue to grow, gradually influencing the life of society as well as leading to greater financial flows. A significant impact on the already existing and emerging markets is expected, through stimulating demand for goods and services intended for older adults. Under the Bonn Declaration for the Silver Economy of 2005, adopted as part of the initiative of ten European regions (let us recall at this point that the Czech Republic is not among the signatories) entitled the Silver Economy Network of European Regions – SEN@ER, some segments were identified that are the most affected by the above trends. These include primarily the services

related to the areas of housing and health, as well as tourism, financial services, sport and culture. (The Silver Economy, 2005, p. 3) All of this then projects to increased demand on the content and organizational provision of cultural and educational activities intended for individuals of post-productive age, including changing marketing needs. The available data confirm e.g. that already in today's Czech Republic seniors spend more annually on cultural services, purchase of books and periodicals, or vacationing, than do employees, and overall their domestic market spending amounts to some 20 billion CZK a month (see the CSO, 2016). Moreover, it is safe to assume that this trend will become even more pronounced in the coming years.

Indeed, currently reaching pensionable age are the post-war baby boomers, who have spent a not-insignificant part of their lives experiencing the post 1989 surge in their circumstances. This generation differs from its predecessors in their distinctive work and living habits, the structure of their knowledge and skills (e.g. level of functional literacy, including technological, their knowledge of foreign languages, etc.), their acceptance of the notion of lifelong learning, as well as having higher expectations as to the quality of their lives. Playing a crucial role is also the rising educational level of younger seniors, manifested by a greater degree of awareness and involvement.

Reflecting on the current state of services for seniors

Although the activity services on offer for seniors in the field of culture and education are expanding dynamically, with a variety of examples of good practice, these developments are for the most part uncoordinated, typified by very variable quality and patchy content. One problematic factor is how qualified and expert the providers and organizers of these activities are. Much depends primarily on their enthusiasm, will, creativity and dedication. The fundamental problem that greatly determines the participation of the elderly in cultural and educational activities

is the existence of many obstacles. These include, in addition to the above mentioned factor of (non) participation, the aspects of quality and efficacy of the events that are put on, as well as the participants' overall satisfaction.

Overall, we can join Cross (1982) in categorizing the obstacles as follows:

- *situational: resulting from the current context and the life circumstances of the individual, for example, transport accessibility and availability, affordability, etc.;*
- *institutional: those associated primarily with the provider organization; it may be about the event itself, i.e. its content and quality, schedule, design, administrative and informational support, etc.;*
- *disposition: to do with the mental and physical fitness of the individual, their state of health, motivation, self-image, competencies etc.*

Somewhat pervasive obstacles are e.g. barriers of communication, intergenerational, cultural, political, of gender, social, etc.

The situation is not ideal from a public policy standpoint. We should be aware that population ageing represents a wide-ranging issue that needs to be addressed systematically in its entirety. Although the Czech Republic is cognisant of the potential dangers and challenges arising from this trend and the topic of the elderly appears in many policy documents and memoranda, it is precisely the absence of a holistic approach that characterizes the entire domain. Most of the relevant strategy papers are rather declarative in nature, and their implementation in practice is problematic. The issue of seniors is not yet an integral part of legislative norms, lacking systemic support and the appropriate financial instruments. Considering its multidimensionality, it cannot be resolved at the level of a single department like an isolated phenomenon. However, the reality is such that the individual Ministries show only minimal willingness to work together on improving the current situation. To a large extent they are hampered in this by the provisions of Act No. 2/1969 Coll.,

on the establishment of ministries and other central bodies of State administration of the Czech Republic, which determines the scope of their competence, and particularly fails to provide scope for any government authority in relation to the issues of seniors. The current discussions at both the political and specialist level (e.g., at the Council of senior citizens of the Czech Republic), does however encourage us to hope that in the future this untoward situation may change for the better. European Union initiatives are of considerable influence. These can manifest themselves as the symbolic (setting out the topics, the terminology to use), the political (policy documents, strategies and memoranda) and the organizational (the work of the non-profit sector affected by access to EU financial resources, etc.).

Conclusions

Despite all the issues we can say that seen from a long-term perspective, the situation in the field of active involvement of the elderly in cultural and social activities is improving. Social unity is continually to be revived and the state of civil society optimized, which, together with the growing living and educational standards of the population in the senior and pre-senior age-group and ultimately the improving standards of quality and professionalism on the demand side, represents a distinctive promise for the future expansion of the entire sector. The negative aspects of the current situation include the absence of coherent structuring and targeting of senior-oriented policy, the variable quality of the activities on offer and their uneven regional distribution, the lack of qualified staff with the appropriate competencies and the percentage-wise still poor representation of those actively taking part in activities for seniors. The positive aspects are typified by the growing media coverage and funding of activities for seniors, the expanding choice on offer and the overall professionalization of this domain, radiating out into improving the quality of the services offered.

Sources

- CROSS, Patricia K. Adults as Learners: increasing participation and facilitating learning. San Francisco: Jossey-Bass, 1981. ISBN 0-87-589-491-7.
- ČEVELA, Rostislav, Zdeněk KALVACH a Libuše ČELEDVÁ. Sociální gerontologie. Úvod do problematiky. Prague: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3901-4.
- ČSÚ. Vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů. [online] Prague: ČSÚ, 2016. (cit. 2016-09-20). Available from: <https://www.czso.cz/documents/10180/32579067/1600181663.pdf/5e3d77e8-44d-5-4db2-9f5b-074b4f1efc49?version=1.1>.
- ČSÚ. Stárnutí se nevyhne. [online] Prague: ČSÚ, 2014. (cit. 2016-09-18). Available from: <https://www.czso.cz/csu/czso/ea002b5947>.
- EuroHealthNet. EuroHealthNet's Healthy Ageing Website. [online] 2016. (cit. 2016-09-17). Available from: <http://www.healthyageing.eu/eurohealthnets-healthy-ageing-website>.
- THE EUROPEAN COMMISSION. Growing the European Silver Economy. [online] Brussels, 2015. (cit. 2016-09-17). Available from: <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthy-ageing/silvereco.pdf>.
- THE EUROPEAN COMMISSION. Confronting demographic change: a new solidarity between the generations Green Paper. [online] Brussels, 2005. (cit. 2016-09-17). Available from: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/cs/com/2005/com2005_0094cs01.pdf
- THE EUROPEAN COMMISSION. Towards a Europe of All Ages – Promoting Prosperity and Intergenerational Solidarity. [online] Brussels, 1999. (cit. 2016-09-17). Available from: http://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/com221_en.pdf.
- HAŠKOVCOVÁ Helena. Fenomén stáří. Prague: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.
- ICL-Brazil. Active Ageing: A Policy Framework in Response to the Longevity Revolution. [online] Rio de Janeiro: International Longevity Centre Brazil, 2015. (cit. 2016-09-17). ISBN 978-85-69483-00-7. Available from: http://ilcbrazil.org/wp-content/uploads/2016/02/Active-Ageing-A-Policy-Framework-ILC-Brazil_web.pdf.
- KALVACH, Zdeněk a Zoltán MIKEŠ. Základní pojmy – stáří, gerontologie a geriatrie. In: KALVACH, Zdeněk a kol. Geriatrie a gerontologie. Prague: Grada, 2004. ISBN 978-80-247-0548-4.

McKEON, Mariselle. An Evaluation of the Perceived Versus Demographic Barriers Inhibiting Physical Activity Among Women as Measured by the Behavioral Risk Factor Surveillance Survey (BRFSS). Minneapolis: ProQuest, 2008. ISBN 978-054-9468-854.

ROWE, John W. a Robert L. KAHN. Successful Aging. *The Gerontologist*. 1997, vol. 37, no. 4. pp. 433-440. Available from:
<http://gerontologist.oxfordjournals.org/content/37/4/433.full.pdf>.

SILVER ECONOMY. Bonn Declaration for the Silver Economy. [online] Bonn, 2005. [cit. 2016-09-17]. Available from:
http://www.silvereconomy-europe.org/events/2005/documents/Bonn_Declaration.pdf

WHO. World Report on Ageing and Health. Luxembourg: World Health Organization, 2015. ISBN 978-92-4-156504-2. Available from:
http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/186463/1/9789240694811_eng.pdf?ua=1

WHO. WHO Global Forum on Innovations for Ageing Populations: Report on the Forum. [online] 2013. [cit. 2016-09-12] Available from:
http://www.who.int/kobe_centre/publications/gfiap_report/en/.

WHO. Active ageing: a policy framework. [online] Geneva: WHO, 2002. [cit. 2016-09-12]. Available from:
http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67215/1/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf.

INTERNATIONAL COOPERATION OF UNIVERSITIES OF THE THIRD AGE AS A MEANS OF IMPROVING THE QUALITY OF SENIOR EDUCATION

The University of the Third Age at Masaryk University

Education of seniors at Universities of the Third Age already has a long tradition. The first one appeared in the Czech Republic in 1986 at Palacký University in Olomouc, primarily aiming to open up the university's learning resources, knowledge and skills to persons of senior age. The University of the Third Age at Masaryk University was founded in 1990 by a decree of the University Board of that time. Interest in this form of education is constantly growing among the elderly. While in 2001 the University of the Third Age at Masaryk University had some 500 attendees, in the academic year 2015/2016, there were over 2100. At present, participation in the U3A is open to any person who has reached pensionable age and has completed their secondary education with the graduation exam.

Ing. Bc. Barbora Hašková

Ing. Bc. Barbora Hašková works at Masaryk University, where among other things she is responsible for implementing the University of the Third Age courses. As part of her activity she publishes articles on the subject of senior education, and she is also the manager of projects relating to this area. She works closely with Leipzig University and other international institutions.

The courses currently on offer at the Masaryk U3A are the following:

- A general foundation course
- Art, its patrons and art styles in history
- Art history and visual culture
- University of the Third Age in the Moravian Museum
- G. J. Mendel: The Man, Abbot and Scholar
- Cultural heritage and preservation of monuments in Moravia
- Cultural heritage (in Telč)
- Courses for U3A graduates

Beyond the foundation programme of the U3A its participants can attend short topical courses focused on information technology, learning foreign languages, physical activity, and current affairs (from e.g. law, history, art, natural sciences, etc.)

Participants in the U3A can also make free use of a computer reading room at the Faculty of Education and computer projects room and study room at the Faculty of Social Studies. Here they have access to computers, the internet, TV with DVD player and a data projector. They can read newspapers, magazines, or rent

textbooks, books, encyclopaedias, dictionaries, and non-fiction publications. There is an assistant on hand at all times.

International cooperation with the University of Leipzig

Masaryk University is aware of the importance and necessity of international contacts in the field of education, not forgetting seniors. For this reason, in 2009 close cooperation was established with the University of Leipzig, and study exchange programmes agreed. The first residential exchange visit to Leipzig to which Masaryk U3A attendees were invited took place in October 2010, and the latest exchange study programme took place in 2015.

Some 183 seniors participated in the exchange study programs with the University of Leipzig, in the 2010-2015 period. The event costs were borne by the seniors, by the Czech-German Fund for the Future and by Brno City Hall.

All the participants rated the exchange study programmes as worthwhile for gathering information about the history and cul-

Table 1: An overview of the exchange study programmes realized

Date	11/10 – 17/10 2010	13/7 – 19/7 2011	20/7 – 27/7 2012	9/10 – 17/10 2013	6/7 – 13/7 2014	29/5 – 6/6 2015
Name	Leipzig – city of music	The history of the city of Brno and outdoor Art workshop	Czech-German literary relations and the cultural heritage care programme in the CR	The Bauhaus artistic style	UNESCO World Heritage sites in South Moravia	1000 years since the first written mention of the city of Leipzig
Venue	Leipzig	Brno, Telč	Telč	In and around Leipzig	Lednice-Valtice environs, Brno	Leipzig
Table of Contents	Lectures and excursions dedicated to prominent personalities and important milestones from the field of music in Leipzig	Lectures and tours focused on the history and art of the city of Brno, Telč, a two-day outdoor Art workshop	Lectures and tours on the theme of literature of the national revival period highlighting Czech-German cultural reciprocity, the heritage care system in the Czech Republic	Lectures and excursions aimed at the Bauhaus architectural and artistic movement (1918-1933)	Lectures and excursions in Brno and the Lednice-Valtice environs, dedicated to monuments in Brno (the Villa Tugendhat) and in the Lednice-Valtice area	Lectures and excursions dedicated to history and the key personalities associated with the city of Leipzig
Number of seniors	31	30	33	31	30	28

ture of the country, for improvement of language skills as well as social connections with seniors from a neighbouring country.

Other international cooperation initiatives

As part of the Masaryk U3A, in addition to the abovementioned international exchange study programme a number of other educational and cultural activities have also been implemented during the last five years. Very highly rated were e.g. exhibitions of the works of Czech and German attendees that came out of the outdoor Art workshop in Telč. One of the exhibitions was held at Leipzig Town Hall, the other on the Leipzig University campus.

Students of the U3A were also invited to attend the international summer school for seniors in Palma de Mallorca entitled 'The Culture and Gastronomy of the Balearic Islands' that took place on the island of Mallorca. In addition to the Czech seniors, the summer school attendees came from Spain, Germany, Sweden and the United Kingdom.

When giving this example of international cooperation, let us not omit the lectures of prominent international figures such as the Mayor of the city of Leipzig, Burkhard Jung, who lectured on the subject of Democracy and revolution – the wave of peaceable uprisings in Europe in 1989 and their impact. The follow-up discussion with U3A attendees focused on the question of the commitments and challenges that follow for the present and the future out of the peaceful revolution in the GDR and the velvet revolution in Czechoslovakia, how these events are being remembered and how we can consciously help to maintain a vibrant democracy.

As part of the German-Czech cooperation, there were several lecture talks about the Hussite movement in particular, presented to the seniors by the Leipzig medievalist Dr. Thomas Krzenck,

a long-time prominent member of the Brno-Lepizig Friendship Association. His talk entitled 'Martin Luther aka the Europe-converting German monk aka Medieval Czech-German cooperation?' was of great interest to the audience.

Equally well received was the lecture on the subject 'Stuttgart – a history of architectural development'. In his talk, Herbert Me-dek, the Director of the Stuttgart Heritage Institute, gave an overview of the historical development of this city. Brno and Stuttgart have a lot in common, whether in their topography, in the manner and the organization of public transport, in the wine trade, wherein Brno is the gateway to the Moravian wine region and Stuttgart to the Württemberg zone.

Some interesting publications arose out of this mutual cooperation – be they textbooks (lecture notes) for each summer senior school, or notes accompanying the specialist lectures. Most of these texts and promotional materials were issued in both the Czech and German language. By no means untypical are translations of the lectures into the English or the French language, as on the occasion of an important talk by an American social anthropologist of Czech background, who also addressed the seniors at the MU3A.

Summing up the benefits of international cooperation

We believe, and our practical experience confirms, that international cooperation of Universities of the Third Age is a significant factor in improving the quality of life of older people particularly in the following aspects:

- Exchange study programmes provide an invaluable opportunity for building a new progressive platform for senior education in the areas mentioned above as well as other activities.
- It leads to a broadening awareness by seniors about a neighbour country, and the participants in international activities have the option to establish everyday contact

with Czech/German native speakers, thereby deepening their existing language knowledge.

- Groups of seniors become informed about the richness of the cultural history of both peoples, with an emphasis on literature as well as the multicultural aspect of all events.
- Exchange programmes are also an option to expand the range of teaching methods, and allow seniors to consolidate the language skills acquired in previous language courses in a more active manner.
- It is important to provide reciprocal opportunities to participate in tuition in the foreign language.

When we sum up the international cooperation initiatives that we have effected in recent years, we see that the international activities have their own undoubted role in the education of seniors. During their preparation, we put the emphasis on developing multicultural competencies and doing away with national stereotypes that can be deep-rooted in the older generations.

Sources

ADAMEC, Petr & David KRYŠTOF, eds. *Univerzity třetího věku na vysokých školách*. Brno: Asociace Univerzit třetího věku České republiky, 2011, 135 pp. ISBN 978-80-210-5640-4.

ADAMEC, Petr, Jiří DAN & Barbora HAŠKOVÁ. *Přínos Univerzit třetího věku ke kvalitě života seniorů*. In: ŘEHULKA, E., ed. *Škola a zdraví pro 21. století. Výchova ke zdraví: souvislosti a inspirace* [online]. 18/8/2010, last revised 21/8/2010 [cit. 15/7/2015]. Available from:

http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2010/26/26/texty/cze/adamec_dan_hasko-UR-va_c.pdf

Univerzita třetího věku Masarykovy univerzity [online]. c2010, [cit. 2015-07-08]. Available from: <http://www.u3v.muni.cz>

Annual reports of the University of the Third Age of Masaryk University for the period 2009 – 2015. Brno: Masaryk University

Drs. Wies Rosenboom

Drs. Wies Rosenboom studied Social Sciences and Education at Radboud University in Nijmegen in the Netherlands, and later modern dance and dance teaching at the Dance Faculty of the Theatre School at Amsterdam's University of Art. She is currently the leader of the Cultural Participation department of the National Centre for Experts in Cultural Education and Amateur Art (LKCA). In 2012 she became the acting director of the Kunstfactor Institute in Utrecht. From 2007 she was the head of sectoral policy and of dance and creative writing at the same institute. From 2008 she was chief advisor at the National Centre for Amateur Dance (LCA), and since 2000 she has been its executive director. She has also had experience as a teacher in the field of care of children and young people, and worked as the manager of an association of friends of art in Amsterdam. In addition to this she sits on the boards of several cultural organisations, such as AMATEO, the European Platform for Active Participation in Art, Stichting WAK Nederland and the Achter de Ramen gallery.

PROGRAM LONG LIVE ARTS

Europe is the fastest ageing continent. In 2050 one-third of all Europeans will be over 65. This growing presence of older adults creates new opportunities for both individual and societal development. Cultural participation has proven to expand well-being and health in old age, providing older people with a more dignified and fulfilled life. Arts and culture, as well as health care and welfare, need to join hands to encourage older people to participate in cultural activities.

Long Live Arts, a program about cultural participation by older people

Long Live Arts is founded in 2013 by five organisations in the Netherlands; The Cultural Participation Fund (FCP), Fonds Sluiterman van Loo, Stichting RCOAK, the VSBfonds and the National Centre of Expertise for Cultural Education and Amateur Arts (LKCA). They formed together the Long Live Arts team.

- The Cultural Participation Fund (FCP) aims to promote participation in the arts and culture by encouraging people to take an active part in artistic and cultural activities.
www.cultuurparticipatie.nl
- The Sluiterman van Loo Fund – Projects for the Elderly is a foundation seeking to promote the well-being of elderly people in the Netherlands and the Caribbean part of the Netherlands.
www.fondssluytermanvanloo.nl
- Stichting RCOAK
www.rcoak.nl
- VSB Fund
www.vsbfonds.nl
- LKCA is the National Centre of expertise for cultural education and amateur arts

www.lkca.nl

The aims of Long Live Arts in the Netherlands are to stimulate cultural participation by older people, to stimulate interesting artistic programs for older people and to stimulate more cooperation between health, care & welfare and art & culture. LKCA coordinates the program Long Live Arts in the Netherlands during 2013-2016. In 2014 the Long Live Arts team started also a European part of Long Live Arts.

LKCA is for everyone who is committed to education and participation in culture and the arts, both within the education system and beyond. Anyone working in or involved with these sectors can benefit from the expertise and opportunities for active knowledge exchange that LKCA offers.

The aim of LKCA is to help a wide range of people, including art teachers, internal culture coordinators and coaches, education officers within cultural institutions, policy officers, politicians, researchers, school managers, and administrators in the education sector and in umbrella organisations for the amateur arts. Volunteers working in areas such as the amateur arts can also consult LKCA for information.

LKCA is committed to:

- facilitating high-quality, active cultural education, both inside and outside school
- encouraging active cultural participation that is available and accessible to all
- increasing support for cultural education and participation
- connecting cultural education and active cultural participation with society as a whole.

LKCA regularly organises conferences and network meetings on specific topics and brings professionals, policy makers and administrators into contact with each other. These meetings are publicised through a number of channels, most notably the events calendar and the LKCA newsletter. LKCA conducts independent research on developments in cultural education and

participation. The institute can undertake this research on behalf of all decision-makers in this field. We help shape political and public opinion by providing stakeholders with information, both unsolicited and on request.

In the EU - part of Long Live Arts also participate organisations from the UK, Flanders/Belgium and Germany:

- The Baring Foundation was set up in 1969 to give money to charities and voluntary organisations pursuing charitable purposes.
www.baringfoundation.org.uk/
- The Department of Culture, Youth, Sports and Media (Flanders, Belgium)
<https://cjsm.be/>
- kubia, Centre of Competence for Arts and Education in Later Life (Germany)
<http://ibk-kubia.de>

Read more about Long Live Arts at:

<http://www.langlevekunst.nl/>

<http://www.longlivearts.eu/>

SPOTLIGHT INSTEAD OF SOCIAL RETREAT - ELDERLY PEOPLE ON STAGE IN GERMANY

My name is Eva Bittner, and I have been working in theatre with elderly people for over 30 years together with my colleague Johanna Kaiser.

Firstly, I would like to describe the situation of senior theatre in Germany, and secondly, I want to tell you a bit more about our Berlin project Theater der Erfahrungen, which means 'theatre of experiences' and describes a variety of offers from workshops to drama groups.

Germany

Around 1980 there was a social movement that concentrated on working with people who did not normally have the opportunity to get in touch with art, or did not have the chance to express themselves, for example underprivileged and disabled people, women and children. In this context the first amateur theatre groups of elderly people started working in Cologne, Nürnberg, Braunschweig, Tübingen and Berlin. They picked up problems and dreams of older people, and using personal, historical, and political experiences, they brought these themes to the stage. Most of the groups wrote their texts themselves, and they used improvisation to get material and dialogues.

Eva Bittner

Eva Bittner studied theatre science in Berlin. In 1980 she started to create the project Life Experience Theatre, which she led with Johanna Kaiser. Since the age of 32 she has devoted herself to the Life Experience Theatre – Old Talents

Workshop project.

The groups' organization and structures were quite different, as some worked within theatres as a club, while some were integrated in neighborhood centers, and others were a course in education centers. According to the form of organization, the finance-models were also different.

In the beginning of the 90 s, due to the political change in Germany, there came a lot of new people, experiences, themes and forms of organization. On the other hand there was less money for this form of amateur art, and there were a lot of problems that had to be solved first.

With the beginning of the new century the situation began to change again, as a great amount of new groups began to work, they used other forms of expression – dance and movement, drumming, music, videos, even flash-mobs. They worked together with authors or used established texts, and they worked together with drama teachers or directors – the whole field began to professionalize.

We now have a spread-out scene of theatre activities all over the country and new forms of creative engagement. An example is the association BDAT, which connects a lot of amateur groups in Germany or the state theatres that start a project to bring amateurs on stage.

Berlin

The "Theater der Erfahrungen", located in Berlin, is one of the oldest theatre projects working with seniors in Germany. We started in 1980 with the group "Spätzünder" – "Late bloomers", which is still active, followed by the group "Graue Zellen" – "Grey cells", which was transformed ten years ago into the German-Turkish group "Bunte Zellen" – "Coloured cells". The third group is "OstSchwung" – "Eastern Uprising" which was established after the fall of the Berlin wall. The concept is a specific

style of theatre, based on the experiences of the elderly people, which were collected and discussed in the groups under the supervision of trained drama educators, and then transformed into scenes through improvisation.

Picture on page 157

Since 2008 we have developed additional fields of activities to broaden the horizon of contemporary cultural work with elderly people. The "School of Life" is one such project, which focuses on intergenerational work between senior citizens and young people from both schools and kindergartens.

Creative potentials of the old (Set up of ten new groups all over Berlin – choir, mime, dance, drama, drum circle)

Master School (cooperation with universities, especially with Alice Salomon University for productions, lectures, documentation)

Intercultural melting pot (groups with people from different countries, international exchange)

I would like to show you some short examples of our work:

In 2010, together with 30 elderly people and a little band, we created our musical "Altes Eisen" (directly translated as "Old Iron"). We performed it 27 times in the subsequent 5 years, and it is currently still running once a year. The story is about an old Turkish baker, who dances with his cakes and breaks his hip. His neighbour has loved him for quite a long time, and organizes great efforts to find a new hip for him – from begging in the streets to bank-robbery, and even going to other countries to buy a cheap hip.

In 2014 we made a co-production with the “Theatre of Experiences” and people with dementia, and here you can see some moments of it:

In 2012 there was another co-production with the “Theatre of Experiences” and the “Ambulant hospice Schöneberg-Steglitz”, about the theme laughing and dying. It turned out to be a vampire story called “Bertha, die now!” about an old vampire lady that has bitten a priest and must then die. The vampire clan does not know how to deal with death, and therefore sends the old lady to a hospice, and that turns out to be quite challenging.

Why senior theatre?

Elderly people are often not seen or heard in our society, however; they should be supported and encouraged in order to promote a more positive attitude towards the aging population. To reach this goal, we are trying to work both in local areas as well as in the international field. We work on specific issues such as dementia and death, as well as on just funny fictional stories – and they are always inspired by the wishes and interests of the elderly people.

“Coloured Cells” with “Berlin plants”

“Late bloomers” with “A woman becomes beautiful in the kitchen”

“Late bloomers” with “A woman becomes beautiful in the kitchen”

THE ACTIVE EXPERIENCE OF CULTURE AND THE ARTS IN AKSEN SR

Mgr. Jarmila Staneková

Mgr. Jarmila Staneková studied at the Mathematics and Physics Faculty of Comenius University in Bratislava. She led projects introducing new human resources management software in the companies Samsung Galanta, Allianz Slovenská poisťovňa and Slovenské elektrárny. Since 2010 she has been the executive director of a non-profit organisation for active seniors in Slovakia, AkSen – aktívny senior o.z. She also has an interest in dog therapy for seniors, in particular for people with Alzheimer's disease.

In this paper we illustrate how seniors are interested in taking an active role in culture and art. In doing so, seniors are fulfilling the dreams and interests they did not have time for during their working life. On the drama scene we find members from Nové Zámky, who produced the play 'Three in the park' based on the original 'Three on the park bench' taking a gently satirical view, and have been making regular appearances with it. We get to see seniors who as part of the association have put together a music band, a choir, a dance ensemble, and upcoming writers and poets. Also most notable was the senior fashion show, where senior ladies prepared their own worthwhile show in swing-style. Creative work is exceptionally important, facilitating the discovery of one's own untapped abilities, while also getting to know our national heritage and culture. In our paper we introduce the 'bobinettes' who bring to life old patterns using bobbin lace technique. AkSen – aktívny senior, o. s. ('the active senior association') represents 1900 members in Slovakia with a branch in the CR, as AkSen – aktivní senior z.s. AkSen members are 50 to 94 years of age, the most active in the cultural sphere is a group of 60 to 75 year olds. This is where seniors rediscover their capabilities and self-expression and live a happier and fuller life among their new found friends.

Motto:

"Our lives become most meaningful when we combine our own desires with an active strategy to help other people at the same time." (Chris Guillebeau, The Art of Non-Conformity)

About AkSen

The founding team of the AkSen civic association set out to make the lives of seniors in Slovakia finer, better, more beautiful and with this in mind in 2009 they set up the web platform www.aksen.sk followed by several physical centres.

The AkSen mission:

- a. promoting the interests of seniors
- b. growing their active role in society
- c. providing professional advice
- d. creating opportunities for leisure pursuits
- e. education
- f. skills development
- g. stimulating creativity
- h. positive thinking
- i. enabling seniors to meet up and have self-expression opportunities.

Who are AkSen:

- a. the #1 community platform for seniors over 50
- b. a civic association established in 2009
- c. regionally based, with centres in Bratislava, Banská Bystrica, Nové Zámky, Piešťany, Prešov
- d. a team of volunteers, tutors, supporters and staff
- e. a web-based membership over 1900 strong
- f. 2,300 Facebook followers: [facebook/aksen](https://facebook.com/aksen)

What we have achieved:

projects for seniors focused on

- a. Active use of time (4 years of the Slovak Športláda senior sports event)
- b. Education (PC literacy, language skills)
- c. Boosting creativity and skill (creativity courses)
- d. Positive thinking (personal development)
- e. Healthy eating and lifestyle (seminars on health)
- f. Health (2nd annual conference 'Together against Alzheimers')

Culture and Art at AkSen

In the cultural domain we focus on providing opportunities to meet artists; together with the City Library we organize get-togethers with actors, writers, artists. We organize trips to theatres, museums and journeys of discovery around our nation's cultural heritage sites. Not least, we regard the senior's active participation to be crucial to leading an active life and so make allowance for seniors to express their own selves in culture and art pursuits.

Theatre

Our seniors take part in various festivities, bringing variety with their shows to occasions such as the opening ceremonies of sports events, cultural interludes at social gatherings, at festivals organized by the towns' cultural bodies. The experiences and recognition gained spur them on to take part in international cultural festivals, such as the recent International Festival of Dance and Music in Michalovce, under the heading 'Life is beautiful'.

'Three in the park' is a theatre play adapted from the work of the Italian dramatist Aldo Nicolaj by Václav Strejček, bringing in themes from the lives of (not only) Slovak pensioners. He is a member of AkSen, and so the idea was conceived to put on

this play with three members of AkSen as the protagonists. The play is a success, since its first night on 9/1/2016 there have been 14 performances, not just for AkSen audiences, but also at various festivals not only for seniors across the entire Western Slovakia region. The indefatigable theatre director and actor Jozef Palacka has brought wit and jollity into the play. The only fixture and stage prop of the performance is a park bench, on and around which some witty dialogues develop between Fero and Beďa, played by J. Palacka and V. Strejček, with interjections by Elenka, played by Marieta Habrmanová. Marieta is enjoying her theatrical debut: 'I always enjoyed going to the theatre, but I've only now summoned up the courage to have a go at acting.' As Fero says: 'There's nothing worse than an old codger only now starting to live' and such words not only elicit laughter and applause from the audience but aim to prompt seniors to lead a more active life. A guitar interlude and sing-along country song by J. Palacka called Niagara meets with tremendous acclaim. With the Three in the Park play, AkSen has taken its place among associations that provide drama opportunities for their members. Other amateur drama groups are currently forming in other AkSen centres.

Music and Singing

The Spievanky choir, founded in 2015, came about out of the goodwill and enjoyment of singing the better and lesser known folk-songs of Western Slovakia. It currently has 15 members and is based in Bratislava.

In Piešťany, a music band was founded by musicians formerly with amateur bands. It comprises 4 guitarists, 1 keyboard, 2 trumpets, 1 saxophone and accompanying instruments such as the triangle and tambourine. The instrumentalists are joined by 2 lady vocalists – seniors.

The “AkSeňáci” band in Prešov plays classic folk instruments – the “drumblä” jaws harp, the percussive “ozembuch”, the accordion – both the melodeon-style “heligónka” and the accordion proper, a guitar, violin, flute and clarinet, performs at many cultural festivals in the town and surrounding region, which it represents inland and abroad.

Dance and Fashion

The membership of AkSen also includes ballroom dancers that have brought ease and entertainment by teaching dancing, not just of the conventional dance styles, but including the Argentinian Tango.

Women appreciate beauty and fashion, so AkSen decided to participate by putting on themed fashion shows, two so far. Both were made possible by the teamwork of Vladimír Knopp (72y), a former ballroom dancer and now a dance teacher in AkSen, along with Oľga Mišíková, a former makeup artist and fashion designer, who devotes her time to women’s beauty (70y.), and the other members of the organizational team. The first show was themed in the swing era and the second one set out to showcase the town of Piešťany, its summer season and summer festival.

Creativity

AkSen has from its inception been devoted to creative pursuits, which includes the handiwork of our seniors, men and women. Embroidery, crochet, among new techniques ‘paplet’ paper weaving, origami, but the most enthusiastically taken by our members has been the technique of bobbin lacemaking. We have managed to organize several themed exhibitions of handcrafts under the title ‘Granny’s old hands of gold’. We started with an exhibition of our members’ private collections, showing wonderful works of over 100 years ago, followed up with a col-

lection of embroidery by our members, a collection of the embroidered folk costumes of Slovakia and latterly an exhibition of bobbin lace from our region and in the following year from all over Slovakia.

Conclusion

Let's give seniors

- Space, time and conditions for self-expression
- One dream fulfilled – can give new purpose to life
- The values they create are beneficial to all of society
- The options to move with the times, learn new things, acquire new skills

The activities of AkSen that I have tried to present to you in brief are just one of the ways to help. The route we have embarked upon features positively in the minds of seniors, present and future, and can help them lead fuller lives. If a senior wishes to avoid feeling a sense of futility at their age, they need only look to their hopes and dreams. If these have not been fulfilled, there is a chance to do so now. AkSen is an organization devoted to helping seniors find fulfilment, to bring joy to every passing day and let seniors live out their dreams.

Almuth Fricke, M.A., Dipl. Kulturmanagement

Almuth Fricke, M.A., Dipl. Kulturmanagement is the founder and director of the Specialist Centre for Cultural Education in Later Age (kubia) in Remscheid in Germany. She has worked with the Münster University of Applied Science on the development of a training programme and the new field of Cultural Geragogy. As an expert in the cultural education of seniors she has been involved in many European projects, such as the Long Live Arts initiative.

CULTURAL GERAGOGY – A NEW DISCIPLINE FOR THE CULTURAL EDUCATION OF SENIORS IN GERMANY

In Germany in 1990 around 15% of the population were aged over 65. In 2011 it was around 21% while in 2030 it is envisaged to be 29%. This makes Germany's proportion of older people the highest of the EU countries (Federal Statistical Office 2011). Little wonder, then, that the demographic changes and their implications have become a hot topic in the past few years. In political and social discourse, the main issue is to create alternatives to the frightening scenarios of an ageing society and collapsing social systems and to highlight the potential and opportunities of ageing. The bywords are generational justice and the participation of all citizens in the life of society. The already 5th report of the Federal Government on the situation of the elderly (German Bundestag 2006) was aimed at the 'potentiality of ageing', in the sixth report the experts are addressing the image of old age and above all seeking a realistic picture of old age (German Bundestag 2010).

The change that ageing has undergone is shown by a recent representative study of the older generation, interviewing more than 4,000 people aged 65 to 85. Most notable is how energetic this generation is. Even in old age their vitality significantly ex-

ceeds that of preceding older generations. The age boundary when a noticeable reduction of interests and activities occurs has been pushed back about a decade. While society is ageing in its structural profile, the older generation has in a sense grown younger, thus partially compensating for the effects of demographic change (Generali Fund for the Future 2013).

In culture policy, too, recent years have seen an intense debate about the impacts of demographic changes on culture infrastructure, culture planning, culture productions and culture education. Various aspects have been discussed in many meetings and documented in a number of publications. The report from the German Bundestag survey commission, entitled 'Culture in Germany' devotes one chapter to the topic in detail, and concludes that a declining population need not necessarily lead to less uptake of cultural offerings. The topping-up of demand by the older generations could level out this trend, provided more of the culture propositions factor-in the needs of a range of age groups (German Bundestag 2008, p. 334).

The federal state with the highest population, North Rhine-Westphalia has taken the following exceptional approach to the subject: In 2008 the Ministry of Culture of the North Rhine-Westphalia federal state created a remit covering the topic of culture and old age. The Institute for education and culture in Remscheid was commissioned to create a competence centre for culture and education in old age (kubia), to be at the disposal of cultural institutions and staff working in culture in the federal state to provide information, advice, interconnection, research and qualifications.

The importance of cultural education in old age

The notion that creativity is not the prerogative of youth is evidenced by the works of many great artists that have been and are artistically active until old age. Even those who have not

made art and culture their profession find that creative forms of expression make sense and, moreover, provide the opportunity to participate in social life and enrich the quality of life.

Artistic and cultural activities are supported by the 'Good Life Project' (Fuchs 2008: 118) Participation in cultural activities gives many older people the opportunity to reorient anew after a period of working and family life and to find their own individual opportunities for a meaningfully shaped life-course and societal engagement. But above all, the realization: "If not now, when?" leads people to venture in their old age (still) into something completely new and to learn about new things, get involved in new openings in life, and devote themselves to creative pursuits. Creative activity opens doors to an informal and un-formalistic way of learning. This openness and curiosity among elderly people towards cultural education is also borne out by the 50+ cultural barometer, a representative survey about the participation of people over 50 years of age in culture in Germany. 69% of those surveyed are convinced that artistic skills can be learned even in old age. Almost 30% of respondents between the ages of 50 and 70 who (as yet) are not artistically creative, expressed an interest in the cultural education proposition (Keuchel/Wiesand 2008: 96, 91).

The cultural education topic is in recent years fortunately receiving great attention in Germany, things are really coming together, in fact. In general, cultural education is today considered a component part of socially desirable general education, since it facilitates the creative, communicative and constructive competencies necessary for a well-rounded life. Right at the heart of the matter has always been the cultural foundation education of children and young people, which has recently expanded and is nowadays being described as a 'lifelong and life-accompanying learning through the arts' (BKJ 2011, p. 9). Turning attention to art and culture in childhood and the formative years is indeed a cornerstone. Only 2% of people over 50 years of age visit a cul-

tural venue for the first time without having come into contact with culture in their youth. At 76%, the most commonly given argument for not making use of culture is a lack of knowledge of the cultural context (Keuchel/Wiesand 2008: 85, 80). This is further evidence of how meaningful it is to provide a cultural education proposition for the given age group.

The already cited report by the survey commission, 'Culture in Germany' notes that it is indeed the cultural education proposition for adults and seniors that has a lot of catching up to do, and this need is growing as society ages (German Bundestag 2008, p. 329). The Federal Government, in its fifth report on the circumstances faced by older generations, notes that cultural education for older people can promote active participation in societal life. 'Educational measures – in the cultural field itself – are often a combination between further education and the active shaping of life and leisure time. This life-formative process is a basic premise for active ageing' (Federal Ministry for Family Affairs, Seniors, Women and Youth /BMFSFJ/ 2005, p. 133). Cultural education, which is completely central to attaining what are often referred to as "key competencies" such as creativity, communication skills and awareness abilities, is the way forward to dealing with the challenges of old age.

Cultural education propositions for seniors

The aforementioned demographic trend has long since been affecting the practice of cultural education in Germany: In more and more cities theatre ensembles of seniors are springing up. The German music council has on its agenda the topic of the over 50s playing instruments and is in discussions about the framework conditions for instrumental playing in old age. The Orchestra Days initiative invites seniors to come back to music and brush up on their musical instruments. In working with the media, a cross-generational approach is developing. The concept of visits by dementia sufferers which arose in a number of

museums in the North Rhine-Westphalia region has taken hold. Currently, several concert halls are conceiving special formats for putting on and bringing across programmes for this population segment. Increasingly, cultural educators both employed and freelance are discovering seniors as a target group, and developing new forms of proposition. In addition to these initiatives on offer in the (socio-) cultural establishments, there are also propositions for seniors that look to reach out to them in situ (such as the cinema on wheels, the museum in a suitcase, opera in the retirement home). The educational formats apply at both the receiving and participation ends. Cultural education with seniors is not only taking place in cultural institutions and culture-educational facilities, but above all in many (Church) facilities devoted to working with older people, as well as adult education in homes for the elderly (cf. de Groote/Nebauer 2008). Yet in the German classical institutions of high culture the special education formats for older people represent, according to one study, only 6% of the education on offer (Keuchel/Weil 2010: 125) and are predominantly passive.

Due to the heterogeneity of the target group the propositions are at least as diverse as the children and youth cultural education spectrum, aimed at preschool children up to young adults. After all, the definition of old age covers 30 to 40 or even more years of life. This spans the generations, from the so-called 'young' old between 50 and 60 years of age to the people in advanced old age. These generations are shaped by their very different lifestyles, cultural socializations, needs and hobbies. It follows that the cultural interests of older people, depending on their degree of education, social origin and health, are increasingly heterogeneous. The cultural practices and needs of the 'baby-boomer' generation that is just coming into retirement age are completely different from the cultural needs of an eighty-year-old nursing home resident. Those who have grown old listening to the Rolling Stones probably do not listen to folk music, nor to André Rieu. That one keeps one's cultural prefer-

ences throughout one's life was clearly shown in the '50+ cultural barometer' Keuchel/Wiesand (2008: 10).

The need for the scientific discipline of cultural geragogy

What is on offer is still strongly influenced by cultural pedagogics, while the etymology of that word shows it to be aimed at children and young people (from the Greek, "pedagogia": guiding children). The specifics of the older target group are seldom addressed. It seems worthwhile to set up a new scientific discipline – cultural geragogy (from the Greek "geragogia": guiding older people). After all, an older ailing man does not go and see a paediatrician, but a geriatric specialist.

It is only consistent that cultural education focused on this large and attractive target group should prepare to address it in ways methodically and didactically distinct. The College in Münster and the Institute of Education and Culture in Germany have responded to this need and since 2011 have jointly been offering appropriate follow-up training for artists, cultural workers, social services workers, carers and assistants for the elderly. Cultural geragogy 'is an appropriate response to the obvious needs that are present right across our society. Indeed, cultural activities and cultural education are significant for older people, to the point of being almost the central key to participation in the life of the community, to quality of life and satisfaction, in the interests of a worthwhile old age' (Wickel 2011: 7). Cultural geragogy combines knowledge of cultural education, gerontology, and geragogy. It creates the proposition of a cultural education focused on the biography and the life-experience of older people while methodically and didactically taking into account their learning styles.

What cultural geragogy needs to offer

In principle it is true that we need to start out from the needs of the elderly participants (cf. a detailed treatment in de Groote/Fricke 2010). Older people have a long history of life and education. We can have a dialogue with older people, as equals, to discuss what they are there to learn, and to explain to them what skills and resources they need. They have a lot of cultural experience, whether derived from school, leisure or their professional life. They have had many opportunities to confirm what they like and to develop aversions. When working with older people it is very important to focus on the participants and take into account their cultural biography and socialization. Older people want to bring in their experience and competence. They should have the opportunity to take an active role. Overall, seniors today have more education than earlier older generations and, in comparison with them, they are more likely to participate in training initiatives. In doing so they place corresponding demands on the quality of their cultural education. Negative portrayals of old age often distort our view of this topic. Seniors do not want entertainment and a chat over coffee, but propositions that resonate with their differing interests, needs, and cultural experiences. Nevertheless, a lot of seniors also feel the need for edutainment: They want not only to develop and learn new things, but they also want to have fun and make social contacts. This is something that cultural geragogy initiatives should take on board.

Cultural geragogicians need a broad base of knowledge of the biological, cognitive and psychological processes of ageing. They need to be able to take into account some physical or cognitive limitations (e.g. dementia, cf. Nebauer/de Groote 2012). Knowing about ageing should also include knowledge about the socialization of older people. Many seniors are not used to working with a computer, for instance. In digital photography we need to proceed stepwise, where taking each step must be

understandable and reachable. In addition, it is necessary to take into account the peculiarities of learning in old age. Participants cannot easily just drop the patterns of learning strategies and behaviour they have made their own over many years, and they want these to be closely kept to. Older people do learn somewhat slower than the young, but the thoroughness of learning is another matter. They have acquired a significant knowledge base over their lifetime. The new knowledge can cross-link with the existing. Existing knowledge helps to classify new knowledge, integrate it, structure and anchor it (Spitzer 2003, p. 40). In addition, cultural geragogicians have to be able to adapt to very diversified target groups: highly educated academics with cultural interests, groups rather far removed from education and culture, older people of foreign extraction or people with physical or cognitive limitations. A further challenge is working with multi-generational groups. In addition to the methodological-didactic sensitivity to the needs of both age groups, most needed are the skills of a moderator able to establish a level dialogue.

Given the demographic forecasts, cultural geragogicians will not be short of work. But it is also in the public and culture-political interest to further strengthen cultural education for older people. One graduate of cultural geragogy, who is today heading up a facilitation department at one Dutch museum, expressed it exactly: 'Geragogy is not a doctrine about a bit of distraction before the inevitable comes. It's about quality of life, finding identity and the stimulation of enormous social potential, which often lies fallow.' (Neugebauer 2011: 25).

kubia – the competence centre for culture and education in old age

kubia has been entrusted by the Ministry of Culture of the federal state of North Rhine-Westphalia to develop concepts and strategies in the thematic area of culture and old age; kubia provides fundamental research in user behaviour and the cultural

concerns of the elderly, analysis of needs and applied research in the subject area of participation in culture and cultural education in old age. In addition, it provides advice to artists and communities in the development of policies and projects. The Centre reports regularly through a newsletter, a website and a topical magazine about current trends, events and publications. The cultural competency 50+ programme series offers, by way of compact full-day seminars, further qualifications for professionals in a variety of locations in North Rhine-Westphalia, where kubia regularly organizes professional conferences on different issues in the thematic scope.

In addition, kubia runs practical projects to verify research findings in practice and to pick out additional questions for further study. This is how, in conjunction with the Dutch foundation Stichting “Euro+ Songfestival” a three-year model project came into being, called ‘Polyphony – voices of cultural diversity’ (2007-2010), which was focused on evaluating the cultural contribution of older people with a migrant background in the Ruhr area. Currently kubia, through its ‘On the wings of music’ project, is developing, validating in practice, and evaluating concert and framework programmes drawn up with regard to the needs of dementia sufferers. In collaboration with experts from science and from applied practice in the field of care for people with dementia, and based on interviews with the persons concerned, they are evaluating what is needed for a successful implementation.

The kubia Centre also participates in European projects with international partners; in 2006 together with age-culture.net they created a European network for culture in old age and initiated the European projects “InCreaSe – Intercultural Creativity of Seniors” (2008-2010) and “mix@ges – Intergenerational Bonding via Creative New Media” (2011-2013).

Sources

- BKJ (Federal Association of the cultural education of children and youth) (ed.) (2011): *Kulturelle Bildung – Stark im Leben mit Kunst und Kultur*. Remscheid
- The German Bundestag (2006): *The fifth report on the situation of the older generation in the Federal Republic of Germany. The potential of old age in the economy and society — the contribution of older people to intergenerational cohesion and the stance of the Federal Government*. Federal publication 16/2190
- The German Bundestag (2008): *Culture in Germany. The final report of the Commission surveying “Culture in Germany”*. Regensburg: ConBrio Verlagsgesellschaft
- The German Bundestag (2010): *The sixth report on the situation of the older generation in the Federal Republic of Germany – the portrayal of old age in society and the stance of the Federal Government*. Federal publication 17/3815
- Fricke, Almuth (2012): *Kulturelle Bildung im Dialog zwischen Jung und Alt*, in: Bockhorst, Hildegard/Reinwand, Vanessa-Isabelle/Zacharias, Wolfgang: *Handbuch Kulturelle Bildung*. München: Kopaed, pp. 825-827.
- Fricke, Almuth/Dow, Sylvia (Hrsg.) (2009): *Cultural Participation and Creativity in Later Life*. München: Kopaed
- Fuchs, Max (2008): *Kultur macht Sinn. Einführung in die Kulturtheorie*. Wiesbaden: VS Verlag
- Generali Zukunftsfonds (ed.) / Institut für Demoskopie Allensbach (2013): *Generali Altersstudie 2013: Wie ältere Menschen leben, denken und sich engagieren*. Bonn. Schriftenreihe der Bundeszentrale für politische Bildung.
- de Groote, Kim (2013): *“Entfalten statt liften!” Eine qualitative Untersuchung zu den Bedürfnissen von Senioren in kulturellen Bildungsangeboten*. München: Kopaed
- de Groote, Kim/, Almuth Fricke (Hrsg.) (2010): *Kulturkompetenz 50+. Praxiswissen für die mit Älteren Kulturarbeit*. München: Kopaed
- de Groote, Kim/Nebauer, Flavia (2008): *Kulturelle Bildung im Alter. Eine Bestandsaufnahme kultureller Bildungsangebote für Ältere in Deutschland*. München: Kopaed
- Keuchel, Susanne/Weil, Benjamin (2010): *Lemorte oder Kulturtempel. Infrastrukturerhebung: Bildungsangebote in klassischen Kultureinrichtungen*. Köln
- Keuchel, Susanne/Wiesand, Andreas J. (2008): *Das KulturBarometer 50+. Zwischen Bach und Blues. . .*. Bonn: ARcult Media
- Nebauer, Flavia/de Groote, Kim (2012): *Auf Flügeln der Kunst. Ein Handbuch zur künstlerisch-kulturellen Praxis mit Menschen mit Demenz*. München: Kopaed
- Neugebauer, Daniel (2011). *Wenn ich groß bin, werde ich Museumsgeragoge*, in: Kul-

turräume+. Das kubia-Magazin, number 01, p. 24-25

Spitzer, Manfred (2003): Langsam, aber sicher. Gehirnforschung Lernen und das Erwachsener. In: DIE Zeitschrift für Erwachsenenbildung, number 3, pp. 38-40

Federal Statistical Office (ed.) (2011): Im Blickpunkt. Ältere Menschen in Deutschland und der EU. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt

Wickel, Hans Hermann (2011): Kulturgeragogik – Eine Standortbestimmung. In: Institut für Bildung und Kultur (ed.): Impulse für die Kulturarbeit mit Älteren. Dokumentation zum Fachtagung Kulturgeragogik am 11. Oktober 2011 in der Akademie Franz Hitze Haus in Münster, pp. 5-10

Links

kubia – the competence centre for culture and education in old age: www.ibk-kubia.de

Cultural geragogy – cultural work with older people: www.kulturgeragogik.de

mix@ges – Intergenerational approximation through Creative New Media – www.mix-ages.eu

Mgr. Tomáš Drobný

Mgr. Tomáš Drobný studied archaeology and history at the Faculty of Arts of Masaryk University in Brno. For more than two decades he has been involved in the protection of cultural heritage and the use of its potential. He gained experience in various museum posts, in a specialist organisation for heritage care and in the department of culture and heritage care of the South Bohemian Region's regional authority. Since 2011 he has been the head of the Methodological Centre for Museum Pedagogy in the Moravian Land Museum.

MUSEUMS AND SENIORS

Changes to the Czech museum environment are a common theme in expert discussions, conferences and studies. Changes in how museums operate can be divided into two basic categories. The first is primarily about the external face of curatorial institutions, how they are influenced by changing technological trends, reflecting the aesthetics of fashion movements that affect the stylistics of museum presentation, in particular the visual aspects of exhibitions and expositions, or the architectural layout of interiors open to the visiting public. The second category is about such changes to their image that come from the very nature of their approach to the public, their communication with the visitor. We can include in this category changes made to heritage-keeping institutions and how they operate in selection, conservation and cataloguing. It is clear that the second type of changes in the activity of museums also causes changes to the museum's image, and these changes are by no means trivial. If we examine the relationship between museums and the elderly, the primary aspect to cover is the present day situation and the goings-on that belong to the second category of how these institutions are changing in themselves and in their outward impression.

We don't have to go too far back, just a couple of decades, to find the Czech word *přestárly* ('past it') being applied to people, until it became an unofficial age category. Today, the use of such a phrase in public discourse is unthinkable. In this case, the reason is not so much the 'whipping boy' diktat of political correctness, but rather a transformation in attitudes and our country's social system. The individual is no longer perceived as a unit of work or productivity for the State, although the notion of post-productive age or period is still with us. But the social dimension of the individual and their relation to the rest of society are emphasized far more than they were in the preceding era,

paradoxically enough. This is the context in which to take stock of lifelong learning, with its individual and social dimensions^[1] (economists rank education among mixed goods, i.e. both private and public). Informal education does indeed find its justified place in museums and other memorial institutions.^[2] We can conclude that we have already described one functional plane of the relations between museums and the elderly, adding that this corresponds to the substantial part of the characteristics of change in Czech society.

We live in times when the old and the senior are not a marginalized topic. The world of advertising is awash with products aimed at seniors. Colleges and many cultural institutions are almost battling it out with the number of educational programmes and courses for the elderly, which are in continuing demand. This is due to the substantial demographic changes in European society, accompanied by a transformation of the status of the elderly and their economic security. When we talk about Active Ageing, you need to realize that the transformation of attitudes to the life of seniors, generally defined as the life-stage of rest after the productive years, would not be possible without the marked improvements in health care seen since the second half of the last century. What is more, Czech society is absorbing all these transformations, by contrast with developed Western European countries, in the fast-track time of only a quarter-century. Spare a thought, then, to consider the extent and pace of change in the thinking of today's seniors, being offered options that previous generations could only have dreamt of. For the same reasons as already described above, museums and their approach to seniors also find themselves in the spotlight of our attention.

Seniors as a museum visitor target group are gradually separating out from the broad mass of adult visitors. The question arises whether it is necessary to single out the elderly from other adult age-groups.^[3] The last two decades have witnessed expert discussions on this, including the views of adult education

andragogics or rather gerontagogics, gerontopedagogy, as well as the gradual deepening awareness of the need to work with specific target groups of visitors to museums.^[4] The outcome being, firstly, findings about the specific nature of educating seniors, and secondly, identifying the specific needs of elderly visitors in museums with due regard to the physical manifestations of human ageing. Not to be overlooked is the role played by the change of social status in senior age and also the different rhythm of life compared to those working. It would not be useful to tease apart the different aspects of ageing at this point, because we can well rely on scholarly literature from the respective disciplines. The aim of this paper is to bring into closer view the expressions of the changing views of society and individuals characterized by the term active ageing in the domain of culture,^[5] or rather its impact on the conduct of the curatorial institutions, Czech museums and galleries.

The outward signs of an active and full life include lifelong training and learning and having the cultural and social needs of the individual met.^[6] We have heard education discussed earlier, and neither is it necessary to go over the role of museums in meeting cultural needs. Museums take part in the task of satisfying social needs with their community role as, what have been termed, 'third spaces' (Šerák 2014, p. 40). Museology and museum pedagogy have long taken into account the role of the elderly in museums.^[7] However, never in the past has this group of visitors had so much attention as now. This is due to the aforementioned demographic changes and the need of Western European countries in particular to adapt social policy to this trend. The costly legacy social systems and other social transformations are instrumental in prompting a search for mutually satisfactory solutions. The resulting squeeze on culture logically brings out questions about the possibility and extent of its involvement in solving a host of pressing issues. Culture is considered a public good, which on the European continent is moreover largely supported out of public funds.

Traditionally seniors have been regarded as museum-goers with significant potential to share their experience and reminiscences.^[8] Hence a number of museums made use of their having that which is necessary to help with the expert processing of collections and their inception, with documenting bygone crafts and handiwork skills, traditions and customs, as well as assisting with presentation to visitors. We thus find seniors recognized as a useful museum volunteer force.^[9] The involvement of seniors can be considered in today's museum projects.^[10] In recent years, attention has often been focused on the importance of seniors as sources of information, or where appropriate, of documents used by historians devoted to processing the oral history of the not too distant past.^[11] Repeatedly to be found in museum pedagogical literature are references to grandparents with grandchildren.^[12] Seniors are also viewed as 'family educators', who bring to exhibitions for children the added value of their own recollections and experiences, who are able, without the presence of the Museum's teachers and educators, to answer many questions and explain the importance and function of exhibits by setting them in context. Often the communication between seniors and their grandchildren is reminiscent of the constructivist philosophy of tuition.

Since the early 20th century, museums have preferred other groups of visitors than the elderly.^[13] They were seen preferentially as the place to educate children and school-going youngsters, or the workforce. Until the early 1990 s, museum educational programmes aimed at the adult visitor were almost exclusively traditional in format – guided tours and lectures. Let us not overlook the activities of various different clubs and friendly associations, museum and heritage groups, bringing together then and now not just avid followers, but also active external co-workers. In these associations, seniors are a significant grouping, often the most numerous. What is characteristic of the activities of these groups is also their penchant for activi-

ties outside museum walls, typified by excursions, nature walks and studio open days.

Since the 1990 s our museums have seen a boom in educational activities. They are aimed at many previously neglected groups in society, in particular the physically handicapped. New forms of cooperation are emerging in relation to schools, in keeping with the Educational Programmes Framework, in relation to families with children typical workshops have come into being, as well as the Children's Museum part of the Moravian Museum. A large part of new exhibits and exhibitions is devoted to the accompanying children's workshops, and the popular worksheets. The approach to the adult visitor has not undergone such fundamental transformation. Despite the theoretical recognition of a need for it to be innovated, in practice we meet a considerable degree of persistence of prior approaches. In addition, there is a degree of fecklessness about how best to grasp the nettle of adult education in museums. In the senior category of museum-goers, there has been a significant shift since two decades ago. New forms of educational products, such as the Senior high school, the Mendel Club for active seniors,^[14] cooperation with Universities of the Third Age, museums working in conjunction with homes for the elderly, e.g. by way of putting on bespoke mini-exhibitions, lending works of art, presenting collections of artefacts in these facilities, etc. Unfortunately, this trend has not made a strong enough impression on the Czech museum sphere. Along with the other causes, in particular the already mentioned fecklessness in adult education, there has been a certain amount of standing still when it comes to the development of new forms of museum education for seniors, as well as their wider dissemination.

A survey of the current range of museum educational activities on offer to the elderly hits the problem of choosing the appropriate method of investigation. In the event that we look for only specific programmes created for seniors, we will find such

programmes presented on the websites of the largest Czech museum institutions so sporadically that the notion of obtaining valuable information by a blanket questionnaire survey involving the regional and smaller municipal museums cannot be viable.^[15] This conclusion is borne out by the investigation of Zdenka Broušková in her Master thesis "Adult visitors as a focus group of museum educational activities". Of the 160 contacted museums she received 111 responses, with several of the museums reporting they have no experience of adult education. (2016, p. 30) In addition, it turned out that the programmes are generally not targeted at the adult visitor, but at the general public; according to the illustrative chart, in 89% of cases. (ibid., p. 31) Furthermore, her study shows that almost half of the responding museums offer guided tours, with an equal number of lectures and discussions. (ibid.) Only less than a third of the museums organize hands-on demonstrations of production, creative practicals and workshops, mostly aimed at families with children; the author gives a non-definitive list of nine museums and galleries that organize workshops for adults. (ibid.) As for a representative sample of Czech museums having an eye for seniors, we can come to the following conclusions. The vast majority of museums do not regularly provide targeted education programmes for the elderly.^[16] Nevertheless, commonly offered are educational programmes for a wide group of visitors, which can also encompass seniors. Another conclusion is to recognize a certain exclusivity of museum educational programmes aimed directly at seniors, which allows us to deal with them not on the basis of a blanket quantitative survey, but to get an idea about them based on the publication of individual cases in the museology literature and to some extent from knowing the prevailing museum-educational environment.

The current museum education programmes can be split into several types: 1. without a significant element of active participation – podium lectures, talks, guided tours, educational cycles, excursions, 2. with an activity element – workshops, crea-

tive and art-collection practicals and 3. programmes (projects) involving the seniors in curation and in presenting the work of the museum – oral history, the presentation of cultural heritage and its function e.g. in the technical museums. A specific type of programmes for seniors as to location are those that take place directly in their environment — retirement homes, social welfare institutions, or clubs (outreach).^[17] They require bespoke preparation of the content and working with the appropriate facility, and are restricted by other factors than in the usual museum operation.

I believe that from the educational point of view it is sufficient to set the programmes apart as shown, into those with a minimum of interaction, typified by open discussion during lectures and seminars, and possibly excursions, and those with significant interactive content, workshops and creative practicals, in which the seniors have the status of active participants. Also to be considered as educational programmes with a specific type of active participation, where the participants become the museum's cooperating associates, are the oral history and various other forms of co-creation of collections and their specialist documentation, and ultimately, the volunteering activities that involve taking on the presentation task itself. In view of its being rather distinct in many practical ways, let me add the category of programmes that take place where the seniors reside.

Monika Mikulášková categorizes the museum products offered to senior visitors by how they are prepared, where they take place, the subscriber base and the relation to the museum and its collections; and under the senior-museum relationship she includes volunteering and non-specialised products for the general public (2014, p. 24-25). From a marketing perspective, she distinguishes one-time accompanying programmes, regular community and educational programmes, programmes for clients held directly in homes for the elderly, and programmes for grandparents with grandchildren. (ibid., p. 25)

A comprehensive overview of the educational programmes of museums from the beginning of the decade can be found in the Master thesis work of Barbara Honzíková (2012, p. 49-67). She lists over 40 educational museum programmes representing the whole range of educational activities, including cooperation with universities in the U3A category (the Moravian Land Museum, the Regional Museum in Olomouc and the National Museum), the Leisure-time Academy (the City of Prague Museum, the Jesenice region Heritage Museum, The T. G. Masaryk Museum in Rakovník) (p. 63), and publishing activities. Among museum education programmes for seniors she includes specialized exhibitions and expositions targeted directly at this visitor group (p. 50) and exhibition projects created with seniors being involved in their preparation. (p. 51) Other types of programmes according to Honzíková are guided tours and descriptions for adults, lectures, discussions, debates, seminars and conferences. (p. 51-52) Likewise aimed at the general public are craft, art and art-collection practicals and workshops. (p. 53) The author makes a special note of the type of educational programmes created specifically for the elderly, for example. in the Moravian Gallery in Brno 'Creative 60+ - don't be afraid to create'^[18] and 'Playful Christmas' at the District Museum and Gallery in Jičín. The same type of category even includes the 'Art travel-case' and worksheets (the Karlovy Vary Art Gallery) (p. 54) Additional, content-diverse educational programmes listed in the thesis are exhibition openings, authors' readings, fashion shows, theatre performances, music and dance performances, cine-cafes, and movie nights. (p. 55) All such activities fall within the presentation offerings of museums and generally do not target seniors specifically. It is a different matter in competitions, with contests like 'The most beautiful Easter Lamb' or those featuring Christmas cakes, Apple strudel or Easter egg shell-decoration, as organized by the Jesenice region Heritage Museum, or the Museum in Nové Strašecí, which do appeal mostly, and certainly as intended, to senior ladies. (p. 55) Ballroom dances and concerts (p. 55) cannot however be considered specifically

a museum-educational item, because they only rarely reference the collections or notable initiatives that attest to the cultural context of the region from the perspective of cultural heritage institutions. Contrariwise, museum educational programmes based on oral history and in reference to the local and national mementos (pp. 56-57) are an authentic expression of the museum approach and unless seniors are involved, the explanatory power of objects, places and events is always diminished.^[19] We can count among the traditional museum offerings various excursions, trips, walks or projects of the 'outdoor museum' variety. The author gives several examples from the Central Otava region Museum in Strakonice and the Small Museum of Butter. (pp. 59-60) What we miss is a detailed survey that would chart this type of presentation activity related to the catchment region. The results would likely have brought information about the relative frequency of sightseeing programmes outdoors and their popularity among active seniors. These kinds of educational and awareness activities are also on offer from other organizations that are not directly tied to museums, for example The Museum and Heritage society of Brno.^[20] Apart from the 'skanzen' open air architectural museums, natural history field museums, archeo-parks and outdoor museums, we can mention expositions such as the Freedom trail in Mikulov,^[21] or educational nature trails. Barbora Honzíková also pays attention to another type of educational programme, organized for seniors beyond the museum walls. These are events going on in care homes and residential homes for seniors, or in day-stay or week-stay social welfare institutions. These cover both the travelling exhibitions,^[22] with for example an arts and crafts theme, the presentation of historical collections and other items of educational cultural interest (The 'Reliquary for all' from Bečov nad Teplou), the 'Art travel-case' project by the Karlovy Vary Art Gallery, as one of the variants on the museum travel case. (p. 62) As for other activities for seniors, the author includes family programmes that are targeted at adult visitors and their children and grandchildren (p. 52) or the museum and heritage clubs

and friendly societies that are, however, only the organizational tool of the museum's presentation to adult visitors, with seniors being represented in some numbers. (p. 66)

Based on the study undertaken of the relationship of museums to the senior visitor group and the museum-educational programme proposition to them, it is worth saying a few comments, maybe a hypothesis about why there are only a few museum educational programmes for senior adult visitors. If we put to one side the guided tours, debates and excursions and look for programmes with active involvement elements, we are bound to think that by contrast with child audiences, museums and galleries are often out of their depth when it comes to addressing seniors with this type of programme. At the same time, it is not the case that seniors and adults are not interested in education, are averse to any kind of playfulness or that they are not keen on cultural experiences and visiting museums.^[23] The question to ask is whether the museums, and museum educators, recognize the needs of the elderly and adult museum audiences; whether they are able to respond to them. There is clearly a dearth of appropriate surveys or analysis of the needs of this segment of the museum-going public.^[24] Many preconceived ideas prevail, when it comes right down to it. (Broušková 2016) The situation is not much better in terms of promoting what there is. Moreover, a segment of the Czech cultural scene, museums included, is struggling with a long-term loss of social prestige. A century ago, museum curators were among the elite, national and local and the museum buildings answered the call for being representative of the then rising tide of national aspirations, the rise of the bourgeoisie and the middle class. These days, the roles of social celebrities in the cultural field are occupied by only those artists who are known to the media. Many museums, particularly those whose tutors and museum educators lack even the most basic gerontagogical training are either afraid of working with seniors or do not have good experiences of doing so. 'Seniors are one of the most demanding target

groups for education, having their own specific expectations, and very often inclined to be judgemental with great gusto about the competency of the tutor, across the board.' (Honzíková 2012, p. 35)

The Czech museum-educational environment has adopted the term educational turn, from abroad. (O'Neil, Wilson 2010). It characterizes an important change in approach among the curatorial institutions toward their visitors over recent decades.^[25] The socio-demographic changes in Czech society demand that they sign up to the active ageing programme. Today's seniors, unlike the generations of previous decades, have lost some of the natural life-pursuits associated with the rural way of life that continued even after retirement (working in the garden, caring for domestic pets, the home, good neighbourliness, etc.). Their work habits and professions directed them to other leisure pursuits. Lifelong learning and making use of all the cultural opportunities is inherent to the lifestyle of a growing group of seniors, who will in addition grow in number as a proportion of the population in the coming decades. Even museum educators realize: 'The process of learning and discovery is an effective form of cognitive training and a defence against mental decline through inactivity.' (Honzíková 2012, p. 3) Museums and galleries are unlikely to see the kind of booming interest from seniors in their educational programmes as occurred in the case of the Universities of the Third Age two decades ago. If they can put together an attractive offering of educational programmes for this target group, they will surely find a way to approach other large groups of active seniors.

Sources

- Directory of museums and galleries in the Czech Republic issued by the Association of museums and galleries. [cit. 2016-28-8]. Available from: <http://www.cz-museums.cz/adresar/>
- BRABCOVÁ, Alexander (ed.). 2003 Brána muzea otevřená. JUKO Náchod. ISBN 80-86213-28-5.
- BROUŠKOVÁ, Zdenka. 2016 Dospělý návštěvník jako cílová skupina edukační činnosti muzea. Master thesis Masaryk University. Brno. Thesis supervisor Mgr. Lucie Jagošová, DiS. [cit. 2016-28-8]. Available from: http://is.muni.cz/th/330876/ff_m/Diplomova_prace_Brouskova.pdf
- DOX. Center for contemporary art. Project VETLICAT – Fablab. [cit. 2016-28-8]. Available from: <http://www.dox.cz/cs/specialni-programy/projekt-veticat-fablab>
- DOX. Center for contemporary art. September 2014. Češi v první linii. [cit. 2016-28-8]. Available from: <http://www.dox.cz/cs/doprovodne-akce/zari-2014>
- DROBNÝ, Tomáš. 2014. Pamětníci vyprávějí a co pamatují muzea. In Muzeum a změna IV. Proceedings of the International Museological Conference. Prague National Museum, 12-14 November 2013. Asociace muzeí a galerií České republiky, p. 132 – 138. ISBN 978-80-86611-63-1
- DROBNÝ, Tomáš. 2015. Na návštěvě – zprostředkování komunikace v prostoru a čase. Kultura, umění a výchova, 3(2) [cit. 2015-11-02]. ISSN 2336-1824. Available from: http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualni-cislo&casopis=9&clanek=122
- HONZÍKOVÁ, Barbora. 2012. Výchovně vzdělávací činnost muzeí ve vztahu k seniorům na základě aktuálních gerontagogických poznatků. Master thesis Masaryk University. Brno. Thesis supervisor Mgr. Lucie Jagošová, DiS. [cit. 2016-28-8]. Available from: https://is.muni.cz/th/261099/ff_m/Diplomova_prace.pdf
- iDnes.cz / Plzeňský kraj. Projekt Europeana 1989. [cit. 2016-28-8]. Available from: http://plzen.idnes.cz/sbirka-dokumentu-europeana-v-plzni-duv-/plzen-zpravy.aspx?c=A131103_173549_plzen-zpravy_mav
- JAGOŠOVÁ, Lucie & Otakar KIRSCH. 2012. Seniori v muzeologické literatuře: staré nebo nové téma. In Seniori v muzeu. Proceedings of the seminar 14-15/6/2011. Masarykovo muzeum. Hodonín, p. 4-21. ISBN 978-80-87375-03-7.
- Masarykova univerzita Mendelovo muzeum. [cit. 2016-28-8]. Available from: <http://mendelmuseum.muni.cz/cs/prednasky/mendel-klub-pro-aktivni-seniory>
- Metodické centrum muzejní pedagogiky. Zapomenutá expedice za australskými domorodci. [cit. 2016-28-8]. Available from: <http://www.mcmp.cz/o-nas/projekty/seniory/zapomenuta-expedice-za-australskymi-domorodci/>

MIKULÁŠKOVÁ, Monika. 2014. Marketing muzea zaměřený na seniorského návštěvníka. Bachelor's thesis. Masaryk University. Brno. Thesis supervisor: PhDr. Jan Dolák, Ph.D. [cit. 2016-28-8]. Available from: http://is.muni.cz/th/398737/ff_b/Bc._prace_MO-NIKA_MIKULASKOVA_398737.pdf

Muzejní a vlastivědná společnost v Brně. [cit. 2016-28-8]. Available from: <http://www.mvs-brno.cz/>

MÜLLEROVÁ, Magdalena (ed.). 2011. Dobrovolníci pro kulturu. Dobrovolnická činnost v kulturních organizacích. Institut umění – Divadelní ústav. Prague. ISBN 978-80-7008-268-3

Národní technické muzeum. Centrum stavitelského dědictví Plasy, středisko dokumentace, prezentace a celoživotní vzdělávání. [cit. 2016-28-8]. Available from: <http://www.ntm.cz/aktualita/ntm-otevirelo-centrum-stavitelskeho-dedictvi-plasy>

Občanské sdružení Paměť. [cit. 2016-28-8]. Available from: <http://sdruzeniapamet.cz/pamet/index.php/navstivte-stezku-svobody>

O'NEIL, Paul a Mick WILSON, eds. 2010. Curating and Educational Turn. Open Editions London & de Appel Amsterdam. ISBN (10): 0949004189, ISBN (13): 978-0949004185.

Projekt ETNA a vzdělávání (seniorů) v kulturních institucích. [cit. 2016-28-8]. Available from: http://www.emuseum.cz/admin/files/muzeum_1_2013_opr_62-64.pdf

RUTAR, Václav. 2012. Seniorský návštěvník jako nedoceněný zdroj paměti. In Senioři v muzeu. Proceedings of the seminar 14-15/6/2011. Masarykovo muzeum. Hodonín, p. 87 – 90. ISBN 978-80-87375-03-7.

Senioři a kultura. Příklady zapojení starší generace do kulturních projektů. 2012. Prague. [cit. 2016-28-8]. Available from: <http://www.programculture.cz/media/document/seniori-a-kultura-final-web.pdf>

Senioři jako cílová skupina muzeí umění a galerií. Zprostředkování umění formou outreach. Alice Stuchlíková. 2013. [cit. 2016-28-8]. Available from: <http://www.emuseum.cz/admin/files/CMH-16-Alice-Stuchlikova.pdf>

Senioři v galerii. [cit. 2016-28-8]. Available from: <http://www.emuseum.cz/admin/files/CMH-15-Mgr.-Olga-Buciova.pdf>

ŠERÁK, Michal. 2014. Úvod do andragogiky. In Základy muzejní pedagogiky. Study texts. Moravské zemské muzeum Brno, p. 31 – 40. ISBN 978-80-7028-441-4.

ŠULCOVÁ Vladka. 2013. Muzeum pro seniory. Zpráva z brněnského kolokvia. Vestník AMG 2/2013, p. 16. [cit. 2016-28-8]. Available from: http://www.cz-museums.cz/UserFiles/file/2013/Vestnik/2_13_WEB.pdf

VYKOUPILOVÁ, Pavla. 2013. Jak pomáhají senioři Moravskému zemskému muzeu. In sborník příspěvků z konference Dobrovolnictví v roce aktivního stárnutí 2012.

17-18 September, 2012, Soběslav. HESTIA. Prague, p. 59-61.

Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze. Zmizeli sousedé. [cit. 2016-28-8]. Available from:

[http://www.holocaust.cz/vzdelavani/vzdelavaci-programy-a-institute/zmizeli-sousedé/](http://www.holocaust.cz/vzdelavani/vzdelavaci-programy-a-institute/zmizeli-soused/)
ZÁRYBNICKÝ, Miloš. 2012. K přínosu seniorů českému muzejnictví (historie, další možnosti). In Senioři v muzeu. Proceedings of the seminar 14-15/6/2011. Masarykovo muzeum. Hodonín, p. 78-83. ISBN 978-80-87375-03-7.

Židovské muzeum. Programmes for schools. Hanin kufřík. [cit. 2016-28-8]. Available from: <http://www.jewishmuseum.cz/program-a-vzdelavani/vzdelavani/programy-pro-skoly/>

- [1] 'Research confirms that the educational activities in the economically post-active age contribute to a sense of dignity and life satisfaction, to being part of society, to self-realization and to physical and mental health.' (Honzíková 2012, p. 3)
- [2] On the subject of the relationship between the museum phenomenon and the role of culture in building awareness of the education content in museum education see e.g. Drobný 2015.
- [3] The research study of Monika Mikulášková showed that 9 of 77 respondents from among museum staff do not regard seniors as a notable distinct part of the museum-going public (5 respondents) or cannot decide (4 respondents). (2014, p. 34)
- [4] A ground breaking role was played in 1989 by the Open Society Fund Prague project 'the museum gates are open' led by Alexandra Brabcová, from which arose the publication of the same name encompassing several dozen different types of museum educational projects. including those aimed at the seniors target group e.g. the Project for seniors by the Náchod Art Gallery (Brabcová 2003, p. 447).
- [5] The topic was dealt with by the publication 'Seniors and culture. Examples of the older generation being involved in cultural projects'. Prague, 2012.
- [6] Mikulášková cites John H. Falk and Lynn Dierking on social motivation She states that seniors seek social contact and so motivation to visit the museum operates from outside, from their surroundings. (2014, p. 15-16).
- [7] A comprehensive overview of the relationship between seniors and museums can be found in: Senioři v muzeologické literatuře: staré nebo nové téma. In Senioři v muzeu. Jagošová, Kirsch. Hodonín 2012.
- [8] Zárybnický, Miloš. 2012. K přínosu seniorů českému muzejnictví (historie, další možnosti), Rutar Václav. 2012. The senior visitor as an untapped source of history.
- [9] Vykoupilová Pavla. 2013. Jak pomáhají senioři Moravskému zemskému muzeu. In the Conference compendium of Dobrovolnictví v roce aktivního stárnutí 2012. 17-18 September, 2012, Soběslav.

- Prague, p. 59-61. On volunteering in culture generally see e.g. Dobrovolníci pro kulturu. Dobrovolnická činnost v kulturních organizacích. Müllerová 2011.
- [10] E.g. the Europeana project 1989. iDnes.cz / Plzeňský kraj. http://plzen.idnes.cz/sbirka-dokumentu-europeana-v-plzni-duv-/plzen-zpravy.aspx?c=A131103_173549_plzen-zpravy_mav
- [11] An example of using oral history in a museum education programme in the Villa Tugendhat in the article Pamětníci vyprávějí a co pamatují muzea. (Drobný 2014, p. 132 – 138)
- [12] See e.g. Mikulášková 2014, p. 16, Programy Tvůrčí odpoledne pro prarodiče s dětmi v Centru současného umění DOX. Seniori a kultura 2012, p. 30 – 31.
- [13] see footnote 5.
- [14] Muzeum Beskyd Frýdek – Místek, Masarykova univerzita Mendelovo muzeum <http://mendelmuseum.muni.cz/cs/prednasky/mendel-klub-pro-aktivni-seniori>
- [15] Contradicting that statement is the expressed view of 30 respondents from among the Museum's staff of 77 participating in the research study, who confirmed the implementation of programmes for seniors in their institution (Mikulášková 2014, p. 35). The data published in her thesis that are based on the cultural statistics provided by NIPOS cast doubt on this testimony. In 2011 there are a documented 1,194 groups (excursions) of seniors taking part in the special supporting programmes of museums and galleries from a total of 23,973 and in the year 2012 some 1,099 groups (excursions) out of 22,546 albeit the sizes of the groups are not clear. (Mikulášková 2014, p. 30)
- [16] The overall number of museums in the CR is around 490, see the Czech museums and galleries address book issued by the Museums and Galleries Association. <http://www.cz-museums.cz/adresar/>
- [17] Seniori jako cílová skupina muzeí umění a galerií. Zprostředkování umění formou outreach. Alice Stuchlíková. 2013. <http://www.emuseum.cz/admin/files/CMH-16-Alice-Stuchlikova.pdf>
- [18] Seniori v galeriích. <http://www.emuseum.cz/admin/files/CMH-15-Mgr.-Olga-Buciova.pdf>, Projekt ETNA a vzdělávání (seniorů) v kulturních institucích. http://www.emuseum.cz/admin/files/muzeum_1_2013_opr_62-64.pdf
- [19] For example the programmes of the Jewish Museum and its Educational and cultural centre in Prague, the 'neighbours who disappeared' and 'Hana's travel-case'. Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze. Zmizelí sousedé. <http://www.holocaust.cz/vzdelavani/vzdelavaci-programy-a-institute/zmizeli-sousedu/>, Židovské muzeum. Programmes for schools. Hanin kufřík. <http://www.jewishmuseum.cz/program-a-vzdelavani/vzdelavani/programy-pro-skoly/> V galeriích DOX se uskutečnil program, jež nabízel setkání s lidmi, v jejichž vzpomínkách oživaly příběhy účastníků I. světové války. DOX. Center for contemporary art. September 2014. Češi v první linii. <http://www.dox.cz/cs/doprovodne-akce/zari-2014>
- [20] Muzejní a vlastivědná společnost v Brně. <http://www.mvs-brno.cz/>
- [21] Občanské sdružení Paměť. <http://sdruzeni.pamet.cz/pamet/index.php/navstivte-stezku-svobody>
- [22] The Methodology centre of museum education has arranged a travelling exhibition in several retirement homes in the South-Moravian region entitled the 'Forgotten expedition in search of Australian Aborigines'. <http://www.mcmp.cz/o-nas/projekty/seniori/zapomenuta-expedice-za-austral-skymi-domorodci/>
- [23] see Honzík 2016, p. 31. A 10-lecture and workshops module for seniors called EXERGAMING (Exercise and Gaming), whose method was education in the form of games took place at the DOX gallery. DOX. Center for contemporary art. Projekt VETLICAT – Fablab. <http://www.dox.cz/cs/specialni-programy/projekt-veticat-fablab>
- [24] Monika Mikulášková in her thesis concluded that there is a need for qualitative research and discussed the limitations of quantitative research in the present museology research situation going forward (2014, p. 46).
- [25] By way of example see the newly opened 'Plasy civil engineering heritage centre' in the National Technical Museum, encompassing a documentation, presentation and lifelong education centre. <http://www.ntm.cz/aktualita/ntm-otevrela-centrum-staviteleskeho-dedictvi-plasy>

THE ROLE OF LIBRARIES IN THE EDUCATION OF SENIORS

Libraries are regarded by some people chiefly as a part of the formal education system infrastructure: a quiet place where you can study, where there is a wealth of primary and secondary information and research sources and documents, where you can get specialized support from the staff – for searches, information, guidance. For these people, the libraries genuinely provide due services. Through the use of information technology, they also offer access to electronic resources, some of which are out of the reach of private individuals due to pricing or licensing issues. As places they are also good for online study and other forms of elearning. Their not inconsiderable advantage is a pleasant environment, easy access to services (including financial) and constant efforts to allow their unhindered use.

Some of the town and municipality libraries take a broader view of their role in lifelong learning, aware of the importance of lifelong learning for the individual and society. They arrange rest areas for study, group work-spaces equipped with the necessary presentation and didactic technology; they foster cooperation with schools and partner educational institutions, and offer their own educational activities. The great advantage of public libraries in towns and cities is their universal character, which allows them to cater for all age and interest groups, lets them adapt to changing requirements and needs and respond to them appropriately. Seniors are an important, and one of the most numerous groups of library users. Libraries, being public institutions, are accessible to them, familiar and safe, comfort-

Bc. Iveta Novotná

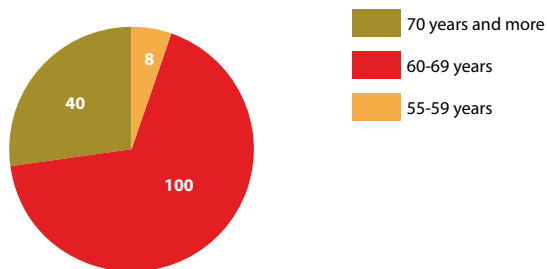
Bc. Iveta Novotná works in the Municipal Library in Chrudim as the head of the children and young people's department (the coordinator of A3V and VU3V, cultural education activity). She is a member of the steering committee of the 60+ section and the Club of Children's Libraries of the SKIP ČR. After finishing secondary library school in Brno (Librarianship and scientific information) she studied adult education at the Education Faculty of Palacký University in Olomouc. She took a requalification course in librarianship, and has also taken courses in course-leading skills, dramatic education and reminiscence therapy, and has undertaken short-term placements in Slovak libraries.

able and inexpensive, facilitating meetings, lifelong learning, fulfilling a communication and social function in the community. Libraries are also institutions that not only educate how to live fully in one's third age, but at the same time create the conditions for active life pursuits a space for intellectual and social fulfilment, the fellowship of older people, and above all, are involved in guiding us along as we age.

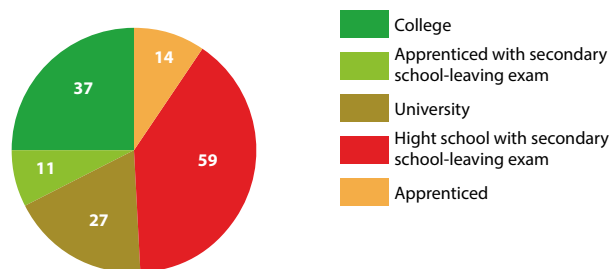
This is where there is great scope for effective, informal educational and awareness-raising activities by institutions such as libraries, to build up good interpersonal relations and solidarity between the generations, by having the public libraries fulfil their community function, contributing to the integration of seniors within society.

Currently, seniors make up about 30% of library users in the Czech Republic. In some places, especially in small villages the figure is higher. According to a survey conducted in 2015 they are 83% women and 17% men.

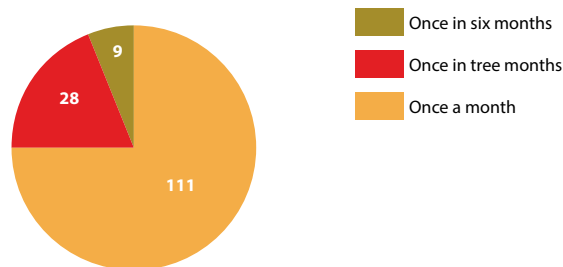
The strongest-represented group are seniors aged 60-69. These are primarily people who have recently reached retirement age. Almost one third of the participants are 70.

As for education for the elderly, the library initiatives are of interest to high school and higher education graduates. At the same time, we can confirm that libraries cater to a broad range of clients.

Frequent visits from seniors are encouraged by the wide range of activities libraries offer. Most seniors visit the library and its educational events monthly. This fact confirms that the activities libraries provide for seniors are quite widespread and regular (libraries events being held at least once a month and on a regular basis).

The basic educative formats for seniors that present-day libraries provide are:

- Virtual University of the Third Age (VU3A)
- University of the Third Age (U3A)
- Academy of the Third Age (A3A)
- Free educational lectures, thematic cycles

- Courses (computer/digital literacy courses, language courses, courses of civic literacy, courses in creative writing, art and handicrafts courses, etc.

The Virtual University of the Third Age (VU3A), under the auspices of the Faculty of Business Economics of the Czech Agricultural University in Prague is the most common type of education for seniors found in the libraries. Under the new standards, a senior-friendly library provides at the very least the organization of VU3A. The term courses are founded on multimedia lectures led by academic staff. One advantage libraries have is their linkage to the primary traditional documents. An example of good practice is the Slavoj Municipal Library in Dvůr Králové nad Labem.

Any University of the Third Age (U3A) must have a University or College guarantor and the attendees have the affiliate status of attending the University, but they are not students within the meaning of Act No. 11/1998 Coll. on universities. An example of good practice is the Municipal Library in Litomyšl.

An Academy of the Third Age (A3A) is a moderately advanced form of interest-based education with a looser thematic structure. In addition to the lectures, under the A3A umbrella the libraries organize various initiatives to edify and captivate (excursions, tours, themed outings, etc.). This is where the library can get partners to join in, or provide the educative content through hired tutors. An example of good practice is the Municipal Library in Chrudim.

The free-form educational thematic cycles for seniors while being similar to A3A, are more arbitrarily designed and thematically scattered. Participation in these tends to be irregular, the participants typically do not form a cohesive group, and pick and choose individual topics. In format terms, these are often lecture talks with a follow-up discussion.

The courses consist of a comprehensive set of lectures, seminars and exercises connected by their common theme and also the

person teaching. Courses are usually finished off with an oral examination or test, but it is no exception to find practical tests or project work. Courses in libraries are on a signed-up basis.

These forms of learning opportunities always depend on the support of the founder, the size and the availability of the library's technical facilities, and on other factors.

The 60+ section of the Association of library and information professionals, aims to bring libraries together and to create a platform for the exchange of experience and ideas, and above all to improve services for seniors. It brings together individual and institutional members who are interested in the subject of active ageing and programmes associated with it. It is further involved in setting up policies and guidelines, and working together with like-minded institutions, forming ties with libraries in other countries.

<http://www.skipcr.cz/>

A publication has been prepared by the members of the "60+" section of the Association of library and information professionals of the CR (SKIP) stemming from the knowledge and experience of dozens of libraries in the Czech Republic and making use of a range of relevant information sources and consultations with experts from the field of andragogy, geragogy, social work, etc. While work on the guidebook took almost two years, many more years of knowledge and experience went into it.

What then are the requirements for a library that is accommodating towards seniors (of "senior friendly" standard)?

I. General requirements

1. The library creates the conditions for equal access to services and information.
2. Registration to the library is provided by the seniors at a discounted price.

II. Staff

1. All staff who serve users have due knowledge of the manifestations and consequences of ageing and old age, and the skills necessary to provide services to users – who are seniors. The qualifications of staff in this respect are constantly being raised.
2. Depending on the size of the population catchment, there is a library worker specialized in services and communication with senior clients.

III. Fund and services

1. The library uses all means of remote communication, offers a long-distance service.
2. The library provides a home delivery and collection service for loan items.

IV. Technical and material provisions

1. The library provides the appropriate physical and technical conditions and measures to allow unassisted movement and stay, by users – seniors. It ensures regular checks are made of the functionality of the special measures and equipment.

V. Library websites

1. Web pages comply with the accessibility guidelines for the elderly.

VI. Cooperation and promotion

1. The library works with organizations that embrace and bring together seniors, largely in the given locality.
2. In cooperation with these organizations the library suitably promotes its services to seniors.

VII. Events

1. The library organizes activity programmes for the elderly, especially educational activities.

VIII. Inclusiveness projects

1. The library organizes targeted inclusiveness and intergenerational activities.

Working with seniors is a matter for all public libraries. There is thus a need to cater for all size-categories of libraries, to define

the competencies of those providing specialist services to seniors in public libraries, to shape the structure and types of content of specific courses at different levels and options, starting with a detailed look at the current staffing situation. This year, foundation training is already underway in conjunction with experts from the academic sector.

Most of the approximately 5000 other public libraries in the CR have to rely on 'getting there' by way of gradually topping-up the qualifications for their existing staff, or of selected specialists, with forms of lifelong learning (LLL), and to do so at different levels, by the size category of each library or municipality, the initial staff qualifications, etc.

Mgr. Karin Militká

Mgr. Karin Militká studied art education at the Education Faculty and mathematics at the Natural Sciences Faculty of Palacký University in Olomouc. She has also studied art at the St. Cloud State University of Minnesota. After ending her master's programme she taught both her subjects at grammar school in Jilemnice (2007-2009) and from 2009-2015 taught art at the Dobruška Elementary Arts School, working at the same time for two years as an educator at the Gallery of Modern Art in Hradec Králové (2009-2011). In 2010 she was accepted on a doctoral programme at the Department of Art Education of the Education Faculty of Palacký University in Olomouc, specialising in education. Her research looks at the use of conceptual art in intergenerational dialogue. Since 2011 she has headed the Education Centre at the GASK gallery. In December 2015 she was elected to the executive committee of the Czech section of INSEA, and she plays an active role in the working group of the Chamber of Educational Workers of the Council of Galleries of the Czech Republic.

ART CONNECTION

013 / SENIOR & GASK

WITHOUT BARRIERS

Projects of the GASK Tutor Centre aimed at promoting active ageing

Introduction

In my paper I will introduce the first year of our Umění spojení, Art Connection project, which we have been actively promoting to seniors. To set the context, I will spend the first two sections of my contribution introducing the Central Bohemian Gallery (GASK) and the accompanying and education programmes of the GASK Tutor Centre. In the third and fourth sections I will describe in more detail the entire Art Connection 013 / Senior year and at the end of the text I will introduce the new GASK Tutor Centre, the entire institution that currently, as of autumn 2016, is following on from the now completed three-year-long Art Connection. The illustrations attachment is a selection from the extensive photographic documentation of the Art Connection project.

1) GASK – central bohemian gallery in Kutná Hora

The 'Central Bohemian Gallery', "Galerie Středočeského kraje" was established as an institution in 1963 under the similar name "Středočeská galerie". From 1993 to 2009 it carried on with its curatorial and exhibition activities under the name of the 'Czech Museum of Fine Arts' (ČMVU) in Prague. In 1998 the Ministry of Culture acquired from the Czech Army the buildings of the Ku-

tná Hora Jesuit College, which were passed to the ČMVU as its new site. After many years of reconstruction of the Jesuit College and relocating the entire institution, in 2010 a new phase commenced under a new name: GASK – the Central Bohemian Gallery.

Since its founding in 1963 the institution has been curating the gradually growing collections of modern and contemporary art, mostly Czech. Its current seat in the extensive Jesuit College provides for large scale and varied exhibition programmes; ranging from the presentation of collections on two floors of permanent or temporary exhibitions, to works on paper in the so-called Blackbox, through exhibitions of young artists in the Projectroom or artists with a connection to the region in the Café Fatal, to the specific graphics programme – ‘Graphics reach’, site-specific projects in the experimental space of the Baroque baths and dungeons, designs in the Whitebox or extensive monographic exhibitions in what is named Gallery II.

The activities of GASK follow on from the Mission of the Jesuit College as a place of culture and education.

Picture on page 189

2) The accompanying & educational programmes of the gask tutor centre

The GASK Tutor Centre also began its activities in 2010. In our programmes we follow on from the GASK collection presentation format in the permanent and temporary exhibitions, prepared by the curatorial department in the aforementioned eight exhibition spaces.

Through our activities we strive to encourage the public to perceive art as a natural part of life and to treat gallery and museum institutions as an open space.

While preparing the accompanying programmes we work with the curatorial department and artists on the curatorial tours, annotated lectures and art workshops.

Under the grand reconstruction of the Jesuit College for the activities of the GASK Tutor Centre, bespoke spaces were created that include an art studio, children’s corner and Visual games rooms.

Picture on page 189

At the core of the activities of the GASK Tutor Centre are the education programmes for school groups, the afternoon ‘GASK for kids’ art workshops and the ‘Art Connection’ charity project (till 2016). In the GASK Tutor Centre we prepare educational programmes for nursery, primary and secondary schools in keeping with the ‘Educational Programme Frameworks’ of the individual levels (“RVP”). In the educational domain our focus is on those key competencies that can be developed in the educational settings of gallery programmes and working closely together we supplement the particular RVPs.

In the GASK for kids creative art workshops for children we bring out the content and form of a work of art through the immediacy of direct experience. Children get acquainted with Czech art originals from the GASK collections each week and respond to current issues and topics in their own creative way.

The Art Connection project commenced in November 2012 to seek (and find) a path to the local community, connecting and facilitating dialogue between the generations, between the healthy and those with physical, social or other handicaps. In the focused art workshops, arranged with professional artists for target groups of about twelve people, artistic artefacts were made jointly and auctioned off for charity at Advent time (in the years 2013, 2014, and 2016). The financial proceeds were donat-

ed to a local organization caring for some of the socially or physically disadvantaged groups.

In our accompanying initiatives we look to find room for inter-generational dialogue in the family-oriented programmes, too. A natural part of the process are guided tours with artists and curators, art courses for students, adults and seniors, one-day art workshops with artists, multi-day summer art workshops for children called pARTy time GASK as well as the 'Museum night' or screenings of documentary films.

3) A socially responsible institution

Having educational departments in art museums has become commonplace, since their activities serve to mediate dialogue between curators and the public. Likewise, in the GASK Tutor Centre, right across all types of supplementary programmes we facilitate the notions and ideas of exhibition projects, keeping up relationships with various types of audiences, encouraging active public participation; we cultivate social values, provide a space for dialogue and debate, and going towards these goals, we cooperate with various institutions.

The main motto of the Art Connection project is, as contained in the title, to connect.

- The art of connecting – the local community with GASK and the world of art
- The art of connecting – people of different ages and different options
- The art of connecting – joining forces to help others

The aim of the unconventionally conceived project is to meet the social purpose of the institution. To connect the local community with the gallery and the world of art, to allow the meeting of people of different ages and capabilities, but above all to join forces to help others.

A view of the 'States of mind' permanent display

A view of the Visual games rooms

Domov Barbora a Pavel Vašíček

Silk painting with Eva Pejchalová

The individual years (2013, 2014, and 2015) were focused on different respective audiences each time, who worked with the artists throughout the year. The artists themselves were creating the concept for the final work. The works of art went to a fund-raiser auction in December and we donated the funds obtained to a selected non-profit organization.

People with different setbacks not only met with the artists in the gallery environment and tried their art techniques and procedures, but the final goodwill event gave them the feeling that their work had been worthwhile, that they had the power to actively help and encourage those worse off.

4) Art connection 013 / senior

Before 2012, we considered the 65+ target group of seniors as individual visitors. Although the content of various programmes may be very similar for both students and seniors, the circumstances of the implementation and the participation of both groups certainly have their own specifics. Through the project we wanted to connect the local community across the generations, but at the outset we resolved to first get to know them and to prepare for intergenerational cooperation later in the year. In 2013 we turned our attention to seniors and in so doing also joined in with support for the "European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations".

The first full senior year was preceded by the project's preparatory phase and a pilot programme with clients of the Kutná Hora "Domov Barbora" Home. In the preparatory phase we charted a network of providers of social services in the region and in the pilot art workshop we verified the practical viability of the specific target group.

We approached the particular facility with a view to their participation in one of the upcoming Art Connection creative work-

shops. At the same time, we issued an appeal for artists who would have the time and inclination to lead one of the workshops. The most challenging part of the project was to organize the fund-raiser auction, for which we needed to find potential buyers, i.e. local businesses, the public and additional support from the city of Kutná Hora.

We spent the year selecting the beneficiary of the funds to be obtained. In view of the yearlong activity of seniors and the idea of intergenerational dialogue and help, we were looking for a beneficiary among organization from the other side of the age spectrum, i.e. one caring for disabled children. One such organization is the Early Care Centre of the Kutná Hora Charity.

Presenting the project to the public

For the fund-raiser we produced quality photo-documentation as to the individual workshops and the resulting artworks, which become an essential part of the presentation.

For the gradual familiarization of the wider public with the project's progress we naturally worked in association with the regional media. Towards the very end, during preparation of the charity auction, all GASK staff got involved, setting up a half-day exhibition of the works under auction, arranging the technical matters or preparing refreshments.

The 'Strength of the Frail' pilot programme

We prepared the pilot art workshop for clients of Domov Barbora in Kutná Hora back in November 2012. The workshop theme was light and shadow, the frail material of tissue paper and a haptic experience. We explored together with our clients the property of the light that does not go right through our body. With light and drawing we captured our own shadows and using the tissue paper we created unorthodox self-portraiture.

During our painstaking and delicate work, we imbued our works not only with silhouettes, as the manifestation of light and shadow, but also with thoughts, dreams and concerns.

This programme served to verify that not all target groups are able to be active in 'our' environment, and the journey to the GASK was itself so exhausting for some of the clients that they had little energy left for the creative part.

Pavel Vašíček and Domov Barbora / The journey to the depths

Following more extensive cooperation with Domov Barbora we opted for the outreach programme format and in 2013, when we set out on the planned first season, the painter Pavel Vašíček would go direct to Domov Barbora, where he discussed with the seniors and guided them to make a shared painting. By minimizing the transport logistics, we gained extra time for the artistic creation and communication itself. Together with Pavel Vašíček the clients of Domov Barbora created a mosaic painting they called 'The journey to the depths of the mind'. The auctioned work was donated by the buyer to Domov Barbora, where it hangs in the living room.

Picture on page 190

Petr Švolba and Život 90 / Landscape memory

The sculptor Petr Švolba used stones shaped by seniors from the Život 90 association for a piece entitled 'Landscape Memory'. Seniors were invited to the opening of the DIVO art institute in Kolín. The piece was purchased the company PRCA, and donated to the Život 90 organization from Zruč nad Sázavou.

Luděk Rathouský and the Kutná Hora Pensioners' Club / I am history or the fountain of life

The painter Luděk Rathouský joined in with the Pensioners' Club to embark on a large conceptual abstraction on the subject 'I am history or the Fountain of life'. The work was bought by TPCA from their staff Christmas collection. It is installed in the factory hall.

Elizabeth Diringarová and the GASK seniors / Camera Obscura

Bětka Diringarová, who was at the time of the art workshop a student at FAMU, combined the mysterious Camera Obscura with the traditional technique of embroidery. Using the individual embroideries depicting the atmospheric environs of Kutná Hora when viewed from the Jesuit College the young author made a cushion.

Eva Pejchalová and the readers of the library in Kutná Hora / Grandma's scarf

Eva Pejchalová and the senior lady readers at the Kutná Hora municipal library reminisced about their ancestors. While remembering their loved ones they created 'Grandma's scarf', in silk.

Picture on page 190

The Posedlí group and GASK seniors / Dress

The group (whose name means besotted) set about sewing something for the auction with the Kutná Hora seniors and made a beautiful, extravagant, yet very comfortable dress, suitable both for social occasions and for woodland walks. In addition, the ladies followed original designs to make themselves each a dress, trousers or T-shirts for their granddaughters or daughters-in-law.

Pavel Vašíček and the Regional Charity Kutná Hora / Superheroes

The joint work of Pavel Vašíček and seniors from Regional Charity Kutná Hora gave rise to expressive self-portraits of Superheroes.

Tomáš Smetana and the Kutná Hora Hiking Club / Calendar – coffee delight

Kutná Hora hikers under the stewardship of Tomáš Smetana drew 'things with a story' brought in from their homes, which they felt attached to. Mr. Smetana himself added a precise artwork of shoes with their story, and in putting the pieces together a calendar for 2014 was made.

The final work was auctioned at the fund-raiser for over 160,000. - CZK. The GASK staff prepared the fund-raiser refreshments, which were available for a voluntary contribution, thus creating an opportunity for minor donors. The funds obtained were given to the Early care organization affiliated to the Regional Charity Kutná Hora, which provides assistance to families caring for children with disabilities. With the money raised they bought a car, needed for getting the rehabilitation staff to the family homes. The car was presented at the opening of the project photograph exhibition in the Blues Café, where we held another meeting with the groups of seniors, the artists who led the workshops, the auctioneers and the beneficiaries.

Conclusion / gask without barriers

After three successful years of the socially-minded Art Connection project, GASK is keen to continue developing its social mission and offering cultural and educational activities, taking into account the specific needs of visitors.

In conceptualizing the new phase, we will continue to take as our starting point the idea of attainability of culture and educa-

tion, expressed through access for current and potential visitors, and avoiding or breaking down barriers to access, not only the physical or sensory, but also the cultural and psychological. We welcome into our audience visitors of any age, gender, education – varieties of life experiences, culture, religion and health or social status.

The GASK without barriers project sets out to issue a challenge to the entire institution, which aims with its open access approach to spread progressive social values and stands firmly opposed to discrimination and intolerance of all kinds. In partnership with the communities we strive to understand and refute negative and biased views.

The autumn of 2016 finds this project in its pilot phase, which we already consider a natural component of not only our work with the public, but also directly for the public, whom we are giving the opportunity to actively join in with the content and time scheduling of the programme. Together we want to address the specific needs of the various target groups and discuss viable options for their fulfilment. The pilot projects include working together with seniors, specifically with the Seniors Club in Kutná Hora, with whom we are planning to undertake in 2017 intergenerational guided tours of the Jesuit College premises. The tours will be guided by a senior, as an eyewitness of how the Jesuit College was used by the army, and by a student, representing the view of the young generation on the current status of the institution. This pair will complement and enrich the narrative for visitors with the personal dimension of memory and affection for the place.

To sum up with an example of further cooperation with seniors, I can only hint at the scope of GASK without barriers, an ongoing project with no time limit.

ACTIVITIES OF THE MINISTRY OF CULTURE IN PROMOTING THE PARTICIPATION OF THE SENIOR POPULATION IN CULTURAL SERVICES

Mgr. Iva Matějková

Mgr. Iva Matějková has worked since 2007 in the Culture Ministry's department for regional and national culture, first as a specialist researcher, transferring to the civil service, and from October 2015 as a ministerial advisor. After studying at the Faculty of Education of Charles University in Prague she worked as a teacher of English, Russian and music, and later as a behavioural consultant at an elementary school in Prague (1982-1997). From 1997 to 2002 she worked as a manager and coordinator at a specialist college focusing on property valuation and as a project manager, and from 2002-2007 as the director of the school. At the same time in 1996-2007 she worked as a translator from English and Russian, working for several publishing houses.

I should like to start by saying that Ministry of Culture (MoC) has taken stock of the subject of ageing and the elderly in their main strategic document, the 'State cultural policy for the years 2015-2020 (with a view to 2025)', approved by Government Resolution No. 266 of 15 April 2015. In connection with the issues of ageing, one lady has been appointed at the Ministry of Culture to the role of Age Focal Point, tasked with monitoring the issues and working closely in this area with the Ministry of Labour and Social Affairs.

Cultural policy views the participation of seniors in cultural life as a significant resource assisting their active integration into society, which is one of the reasons to support initiatives that offer valuable leisure time activities for seniors, as a wellspring of their personal fulfilment and social contacts. In many areas of cultural life, it is indeed the life experience of seniors that serves as an important source of information to be passed on to younger generations.

Not only in the field of providing cultural services and supporting cultural activities, but also in its own employment policy is the Ministry of Culture taking action over the long term, to ensure that none of the employees or applicants for employment have been or shall be discriminated against for any reason, including age. An analysis of the employee age profile at the Ministry bears this out. It shows that employees aged 50-59 years accounted for 24.15% in 2015, and those aged 60 years and over made up 20% of all employees at the Ministry. The Ministry of Culture has long been shown to value the knowledge and experience of its staff of senior age, but encourages them to develop further, to participate in educational events, and once their term of office is over, to arrange for former employees to meet up at shared activities 2x a month free of charge.

Also, the Ministry subsidized organizations make sure that no discrimination is felt in their activities on grounds of age and to safeguard human rights. Most of them make use of the good knowledge and potential of their older workers, supporting the involvement of seniors and using their knowledge as part of their advisory and tutoring practice.

The fact that seniors also make up a large proportion of visitors to museums, art galleries as well as other cultural facilities, has led the organizations subsidized by the Ministry of Culture to put on a range of seminars and activities directly or indirectly targeted towards seniors. The Tutorial Department of the collections of the National Gallery in Prague, for instance, prepares guided tours, lectures with data slides, readings, dramatizations, courses in art history, art workshops; be they one-day, or week-long outdoors, etc., attended by 50% of the seniors eligible for discounted admission.

We cannot list here all the activities that the MoC-subsidized organizations offer to seniors, but I'll mention a few. For example, under the joint project of the National Museum, the Moravian Museum and the Silesian Provincial Museum there is the programme called

'Custodians of Memory – 200 years of Museums in the CR' (2015 was dedicated to visitors with special needs, and 2016 to museum education and the role of museum institutions in the lifelong learning process; both years in order to take advantage of the potential of the seniors grouping, not only at the visitor level, but also as participants). Another area of activity is the University of the Third Age, organized by e.g. The Olomouc Museum of Art in collaboration with the University of the Third Age at the Palacký University in Olomouc. Of the other MoC-subsidized organizations cooperating with the University of the Third Age let me mention the National Gallery in Prague, the Lidice Memorial, The Moravian Land Museum, the Moravian Gallery in Brno, and the Technical Museum in Brno.

The National Museum launched its volunteer programme in early 2015, which has already involved some senior citizens who can meaningfully make use of their free time and utilize their many years of experience.

Museums and galleries have gradually become intergenerational meeting-places and the venue for other activities associated with the elderly. Apart from the already mentioned events, they organize art workshops for parents with children and grandparents with grandchildren. The Lidice Memorial hosts living memory discussions between survivors and students, both at the memorial itself, as well as in various schools, and runs programmes for seniors; exhibitions, art workshops. In the Moravian Land Museum for two consecutive years now there has been a Seniors' Day on the occasion of the International Day of Older Persons. The Moravian Gallery in Brno has a tradition of hosting the Creative 60+ show, aimed exclusively at seniors, while at the same time offering the opportunity to meet interesting people across all generations. The Museum of Roma Culture regularly includes in their programme offerings various specialized programmes for the elderly, in particular the moderated social discussions with reminiscences, music and screening of archival films and photos, hosting readings by seniors – Roma

literati and the so-called Living-library, with substantial participation by seniors in their roles as storytellers.

In addition to the events I have already mentioned, the Technical Museum in Brno runs a programme on the history of the media under the title 'From the tom-tom to the internet'. The National Technical Museum also runs specialized workshops in their TV studio exhibit, where the participants actively get involved in the preparation of a short TV broadcast, including the role of moderator. The workshops are also frequented by seniors and to an extent led by them.

All these initiatives are implemented thanks to selected grant programmes, or as part of the budgeted agenda of the MoC-subsidized organizations, whilst the projects supported by selected grant programmes predominate. In particular, in the area of amateur artistic activities there is broad scope for involving seniors in project implementation. Their experience in this regard is much appreciated and utilized. It is apparent from the number of submitted projects under the grant programme in support of amateur artistic activities or the tender selection procedure aimed at supporting the cultural activities of disabled people and the elderly, as well as others.

This is how parades, festivals and other open events in the field of folk-art, theatre, photography, cinema and so on are catered for. Seniors are not only participants at the events, they are often also involved in the organizational preparation and implementation of said projects. Examples include events such as the Seniorforum in Kroměříž, The SENIORS folk-art festival in the wine zone of Plž in Petrov, 'The Rychnov Eight', 'The Vysokov Rooster', the 'Strání Fair', the 'National Sokol Choir Showcase' in the Toušeň Spa or the 'National Senior Theatre Showcase' in Miletín.

The grant selection provisioning in support of cultural activities for disabled people and seniors covers the support for cultural events in which disabled people and seniors present their artistic activities to each other and the public. Supported projects include those

implemented by social centres, associations, homes for the elderly, libraries, as well as by other legal and natural persons. The list of events for the disabled and the elderly supported by the Ministry of Culture is published under the name "Kalendárium akcí ZPO" on the Ministry website and updated on a monthly basis on the NIPOS website.

The subsidized projects encompass various forms of art therapy, art activities, ceramics, theatre and literary works or musical activities. In 2015 under the said programme there were government grants issued for a total of 5,291,000 CZK in support of 71 implemented projects, of which 35 projects totalling 2,277,000 CZK were targeted either directly toward seniors or seniors made up a significant proportion of the participants.

Within the grant selection provisioning in support of regional culture are being supported, among others, projects focused on important anniversaries of living notables – seniors. In 2015, the support for these projects amounted to 1,675,000 CZK.

Experienced and long-serving exponents in the field of culture, artists, and leaders of ensembles are recognized by the Minister of Culture with annual awards given for lifelong meritorious and long-standing contributions to the amateur arts. Selected folk craftsmen are awarded the title of 'Traditional folk crafts champion'. This is by way of a permanent public form of recognition and promotion of those who seek to keep up the know-how and skills required to pursue traditional folk crafts and pass them on to future generations. Among the award-winning artisans, seniors do indeed prevail.

An important role is played in relation to the senior population by libraries. As well as the usual activities, other events are held there. Dozens of libraries in the Czech Republic run memory training exercises. Conferences are also held on various topics, such as the 2015 'Libraries for Seniors' initiative, or seminars, e.g. 'Methods of engaging with seniors in libraries.' In readiness is a course for libraries that

specialize in working with the elderly. Libraries host the University of the Third Age sessions. There is a map showing Virtual U3A organizations. Due out this year is the publication – ‘Library services for seniors’ where the situation of U3A in libraries is monitored.

There is another topic to cover, however, namely the media. Senior organizations often point to the fact that the media seldom devote themselves to senior issues and often turn to the Ministry of Culture to take some measures in this respect. We always respond – and let me reiterate on this occasion – that the Ministry of Culture has no direct influence on the audio-visual productions and programmatic choices of the media and has no authority to interfere in any way in the activities of independent television and radio broadcasting operators. Legislatively this is governed by Act No. 483/1991 Coll., on Czech Television, as amended, where § 2 (c) specifically states: ‘The main public service tasks in the broadcasting sector are, in particular, the creation and dissemination of programmes and the provision of a balanced offering of programmes for all groups of the population with regard to, inter alia, their age, and this with the aim of strengthening mutual understanding and tolerance and promoting the cohesion of a pluralistic society.’ The same provision is also included in Act No. 484/1991 Coll., on Czech Radio, as amended, and a similar provision is in Act No. 231/2001 Coll., on radio and television broadcasting, and changes to other acts, as amended.

In addition, the section for media and audio-visual media as part of their grant programme supports projects that also address the subject of seniors e.g. the Jihlava International Documentary Film Festival, the One World film festival etc. This year also saw the introduction of a new area of Film and Media education with the sub-headings Film education and Media literacy education, which may be supported by projects aimed toward the understanding of media culture and media understanding, including projects for children, seniors, people with mental and physical disabilities. Taking this year, one example is the ‘Audio-visual workshop for seniors’ project.

Not only by those activities and the support for projects does the Ministry of Culture facilitate and make accessible cultural services to seniors. It encourages its subsidized organizations to provide discounts for seniors and other selected groups. Accordingly, those managing all the historical monuments run by the National Heritage Institute provide discounted admission to seniors.

As a rule, seniors generally get reduced-price admission to museums and galleries run by the State, the Regions and the municipalities, discounted by 50%. The central institution of the museum and gallery type, particularly the National Museum and National Gallery in Prague and some other museums and galleries, allow all visitors on designated and prenotified days to enjoy free admission, this being as a rule the International Museum Day (18 May), or on the Museum Night in the given city and on public holidays. Reduced admission for seniors is also provided by some museums and galleries run by other legal or natural persons.

The National Institute of Folk Culture in Strážnice during the International Folk-art Festival decided to admit seniors aged over 70 entirely free of charge.

Libraries, as MoC-subsidized organizations, provide senior citizens over 70 with free registration. Discounted admission for seniors is also provided by the National Theatre and the Czech Philharmonic orchestra.

The Ministry of Culture publishes an overview summary of admission discounts to cultural facilities on its website, updated annually.

From what I have said in my contribution, clearly the Ministry of Culture takes a responsible approach to the issues of making cultural services accessible to seniors, but also to other otherwise disadvantaged citizens, and does not shy away from discussion on this topic, while being always ready to receive and consider other possible suggestions on the subject.

Ing. Mgr. Irena Ropková

Ing. Mgr. Irena Ropková is Prague city councillor for education and European funds. She initiated the creation of a network of courses for seniors at elementary arts schools with the title of Academy of Art and Culture for Seniors. She is actively involved in dealing with problems of ageing in Prague. She studied international relations at the University of Economics and at the Law Faculty of Charles University.

THE ACADEMY OF ARTS AND CULTURE FOR SENIORS IN THE CAPITAL CITY OF PRAGUE

Increasing life expectancy means that public administration faces many challenges. In addition to ensuring sufficient capacity in residential services, improving social care in the community etc., an increasingly topical subject is the how our seniors spend their leisure time. The notions of many people about seniors do not go beyond, in short 'pensioner = infirm, someone we have to take care of.' Yet this is far from the truth. If we use the general definition of seniors based on age, then by a senior we mean someone aged 65 and up, sometimes starting from their 60th year.^[1] Due to growing life expectancy people of this age are in most cases still sufficiently vital not to use supportive social services at all, or only to a very limited extent. On the contrary, I know from my own experience that these people are searching for ways to actively spend their free time, whether in the form of sports, a more active role in family life (caring for grandchildren) or through self-education.

During my time as Prague Councillor for Social Policy and Education, I focused on the latter type of activities. Judging by the submissions from interest groups devoted to protecting the interests of seniors before my time, I knew that educational activities aimed at developing existing knowledge in a range of disciplines (history, political science, natural sciences, etc.) are already relatively well enough saturated in the Capital City of

Prague, by way of the so-called Universities of the Third Age,^[2] as well as through civil society initiatives. In the case of Prague, the second example mentioned is typified by the Centre of Lifelong Learning under the guidance of Ing. Dana Steinová.^[3]

Hence we have focused on an area that has thus far been rather overlooked – on artistic skills. Surely almost everyone remembers their years in nursery or primary school, looking forward to art and music classes, or handicrafts. During these classes the pupil was able to develop their creativity and imagination without any pressure. In addition, many voluntarily attended art foundation schools. For large portions of society, this positive attitude to such activities has lasted to varying degrees throughout life. Yet to attend such classes in adulthood is time consuming due to other commitments (jobs, taking care of the family) and it costs money, too. At senior age one has a lot more free time, which can be used actively. The question of finances remains problematic, but can be resolved by local government.

We got our inspiration for a project focused on the artistic education of seniors from the Foundation Art School on Trhanovské square in Prague 10, where they launched a pilot programme aimed at this area in 2014, which met with great success. Commencing with the 2015/2016 school year, we've followed on from this project by extending it to the other foundation art schools across the city, called the Academy of Arts and Culture for Seniors in the Capital City of Prague. This is aimed at the 55+ age group. As it turns out, the project is for the most part attended by seniors over 60. The average age of the students is 68.5 years.

Participants can educate themselves in three-year cycles, in the fields of music (piano, guitar, clarinet, drums, etc.), visual art, dance, literature and drama. The uptake capacity in the 2015/2016 school year was 425 students, while interest in the courses was much higher, but due to the limited number of

places in the schools involved, not all could be accepted. The actual tuition takes place once a week, or once every two weeks, individually or in groups. Studies are concluded with a graduation ceremony.

The Academy of Arts and Culture uses the premises and personnel of the existing foundation art schools during the morning, when these schools are not in use by youngsters. This avoids burdening the project with any great cost. In the second half of 2015, when the project was launched, the budget of the Capital City of Prague stood at 1.2 million crowns and a large part of the cost that year was associated with promotion. For 2016 the sum initially allocated was 1.8 million crowns. With the number of students at 425 this means the costs per student is some 4,200 CZK. It should be noted that the study is completely free of charge for the participants. Due to the great deal of interest in studying under this project, in July 2016 Prague City Council decided to extend the project to a further six schools, hence increasing the budget for the whole project in 2016 to 3.6 million crowns.

The need to extend the project rests on the information contained in the 'Annual report of the pilot validation of the Academy of Art and Culture for Seniors of the CCP'; which talks about the unmet demand for participation in this project. A qualified estimate of this oversubscription amounts to 230 applicants, however, it is very likely that the interest rate will be even higher after the courses are announced. This report also makes it clear that the vast majority of current students enrolled in the project praise it, saying it meets their expectations, while developing their skills and helping them to make new social contacts.

Prague wants to devote more resources to educating seniors in the future, including more funding for the non-profit sector dedicated to this area. This should be helped by the grant sub-programme for educating seniors as part of the Citywide

education support programmes that Prague announced in August 2016. By supporting these activities, the city wants to achieve improvement in seniors' financial literacy, to help them master new technologies, and generally to invigorate this target group. The grants will be open to requests from existing providers of education courses for seniors, right across the non-profit sector.

It follows quite clearly from the existing progress of the Academy of Arts and Culture project that to achieve the desired goal, in this case the provision of educational activities for seniors, there is no need to put any great strain on financial resources. It is important, however, to use the existing capacity of the city. More latent potential seems to be out there for setting up computer literacy courses in Prague schools' computer labs, guided by high school students. Making up for shortcomings in the support of educating seniors will take some time, but in Prague we have nevertheless set off in the right direction.

[1] STUART-HAMILTON, Ian. Psychologie stárnutí. (The Psychology of Ageing) Prague: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.

[2] These specific education programmes belong to what is known as lifelong learning and go on within the capacity of existing universities and colleges. Running their own University of the Third Age in Prague are, e.g., the various Faculties of Charles University, as well as the Czech Technical University or the University of Economics.

[3] Founder of the 'Club of Active Aging', initiator of Universities of the Third Age. Devoted to the issues of education for the elderly since the nineteen eighties.

Hana Rabenhauptová

Hana Rabenhauptová is a specialist in administration and community planning for the City of Prachatice. She works with non-profit organisations, institutions and individuals in the field of social and support services and health care. She focuses on the development of volunteering and crime prevention, and organises a number of events and activities for target groups of seniors and people with disabilities. She is also involved in equal opportunities, the removal of barriers and communication. Her agenda covers grants, subsidies and projects.

PRACHATICE – A SENIOR-FRIENDLY CITY

Grants and subsidies

Every year, and systematically for over 13 years now the beginning of the year is marked by announcements of grant titles with their rules (e.g. the organization of one-off events or regular events throughout the year, the subsidy level with a clearly defined amount, application submission and accounting paperwork, eligible and non-eligible expenses). The city offers training for anyone interested. In 2016, 13 associations and individuals were supported, whose projects were focused on culture for or with seniors. These included, for example, trips by the senior singing society called 'Jolly Friendship', buying new folk costumes for the senior country dance club, an exhibition of photographs of the elderly from the SenSen Club digital photography course, intergenerational meetings in the garden under renowned artistic, literary and photographic competition BOD via SeniorPoint in Prachatice, a literary cafe of the 'Master Křišťan Home for Seniors' run by the Prachatice city library. This is all about meeting with artists and interesting cultural figures, e.g. with the writer Hynek Klimek.

Public hearings

Seniors are among the most active when it comes to various public hearings, getting involved with committees, working groups. From the perspective of the 'Healthy City of Prachatice' I could cite as a good example the community consultation and comment process as part of the Forum for a healthy Prachatice and the subsequent public polls. The Forum is a gathering, where seated at several tables the participants discuss and look

for the Top Ten most problematic and most pressing issues of the particular city. At this hearing, culture is not absent – always being dealt with are the needs of the city or of the elderly, the building or refurbishment of a new library or lifelong learning centre that is sited in unsuitable, access-restricted premises, particularly unsuited for seniors and the physically handicapped. Several seniors sit on the cultural committee, which prepares the cultural programmes of the city, citywide events and manages publishing activities (prints, photo books, calendars, leaflets). On the team are active seniors such as the artist Václav Kuneš, the city chronicler Pavel Fencel, or the researcher Anthony Mágr.

Support for local-government

The town of Prachatice is the founder of the cultural and information services subsuming the City Theatre of Prachatice, the Národka Cinema and outdoor cinema, the O. H. Hájek Gallery, and the 'Lower Gate' Gallery). The city's cultural and information services provide comprehensive cultural and social support services for the social activities of the citizens and visitors, encompassing publishing activities for tourism. The Prachatice City Library makes available the library's holdings. It provides interlibrary services and information from external sources. It organizes talks and exhibitions. It discharges a regional function, assisting the fifty libraries of the Prachatice region. The municipal library itself offer to seniors a Friends of the Library Club, and a Club of Lifelong Learning.

The City of Prachatice offers venues for organizing and preparing interesting performances, concerts or exhibitions. This includes, e.g., the winter garden, which in 2015 hosted an exhibition by the Prachatice photographer, the senior Zdeněk Přibyl, the representative setting of the Town Hall Chamber for organizing e.g. the Academy of the Third Age run by the Senior Civic Society, the 'Musical Autumn' (performances of musical artists)

or a discussion on the Death March with Jaroslava Krejsová and KreBul, o. p. s. Furthermore, the city offers the Social Hall of the National House, where this year marks the 5th Seniors' Ball, with the participation of Jiří Štědroň. The Chamber is the venue where the Academy is held – showcasing ensembles, senior fashion shows prepared by the city branch of the Pensioners' Union.

The city lets out non-residential premises at affordable prices for community initiatives aimed toward cultural activities. For example, in the Community Centre is a permanent exhibition of the work of seniors, at the Vitoraz Townsmen's Fellowship council building is a display of townsmen's insignia, in the Prachatice Military Retirees Club are displays of military memorabilia. On the KreBul premises, seniors have the opportunity to showcase their Muses, including music.

The City – Places friendly to seniors, Volunteer with a flower

The city of Prachatice is continually striving to be friendly to (not only) seniors. It was awarded the Makropoulos prize by the Minister of Health Svatopluk Němeček, for unfailing and systematic care for the elderly, an award from the National Network of Healthy Cities, and the Prize for Innovation in Public Administration from the Interior Ministry, together with the city's Advisory body for the disabled, and the elderly. The city took this forward to found its own local campaign – a competition proposed by the Social Committee: Towards senior-friendly places in the city. It is an award granted once every four years to institutions and organizations with follow up verification. The criteria evaluated are barrier-free access, activities, education, participation in public affairs. This culminates with the handover of certificates at a festive evening. When it comes to raising the profile of volunteer initiatives we also recommend the Volunteer with a flower campaign, announced every two years (and also starting this year, Initiative of the year). Once again this is where we look for

places where volunteers are doing well, where they are encouraged and given scope for action. And on the other hand we are looking for the active volunteers themselves. At the conclusion of the campaign is a celebration, where we once again hand over certificates and awards to the volunteers. The celebration is accompanied by a rich cultural programme. Volunteering seniors are always there.

On the subject of the city's support for seniors and people with disabilities, let me add one more important thing. For seniors to get some 'culture', they must have access to it. And that's why the city of Prachatice has spent the last few decades getting rid of architectural barriers and in buildings that are 'cultural'. Several tens of millions of crowns have been spent on doing up the theatre, installing a motorized platform, as well as in the Community Hall of the National House and both venues also have disabled-accessible toilets. Another accessible venue is the exhibition space at the City Hall Winter Garden, with an elevator, the Town Hall Chamber and the KreBul have platforms. Currently under preparation is the marking of buildings with the navigation beacons for the visually impaired, the halls are being fitted with hearing aid induction loops. Furthermore, the Town Hall newsletter is also being published in audio format on the web, via a program for the visually impaired. At the Prachatice Town Hall itself we have established a mini-gallery of images by severely disabled clients of the 'Chelčický Home of St. Linhart'. City Hall employs two people who are blind, and very good singers. The city makes it possible for them to take part in different performances and gives them the opportunities for expression during the city's launch events. Disabled-access entrances are also at the Library, the South Bohemian centre for the disabled and the elderly, currently hosting an exhibition of seniors' photographs.

In conclusion let me just add a few words on the following:

Seniors and dance

Musical Wednesdays – an-afternoon with harmonica and dancing (the city branch of the Pensioners' Union), The May Jamboree- (the 'Union of civilisation disease sufferers'), teaching the Samba at the Prachatice SeniorPoint, the Seniors Ball (run by the city of Prachatice), Dancing the Czech get-together with the Townsman /the Master Křišťan Home for Seniors), the Musical window (Military Retirees)

Seniors in photography and paintings, literature

The City Library Friends Club (current news, own works, readings), the Digital Photography for Seniors course (the SenSen Club of the Konto bariéry Foundation), Media training for members of the advisory board, the Seniors' Council – teaching public speaking, working with the microphone, camera, being on camera, contributions to the radio, print articles and photos (city of Prachatice).

Competitions, exhibitions

Integral to cultural activities are also variously focused competitions. For example, in 2016 a year-long art and photo contest, 365 portraits, was announced by SenSen and SeniorPoint, as well as the yearly Secret Garden project, where seniors and their friends painted mandalas week by week and these met up at the garden exhibition. Seniors also like to exhibit their works at e.g. the Easter and Christmas exhibitions at the Museum of Czech Puppets and Circus-art.

Culture in the hospice, nursing home, hospital, council building

A hospice is a non-State medical facility providing palliative care, and social services, too. The community garden in the grounds of the J. N. Neumann hospice hosts a range of performances,

exhibitions on the battlements, dances, gatherings. Meeting up here are patients, service users, members of the public, children and seniors, sharing the beautiful surroundings. Likewise, regularly hosted are exhibitions of photographs on glass in the Master Křišťan Home, in the Mother Vojtěcha Home and also in Prachatice hospital. The hospital has newly established a Public reading-room – library under the motto 'books - bring or take, but just don't break.' The Seniors' home has a lovely garden beset with wooden sculptures and beautifully landscaped. Not to be forgotten are the local townsmen, keeping Czech traditions, symbols, folk costumes.

Seniors helping in culture

Organizing Amateur Theatre Week, distributing leaflets about cultural events, group outings to theatre performances, Country shows at the Old Town Hall arcades organized by the SenSen Senior Country Dance Club, securing performances at citywide launches – the festivities of the Golden Trail, the Autumn Festival but also in representing away e.g. at the Slovak partner town of Zvolen etc.

List of associations, clubs and organizations (social, health, cultural and sports, NGOs), with over 75% senior members. Prachatice has just under 12,000 inhabitants, of which about 13% are seniors over 65 years old.

- Domov Matky Vojtěchy Prachatice, pro osoby se střední a těžkou demencí, Alzheimerovou chorobou
- Domov seniorů Mistra Křišťana Prachatice
- Dům s pečovatelskou službou Skalka Prachatice
- Dům s pečovatelskou službou SNP Prachatice
- Hospic sv. Jana N. Neumanna Prachatice, o. p. s.
- Institut vzdělávání Smyslové aktivizace
- Jihočeské centrum pro zdravotně postižené a seniory, o. p. s., pracoviště Prachatice

- Jihočeské centrum rovných příležitostí z.ú.
- Klub důchodců Prachatic
- Klub SENSEN Prachatic
- Nadace Konta bariéry - Klub senzačních seniorů
- Klub vojenských důchodců Prachatic
- Komise pro vyhrazená parkovací místa
- KreBul, o. p. s. - Dobrovolnické centrum Prachatic
- Městská organizace Svazu důchodců v ČR, pobočka Prachatic
- The local branch of the disabled association, the Svaz tělesně postižených v ČR z.s., Prachatic
- Nemocnice, a. s. Prachatic
- Obec Baráčníků Vitoraz
- Oblastní spolek Českého červeného kříže Prachatic
- Pečovatelská služba Prachatic, poskytovatel Oblastní charita Vimperk
- PORADNA - Hospic sv. Jana N. Neumanna, o. p. s.
- odborné sociální poradenství, půjčovna kompenzačních pomůcek
- Psychoterapie a poradenství Prachatic
- Psychologické poradenství a psychoterapie pro děti, rodinu a dospělé
- Seniorská občanská společnost Prachatic, z.s.
- SeniorPoint Prachatic pod KreBul, o. p. s. Prachatic
- Svaz diabetiků ČR, územní organizace Prachatic
- Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR, oblastní výbor Prachatic
- Svaz tělesně postižených v ČR z.s.
- Vzdělávací centrum při Hospici sv. Jana N. Neumanna, o. p. s.
- Základní organizace Svazu postižených civilizačními chorobami v ČR, Prachatic
- Folklorní soubor Libín-S
- DUO Vlasta
- Smíšený pěvecký sbor Česká píseň
- Pěvecký sbor - RADOSTNÉ PŘÁTELSTVÍ
- Pošumavská komorní filharmonie
- Soumarský spolek

— Senior country taneční klub SenSen

City of Prachatice

The content and focus of the agenda: cooperating with non-governmental not-for-profit organizations, institutions and individuals in the field of social and associated services, health care; dedicated to the development of volunteering, crime prevention, organizing a range of events and activities for the target groups of seniors and people with disabilities; devoted to equal opportunities, removing barriers, communication; the agenda covers grants, subsidies, projects.

Mgr. Jan Lorman

Mgr. Jan Lorman worked as an actor in the Divadlo za branou (Theatre Beyond the Gate) from 1969 until it was closed in 1972. After graduating from the Theatre Faculty of AMU (1974) he entered Czech Radio as a director, staying there until 1988, when he became the artistic director of the S.K. Neumann Theatre. In 1990 he returned to the renewed Divadlo za branou. He was by then already working in the civic association Život 90, which he founded in the same year with his friends, becoming its director in 1993. For the last 25 years he has worked as the president of the Czech Council of Humanitarian Organisations, the chairman of the Council of Seniors of the Czech Helsinki Committee, the vice president of the European Association of Seniors (EURAG), a member of the board of Age Platform Europe and the director of the International Federation on Ageing. He is the author of the Areion system of emergency care and the PORTUS Seniors' House project. In recognition of his activity he has received an Honourable Recognition from the Olga Havlová Goodwill Committee, the Wings Award of the American Chamber of Commerce and the Floccus Award of the Česká spořitelna foundation.

I CREATE, THEREFORE I AM

How the civic association "Život 90" came about

In 1990, I was tasked to make a documentary from the retirement home in Josefská street for 'World in pictures' magazine.

These days the monastery of the Augustinian order has returned to the premises. The beautiful medieval architecture had become a hiding place for people, lying down, aka the lagers, and the walking, who became fixtures, operational units in a barracks-styled regimen. Breakfast, lunch, dinner. Nothing more. An emptiness that probably none of them minded any more. A life without a future. Waiting for death was what I called my article.

I don't know if you've ever seen it. Multi-bed rooms, where old people lie or sit on the bed and rock back and forth. No one speaks. They are all in their night shirts, even when no one is acutely ill. On the walls on a nail hang photos of children.

All just a few steps away from Charles Bridge. While the Austrians, the Italians of the same age enjoyed every second of life.

September 1990. Paris. The World Congress of Volunteers "La vie 90" which translates as the Czech Život 90... I met Abbé Pierre.

A war hero and politician, who devoted himself to the most wretched after the war. First he gave them alms. Then he gave them a new chance. "Work, to earn your keep". Thus the Emmaus of Paris came into being. A project to help the homelessness,

which found a following in 37 countries of the world; as well as the Czech Republic.

The idea of Abbé Pierre was our mainstay: to give those who were lost in life a new opportunity to apply themselves. Self-help, in fact. To be responsible for your life until your life's end. Not to lay blame for your failures and failing on others. To start with oneself. A key idea in 1990 that is even more strongly a reminder today.

You cannot renounce responsibility for your life and leave it to the State. That is the worst bad habit of a totalitarian mind-set. Back then, to conveniently hang up your life on a coat-hanger in the State wardrobe, and today to just scream "State, provide for me!" – to do nothing for oneself or for others is just immorality.

Another inspiration came from the Masaryk Homes.

This is today's Thomayer Hospital. An ingenious concept of world importance from the nineteen twenties. The old people who lived there participated in the activities. Women looked after children – orphans. They cooked, washed... The men took care of the maintenance, the gardens etc. It all had to do with the attitudes of T. G. Masaryk and Karel Čapek about old age. They wrote several essays on the subject. And I need not remind us of Čapek's The Makropulos Case.

Both are examples of the same, that one needs to feel one matters in one's old age. To be of use to others. The worst thing in old age is not lack of money, but unwanted solitude; when nobody cares about me, when my life has no meaning. The primary question is existential, not material. The dignity of human life comes from its purpose.

So, we founded 'Life 90'. Not long after, we came up with the concept of

The Portus House of Seniors – community centre

The key and foundation of the House is the Seniors' Academy. These are groups of seniors that voluntarily and for themselves, therefore, self-sufficiently improve themselves in a variety of skills, be they languages, yoga, painting, singing, dancing, ceramic work, and, of course, modern technology. The activity of these seniors in the one House spontaneously spreads to the floors and places where there is more pain, where it is much harder to find the strength (motivation) to get out of bed in the morning.

What the Portus House entails.

- Seniors helpline, social and professional advice, info centre
- Emergency care Areion. In-home care services
- Day service centre. Dining room, café, Seniors' Academy, art therapy
- Volunteer centre
- Relief residential and rehabilitation centre. Rental of assistive devices
- Rapporteur. Website
- U Valšů Theatre
- Senior miles and Christmas tour for disabled seniors and other one-off projects

What are the reasons for such a composition, the concept?

Above all, there is the vision of our organization: Life 90 supports a dignified old age in one's own home surroundings.

The Portus House principles are the following:

- Self-help
- freedom of choice
- 3P: Podpora – Pomoc - Péče (Support – Help – Care)
- support for autonomy, self-sufficiency, and independence
- an active approach to life
- search for and consolidation of the meaning of life

- an individualistic and holistic approach to the person
- pluralism and coherence of the programmes, synergy in functionality
- openness
- creativity
- involvement of the family and loved ones

The intellectual background of our journey

‘The meaning of life is to find your gift. The task of life is to develop your gift. The purpose of life is to give your gift away’ – to paraphrase Pablo Picasso. Go far enough to find yourself. This is important. Did Picasso find himself? I think he did.

“Be yourself; everyone else is already taken” – to quote Oscar Wilde.

But who was Pablo Picasso? WHO or WHAT are we? BODY + MIND + FEELINGS + SPIRITUALITY. That is what we are. That is what I am and you are. This is humanity.

A picture by Emma Srncová (shown at the conference with the presentation).

Two seniors cycling. This image was donated to us by Emma Srncová, who bitterly remarked: ‘The old woman has only a half-eaten apple and the old man is after a pear.’ From my own experience I know that if the old man is after the pear and pedalling, the old woman has an easier ride. If the old man gives up, the old woman will find it harder, pedalling for them both.

Helping someone who has given up is the burden of Sisyphus. To resign oneself is the beginning of the end, the onset of pathological changes.

We had the case of Mrs. K, brought by her family to our bed-rest section. Mrs. K had no desires left, just to be, to exist. Clinging

on. The sound of our choir, which resounds through the house every Tuesday afternoon, brought her out of her lethargy. Before long, Mrs. K joined the singers. Life became enjoyable once more.

Summary

If the proof of human existence is thinking, “cogito ergo sum”, what else is the inception of thought than formation, creation.

It makes no difference that this creation occurs deep inside us, that it is invisible, eluding the senses of others. It undoubtedly affects our entire being, our health. And in the end, though not always, the beauty of an idea blossoms when it is expressed.

*‘Once a word is spoken,
it cannot be recaptured’*

Horatius (1st century BC)

And so we leave our imprints on this world, some of them materially expressed in clay, colour, tones. Human creation is the essence of life and its loss a feature of dying. When I stop creating I move from living to merely clinging on. From the energetic to the idle. Toward death, so marked by its immobility. ‘Where there is only stillness, there is only death.’ As Miroslav Tyrš put it.

A visual record of activities in the Portus House of Seniors:

- Art workshop
- Seniors from Život 90, the Květa Žáková choir
- The Život 90 brass band
- Belly Dancing
- Christmas outing for the disabled elderly
- The salon of memories. Reminiscence
- The Academy of Arts

Život 90 has always been dedicated to fostering creativity. What do such activities bring us?

- Essence – I'm here, my creation is my proof.
- Self expression is not just about ideas, but also emotion, sentiment, spirit.
- Joy – I am happy that I can express myself.
- Usefulness – I can bring joy to others.
- Communication – to better understand me, look at my painting, listen to my song.
- Rhythm – I resonate with the order of the world, heavy and light, night and day, spring-summer-autumn-winter, heart, breath, the trembling tone.
- Community – I am one of the people, we breathe together, we bond to create relationships.

My report would not be complete without mention of the theatre. That is our pride.

The Divadlo U Valšů theatre is a workshop for performers and audiences of mature age. We have been doing this kind of theatre since 2004 because older audiences have every right to surroundings where they are the main audience group.

Mature age is no disadvantage with us, no one need feel ashamed of their age. We consider it a virtue to enrich one's advanced age with the dramatic arts.

We implement our intentions through well-chosen dramaturgy and traditional theatrical expression of the twentieth century.

We have staged 14 theatre productions, and we pay constant heed to the project called 'generational imprints' which is focused on seeking out testimony about the lives of prominent personalities.

Each one of us leaves their mark in this world with our life and work. These imprints even if only of some of us, are way-markers for our contemporaries and future generations. They are

the ones who, to use the words of Karel Steigerwald, are "... the good people who proceed along with their easy measured strides, while others dance to fleeting fashions around them".

Mgr. Božena Jirků

Mgr. Božena Jirků is a graduate of the Faculty of Social Sciences of Charles University in Prague. Until 1991 she worked as a journalist on news and documentary programmes for Czechoslovak Television. In 1992 she started to work for the Charter 77 Foundation, with which she had already worked externally as a volunteer. She organised the first major collection for the MISA Fund, and thus played a significant role in the formation of the non-profit sector in the Czech Republic. She was involved in the birth of a number of successful and popular charity projects focusing on the protection of the rights of disabled people, helping them to return to life and work, and on help in crisis situations (such as the BARIÉRY Fund, Islands of Life, Computers against Barriers, Sport Without Barriers and the BARIÉRY Fund auction. Since 2002 she has been the executive director of the Charter 77 Foundation. She is also involved in other non-profit projects and organisations, and among other things is the vice-president of the administrative board of the Václav Havel Library.

SENSATIONAL SENIORS SENSEN

article written by Mgr. Božena Jirků

and presented by Mgr. Kateřina Sodomková

Long live sensational seniors! This one phrase captures everything you are about to read in the following lines and as I believe, much to your amazement. I love meeting people at any occasion, and it gives me energy. At conferences, where there is talk with sadness in the voice about how we must provide care for those infirm old people, it helps me always to finish on an upbeat note. As for my question, whether there are more of those who need care or those who are the sensational ones we speak up for, who deserve to get more visibility, more attention drawn to them, I keep getting the answer that I'd rather hear. Yes, there are more of those of us who are still sound despite advancing age, we can handle our work, we have a lot of knowledge in our heads, and we want to pass it on. It is for these that we create the nationwide platform, SenSen.

The SenSen project (sensational seniors) under the Charter 77 Foundation is intended for all our fellow citizens who have gone past middle age and yet want to live an active and full-featured life. It brings together clubs, local senior and non-profit organizations, libraries, associations, homes for the elderly, etc. The project currently encompasses 104 SenSen clubs in various cities all over the CR with fourteen thousand seniors' user base.

The core pillars of SenSen include:

1. Active life (educational seminars, workshops, debates, sporting games)

For example, seniors can sign up for relay swimming under the subproject 'Let's swim across La Manche'. This year, joining forc-

es in the space of one month a staggering 1421 km was swum, overpowering the imaginary La Manche channel almost forty-three times. This was significantly in excess of last year, when they crossed the channel twenty-six times.

Another well received initiative was the Seniors' Swing dance hall. More than a hundred seniors from their various clubs in Prachatice, Teplice and Prague came to dance some swing. In mid-April, the charming premises of the Café Royal, the former Illusion movie theatre, rang out with period music rendered by the Melody Boys. Under the leadership of Zdeněk Pilecký from the leading swing-dance school Zig-Zag Dance Studio, the sensational seniors came out dancing, to enthusiastic cheers.

Thanks to SenSen, these active seniors took part in the Czech Senior Games. Competition in numerous disciplines took place at Na Kotlářce. Seniors also had the opportunity to ride scooters, the big hit among today's leisure activities. Several welcome guests joined in with our seniors: Věra Čáslavská, Eva Čížková and Imrich Bugár.

The SenSen clubs also love to take part in educational programmes that we prepare for them. Lately this has included interactive courses such as 'Who's afraid of social networks' and 'Healthy Lifestyle II'. Indeed, seniors have a huge craving to communicate in this new way, more quickly, more cheaply, to keep in touch with grandchildren and friends, however far away.

Another modern proposition, for all the active seniors who like to educate themselves about a sound approach to their health, was a practical seminar, familiarizing with myths and trends in nutrition, with the principles of proper breathing, how to fend off stress and how to exercise with overballs and thera-bands.

2. The Senior of the Year award (each year we award a prize for the most sensational senior and best club for seniors across the Czech Republic)

The Senior of the Year award was launched by the Charter 77 Foundation as part of their Sensational Seniors project. The aim is to promote seniors as an important part of our society and to highlight their exceptional performances, activities and work. The award sets out to inspire seniors in their daily lives and boost their self-esteem and confidence. Choosing the winners and presenting their work to the general public is an opportunity to break down stereotypes and attitudes to how seniors live. The prize is awarded in three categories: The SenSen Golden Hall of Fame, Senior of the Year, Best Club. Last year the SenSen Golden Hall prize went to Dana Zátoková. This year the nominations tallied eighty-four individuals and forty-five clubs. The gala announcement is set for 1 October 2016 in Prague

Picture on page 217

3. Meeting SenSen club ambassadors (sharing experience and inspiring topics among the SenSen clubs)

The latest and very successful meeting took place on 17 May at Sovovy mlýny in Prague. The ambassadors got the opportunity to discuss with the Minister of Labour and Social Affairs, Michaela Marksová, about grant policy and upcoming projects for seniors. From Ing. Dan Jiránek, the Executive Director of the Union of Towns and Municipalities of the CR through his lively lecture they learned much of benefit to communication between seniors' clubs and the municipality councils. Sharing their first experiences of using the Taxík Maxík specialized service for seniors were representatives of the operators – the Director of the Community Center KONTAKT Liberec, Bc Michael Dufek, and the Ambassador of the SenSen club in Prachatice, Hana Rabenhauptová, together with the CEO of Česká lékárna, a. s. (the Dr. Max pharmacies), Daniel Horák. Lighting up the proceedings with her contribution was Ms Anneliese Přikrylová, the SenSen club

Ambassador from Rožnov pod Radhoštěm, recounting how she became a celebrity, thanks to getting the prestigious Senior of the Year award.

4. The National Chronicle (making a great archive of small histories)

The National Chronicle is a joint project by SenSen and the National Museum. It is becoming a large archive of lesser and greater events that may be only of personal or local significance, but nevertheless illustrate the time and context of their occurrence. It archives and makes available the memories of eyewitnesses, to instruct and entertain today's audience. This makes it a worthy supplement of 'large-scale' history, allowing future historians to delve deeper into the present-day and serving as an intermediary between the generations, telling of not far by-gone times.

There are events in one's life that are worth recording for posterity. Whether it is the birth of a child, a marriage, a graduation, finishing the building of a new house, an interesting trip, a business success, reaching a milestone age, overcoming an illness, or even a death or unfortunate event. It can be about memorable places, half-buried history, notable figures, festivities, the transformation of communities and landscapes, buildings.

At the present time you will find over eight hundred interesting contributions posted at www.narodnikronika.cz.

You can also visit us on Facebook.

<https://www.facebook.com/NarodniKronika/?fref=ts>

Everyone can contribute! The National Chronicle is for all who have an interest to keep your memories of platinum for future generations.

Senior of the Year 2015, won by Anneliese Prikrýlová

You can upload various types of items to the National Chronicle. This includes text, photographs, sound recordings, videos and scanned documents, diaries and journals, chronicles, audio tapes or other audio-recordings and films.

The National Chronicle keeps growing. Contributions are being added not just by eyewitnesses of yesteryear, but also by members of the younger generation – pupils and students from various schools countrywide.

"I turn to you, to help refresh the memory of a nation. Not only the continuity of the historical record but also the empathy between the generations has suffered a setback. I would therefore very much like the National Chronicle, these emerging images of our time, to flourish."

*Zdeněk Mahler, patron of the National Chronicle,
author, playwright and screenwriter*

It is up to each of us, what significant events to contribute to the National Chronicle. Your own story is part of history, a missive and a testament about the present for future generations.

5. Children's books revived

Another nationwide project by Sensational Seniors is the 'Children's books revived', which calls for collecting up unused children's books. Books never lose their appeal and always please their new owner. Children's books revived is a system for the collection and distribution of new and older children's books to promote reading among children.

The economic situation has depressed the demand for books. This is especially seen in children's literature, which has always been the traditional tool of culture and socialization of youngsters. Yet we know that due to the traditional high standing

enjoyed by books, many households have extensive libraries, often full of dozens of volumes of literature for young people.

The Children's books revived project benefits from the work of active seniors-volunteers to organize collections of literature for children and young people.

Members of the SenSen club explore near and far in their locality for fellow citizens willing to donate undamaged and worthwhile titles, then collect and deliver them to designated distribution points; the distribution points typically being primary and secondary schools and public libraries. This is where we can legitimately count on not only the ability of educators and cultural workers to appreciate the content and categorize the collected titles, but also to find the optimal recipients of these gifts — especially children and young people from socially weaker families. Children's books revived is a system for the collection and distribution of new and older children's books to promote reading among children.

6. Taxík Maxík

Taxík Maxík is a service designed for the transport of the elderly and infirm citizens of the city. It makes life easier in situations that are problematic for them, due to their age or state of health. Seniors can make use of it to get to the pharmacy, the theatre, a concert, to go on a trip or on a date. Taxík Maxík runs in Liberec and Prachatice. We are expanding this year to a further three cities. The Taxík Maxík service has been in existence since the end of 2015, thanks to the Charter 77 Foundation ("Konto Bariéry") and the Dr. Max chain of pharmacies. This year too has seen the fund-raising collection which will be funding two brand new Maxi Taxis. Out of every Dr. Max own-brand item of cosmetics or nutritional supplements sold, two crowns go toward the fund.

Find us at: www.sensen.cz, www.narodnikronika.cz

PhDr. Milan Strotzer

PhDr. Milan Strotzer graduated from the Faculty of Arts of Charles University in Prague and in theatre direction from the SKKS Conservatory. Since 1977 he has been professionally involved in the field of leisure time artistic activities, above all amateur theatre (1977-1983 OKS Nymburk, 1983-1990 SKKS Prague, from 1991 NIPOS Prague). He has helped to plan and organise many theatre festivals, including the Festival of Young Amateur Theatre (FEMAD) Poděbrady / Libice nad Cidlinou (1983-2001) and Jiráskův Hronov, including its extensive educational section (1991-2010). He was at the birth of the nationwide amateur drama theatre festival Divadelní Třebíč, and the children's drama theatre festival Popelka (Cinderella) in Rakovník. He has planned and organised numerous educational events, including several long-running theatre courses at the SKKS Conservatory in Prague and the NIPOS-ARTAMA courses in practical directing in Prague. From 1995-2010 he wrote for the magazine Amatérská scéna (Amateur Stage), becoming its editor-in-chief. He has also published many articles on the subject of amateur theatre, especially in Amatérská scéna, and has sat on festival juries. From 2011 he has been the project leader of the Database of Czech Amateur Theatre at NIPOS in Prague, and from 2011-2014 he was also an editor of the internet magazine Místní kultura (Local Culture).

SENIOR THEATRE

Senior Theatre is a term we would not have come across here before 1995, basically. However, it had already been in use for two decades to the west of our borders. Western European senior theatre was not and is not a marginal phenomenon, but a very vibrant and much supported movement. Its mission is to encourage a life in post-productive age engaged in group drama activities, without any precondition of previous theatrical experience.

The foundations of the senior theatre movement were laid in Switzerland, Germany and the Nordic countries, especially in Sweden and Denmark. These countries also gave rise to, and regularly feature, senior theatre showcases, various workshops and seminars. 1994 saw the inception of the European association of senior theatres, which at that time brought together performing artists from Germany, Austria, Norway, France, Spain, Belgium, Denmark, Ireland, Greece, and also from the Czech Republic. The first Czech ensemble to join the association was Máj.

The European association of senior theatres facilitates exchange of information, interaction of performances, offers participation in shows, seminars, workshops and other educational opportunities. One of the tasks of the association was to contribute to the expansion of the senior theatre movement in Europe and to obtain European Union funding for them.

As a united Europe comes together, with a demographically balanced proportion of the young and the old, society must strive to keep the old active, actively involved in life, expressing their stance on the issues that seniors in society face. The theatre is a means to do this like no other. Above all, it provides an opportunity to prove to yourself and to others that old age is a natural stage of human life, and that it's up to each of us how we treat it.

The social aspect: most Western European senior theatre people are from the middle class and lower, socially weaker layers, often people on their own for whom the theatre is a means of socializing. It is not in most cases about satisfying any artistic ambition. Many of them have only taken an interest in theatrical performing at senior age, and do not have much previous experience with it, let alone an acting background. Among them are people variously disabled, for whom the theatre is a means to overcome their difficulties.

This relates to the thematic orientation of senior theatre activities. In the main, the focus is on what can be called 'social critique' theatre. This seeks to uncover and name the negative sides of seniors' social existence, such as loneliness, closing in on oneself, not being able to make new contacts, the relationship between young and old, etc. In practice, this approach is largely self-authored and stems from a wealth of life experiences. The second approach consists of searching out and performing ready-made drama texts that correspond to the actors' age-group, or those where age-adaptation is an option. This approach is often in pursuit of staging funny plays, as an aspiring comedy theatre.

The senior theatre groups come about largely within a senior-filled environment, such as senior homes, recreation homes or what in Germany are called coffee societies. Although the members of the resulting senior theatres typically have scant theatrical experience, they are hardly ever ensembles at the bottom of the barrel of dilettantism. There are mechanisms to allow the theatre to be run by a professional with acting and directorial training. In Switzerland, for example, a group can ask the theatre association for a tutor, to help them with the production. The association completely or partly funds the expert sent on secondment.

The first contacts of Czech amateur theatre with this movement were made in the first half of the 1990 s, specifically in the years 1993-1995. Back then, several individuals and two Prague ensembles (the Máj drama theatre and the Pimplr puppet theatre) had the opportunity to attend the European senior theatre festivals (in Odense, Denmark and Hanover, Germany) and to bring back some first insights and impulses, prompting the notion that senior theatre would also be worth starting up in the Czech Republic.

Yet their findings abroad were very mixed. On one hand they were captivated by a great, heartfelt, extremely open and devoted atmosphere, full of human warmth and free of any rivalry. On the other hand, they were surprised and taken aback by the festival performances they were able to watch. Indeed, they witnessed staging, which, with some exceptions, was not fit to be measured on an aesthetic scale, by any artistic criteria. They in turn had been sent to the festival from the CR as champions of the best that walked the stage-boards of our own amateur theatre at that time. After all, every single member of the ensemble had three or four decades of theatrical practice, which was evident in the resulting performance.

I was personally able to witness at the Hanover Festival the qualitative gulf between the production chosen to represent Czech senior theatre and other performances staged there. Czech senior theatre presented itself through the one-act play by Anton Pavlovich Chekhov, 'A Marriage Proposal', as staged by the Prague amateur ensemble Máj, directed by the experienced František Mikeš. The excellent performances of Jarka Mikešová, Miroslav Rada and Gustav Urban were deemed professional by the festival-goers. There was applause and also suspicion. From the numerous questions raised I got the feeling that our entry was out-of-place, that we sent a professional ensemble to take part in amateur senior theatre. I suspect we did at the time fail to dispel doubts that this was indeed all about amateurs. Our

protestations that this was not some unique phenomenon, that we would have been able to send out other ensembles that are part of our established system of amateur theatre, and would get comparable results, were as though from another world. Equally hard to believe was the assurance that our ensembles at our festivals are accustomed to critical reviews of their productions and, indeed, that they seek out such feedback, as a helping hand for their artistic development.

The Western European practice of senior theatre, especially in the 1990 s, was so far removed from our Czech reality that it was open to question whether something as peculiar as senior theatre was even worth getting into. The ingrained traditions of amateur theatre, which had for years featured leading multi-generational ensembles, and which nobody was driving seniors out of, was a hurdle that notions of senior theatre could barely overcome. Hand in hand with this was the general existential uncertainty of the initial post-uprising years, and at a time like this thinking about the social function of theatre seemed somewhat incidental.

Nevertheless, senior theatre in the CR did come into being, as a specific area of amateur theatre. The tireless awareness-raising and efforts by Mgr. Lenka Láznovská, at that time Deputy Head of Department at IPOS ARTAMA Prague, now Director of the National Information and Consulting Centre for Culture (NIPOS), finally bore fruit. At the Jiráskův Hronov festival of 1994, the opening day of the festival featured two senior performances and as an adjunct a lecture by the Swiss tutor Ms. Josette Gilman, dedicated to senior theatre.

Amateur thespians and their representatives from amateur theatre civic associations right across the country were able for the first time to acquaint themselves with this new theatrical phenomenon in its broader context.

The first season of the annual National Senior Theatre Festival

It did not take long, and with the support of the Ministry of Culture of the CR, the non-governmental organization for amateur theatre AITA/IATA, the said civic associations, namely, the Amateur Theatre Association, the Union of Czech Amateur Theatres, the Free Association East Bohemian Theatre and the Amateur Theatre, and the World society, did in 1995 under the professional auspices of IPOS ARTAMA Prague establish the 1st annual National Senior Theatre Festival in Pilsen. This was open to any theatre ensembles where at least 50 percent of their performers were over 55 years of age. The organizers of the festival on-site were the Cultural centre Esprit and the Theatre society Jezírko in Pilsen.

The festival took place on 7-8 April 1995 at the Theatre Club Esprit venue – the Dialog theatre. It was attended by 6 ensembles, the resident Divadlo Dialog, the Hronov ensemble MAJ, the Prague ensemble Máj, ensembles from Ostrov and Bělá and one international participant, the Linzer Kellertheater from Austria. The festival included friendly review talks on the individual performances with help from professional thespians, the drama producer Jarmila Černíková-Drobná, the director Jiří Hraše and the amateur director and actor Dušan Zakopal.

In addition to the aforementioned Austrian ensemble, the festival also attracted other participants from abroad. Among them were Mathias Hochradl – organizer of the national seniors' festival in Austria, Hans Noack – specialist adviser on the committee for senior theatre of the Austrian amateur theatre association, Walter Hnat – head of the Viennese centre for 'Active seniors' and Libuše Kepperová – an active participant in the senior theatre scene in Germany. These joined in with the Czech performers at the celebratory final evening to share their experience of initiatives to support the senior theatre movement.

Among those discussed was the question of whether senior theatre should be seen as aside from other theatre events and whether purely senior-based ensembles should be established. The participants agreed that the decisive factor will always be what purpose the theatre serves, whether it is the means, e.g. for therapeutic or socializing activity, or whether it is the goal. The discussion came to the conclusion that seniors are a natural part of our ensembles and it would be pointless to separate them out; that the attention given to senior theatre as a specific amateur dramatic area provides additional scope for them. Among other things, to recommend that the best and most worthwhile performances from the National Senior Theatre Festival have their place at Jiráskův Hronov, the nationwide multi-genre festival of amateur theatre with international participation; as well as at festivals abroad. This became a reality in the very first year. Two of the five ensembles took their productions along to join the Jiráskův Hronov (Plzeň and Hronov) festival programme. The Hronov ensemble performed their staging of the one-act A P Chekhov play 'The Bear' at several international festivals in Belgium, Switzerland, Germany, and even at the International Theatre Festival in the Japanese city of Toyama.

The first annual National Senior Theatre Festival reflected the realities of contemporary Czech amateur theatre in its programme schedules. It brought markedly high-quality productions stemming from multi-generation ensembles that met the needs of their repertoire and artistic direction without seeing senior theatre as anything in its own right. The exception was represented by the Pensioners' Club from Dolní Bělá, whose variety performance had primarily a social function. The participation of the ensemble from abroad impacted the programmatic format of the following years.

The National Senior Theatre Festival did not remain a one-year wonder and came to be conceived as a travelling showcase. In the subsequent year, in November 1996, the 2nd season was

held in the Culture House in Ostrov, this time with double the participating productions and performances than in the 1st season in Pilsen, and with another international guest participant – the German theatre studio Kempten.

After the follow-up in Ostrov it was decided to make the festival bi-annual and the next, 3rd season was held in November 1998 in the Old Brewery Club and Culture House in Kroměříž. The number of productions and performances matched the previous season. It was, however, characterized by unprecedented genre and style diversity. In addition to the drama productions and miniatures, such as theatrical monologues or dialogues, one-act plays and sketches, we welcomed theatrical styles, genres, and poetics that had not been seen at a domestic seniors' festival hitherto. Making their debut here were puppet-masters, and a newly-composed show appeared, centred on poetry recital. The obligatory traditional format senior theatres were disrupted by Becket's playful theatrical absurdities. One novelty was the performance by a professional, Miroslav Částka, in a one-man show drama. The excellent performance by the international guest from Düsseldorf with their stage assembly also went beyond the conventional bounds of the senior theatre domain.

The next, 4th season was held in the South-Moravian theatre in Znojmo and at the Znojemská beseda venue, in November 2000. Presenting here were 15 productions and performances, a third more than on the programme in Kroměříž. For the first time an ensemble from abroad was missing, and none followed in subsequent seasons.

The exceptional theatrical environment and its organizational support toppled the notion of a travelling festival, and so the senior biennale put down roots in Znojmo for the next six seasons, until 2010, the 9th season of the festival.

Starting with the 5th season the number of performances was reined-in to a steady 6-7 show slots, typically taken by evening-long productions by drama ensembles. Their repertoire was typified by plays dedicated to the topic of old age, the relationship of grandparents and their progeny, whether by way of sobering social dramas or comedy theatre.

After six years in Znojmo the festival moved to the small eastern Bohemian town of Miletín, the birthplace of Karel Jaromír Erben, where it was taken on by the Erben Theatre Group and became an integral part of the “Erben’s Miletín” festival of amateur dramatic companies. Both years, the tenth anniversary one in 2012 and the eleventh in 2014, took place in the traditional November time slot, with eight productions being shown at each.

The Miletín festival repertoires began to feature productions that departed from the usual practice in Czech amateur theatre, which had hitherto been that productions by seniors were created on the soil of multi-generational companies and did not have a primarily social function, but did have artistic ambitions. Now, however, companies started to appear whose work was based above all on fulfilling a social role. Their members were not experienced theatre people, but people of very advanced age, of whom hardly any had experience of theatre before the age of sixty. This is the case with the Proměna (Transformation) theatre group from Prague. It works as part of the REMEDIUM civic association, an organisation devoted to issues of active ageing in various forms, one of which is theatrical activity. Another example is the Ženský Amatérský Spolek (Women’s Amateur Society, ŽAS) from the village of Homole near České Budějovice. Both these theatre groups are led by theatre professionals, who are able to dispel lack of experience with theatre and to create, with their charges, a theatrical form able to be shown to the public. A similar group this year applied to take part in next year’s festival, from Mníšek pod Brdy. It does not consider itself a theatre company, but it appears as a project entitled Když na prkno, tak

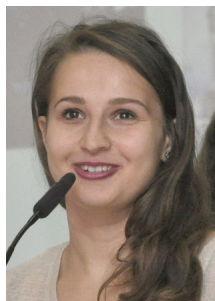
divadelní (Going boarding – in the theatre). In the programmes of other festivals, including Jiráskův Hronov, we have found other examples of theatre activity that aims mainly to be a means of pursuing an active old age. In particular, I have in mind a group that is, once again, exclusively female – a group called Třetí věk (Third Age) based at the Town Library in Louny, and led by Renata Vordová. The group excelled at nationwide festivals as far back as 2009.

In addition to these examples, it is also worth mentioning the theatre companies that have worked for so long that they have, as it were, grown old, and since their members have not grown any younger, they are now entirely composed of seniors. They include, for example, the Divadlo Na kopečku from Jihlava and the Havlíček Theatre Society from Neratovice, both of which can often be seen at national festivals of senior theatre. There will be many others like them.

It appears that over the course of the twenty-three years since we first came across the phenomenon of senior theatre, much has changed in the Czech lands. Multi-generational companies are no longer the only flagship of Czech amateur theatre, and the social function of theatre has pushed its way to the surface, in all sorts of forms, in the attire of the aesthetic dimension. It will undoubtedly come to have even greater importance.

This November sees the 13th year of the National Festival of Senior Theatre. It is taking place in a new venue, the Cultural Centre in Česká Třebová. The festival has a programme of nine productions, which have been selected from a total of 16 submitted.

MgA. Jana Jurkasová Alžběta Kvapilová Barbora Žůrková

MgA. Jana Jurkasová studied drama education at DAMU in Prague and special education with a focus on drama therapy. She works as a teacher in the literary and dramatic section of the Elementary Arts School in Uničov, and is a lecturer at festivals of artistic recital and theatre performed by children and students. She is also an external teacher at Palacký University in Olomouc and the College of Acting (VOŠH), where she teaches Creative Drama. She currently also works at the Divadlo na cucky (Theatre in Tatters). Barbora Žůrková is studying Humanitarian and Social Work. Alžběta Kvapilová is production manager at the Divadlo na cucky.

“SENIOR” DRAMA COURSE

W7 and DW7 Cultural and Community Space, o. p. s.

The SENior drama course (sen means dream in Czech) forms part of the life of the W7 cultural and community space and the Divadlo na cucky (Theatre in Tatters). W7 is a centre for social, cultural and business activity, with its headquarters in the former Canons' Residence at Wurmova 7 in Olomouc. The building is owned by the Metropolitan Chapter of St. Wenceslas in Olomouc, and in the regional context is a unique crossroads at which can be found a theatre, a gallery, a cycle repair shop, a development company and a number of further non-profit organisations in the social and cultural sphere. The DW7 organisation operates the Divadlo na cucky theatre, which also shows guest productions, is the main organiser of the Theatrical Flora festival, operates the W7 gallery and the Za(h)rada community garden. Among the further permanent activities that fall under the aegis of the Divadlo na cucky is a cycle of creative workshops for children, Small and Tattered, a theatre course for the public entitled Studio in Tatters and other one-off workshops on a regular basis, the SENior drama course and a programme for schools that is in the process of being created. Last year the theatre started to focus on young people from socially-excluded areas. All our activities are able to make use of the theatre room (without a classic proscenium stage) and the fresco room.

The SENior project

The project is the result of the need of the Divadlo na cucky to expand its audience spectrum, but also of the initiative of Alžběta Kvapilová, Barbora Žůrková and course leader Jana Jurásková,

who seized this opportunity and developed it in the space of the Divadlo na cucký. SENior is a drama course for older people (from 50 to 100) that we have run since January 2016. The main aim of the project is to create a theatre company whose members are seniors. It was important for us that the older people should show an active interest, and application to join was voluntary. The course, from January 2016 to June 2016, was entirely free for participants. The O2 Foundation supported the course from January to March as part of its SmartUp programme. For the remaining months the course was finally supported by the theatre's operations. The first idea was to make use of the concept of active ageing, in other words the involvement of old people in such a way that the creation of drama does not take place within specific institutions for seniors (old people's homes, clubs and so on), but that they gain the opportunity to take part in cultural life as active participants, whom we want to take a part in actively shaping it. This is one of the main benefits of our project, indeed its aim. The added value that only theatre can bring is the sharing of personal themes with the public, opening up issues and discussions using drama as a means. This is the aim of holding a drama course in a theatre. We divided the goals of the course into the following areas: 1. Self-knowledge through artistic means (the breaking down of personal barriers, an understanding of what causes me not to be free in front of myself and in front of the public). 2. The active use of free time, 3. Culture and the public (we definitely do not want to take the place of social services or to provide a therapy group; what we want here is for theatre to become more open to the public and to various age groups, while at the same time we want to show the broader public the beauty of old age and the value of the target group in question).

For the purposes of the actual realisation of the project, it is essential that an administrator should work with the main course leader, so that together they can create a plan for the meetings, as well as a long-term vision. The main task of the administrator

and producer is to take care of things such as communication with course participants, the agenda connected with the realisation of the project, the preparation of promotional materials, making the necessary changes to the theatre space before the start of the workshop, administering the budget, communicating with external trainers, cooperation with the course leader as mentioned above and so on. We want to ensure that we provide not only a social service, but that with our project we enable the course participants and the public to experience cultural crossover. We do not perceive the age group in question as a group separated from everyday life, but as a natural part of the population.

The creative process thus takes place under the leadership of a specialist course leader. The course also offers workshops and seminars headed by further experienced tutors from the dramatic and literary field, such as storytelling, work with reminiscences using dramatic methods and approaches, and movement and voice work. We also focus on the development of communication skills (the intelligible formulation of ideas, including by means of non-verbal communication) and on the development of imagination and creativity as training of the brain functions, critical thought and listening to the opinions of others. In the safe space of fiction, the participants start to become aware of and experience emotions that may have been long forgotten. Drama works with the psychosomatic whole, in other words with self-concept and self-control, and thus also with the awareness of one's own value. In this age we still consider aesthetic development to be important. All in all, we want to improve the quality of life of participants and to maintain their active use of their free time. We want in this way to show the public that the target group is an integral part of our society, and theatre is the best way for us to do this. We try to ensure that the creative process and the end product are in balance. The whole creative process was documented and has been presented on Facebook. Videos and photographs are also available

there, and act as something of an evaluation of our work. <https://www.facebook.com/SENIor>, <http://www.divadlonacucky.cz/senior>. It is important for us to have good-quality pictorial material, in order to show the public that the target group is a great benefit to society. The material reveals their value and benefit, and offers new possibilities of dialogue regarding how to continue working with this target group. The first group of seniors is now in the phase of preparing for further artistic work, which will be more open to the public, and we want to move in a direction that allows them to share in the formation of culture in the city and the region. Our course participants will also be gradually involved as volunteers at festivals connected to life in the city, such as the ReFestival Old's Cool.

Age and the theatre

According to the Ministry of Work and Social Affairs, the 2050 s will be the decade in which we will have the greatest number of inhabitants aged 65 and over – twice as many as at present. Our current society can be characterised by a desire to prolong human life, thanks to health care, healthy diet, the economy and a better-quality environment. However, the length of life that is lived in true health is given as 62.3 years for men and 64.1 years for women (2012 data). Supporting a healthy and active old age is a way of dealing with problems connected with the ageing of the population. The perception of old age is influenced above all by the value we put on youth, health and vitality, what we find aesthetic and what image is created by the media, which then acts as a model/norm for the way we look at youth. This may be negatively reflected in our attitudes to older people, who do not comply with the given model. Moreover, society is beginning to make greater demands not only with regard to appearance, but with regard to technical literacy, concentration, speed of reaction to impulses and so on. Our over-technicalised era sometimes forgets the soul. Theatre about the soul, about the emotions that are stirred up in it, is something that acts, in-

cluding in relation to other people. We are emphasising its advantages here, but theatre may, of course, also become a tool for supporting some of the unhealthy phenomena of our age. There is a very fine line here, one that makes great demands of those who stand in the background of the whole philosophy of the institution of the theatre.

Several documents play an important role in policy regarding ageing in the Czech Republic. They include the National Action Plan in Support of Positive Ageing for the period 2013 to 2017 (current version valid as of 31 December 2014). The current version of the National Action Plan builds on previous strategic documents and the recommendations of the UN and other international organisations, above all on the International Action Plan of Action on Ageing (UN, Madrid 2002) and the UN Principles for Older Persons (1991).

Old age is a time of life bounded by two points in time. The upper one is death, the lower one is set by life events and processes that accompany people in old age and is an individual matter, but formally it is set by retirement from paid work. There then comes a period full of changes – in social situation, and in the time and space in which the senior moves. According to Erikson, old age is marked by self-integration. The concept of health is influenced by the presence of health problems, but it should be differentiated from disability, which emphasises a quality of life that is conditional on health. The degree of disability in old age is also affected by place/space and the activities that are carried out in it (Ekerdt 1986, Morrow-Howell, Hinterlong, Sherraden 2001) and the degree of individual competence. These things are all interrelated, and play a significant part in forming identity. Another concept that we want to put forward in connection with old age is that of “geriatric fragility”, caused by the physiological decline in the performance of the organs and a decrease in muscle and bone mass. There is a typical worsening of mobility, stamina, muscle strength, coordination and

overall performance. The concept of geriatric syndromes also includes “hypomobility”, whereby an older person has problems relating to less frequent movement, is able to cover less distance in a certain time, and becomes subject to movement limitations. During the half year of our course, the movement skills of the seniors involved changed noticeably. An example is that of one participant who at the start required help from a volunteer or one of us (course leader or administrator) to do all the movement activities. After six months of movement, voice and drama training, she once again started to actively seek out movement by herself. This chance was partly the result of the positive group dynamic, with members ceasing to observe and evaluate their physical displays and instead took part in simple movement games. We want to stress here that the quality of cognitive and mental functions in old people is influenced by the choice of activities that their environment creates. To maintain quality of life, Švancara recommends five “P’s”: perspective, pliability, prudence, perceptiveness, pleasure.

As we said above, it is the task of the course leader to ensure the path to the change that may take place, and also work on the dramaturgical line. Her professional experience corresponds to the course content and helps her to recognise how to work with the given target group further and differently. The approach and personality of the course leader is one of the most important factors for the course participants, as is clear from the result of evaluatory group discussions. Initially it was hard for the course leader to balance a respect for the need to socialise and share life stories, sing together, and have coffee and tea together, with the goal of learning something and developing drama skills. After reflection on this among all the course organisers we agreed to find a way of meeting this need without disturbing the creative work with the group. This gave rise to the idea of informal meetings and exhibitions of personal items belonging to the participants, which worked well and bore fruit. All the changes that took place in the group participants were personally docu-

mented by the course leader, who kept a diary throughout. In it she put course preparation, notes on what had not worked and why not, her personal insights and comments, and transcriptions of interviews with participants. We also filmed most of the group evaluation talks. During the course sessions we also filmed video, which allowed us to directly capture moments of change and recognition among participants. At the first session we asked the participant to write down, anonymously, their questions, fears and expectations. What are you offering us on the acting side?; Will the performances take place in the fresco room?; I have a wish – I want to learn to act.; What forms of theatre will we be learning?; Will we be included in a theatre play? How long will the course last? Will there be a final performance of some kind?; I'm curious as to what's going to happen.; I just want to have fun and learn something.; I want to try and realise my youthful dreams.; I want to get rid of my fear of performing in public.; I want to learn new acting techniques.; I have only one fear – that I'll have to perform in front of people.; I'm afraid that I'll like having the company.

After three months we repeated the same evaluation activity. I liked the course, I feel relaxed here, the group is excellent, so are the instructors; I like the varied company here and the varied activities.; I enjoy it!!! Learning new things, meeting new people, expressing myself through acting.; I have learnt to perceive my own feelings in my body, each visit meant a shift towards the real me.; I managed to psychologically relax – blocks, physical relaxation – spasms, easier work with voice and breathing.; I want to move from preparatory to more complex things.; I missed the opportunity to get to know each other better. Meals were great. What about bringing photos? We make a community now, after all, but thanks for everything that we've gained here.; Sometimes I'm shy during touching, or I'm not completely comfortable when a man touches me and I don't know what to do, even if no one means anything bad. Just when we have to cross certain intimate boundaries.; There's nothing I'd change, I'm

happy.; I have no comments on the organisation of the events.; The main thing is to have variety during the two hours.; I've no complaints, it was good.; I'd like to learn to act more, to imagine various situations.; I'd like to act in a theatre play, but I'll be shy in front of the audience.; I missed the day when there was the dance lesson, and apparently it was amazing. I'd have loved to have been there.; I'd like more dialogues.; I'm happy to be led by the instructors. I think their goal for us is excellent.; I'd leave it open as to what I'll manage. I wouldn't mind more movement, or a visit from the dance instructor who came before.

At the end we also made a video, which is on our web and Facebook pages.

Our idea at the start was that we would create a production based on the reminiscences of the course participants. During the course we let go of this vision. Some memories want to be forgotten, others are obtrusive, others do not show me a positive future. Sometimes they even hindered the participants in searching for the expressive possibilities of the body. We decided that we would work rigorously with metaphor – that of my personal story, which asks questions of me that are eternal and timeless, that accompanies me throughout my life, which veil my memories in a shroud of secrecy. Then we created only small improvisations, the result of several meetings. It was clear that personal involvement and sharing between participants was important. First of all, they were extremely keen to create a safe space. In the first group we verified our hypotheses regarding the needs of older people in the course of the creative process, and found that the participants needed time to open up and get to know themselves. Movement and voice skills were much harder to build, if only for the reason that many of them had been using their bodies and voices unsuitably all their lives and were now rediscovering their possibilities. All this has to take place in a safe environment, in which the participants gradually gained self-confidence and trust in each other and the course leader.

Work using dramatic methods and approaches is specific in that although it works with fiction, each situation is about a person, his or her memories and relationships, and these sometimes want to be forgotten. We had to find a path using metaphor and symbols, through which we also developed aesthetic feeling. A frequent theme that came up over the course of the meetings was how to discover one's creative freedom. The scope provided by the various activities and improvisations was so broad that they did not know what to do with it – they wanted someone to take them by the hand and show them exactly what to do. They kept apologising for having maybe done something “wrong”, or they finished the task in hand quickly and wanted someone to appreciate them. Initially they did not, in most cases, manage to maintain eye contact for long, and they resisted the use of touch and exercises in which they had to lead another person. They lacked a clear reaction to other people in improvisation and physical exercises, being still wrapped up in themselves and their world. Orientation in space and filling space was difficult. Tensions continually appeared in the body, with internal control and outer imitation of what an actor's performance should look like, and they did not work enough with their inner ideas. A major change took place when we introduced a foreign student from China, and the lessons started to be held simultaneously in English and Czech. The group welcomed her with open arms, and they all suddenly started to naturally learn English. However, we made the mistake of giving her an interpreter, thus setting her outside the group. The interpreting then held up the group's work, and in the improvisational work we had to wait for her. As soon as we realised our mistake and put it right, she once again became a full member of the group. In dramatic games and improvisations she was a splendid catalyst of inner effort and concentration on the part of all involved. There could not, however, be talk of politics. That subject was for a long time taboo. All those involved were keen to prepare a short performance for their family and friends after half a year of meeting. Many of them overcame great shyness, and it was only at this

moment that they found new possibilities of artistic expression opening up to them. The filming of the performance was of great benefit to everyone in the group. They had gained important evidence documenting the process and change in their attitudes and in the use of the expressive powers of their bodies.

Conclusion

With this whole article we would like to stress that a process led by specialists, using methods and approaches in dramatic art, may lead to the rediscovery of authenticity in action and in an overcoming of the fear of fully showing one's emotions. Learning how to accept one's memories as part of oneself is of considerable help in enabling one to reflect on attitudes and the result of lifelong learning, and thus aids the building of social skills.

Sources

- SAK, Petr a KOLEŠÁROVÁ, Karolína. *Sociologie stáří a seniorů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. 225 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-3850-5.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*. 1. vyd. Praha: Galén, 2012. 194 s. ISBN 978-80-7262-900-8.
- ONDŘUŠOVÁ, Jiřina. *Stáří a smysl života*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011. 168 s. ISBN 978-80-246-1997-2.
- BERNARD, Jan. *Co je divadlo?*. 1. vyd. Praha, 1983.

Ing. Ladislav Františ

A machine engineer and quality inspector by profession, since the 1960 s Ing. Ladislav Františ has been an active filmmaker and organiser in the non-professional film movement. He has made over 100 reports and documentaries, primarily from a family environment and with a Kroměříž theme, which have won awards in the Czech Republic and abroad. His films "Legacy for the Future" about the entering of the chateau and gardens in Kroměříž on the UNESCO World Heritage list, and "The World of Alessio Zerlato" about a fellow amateur filmmaker from Italy, won the Gold Medal of the World Committee of Non-Professional Film (UNICA). In 2014 he won a Czech Ministry of Culture Award for audiovisual and art activity in recognition of his lifelong work in the field of non-professional film and video. He is the joint founder of the Amateur Film Club (KAF) Kroměříž, for many years its chairman and now its agent. Since 2006 he has also been the chairman of the Czech Association for Film and Video civic association. He is the vice president for foreign affairs of the Czech UNICA committee. Recently he has devoted less time to his own work and more to the organisation of the annual international amateur film competitions ARSfilm and SENIORFORUM Kroměříž – the Dr. Zdeněk Jaroš Plaque.

SENIORFORUM KROMĚŘÍŽ

*article written by Ing. Ladislav Františ
and presented by Ing. Emil Pražan*

In this contribution I will focus mainly at the activity based around our civic association – the Czech Film and Video Association (Český svaz pro film a video), based in Kroměříž.

For older people who have retired and become pensioners it is often difficult to come to terms with this new situation, in which they suddenly have a huge amount of free time and difficulty knowing how best to make use of it.

It is all the harder if they previously had no hobbies outside their job. If they do have hobbies, then they find themselves with a wide open space in which to develop and intensify these former non-work activities. As an amateur filmmaker of many years' standing, I mostly have experience of people with a similar interest, and I can say with certainty that in most cases they gained significant space to develop their interest, which helps in no small way to maintain their mental freshness, interest in society, social life and everything related to this. They also gained previously unknown room to develop and search for ways to increase the quality and intensity of these interests. In this contribution I shall talk for the most part about those interested in non-professional filmmaking, but the aspects I shall highlight are also valid for other interest areas and hobbies.

By way of introduction I shall provide a brief overview of development in the field of non-professional film in recent decades.

Amateur film has a long history in this country, going back to the early 20th century. Since then it has given rise to legions of filmmakers, from whose ranks a number of professional film and television makers were recruited, once these professions appeared.

How did the founding of the Czech amateur film association come about? The first attempts were made in 1968, but the application form was late in being submitted to the Interior Ministry, and the association was never founded. It was not until 1990 that a group of amateur filmmakers (Beran, Hlavatý, Kučera, Kunc, Loučím, Ing. Mačička, Němeček, Ing. Stromšík, Oherová etc., led by Rudolf Mihle), keen to see the creation of an organisation for amateur film, decided to send their fellow film amateurs a letter asking the basic question – should an association be founded or not? To answer it a group called Iniciativa 100 was founded, consisting of 100 amateur filmmakers from the whole of the then Czechoslovakia.

On Saturday 31 March 1990 there was a meeting in the factory club of the Přerov machinery plant in Přerov of over 80 members and sympathisers of Iniciativa 100. At the meeting the statutes were drawn up of a new association called the Independent Association for Film and Video, headquartered in Přerov (the NSFV), later registered by the Interior Ministry of the Czech Republic under number VSP 1/241/90R.

The first annual general meeting was held on Saturday, 2 June, again in Přerov, and again in the same room. The board was approved, as follows: chairman of the association: Chmela, vice chairs Oherová, Remo, board members Hloušková, Hrnčířová, Kiss, Ing. Koželka, Mihle, Němeček, Pražan and Štipl. Josef Pernický was elected chairman of the control committee, with the members being Hruněk, Kalík, Ing. Mačička and Nevědomská. The annual meeting devoted itself mainly to organisational issues – the association's symbol, the production of membership

cards, the creation of organisational rules – and also decided to award the NSFV's special award for lifelong support for amateur film to Dr. Jiří Rentz. It also approved a proposal to hold the international UNICA competition in the then Czechoslovakia.

New hope for the development of amateur film came with the end of the activity of the Institute for Cultural Education on 31 August 1990 by decision of the Culture Ministry. This did not however, mean that the Culture Ministry no longer intended to promote the development of amateur cultural activities, including amateur artistic activity, although on the other hand it was better to get rid of an institution like the Institute and open up space for the spontaneous creation of small associations which would be supported by the ministry with financial grants. A letter was thus sent by the board to the Culture Ministry, asking the ministry to transfer to it some of the functions of the now-defunct institute. These mainly concerned the holding of regional competitions, seminars and so on, and the transfer of film technology and an archive of amateur films which at that time amounted to around 340 film copies. If financial subsidies were forthcoming, the Association would be able to play a notable part in both central and registered festivals in the Czech Republic, as well as in the planned international competition and the UNICA congress. At the same time the ministry was asked to ensure the continued existence of the magazine Amateur Film, which carried basic information about film and video in the Czechoslovak Republic. Unfortunately, however, the ministry decided otherwise. Instead of the Institute for Cultural Education it created a new bureaucratic institution with not inconsiderable yearly outgoings, called ARTAMA.

Picture on page 233

One of the main tasks of the Independent Association for Film and Video of Czechoslovakia was to try and have the international UNICA competition held in Czechoslovakia. Rudolf Mihle, a member of the NSFV board, took part in the UNICA com-

petition in Sweden on 3-12 August 1990 as the Czechoslovak delegate and NSFV spokesman. At the UNICA congress he managed to gain support from delegates, and, in a preliminary vote, Rožnov pod Radhoštěm was approved for the location of the competition in 1993. This was a huge success for the young association and its activity. Following the success in Sweden, it was decided that the National Competition of Amateur Film and Video Programmes should be held in Rožnov pod Radhoštěm in 1991. The town provided extensive facilities for film thanks to the self-sacrificing work of amateur filmmaker and employee of the Museum of Wallachia Josef Stromšík. The association faced further tasks as a result of the breakdown of the regions and the district and regional cultural centres that had played a role in hosting the district and regional competition rounds. There were no longer people there in charge of developing various leisure time activities, and the structure of the former ÚKVC also changed.

Picture on page 233

After the division of Czechoslovakia in 1994, the Independent Association for Film and Video had to react to the split, and the Czech Association for Film and Video (ČSFV) was born, its headquarters once again in Kroměříž.

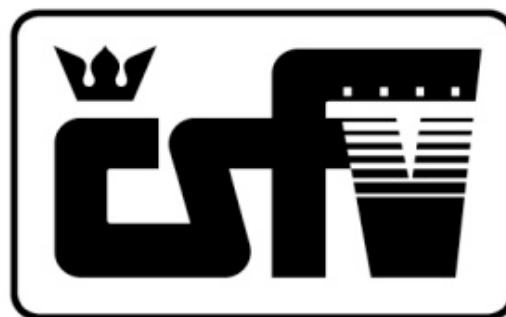
The Czech Association for Film and Video had the good fortune to have grown out of the spontaneous initiative and keenness of a couple of dozen enthusiasts, who knew what they wanted and doggedly pursued their aim of organising themselves, creating our first association of amateur filmmakers and those interested in film – the Independent Association for Film and Video (NSFV) in March 1990. These people formed, and continue to form, the core of the membership of the current ČSFV. They have gradually been joined by further members, whether as a result of information about the association's activities, or on the basis of personal contact with members at competitions and festivals, workshops and seminars.

Participants in the historic meeting of amateur filmmakers, Iniciativa 100, in Přerov in 1990, out of which arose the Independent Association for Film and Video (NSFV), the predecessor of the ČSFV.

Photo from the historic meeting of the Iniciativa 100, which took place in Přerov in 1990.

Generally speaking, the environment of organised amateur activity makes considerable demands on each member of the leadership of the group in question, calling for a high level of responsibility and effort, and thus demands on their free time.

The first problem is thus how to find such people and get them involved. It is not at all easy to ensure the smooth running of an organisation, including activity planning, fundraising and evaluating effectiveness. Finding an optimal programme of activity and, especially, keeping the group active and operational, is a hard task for any voluntary interest group, and represents a considerable commitment. There are, however, tried and tested methods that have been found to be effective. One of them is the holding of film competitions and festivals, where members are able to present the results of their creative activity and to compare them to those of their colleagues – including, more and more frequently in recent years, foreign colleagues. This allows them to learn from each other, be inspired by each other and to motivate each other to further activity, as well as allowing the association to gain new enthusiasts, who will later possibly become members. Another tested and highly necessary activity consists of training and seminars, both in technical subjects, which always attract the greatest interest, and in creative approaches, the aesthetics of the film picture and so on. Only an association or other interest group that represents the needs of its members in these basic ways has a chance of maintaining, and hopefully expanding, its membership base.

The Kroměříž headquarters of the ČSFV provided the association with extremely valuable support. It hosted the annual special competition of non-professional film – the Kroměříž amateurs' ARSfilm, which started in 1972, when it followed on from ARSFILM, a nationwide competition of professional films about art that had come to an end because of financial difficulties. The conditions were ripe for the organisers of the ČSFV to develop the festival further, and as a result another unique competition

was created, this time for amateur filmmakers aged 58 and over – SENIORFORUM Kroměříž.

Another important factor in ensuring the association's activities is finance. Over the years, and especially after 1989, the necessary financial base has been formed for amateur activities. The Czech Culture Ministry started to announce annual grants in the sphere of regional and national culture, so that associations and individuals could apply for financing for their projects. The ČSFV has, of course, made use of this opportunity, and thus it has the necessary annual finance for two projects – annual activity in the sphere of non-professional film work, and SENIORFORUM. The rest of the association's finance comes from sponsorship and donations, including many years of successful partnership with the Přerov company Meopta-optika, s. r. o.

NIPOS Artama Praha, as a methodological centre for non-professional culture, has also in recent years provided effective help and support to competitions and festivals, including to those taking place in Kroměříž – the regional NFT competitions – first the Český lvíček (Czech Lion Cub), later the Český video salon, the amateur festival ARSfilm and SENIORFORUM. A great amount of help has come from NIPOS Artama's staff member in charge of developing methodology in the amateur film department, Mgr. Miroslav Tuščák, who over the ten years that which he has been in the post has raised the non-professional film movement in the Czech Republic to a European standard. He has also played an important role in the creation of a single body for contact with the UNICA world organisation, the Czech UNICA Committee – Nationwide Film Association, and instigated the creation of a competition for young amateur filmmakers, the Zlaté slunce (Golden Sun), which has existed for over ten years and is a true breeding ground for new filmmakers.

Initiating new members into the Senioforum Club

Participants in the 22nd Seniorforum, 2015

SENIORFORUM Kroměříž is a competition, unique in the world, of non-professional films and video programmes for authors aged over 58, with no thematic limitation. It was created in 1994 on the impulse of Petr Chmela the first chairman of the Independent Association for Film and Video (NSFV, later the ČSFV – Czech Association for Film and Video), and provided a space for filmmakers aged over 58. From its very first year it was a competition with international participation – its first foreign participants were friends who were amateur filmmakers from neighbouring, now independent Slovakia.

SENIORFORUM brings back to the current scene authors who for various reasons had grown apart from it. It also attracts, as audiences, filmmakers who were until recently active, and who are amateur film enthusiasts. The competition thus confirms that this category of film makers forms part of the community of those bewitched by film, and that its new creative searching may be beneficial and inspiring for this community. Over the fifteen years of the competition's existence, a total of 642 films have been entered in it, of which 179 came from abroad. In the competition category, audiences saw 509 films, 145 of which were by foreign authors.

The authors competing may be physically older in age, but the competition is largely prepared and organised by those who have not yet entered retirement age. The audiences, too, include non-seniors. There is also another factor that is truly specific to Kroměříž: in the out-of-competition section, authors of different generations meet in the projection of a cameo profile of a selected senior-age filmmaker. Over the years this has featured a number of significant amateur filmmakers of senior age, while creating visiting cards for young filmmakers (Window on Young Filmmakers). For authors who have a body of work behind them going back many years it is a certain form of homage and appreciation of their lifelong devotion to non-professional work. For young people at the start of their creative careers it is an in-

troduction to the system of intergenerational partnership in the common family of the hobby, an approach used by the Czech Association for Film and Video in its projects. SENIORFORUM Kroměříž is thus partly about creating a common space in which to get to know each other, grow closer to each other, inspire and hand over experience and invention. It is about human respect for each other and each other's work.

Intergenerational relations are a field in which SENIORFORUM follows the spirit of the biblical quotation: "Ne spernas hominem in sua senectute – do not disdain a man when he is old." (...You would be disdaining yourself, because we will all grow old some day...).

In 1995-6 the festival of non-commercial work by authors aged over 58, SENIORFORUM Kroměříž, gained the status of an international competition under the patronage of the UNICA world committee, with the right to confer a UNICA Medal.

The whole competition takes place in memoriam of MUDr. Zdeněk Jaroš, who 43 years ago was among the founders of the Kroměříž Amateur Film Club, and was one of the pioneers of non-professional film in the Kroměříž region. The highest award in the festival is the ceramic MUDr. Zdeněk Jaroš Plaque, together with the SENIORPRIX diploma.

Over the twenty-two years of the history of SENIORFORUM, from 1994 to 2015, audiences and authors have been able to see 818 films (of a total of 1013 entered) from the Czech Republic and 243 films (291 entered) from abroad – Europe and overseas. In addition to the authors, the festival is attended every year by a number of further guests, including foreign ones. The competition category usually contains around 50 films each year – more films than are entered for most of our thematic competitions, with the exception of the NFT nationwide competition "Český videosalon."

A further specific factor in this international competition is that it gave rise to the SENIORFORUM Club, which unites senior-age filmmakers who are taking part for the first time, and in person, in a Kroměříž competition. The club has its own logo, statutes and decrees confirming membership of the club. It was founded in 2003 at the tenth year of the festival, and now has 100 members. The handing over of decrees is always accompanied by a humorous initiation ceremony, which is different every year and is one of the highlights of the last evening of the competition. The authors of winning films also receive their awards. This humorous initiation ceremony has for years involved well-known figures in the film world, who openly and brazenly take part in it – Ing. Emil Pražan from Prague, Petr Němeček from Šišma, plus others according to the needs of that year's ceremony. Each new member of the Seniorforum Club receives, in addition to a decree and statutes, a slipper as proof of membership.

The aim of the organisers of SENIORFORUM is to activate interest among older amateur filmmakers and to attract further filmmakers of senior age, who have thus far not been involved in these leisure activities, to take part in the competition. This aim has also, throughout its existence, also been one of the basic principles of the Czech Association for Film and Video, which with over 80 members is one of the largest hobby organisations in the field of independent film in this country. It is also one of the member organisations of the Czech UNICA committee – Nationwide Association of Non-professional Film in the Czech Republic. The ČVU-CSNF ČR is then the contact body and representative of the Czech Republic in the international UNICA association, which associates over 30 national federations from Europe and overseas.

PhDr. Martin Šimša, Ph.D.

PhDr. Martin Šimša, Ph.D. is an ethnologist and director of the National Institute of Folk Culture in Strážnice. After graduating from the Institute of European Ethnology of the Faculty of Arts of Masaryk University in Brno he worked at the Wallachian Open Air Museum at Rožnov pod Radhoštěm. He focuses on traditional folk costume, historical costume, costume construction and cut, craft production, open air museums and annual customs. He is a member of professional associations such as the European Association of Open Air Museums, and also the holder of awards in his field. For the exhibition Folk Costume in Moravia at the NÚLK he recently won the special award in the museum exhibition category at the Gloria musealis competition in 2016. He is a member of the editorial boards of the specialist magazines Český lid, Ethnologia Europae centralit, Národopisná revue, Muzeum, muzejní a vlastivědná práce and Slovácko.

BEARERS OF THE FOLK CRAFT TRADITION – EXCEPTIONAL PRODUCTION TECHNOLOGY AS A SOURCE OF SOCIAL STATUS

The protection of traditional crafts as a significant part of the non-material cultural heritage of humankind is underpinned by several international documents. The first of them is the Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore, issued by UNESCO's 25th General Conference in 1989. The document calls on member countries to devote increased attention to caring for the traditional culture of their countries, and to support all forms of research and documentation, above all of its non-material aspects. In 2003 UNESCO built further on this with the approval of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage.

As can be seen from the conclusions of the regional seminar of UNESCO experts in central and eastern Europe, held in 1995 in Strážnice, the fulfilment of the content of the Recommendations

taking into account the varying situation in individual countries takes various forms. In the Czech Republic, work has focused above all on the documentation of significant elements of folk culture. The National Institute of Folk Culture thus created several extensive film documentary cycles – Folk Dances of Bohemia, Moravia and Silesia; Male Dance; Folk Crafts and Folk Art in the Czech Republic – which document and also make available these phenomena of traditional folk culture to a broad public.

These preservation measures include public recognition of those with exceptional knowledge of production technologies. Since 2001 the Culture Ministry of the Czech Republic has awarded the title Bearer of the Folk Craft Tradition, a national version of the UNESCO project Living Human Treasures System. The award is designed for those who have exceptional mastery of a folk production technology that is threatened with extinction, and who try to present it, preserve it and hand it down to future generations. The main aim of the award is to highlight and give social recognition to folk craftspeople who are often extremely modest people, their work known only by a small circle of customers. Of additional help in this is the trade mark Bearer of Tradition, which helps to more visibly label the products and provide basic information about the award. The awarding of the title usually takes place on the occasion of the National Opening of the Days of European Heritage, which takes place regularly in the first week of September in various historical towns in Bohemia, Moravia and Silesia. The title may be awarded yearly to a maximum of five people who have been recommended to the Culture Ministry by an expert committee consisting of specialists from producers' professional associations, the Culture Ministry, heritage care and the academic, university and museum spheres.

Between 2001 and 2016 a total of 64 craftspeople were thus awarded in this way, two thirds of them men and a third of them women. However, the total number of living recipients is lower,

since five have died during the last few years. This illustrates the fact that most of the award winners are older people, or sometimes from the middle generation, with the number of young producers being minimal. Moreover, over the course of the project the age range has tended to become gradually older, with the oldest producers leaving. The relatively advanced age of those awarded is the result of several factors, the first being one of the conditions of the title, which is that the producer must have successors who are able to keep the craft alive. While it is not specifically stated that these successors must come from the producer's family, there are several circumstances – such as the ownership of largish workshops, specific know-how or a sentimental feeling for the legacy of ancestors – that cause producers to try hard to ensure that their successors come from the family. This brings us to a further area of problems, which concerns the method by which young apprentices are trained in traditional crafts.

It may seem very strange to us now that until 1859 the teaching of crafts took place entirely outside the school system, being completely in the hands of the guilds. In practice this meant that the training of apprentices and journeymen was connected in large part to the operation of a specific craft workshop, which would be headed by its owner – the master – until he was of advanced age, often until his death. He had full responsibility for the training of apprentices put in his charge, whom he taught about all the technologies necessary for making concrete products, including their design and the production process. Only some guilds, such as the tailors' guilds, provided the training for some of the more demanding activities, such as cutting clothes. Training in this took place for all the apprentices and journeymen together, under the leadership of one of the guild masters.

After the guilds were disbanded and the trades law passed, apprentice education began to take shape at the end of the 19th century. The change was gradual, however, and teaching

in school was still only a complement to the experience gained in the workshop. Still, the publication of Czech textbooks dealing with the different areas of craftsmanship was a sign that the state authorities were firmly agreed on the need to modernise and unify the teaching of crafts. This was logical, given the rapid industrial growth and the development of factory production, which required specialists with good-quality education and a broad knowledge of production technologies. To begin with this concerned the metalworking fields, but the example of the Baťa factory in Zlín was proof that even such an individual product as a pair of shoes could be mechanised. However, the definitive “victory” of apprentice education did not come until the trades law was ended in the 1950 s and a general change in labour relations was instituted. A large number of small production units were disbanded, as was the possibility of training, directly in the workshop, in a particular production technology, often one that still stood outside the unified form of the craft.

Craft production was saved from total extinction only by the existence of production cooperatives and the Centre for Folk Arts, which provided a roof for a number of previously private workshops and over the course of their existence created new ones of their own. The Centre for Folk Arts produced above all clothing and accessories, as well as domestic furnishings and souvenirs, including toys. During this period there were enough suitable and willing producers, and after a short halt in production both individuals and whole workshops were soon integrated into the production structure of the Centre, as is shown by the fates of the blue-printing workshops that had belonged to the Joch family in Strážnice, the Danzingers in Olešnice, Moravia and the Kubák weaving workshops in Strmilov. Their original owners, often experts in the true sense of the word, worked here until the end of their lives and often brought their children into the craft.

Given the necessity of entering into the official education system, most of them studied at the School of Artistic Crafts in

Prague, which focused above all on textile crafts, lace, and ceramics production. This was an educational institute with a fairly long history, going back to 1879, when a branch of the Educational Institute for Domestic Industry was founded in Prague. In 1919 it was renamed the State Educational Institute for Domestic Industry. The last active producers, such as Mr. Urban, Mr. Danzinger and Mr. Hanák, left the school in the early 1980 s, and are today in their early sixties.

The end of the Centre for Folk Arts and the interruption of the well-functioning practice whereby the employer stood on one side and his future employee – the apprentice – on the other, put many owners of newly-independent family workshops in the early 1990 s in a difficult situation with regard to how to train their own successors. From what the more recently-awarded producers say, it is clear that the path was far from simple, and at the start it was influenced by frustrations at the closure of the Centre for Folk Arts in 1995 and fears regarding self-employment. These feelings of uncertainty and fear seem to have resulted in a number of children from traditional craft families, unlike their parents, studying ordinary secondary industrial schools or grammar schools, in some cases university, and only later returning, somewhat circuitously, to the traditional family profession. Of the sixty-four award-winning craftspeople, only half are from families with a production tradition represented by one or two generations of producers. Of these, however, only half have successors directly in their families. It is interesting that even producers without a previous family tradition have the same number of family successors. This suggests a certain amount of normalisation in the working relationships of family producers.

It is also interesting that almost a third of the family firms are two-generational or even three-generational, with the senior member having a fixed position and a freer position being held by the grandchild – apprentice, who is learning about produc-

tion technology through his or her grandfather and is at the same time helping in the family firm.

Examples of good practice

Rudolf Wolf (b. 1944), Koloveč near Domažlice, production of Koloveč pottery

The family has one of the longest unbroken production traditions, going back to the 18th century. Rudolf Wolf thus belongs to the seventh generation of Koloveč potters. He gained his knowledge of production processes, styles and decorative methods from his father. He then went on to teach his wife and son Martin the potter's craft, with Martin later studying ceramics and continuing in the family tradition. Generations of potters in the family have made household ceramics featuring a characteristic reddish black body with white decoration applied using a bulb applicator and fixed using a transparent engobe. Rudolf and Martin Wolf's family home houses not only their ceramics workshop, but the local crafts museum.

Josef Nosek (b. 1930), Roprachtice, production of bent-wood sledges

Josef Nosek comes from a family in which woodworking has a long tradition. It was started by Josef Nosek senior, who set up a wheelwright's workshop in his house. In addition to making wagons, carts and barrows, he also made implements, and, last but not least, several types of bent-wood sledges, including sleighs with backs and small sledges for children. The successor to the family tradition was first Josef Nosek (nominated) and, most recently, Jan Nosek, the grandson, both trained wheelwrights. The family workshop functioned as part of the local cooperative farm, and although only one of them was able to work there at once, with the rest having to travel to woodworking factories in the surrounding area, they all continued making sledges in their spare time. In this way the production continued until the early 21st century. Production was gradually mastered

by three generations of Noseks, and today the son-in-law of the youngest of them has also been initiated into it. The firm uses joinery technology from the early 20th century, focusing on the working of solid wood, and although various machines are used, hand work also plays a large part. With the exception of the felling of the trees, the entire production process – handling the wood, drying the planks, cutting, planing, bending, chiselling and putting together the sledges – takes place in the workshop. It is currently the only workshop to have preserved a knowledge of the construction and production techniques used in bent-wood sledges.

Alfred Stawaritsch (born 1942), Kostelec na Hané, traditional smithing

Alfred Stawaritsch learned about the work of a smith as a child, in the smithy of his uncle, Bohumír Kratochvíl, where the craft was passed from generation to generation. This gave him a knowledge of a whole range of traditional techniques necessary for the repair of agricultural implements and carts. He was later able to make use of most of this knowledge as a specialist teacher at the Sigma Lutín specialist apprentice school, where he trained several hundred future smiths. He worked in his own workshop at first while he was still employed; later he and his two sons set up a blacksmith's firm. Although the smithy contains all the technical equipment necessary to make a blacksmith's hard work easier, they still use the tried and tested processes that leave an indelible trace on the objects made. The use of traditional smithing techniques can best be seen in the joining of the iron components in grilles, gates and railings. A similar trace is left by the layering of the various steps in the production technology during the production of a hoe or axe. Recently the smithy has started to move into further traditional smithing activities, including metalwork for wagon wheels, the fitting of iron felloes and the repair of the metalwork on wooden carts.

Josef Janulík (born 1926), Kostice, production of costume footwear

Josef Janulík learned the craft of shoemaking in František Bartoš' workshop in neighbouring Tvrdonice. However, he came to settle permanently in the shoemaking workshop in Lanžhot, which made shoes to order for the Centre for Folk Arts. It produced shoes for folk song and dance companies, for musicians, the stage and military history clubs. Production soon covered almost all types of costume footwear for the Moravian regions, as well as several Bohemian ones. The quality of Janulík's work led to him being awarded the title of Master of Folk Crafts. His work is based on excellent knowledge of the construction of a shoe, used thoroughly and consistently in the creation of each individual pair. The newly-created shoe is thus a unique original, outstanding not only in the purity of its craftsmanship, but in its complete functionality, adapted for ordinary wear.

Conclusion

Traditional handcrafts, which managed to remain outside the main current of the unification of trade areas and state-provided apprenticeship education, have over the past hundred years preserved a number of specific features, including the handing down of knowledge from a master to his successors outside the school system. The demise of some areas of apprentice education that were close to traditional production led to a revival in older methods of training the new generation of craftspeople. In workshops, essential cooperation between the older and younger generations became the order of the day, leading to a number of interesting aspects in the ways that family workshops operate. Even the youngest members of the household become involved in the working process in an entirely natural way, and at a relatively young age. The firm anchoring of production in a tradition on which contemporary innovations have only very limited influence means that at the same time the older generation is able to be a significant source of knowledge

and experience for its successors. It is thus possible to say that traditional handmade production helps not only to maintain the aesthetic and technological experience of previous generations, but also to create positive social ties between its bearers.

READING WITH GRANDMOTHER – INCREASING CHILDREN'S INTEREST IN BOOKS AND READING

Article written by Mgr. Ivan Sekanina

The Reading Club is currently active in six regions, above all in the Moravian-Silesian Region. Our focus is on activating seniors, and on projects for seniors and intergenerational projects. This year we have a programme entitled Growing Old With Gusto, covering six projects that, in addition to activating seniors and covering the social and healthcare fields, are also directly concerned with culture. Active ageing has a clear connection with culture, and offers a range of possibilities.

We present here two projects that, in our opinion, meet these criteria. The first is Reading with Grandmother.

This is an activating project in which older women, whom we refer to as grandmothers, visit children in hospital and read stories to them to make their stay in hospital easier. Our grandmothers visit fourteen hospitals in six regions (Moravian-Silesian, Olomouc, Zlín, South Moravian, Vysočina, Prague). We are active in thirteen cities (Ostrava, Opava, Krnov, Karviná, Havířov, Frýdek-Místek, Třinec, Vyškov, Prostějov, Uherské Hradiště, Vsetín, Prague, Pelhřimov). The grandmothers visit the children regu-

Hana Práglová

Hana Práglová is the chairwoman of the Senior Club Bohumín, a member of the Reading Club and manager of the Hourly Grandchildren project. She studied at the General Secondary School at Bohumín, and subsequently studied preschool education and after-school work at the Special Pedagogical School in Nový Jičín. She worked as an after-school teacher and then as a preschool teacher. In her youth she was the chairwoman of the local branch of the Czech Association of Women (CSŽ) and subsequently the chairwoman of the municipal branch of the CSŽ in Bohumín.

larly, for the most part every day, including Saturday and Sunday, at a precise time that has been agreed on with the head of the children's ward. They call themselves "reading grannies". We currently have 140 of them, as well as three grandfathers (Opa-va, Ostrava and Havířov). The grandmothers are mostly former teachers from elementary and nursery schools, who are good with children and have a fantastic relationship with them, and who are also fond of the written word, books and reading, artistic activities and music. This is what we base our work on. The aim is not only to make the children's time in hospital easier, but to create, at least in some of the children, a relationship to books and reading. Reading with Grandmother has been working in hospitals for four years, and our experiences during that period have been unequivocal, mostly confirming what we already know. Children do not read much, they are losing interest in books, they have poor communications skills, and this can also be seen in hospitals. Most of the children know how to operate modern technology – smart phones and tablets. Our grandmothers come with books. Sometimes the children do not want to read, and so come out games such as pairs and ludo, or drawing... The books usually end up being read in the end, though. The books we use correspond to the age of the children. The basic ones are František Hrubín's Špalíček with illustrations by Jiří Trnka, as well as other tales and poems, including Ancient Greek Myths and Legends for Older Children. Characters such as Amálka the Fairy, Křemílek and Vochomůrka and Rumcajs are good at holding children's attention and interest.

It very often happens that the children do not know the classic Czech fairytales and stories. The story The Magic Porridge Pot, for example, is now completely unknown. Schoolchildren sometimes know fairytales that they have seen on television (Goldenhair). Children are also not used to someone telling stories to them and reading aloud, and our grandmothers often find themselves reading aloud to six or eight children in the hospital playroom. Sometimes the children's parents start listening with

them to the story as well. And some of our grandmothers are excellent storytellers. Once in Třinec an eight-year-old boy told one of our grandmothers to wait a moment when she had finished reading to him. He came back with his rucksack and said they could go now – they could go to the grandmother's house and read another story there...

With some children it is clear that their parents spend a lot of time with them. Some are truly well-read, and know a lot. Most of them, however, do not read much, and some not at all. It is thus always greatly pleasing to us when our grandmothers manage to excite an interest in books and reading, and the greatest rewards for a grandmother is when the patient says to her: "Come again, we'll finish reading it tomorrow."

Reading with Grandmother is, of course, not just about reading, but above all about relationships, interpersonal and intergenerational. The main aim is to activate seniors. Our grandmothers are proud of the fact that they visit children in hospital. They feel useful and needed – someone is counting on them, someone is waiting for them – and this feeling is invaluable. The project also shows people (for example, the middle generation) that the experience and knowledge of older people can be made use of. Older people can be of use to other people, and thus also to themselves.

It is very important to stress that we would not be able to realise the Reading with Grandmother project without help from our partners, since the project has, of course, financial costs. Our long-standing main partners in this project are the Moravian Silesian Region and the Česká spořitelna Foundation. These are the two main partners without whom Reading with Grandmother would not exist.

The other project of ours with which I want to acquaint you is aimed not at children, but at the residents of old people's homes,

in other words older people aged mostly over seventy. These are people who are used to books and reading – indeed, for many of them books formed a totally natural part of their lives. We make use of this in the Hourly Grandchildren project in Bohumín, in which pupils from Bohumín secondary schools visit the residents of old peoples' homes regularly, once a week. There are three old people's homes in Bohumín: one set up by the region, one by the town and one operating as a charity. Once again, the aim is to make the residents' time there more pleasant, through reading, talking, playing games and taking walks in the grounds of the homes or in the surrounding area. A number of residents are in wheelchairs, and so the excursions are of great significance to them.

The aim of the project is also to strengthen intergenerational relationships and to show how students and seniors can work together during the visits to the old people's homes. The goal is to make use of the energy and zeal of youth, and join it with the wisdom and experience of those born earlier. A total of 25 people have been involved in the project – ten students and fifteen seniors. We would like to offer further stimuli and activities to the residents of the homes, to go with them to see people who can no longer go out to cultural activities, or only to a very limited extent. The greatest interest appears to be in group reading, which secondary school students take care of. They read Czech folk tales and also Russian ones, which the older people know, as well as stories from the books of Božena Němcová, Karolína Světlá, Jan Neruda... It is not just about reading aloud – the reading is usually followed by conversation and evaluation. People come alive, join in, they enjoy it... We were lucky that conditions in Bohumín were favourable to the project. We found students and seniors willing to do something for others, and that schools, Bohumín town hall and social services department were willing to get involved, as were the old people's homes, who are interested in our activities. We also found

a partner willing to provide finance, thanks to which we are able to expand the project further.

As part of the Hourly Grandchildren project we are also preparing a short musical concert for the residents of the old people's homes. Pupils will bring a guitar, the seniors a harmonica, and they will sing folk songs together. We also have good experience with artistic activities, when the pupils and residents paint together, cut out and glue. Activation is important. The residents have much to look forward to...

Another activity that has worked well is work in retro-rooms. These are clubrooms equipped with furniture and other items from the period of the residents' youth, and also with pictures of actors and other artists. One of the old people's homes has, for example, Oldřich Nový, Jaroslav Marvan, Vlasta Burian, Dana Medřická and others. We make use of this in entertaining quizzes designed to train the memory. The field of culture is of key importance in organising leisure time activities for seniors, and there are very many possibilities. We are currently expanding the Hourly Grandchildren project to other towns and cities in the Moravian-Silesian Region, to Ostrava and Bílovec in the Nový Jičín area.

There are also further projects in the Growing Old with Gusto programme – for example our region-wide Crossword League, which has involved over eight hundred seniors from the Moravian-Silesian Region for a period of ten weeks. Next year the project is set to become nationwide...

Without putting undue stress on it, it is worth pointing out the well-known fact that no idea or project has a chance of success unless it receives financial support. Projects for activating seniors also need money in order to be able to run. I dare say that in comparison with various other supported activities the sums involved are relatively small, but nevertheless, if you do not have

the funds, you cannot do anything. We would thus be very glad to receive greater support for tangible and concrete, as well as long-term, activation projects for seniors. These will naturally make use of the field of culture, since this is an area that is unequivocally close to seniors' hearts.

CONCLUSION

As the variety of the contributions has shown, the theme of active ageing with the use of culture and art is one that enjoys considerable attention and interest – as shown, among other things, by the large number of conference attendees. Cultural participation by seniors plays an indispensable role both in the lives of seniors themselves, and in the whole of society. The significance of the subject of creative ageing and thus interest in it will continue to grow, given expected democratic developments.

Using concrete examples from various areas of culture and public services (libraries, museums, galleries, universities, traditional folk culture, non-professional art) we have been able to see what programmes are currently on offer for seniors in the Czech Republic. It is clear that the Czech Republic has a relatively broad and varied range of cultural services and activities in the area of active ageing, and that the public authorities are also paying attention to the subject. It is thus clear that with the move to a democratic society there has been a shift in the Czech Republic in this area, and it may therefore seem that Czech society is dealing well with the question of active ageing.

Nevertheless, there is still much to do in the Czech Republic in this field, when compared to Western Europe. There is no integrated concept, as is called for in the European manifesto Long Live Arts. The current structures and approaches need to be modernised, including support for interministerial and multidisciplinary cooperation. There is a lack of common effort by ministries in the production of creative programmes for seniors, with the need for cooperation between the health, culture and education ministries being particularly great. There is also a need to raise awareness of the theme of ageing, and to promote a more positive picture of seniors in society, in order to fight ageism. It is

also important that political groups, interest groups, the media and citizens from all over Europe work together with the aim of forming new policy and initiatives in the field of creative ageing, to initiate the creation of new programmes for seniors and to support existing ones.

Reflecting on the current situation, conference participants expressed support for the Manifesto, and at the same time articulated a demand that methodological recommendations should be drawn up for work with seniors in the field of culture and art. Approving the Manifesto and, of course, subsequently implementing it, is, however, in the hands of our political representatives.

LONG LIVE ARTS MANIFESTO

Towards a broader framework for cultural participation by older people

The European initiative Long Live Arts was founded in 2014 to ensure and enhance cultural participation by older people and to stimulate a positive intergenerational perspective.

Long Live Arts has published this Manifesto as a tool for change. It sets objectives for the creation of a broader framework for cultural participation by older people. The Manifesto is targeted at Members of the European Parliament, policymakers from EU Member States and European culture and health care professionals. We propose a European-wide effort to establish this framework within the domains of policy, practice, research and training.

We want to underline the beneficial impact of arts and culture on the mental, physical and social wellbeing of older people. The European Commission defines healthy ageing as a grand societal challenge. The increasing ageing population indeed poses major macro-economic, budgetary and societal challenges; health in old age being a particularly difficult issue, regarding age-related diseases and disabilities. Research shows that cultural participation is a powerful, positive influence on health that works synergistically on individual, communal and societal levels.

Creative ageing is key to improve the quality of life of older people and their overall wellbeing. We urge the need for solid public investments in creative ageing programmes, directed at the following four target groups:

1. People in need of (mental and/or physical) care;
2. Older people in vulnerable situations (poverty/social isolation) or from ethnic minorities;
3. Older people with a learning need in the field of arts and culture;
4. Older people and younger people combined: intergenerational groups.

The benefits of cultural participation related to older people's wellbeing continue to be generally overlooked in health policy and service provision. The Manifesto presents six principles for future policies and initiatives.

In the long term, this is expected to have significant payoff from the perspectives of health, wellbeing and social inclusion.

1. Create joint energy. Encourage culture and health care professionals to co-create creative ageing programmes.
2. Connect public and private domains. Join forces with public-private partnerships and co-produce cultural programming for older people.
3. Involve Europe. Cooperate with platforms, pressure groups, media and citizens from all over Europe to form new creative ageing policies and initiatives.
4. Update structures and procedures. Review existing structures and procedures and attune them to the needs of this day and age.
5. Fight ageism. Raise awareness of ageing and promote a more positive image of older people.
6. Support knowledge exchange. Initiate new programmes and facilitate existing ones.

1

CREATE JOINT ENERGY

Encourage culture and health care professionals to co-create creative ageing programmes.

Assemble a diverse group of partners (e.g. artists, health care providers, policymakers, representatives of associations for older people) in search of creative approaches.

Cooperate with public institutions (e.g. schools, community centres, libraries) to bring the arts closer to older people.

Create stimulating programmes and policies that (legally/ financially) enable artists to work in (health) care institutions. Provide artists with an acknowledged professional status.

Set up collective studios for older and younger artists.

2

CONNECT PUBLIC AND PRIVATE DOMAINS

Join forces with public-private partnerships and co-produce cultural programming for older people.

Provide artists with basic gerontological education in preparation for their work with older people.

Let major art institutions take the lead in producing cultural programmes for older people, preferably as an integral part of their public mission.

Show and underline the benefits of cultural participation by older people in different domains of society.

Work towards age- and artsfriendly environments, through collaboration between all imaginable policy departments, including unconventional ones (e.g. mobility).

3

INVOLVE EUROPE

Cooperate with platforms, pressure groups, media and citizens from all over Europe to form new creative ageing policies and

initiatives.

Create a common European framework for cultural participation by older people, ensuring a unified representation. Use older people's voices in campaigns and public events.

Develop joint (local/national/ European) governmental strategies for creative ageing policies. Involve older people and let them act as a sounding board.

Launch intergenerational programmes. Address the immediate social networks of older people and encourage them to participate in arts and culture.

Set up an international scientific research database to record the effects and benefits of cultural participation on the wellbeing of older people. Share the results at European level.

4

UPDATE STRUCTURES AND PROCEDURES

Review existing structures and procedures and attune them to the needs of this day and age.

Explore innovative ways for funding. Align the various subsidiary objectives of different policy departments, to get creative ageing programmes co-financed by several departments.

Review the current system for analysing targets of programmes and projects. Shift the focus from administration and finance, towards a discussion about content.

Set up grants for research on arts and culture related to older people, in order to develop knowledgebased programmes and policies, and to promote international and multidisciplinary collaborations.

Engage competent, professional artists to ensure the quality of programmes and to enhance cultural participation by older people. Explore new ways to appreciate the artistic process in itself, instead of merely focusing on results.

5

FIGHT AGEISM

Raise awareness of ageing and promote a more positive image of older people.

Tackle discrimination of older people, by setting up national and European campaigns against ageism. Promote older people as a dynamic group, that participates in and contributes to society.

Empower older people to advocate their needs and to take control of their life.

Present best practices of cultural participation by older people at European conferences and seminars on both (health) care and arts and culture.

Convince artists who intend to work with older people to discard ageist attitudes and negative assumptions. Instead, point out the promising artistic potential of this new target group.

6

SUPPORT KNOWLEDGE EXCHANGE

Initiate new programmes and facilitate existing ones.

Identify potential: interesting initiatives originate from startups and should be acknowledged in order to blossom.

Preserve knowledge and proven methods for future use and encourage the development of adaptive/transferable programmes.

Involve the Department of Health and the Department of Culture in each other's policy development.

Make arts in (health) care settings part of the curriculum of art schools. Develop training programmes for social work and health care, built on successful existing programmes. Stimulate European cooperation for future development.

ABOUT NIPOS

The National Information and Consulting Centre for Culture (NIPOS) was established by the decision of the Minister of Culture of the Czech Republic on January 1, 1991. Amended founding document from December 2013 formulates the crucial aim of NIPOS as “support of development of the culture and of public cultural services in accordance with the Law No. 203/2006 Sb./Coll., about some kinds of support of culture, non-professional artistic activities, providing informational services and professional consultations following systematic use of theoretical and practical knowledge from analytical and research activities in culture, from research as such and using professional information from different fields of artistic activities”. With this aim, the organization is a follower of other institutions. Historically the first one was Masaryk’s Educational Institute (Masarykův lidovýchovní ústav founded in 1925).

Nipos works as a specialized organization primarily in these areas:

1. Service in state statistics in cultural sphere
2. Advisory in economics and law in culture, namely for territorial self-governing units and associations
3. Professional support for non-professional artistic activities in 21 specializations from children to seniors
4. Conceptual and analytical activity and research in public cultural services
5. Publishing activity

Nipos is also active in international cooperation. It is a member of international nongovernmental organizations (IFM, AMATEO...) and the seat of Czech secretariats of international institutions such as aita/iata, UNICA. It organizes international festivals, workshops and specialized conferences. Its foreign partners are Slovenian JSKD, Slovakian NOC, the umbrella organization of the German nonprofessional theatre BDAT, Flemish centre for non professional art in Gent, etc. It is also the member of the Czech Commission for UNESCO.

ACTIVE AGEING JAKO VÝZVA PRO KULTURU V ČR

Role kultury a umění v procesu aktivního stárnutí

Sborník příspěvků z mezinárodní konference

Praha, 29.-30. září 2016

Vydalo Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS)
v roce 2016

Fügnerovo náměstí 1866/5, 120 21 Praha 2

Redakce • Útvar koncepcí a metodiky

Překlad • Mgr. David Fuchs a Václav Pinkava, MA Oxon.

Grafická úprava a sazba • Martin Krupa

Fotografie z průběhu konference • Ivo Mičkal

Vytiskla Nová tiskárna Pelhřimov spol. s r. o.

Náklad 300 ks

První vydání

Publikace vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury.

Tuto neprodejnou publikaci lze šířit pouze jako celek pro potřeby informace a propagace.

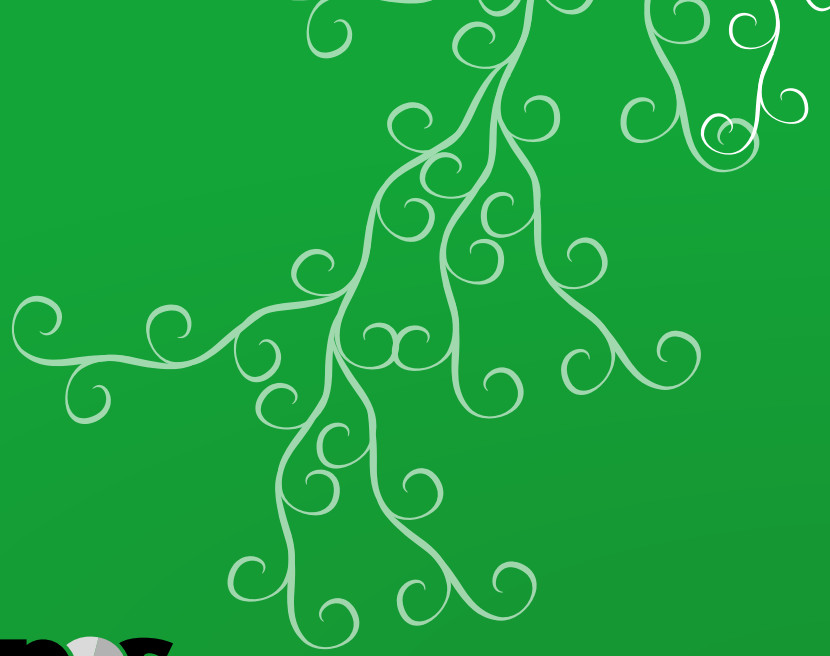
Fotografie byly poskytnuty autory příspěvků: E. Bittner, Mgr. T. Drobný, Ing. L. Františ, A. Fricke, M.A.,
Dipl. Kulturmanagement, Ing. Bc. B. Hašková, Mgr. B. Jirků, MgA. J. Jurkasová, A. Kvapilová,
Mgr. K. Militká, H. Rabenhauptová, Drs. W. Roosenboom, Mgr. I. Sekanina, Mgr. J. Staneková,
PhDr. M. Strotzer, B. Žůrková.

© Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Praha 2016

www.nipos-mk.cz

ISBN 978-80-7068-312-5

nipos

ISBN 978-80-7068-312-5

9 788070 683125